

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ
Přírodovědecká fakulta

RNDr. Josef KUNC

**Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vliv přímých
zahraničních investic**

(regionálně – geografická analýza s důrazem na Jihomoravský kraj a kraj Vysočina)

Disertační práce

Vedoucí práce: Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.

Bibliografická identifikace

Jméno a příjmení autora: Josef Kunc

Název disertační práce: Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vliv přímých zahraničních investic

Název disertační práce anglicky: Transformation of the Czech industry after 1989 - foreign direct investments influence

Studijní program: Regionální geografie a regionální rozvoj

Studijní obor (směr), kombinace oborů: Geografie

Vedoucí disertační práce: Doc. RNDr. Václav Toušek, CSc.

Rok obhajoby: 2005

Klíčová slova v češtině: Transformace, průmysl, přímé zahraniční investice, Česká republika, Jihomoravský kraj, kraj Vysočina

Klíčová slova v angličtině: Transformation, industry, foreign direct investments, the Czech Republic, Jihomoravský kraj region, Vysočina region

© 2005

Josef Kunc

Všechna práva vyhrazena

Prohlašuji, že tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a ostatní prameny, z nichž jsem při přípravě práce čerpal, řádně cituji a uvádím v seznamu použité literatury.

V Brně dne 10.1.2005

Na tomto místě bych chtěl poděkovat především svému školiteli Doc. RNDr. Václavu Touškovi, CSc. za cenné připomínky, rady a poznatky, kterými mi byl nápomocen při zpracování disertační práce. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Radomíru Koutnému za technickou pomoc při tvorbě grafických výstupů.

Speciální poděkování patří také pracovníkům Regionální rozvojové agentury Jižní Moravy a Regionální rozvojové agentury Vysočina za poskytnuté informace a podklady. V neposlední řadě směřují moje díky odpovědným pracovníkům společnosti CTP Project Invest, Flextronics Design a Bosch Diesel za získané materiály a datové zdroje a za ochotu a trpělivost při zodpovídání dotazů.

Obsah:

Abstrakt

Abstract

1. ÚVOD A CÍLE PRÁCE	10
2. ZDROJE DAT A METODIKA PRÁCE	12
3. GEOGRAFIE PRŮMYSLU V ODBORNÉ LITERATUŘE (DŮRAZ NA ČESKOU A SLOVENSKOU GEOGRAFII PRŮMYSLU)	15
3.1. Průmysl jako objekt (předmět) výzkumu, základní vývojové trendy	15
3.2. Česká a slovenská geografie průmyslu v literatuře – vznik vědní disciplíny	24
3.3. Geografie průmyslu v Čechách a na Moravě – přehled pracovišť	25
3.4. Geografie průmyslu na Slovensku – přehled pracovišť	31
4. GEOGRAFICKÉ A EKONOMICKÉ ASPEKTY TRANSFORMACE PRŮMYSLU ČESKÉ REPUBLIKY PO ROCE 1989	36
4.1. Stručná charakteristika vývoje hospodářství a průmyslu ČR do roku 1989	36
4.2. Zásadní změny ekonomického vývoje ČR po roce 1989 – mezinárodní srovnání, rámcový nástin vývojových etap	38
4.3. Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vývojové a strukturální změny ve výrobě, proces privatizace	46
4.4. Transformace českého průmyslu po roce 1989 – regionální a odvětvové rozdíly	50
4.5. Specifika průmyslové výroby v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina	63
4.5.1. Průmyslová výroba v roce 1989	63
4.5.2. Průmyslová výroba v roce 2002	71
5. PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE V ČESKÉ REPUBLICĚ A JEJICH VLIV NA REGIONÁLNÍ ROZVOJ	78
5.1. Přímé zahraniční investice – východiska, názory, kritika	78
5.2. Přímé zahraniční investice – definice, vymezení, taxonomie	82
5.3. Přímé zahraniční investice – lokalizační faktory, způsoby hodnocení, aplikace	87
5.4. Přímé zahraniční investice – příliv a struktura	92
5.5. Přímé zahraniční investice – průmyslové zóny	100
5.5.1. Příklad úspěšné průmyslové zóny: Central Trade Park Modřice	103
5.5.2. Příklad neúspěšné průmyslové zóny: Bystřice nad Pernštejnem	110
5.6. Přímé zahraniční investice – strukturální změny na trhu práce	113
5.7. Přímé zahraniční investice – příklad Jihomoravského kraje a kraje Vysočina	117
5.7.1. Příklad neúspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Flextronics International	121
5.7.2. Příklad úspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Bosch Diesel	126
6. SHRNUÍ A ZÁVĚRY	136
LITERATURA	142
PRAMENY	167
PŘÍLOHY	

Abstrakt

Geografie průmyslu jakožto vědní obor, je v kontextu jiných vědních disciplín, a to i konkrétně geografických, oborem velmi mladým. Důvod je ryze pragmatický – neexistence dlouhodobé periodické datové základny, na které by se dalo pragmaticky stavět. Proto byla také geografie průmyslu po řadu desetiletí suplována především historickými vědami, ekonomii a statistikou a rychlý rozvoj průmyslové výroby sledovala pouze z povzdálí. Teprve v padesátých letech minulého století se na vědeckém poli etablovala a začala si vytvářet vlastní předmět a objekt studia. První část disertační práce zaznamenává vývoj geografie průmyslu ve světě jako vědní disciplíny, její počátky, formování a současnou situaci s ohledem na aktuálně řešené problémové okruhy.

Transformace české ekonomiky v devadesátých letech se velmi výrazně dotkla všech hospodářských odvětví, průmysl nevyjímaje. Naopak, průmyslovou výrobu můžeme považovat za odvětví, které přechod od centrálně řízeného na tržní hospodářství poznamenal patrně nejvíce. Došlo k radikálním systémovým změnám (privatizace, liberalizace cen a vnějších ekonomických vztahů), začaly se vytvářet institucionální předpoklady pro fungování tržního mechanismu a uskutečnily se velké organizační a strukturální změny. Týká se to především privatizace a s ní spojené restrukturalizace průmyslových podniků (významným specifikem mezi tranzitivními zeměmi byla „česká“ cesta privatizace podniků prostřednictvím privatizačních kupónů) a vytváření institucionálního a právního rámce tržní ekonomiky, zajišťující její efektivní fungování. Druhá velká část práce se soustřeďuje na transformační období po roce 1989, dopady na celou českou ekonomiku a speciálně na oblast průmyslu.

Třetí ucelená část disertační práce je úzce svázána s makroekonomickým fenoménem ovlivňujícím v posledních letech především odvětví zpracovatelského průmyslu – přímými zahraničními investicemi (Foreign Direct Investment – FDI). FDI jako jedna z možných forem expanze firmy na mezinárodní trhy (většinou v podobě nové investice na zelené louce), nahradila po zavedení systému investičních pobídek vládou ČR v roce 1998 svým významem formu kapitálového vstupu do subjektu označovaného jako fúze a akvizice. Od zavedení pobídkového systému výše přílivu FDI do ČR skokově vzrostla a v roce 2002 dosáhla svého maxima. Následující rok již naznačuje hluboký propad přílivu FDI u nás i v ostatních tranzitivních zemích střední Evropy, a to jako určitá zpožděná fázová vlna ekonomické recese ve vyspělých zemích.

Přímé zahraniční investice jsou většinou odborníků stále považovány za velký přínos pro národní ekonomiku. Zdůrazňován je především jejich vliv pozitivní vliv na zaměstnanost v problémových strukturálně postižených regionech a regionech s velkou nezaměstnaností. V posledních letech se však stále častěji ozývají hlasy varující před nekritickým pohledem na samospásný význam FDI. Množství provedených výzkumů a studií prokazuje, že většina pracovních míst vytvářených zahraničními investory v ČR bude v blízké budoucnosti zaměřena spíše na montážní práce než na tvorbu nových míst pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu v hi-tech oborech. Bude zajímavé sledovat tyto signály, které spolu s propadem přílivu FDI a tendencemi přesunu výrobních kapacit nadnárodních společností do zemí s ještě levnější pracovní silou, znamenají otevřenou otázku do dalších let.

Klíčová slova

Transformace, průmysl, přímé zahraniční investice, Česká republika, Jihomoravský kraj, kraj Vysočina

Transformation of the Czech industry after 1989 - foreign direct investments influence (regional-geographic analysis with emphasis on Jihomoravský kraj and Vysočina regions)

Abstract

The geography of industry, as a scientific discipline, is in a context of other disciplines, even geographical ones, a very recent issue. The reason is purely pragmatic – non-existence of a long-term periodical data basis, which could be built on. That is why the geography of industry has been for a number of decades substituted by mainly historic sciences, economics and statistics, and pursued a fast development of industrial production only from a distance. Only in 1950s it was established as a field of science and started to create its own study subject and object. The first part of the dissertation thesis monitors the development of the geography of industry in the world as a scientific discipline, its beginnings, formation and a current situation with regard to topical issues.

Transformation of the Czech economy in 1990s influenced significantly all economic branches, including industry. On the contrary, the industrial production can be considered as a branch, which was affected by the shift from the centrally planned to market economy probably most. There were radical changes going on (privatization, price and external economic relations liberalization), institutional conditions for market mechanism functioning started to be set up, and large organizational and structural changes were made. This is valid mainly for the privatization and connected restructuring of industrial companies (“Czech” way of company privatization through privatization coupons was a significant specific among transitive countries) and for setting up institutional and legal framework of market economy, securing its effective functioning. The second extensive part of the thesis is devoted to the transformation period after 1989, to the impacts on the whole Czech economy, especially on industry.

The third part of the dissertation thesis is closely connected with macroeconomic phenomenon affecting in recent years mainly manufacturing industry – foreign direct investments (FDI). FDI as one of the possible forms of company expansion to international markets (mainly in a form of a “greenfield” investment) substituted after the introduction of investment incentives system by the Czech government in 1998 with its importance the capital input denoted as a merger and acquisition. Since the introduction of incentive system the amount of FDI inflow to the Czech Republic increased sharply and in 2002 reached its maximum. The following year is marked by a deep fall in FDI inflow into our country and other transitive countries of Central Europe (as a certain phase wave of economic recession in developed countries).

Foreign direct investments are considered by most of the experts to be a great contribution to the national economy. They stress mainly their positive influence on employment in problematic, structurally afflicted regions and in regions with high unemployment. In recent years there are however also voices warning against uncritical view of self-redeeming significance of FDI. A number of studies and research carried out demonstrate that most jobs created by foreign investors in the Czech Republic are going to be aimed at assembling works rather than at creation of new jobs for highly qualified workforce in hi-tech branches. It will be interesting to follow these signals, which together with a fall in FDI inflow and tendencies to move production capacities of multinational companies to the countries with even cheaper workforce are an open question for future years.

Key word

Transformation, industry, foreign direct investments, the Czech Republic, Jihomoravský kraj region, Vysočina region

1. ÚVOD A CÍLE PRÁCE

Průmyslovou výrobou již řadu let nepovažujeme za něco „monumentálního“, co se odehrává v obrovských prostorách výrobních hal či těžebních prostorech za účasti tisíců dělníků, kteří jsou pouze živou součástí vyššího fungujícího mechanismu. Přestože výrobní haly, důlní jámy, montážní linky a tisíce dělníků nezmizely z našeho života, ba naopak množství výrobních prostor přibylo, úhel pohledu na průmysl jako součást národní ekonomiky se za posledních zhruba deset let změnil. Stále častěji si pod pojmem „průmysl“ vžíváme představu moderního výrobního procesu v nově postavených výrobních halách, kde technologicky špičkově vyvinuté stroje obsluhuje minimum pracovníků. Ano, i toto je současná „průmyslová realita“ představující však pouze část ledovce.

Předkládaná disertační práce představuje problematiku průmyslu jednak v celé její šíři, jednak se zaměřuje právě na tu poněkud abstraktně pojmenovanou část ledovce, kterou reprezentují v současnosti především zahraniční firmy a jejich investiční aktivity, a jež samozřejmě není v našich zemích v takové podobě zdaleka realitou.

Geografie průmyslu, jakožto vědní obor, je v kontextu jiných vědních disciplín, a to i konkrétně geografických, oborem velmi mladým. Důvod je ryze pragmatický – neexistence dlouhodobé periodické datové základny, na které by se dalo objektivně stavět. Proto byla také geografie průmyslu po řadu desetiletí suplována především historickými vědami, ekonomii a statistikou a rychlý rozvoj průmyslové výroby sledovala pouze z povzdálí. Teprve v padesátých letech minulého století se na vědeckém poli etablovala a začala si vytvářet vlastní předmět a objekt studia. První část disertační práce zaznamenává vývoj geografie průmyslu ve světě jako vědní disciplíny, její počátky, formování a současnou situaci s ohledem na aktuálně řešené problémové okruhy. V souvislosti s první ucelenou částí práce byl stanoven následující cíl:

- Zhodnotit vývoj geografie průmyslu jakožto vědní disciplíny v kontextu jiných příbuzných vědních oborů, posoudit vývojové myšlenkové směry až k problémovým okruhům řešeným v současnosti. Zvýšený důraz klást na formování české a slovenské geografie průmyslu.

Transformace české ekonomiky v devadesátých letech se velmi výrazně dotkla všech hospodářských odvětví, průmysl nevyjímaje. Naopak, průmyslovou výrobu můžeme považovat za odvětví, které přechod od centrálně řízeného na tržní hospodářství poznamenal patrně nejvíce. Došlo k radikálním systémovým změnám (privatizace, liberalizace cen a vnějších ekonomických vztahů), začaly se vytvářet institucionální předpoklady pro fungování tržního mechanismu a uskutečnily se velké organizační a strukturální změny našeho hospodářství. Týká se to především privatizace a s ní spojené restrukturalizace průmyslových podniků (významným specifickým mezi tranzitivními zeměmi byla „česká“ cesta privatizace podniků prostřednictvím privatizačních kupónů) a vytváření institucionálního a právního rámce tržní ekonomiky zajišťující její efektivní fungování. Druhá velká část práce se soustřeďuje na transformační období po roce 1989, dopady na celou českou ekonomiku a speciálně na oblast zpracovatelského průmyslu. V souvislosti s touto částí disertační práce byly stanoveny následující cíle:

- Posoudit zásadní změny v ekonomickém vývoji České republiky po roce 1989 z hlediska strategie transformace a jejich výsledků. Srovnat základní odlišnosti průběhu naší transformace od ostatních zemí střední a východní Evropy.

- Zaměřit se na transformaci českého průmyslu a zejména dynamického zpracovatelského průmyslu, posoudit proces privatizace v kontextu strukturálních změn, odvětvových a regionálních rozdílů (s důrazem na modelové regiony Jihomoravského kraje a kraje Vysočina).

Třetí ucelená část disertační práce je úzce svázána s makroekonomickým fenoménem ovlivňujícím v posledních letech především odvětví zpracovatelského průmyslu – přímými zahraničními investicemi (Foreign Direct Investment – FDI). FDI jako jedna z možných forem expanze firmy na mezinárodní trhy (většinou v podobě nové investice na zelené louce) nahradila po zavedení systému investičních pobídek vládou ČR v roce 1998 svým významem formu kapitálového vstupu do subjektu označovaného jako fúze a akvizice.

Přímé zahraniční investice jsou většinou odborníků stále považovány za velký přínos pro národní ekonomiku. Zdůrazňován je především jejich pozitivní vliv na zaměstnanost v problémových strukturálně postižených regionech a regionech s velkou nezaměstnaností. V posledních letech se však stále častěji ozývají hlasy varující před nekritickým pohledem na samospásný význam FDI. Množství provedených výzkumů a studií prokazuje, že většina pracovních míst vytvářených zahraničními investory v ČR bude v blízké budoucnosti zaměřena stále spíše na montážní práce než na tvorbu nových míst pro vysoce kvalifikovanou pracovní sílu v hi-tech oborech. Bude zajímavé sledovat tyto signály, které spolu s propadem přílivu FDI do zemí střední Evropy a tendencemi přesunu výrobních kapacit nadnárodních společností do zemí s ještě levnější pracovní silou znamenají otevřenou otázku do dalších let.

Návazně na třetí velkou část práce bylo zaměření cílů a otázek s nimi spojených následující:

- Pobídkový systém pro investory v České republice byl nastaven tak, aby investice směřovaly především do hospodářsky slabých a strukturálně postižených regionů. Je tento proklamovaný regionální dopad skutečností nebo jsou FDI stále spíše přitahovány nejvýznamnějšími rozvojovými póly?
- Od přímých zahraničních investic se všeobecně nejvíce očekává pozitivní dopad na zaměstnanost, resp. snižování nezaměstnanosti. Je možné s tímto faktem bezezbytku souhlasit nebo se za určitých okolností mohou stát FDI pro celý český či spíše regionální trh práce přítěží?
- Průmyslové zóny se stále více prosazují jako významná „plošná“ forma investiční pobídky pro příliv FDI. Má tento aspekt také regionální dimenzi? Jsou připravené průmyslové zóny pro potenciální investory důležitým motivačním faktorem usnadňujícím jejich kapitálový vstup do regionu?
- Je možné považovat v současnosti kraj Vysočina za hospodářsky úspěšný region a rozvojový pól? Je možné tuto „úspěšnost“ primárně svázat s vlivem rozhodujícího průmyslového podniku regionu vlastněného zahraničním kapitálem – společností Bosch Diesel? Je na druhé straně Jihomoravský kraj, v souvislosti s nepřilíživě úspěšnou snahou získat do blízkosti města Brna podobného zahraničního strategického partnera, možné brát za ekonomicky méně úspěšný region?

Celou disertační práci je tedy možno rozčlenit na tři relativně samostatné oddíly, které jsou vnitřně provázány pojmem „průmysl“. Cíle práce a odpovědi na stanovené, ale i další otázky byly naplňovány, resp. ověřovány v průběhu celé práce, výsledky jsou průběžně v práci komentovány nebo ve stručné podobě prezentovány v poslední kapitole Shrnutí a závěry.

2. ZDROJE DAT A METODIKA PRÁCE

Datová a informační základna disertační práce se nutně odvíjí od faktické dostupnosti potřebných statistických materiálů, informačních a datových zdrojů. Přestože je o problematice průmyslu a průmyslové výroby resp. zahraničních investic v České republice i zahraničí publikováno nespočetné množství statistik a databází v elektronické i tištěné podobě, jejich využití pro odvětvové a regionální analýzy není nijak jednoduché. Naopak se jejich interpretace stává čím dál složitější, a to nejen vzhledem k nedokonalosti a neschopnosti různých statistických služeb a institucí potřebná data sebrat, seřadit, vyhodnotit a publikovat, ale i v důsledku „ochranných“ legislativních opatření, která využití datových a informačních zdrojů prakticky zabraňují.

Rozhodně není účelem této práce snášet kritiku na české a zahraniční statistické služby, navíc již byly tyto nepříjemné dopady „transformace statistiky“ řadou geografů dříve shrnuty a publikovány. Předkladatel disertační práce se na posouzení nedokonalosti zejména naší statistiky také sám několikrát autorsky podílel (např. Toušek, V., Kunc, J., 1999a; Kunc, J., 2000a; Toušek, V., Tonev, P., Kunc, J., 2001).

Pro doplnění problematiky vývoje datové základny vztahující se k široké oblasti průmyslu uvedeme snad pouze jeden příklad, ke kterému se odkazem přibližuje další text. Tímto příkladem je „zlomový“ rok 1996, který byl posledním rokem, kdy Český statistický úřad (ČSÚ) prováděl odhady o počtu pracujících v malých podnicích a počtu podnikatelů fyzických osob. Po napočtení těchto odhadů k údajům ze statistického výkazu P 3-01 tak ČSÚ získával informace o celkové zaměstnanosti v jednotlivých okresech ČR a publikoval je pod názvem „Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů k 31.12.“. Protože však v průběhu devadesátých let narůstaly počty zaměstnanců v malých podnicích a odhady o jejich počtu se stávaly méně spolehlivé, nehledě na zmíněnou nedisciplinovanost podniků při vyplňování výkazu P 3-01, ČSÚ již za rok 1997 odhady o počtu pracujících v malých podnicích a samostatných podnikatelích nezveřejnil.

Na rozdíl od dřívější tzv. bilance pracovních sil¹, údaje o zaměstnanosti v civilním sektoru národního hospodářství neobsahovaly informace o celkové zaměstnanosti v dílčích odvětvích průmyslu v jednotlivých okresech, ale pouze v České republice. Od roku 1996 tak nejsou za okresy České republiky k dispozici ani odhady o celkovém počtu pracujících v průmyslu, a tedy už vůbec ne odhady o zaměstnanosti v jednotlivých průmyslových odvětvích.

Dále se v rozboru zdrojů dat a informací zaměříme na ty, které mohly být a byly v práci použity. Pro účely srovnání základních ekonomických či konkrétněji průmyslových ukazatelů České republiky s ostatními tranzitivními zeměmi střední a východní Evropy byly využity statistiky mezinárodních organizací. K těm nejdůležitějším patří:

- UNCTAD (United Nations Conference for Trade and Development),
- OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development),
- The World Bank Group (Světová banka).

---

¹ Bilance pracovních sil poskytovala podrobné strukturální údaje o zaměstnanosti za jednotlivé okresy České republiky, a to i za dílčí odvětví průmyslu. Údaje byly zpracovávány v důsledném územním průřezu, tzv. pracovníční metodou. Organizace vykazovaly požadované údaje v těch okresech, ve kterých měli pracovníci svá skutečná pracoviště, nikoliv pouze sídla závodů či provozoven.

Zvláště cenným zdrojem informací umožňujícím provést mezinárodní srovnání se staly ekonomické analýzy společnosti Newton Holding, a.s. Tato společnost publikuje od konce roku 2000 v měsíční periodicitě makroekonomické analýzy, výsledky vlastních výzkumů a množství sebraných a utříděných dat.

V disertační práci byly také čerpány informace z publikací a statistik vydávaných Vídeňským institutem pro mezinárodní ekonomická studia (The Vienna Institute for International Economic Studies). Řada odborníků, z nichž někteří byli v práci citováni, se zde zabývá především problematikou ekonomické transformace zemí střední a východní Evropy.

Většina publikací, informačních zdrojů a databází, které jsou využitelné pro mezinárodní srovnávací analýzy se opírají o „tvrdá“ ekonomická data doplněná o výsledky výzkumných zpráv a studií. Jejich cena je především v tom, že sledují velké množství makroekonomických i mikroekonomických ukazatelů a zejména příliv a strukturu zahraničních investic, kterým je v práci věnována zvýšená pozornost.

Základními zdroji dat a informací o České republice jako celku i její vnitřní odvětvové a regionální struktuře použitými v práci jsou následující:

- Český statistický úřad,
- Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR,
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR,
- Czechinvest,
- Česká národní banka.

Největší objem dat a informací o průmyslu České republiky, jeho odvětvové a regionální struktuře poskytuje Český statistický úřad. ČSÚ pravidelně publikuje za ČR jako celek vývojové řady ukazatelů statistiky práce, ekonomické výsledky podniků, jednotlivých odvětví, statistiku národních účtů i regionálních účtů, apod. Poměrně dobrým a na regionální úrovni ještě spolehlivým zdrojem dat jsou tzv. výběrová šetření pracovních sil, které ČSÚ odborné veřejnosti poskytuje čtyřikrát do roka. Na okresní úrovni lze také čerpat některé informace vztahující se k oblasti průmyslu z publikace „Okresy České republiky“ vycházející s roční periodicitou. Datovou základnu pro výchozí stav transformace na konci osmdesátých let poměrně spolehlivě zajišťují údaje v publikaci ČSÚ „Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989“.

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR (MPO) vydává již řadu let odvětvové analýzy našeho průmyslu pod názvem Panorama českého průmyslu. Dále příležitostně publikuje různé analytické studie zaměřené na konkrétní problematiku, v našem případě např. na zahraniční investice a systém investičních pobídek v ČR. Agentura CzechInvest, která organizačně patří pod MPO spravuje především „agendu“ investičních projektů podpořených vládními pobídkami, příliv a strukturu přímých zahraničních investic do ČR, jednotlivých regionů a oblastí a pravidelně aktualizuje databázi podpořených podniků. MPO ve spolupráci s CzechInvestem vydává také většinu zákonných úprav a nařízení, jež mají souvislost s řešenou problematikou (např. Program podpory průmyslových zón). Nejvýznamnějším zdrojem dat o stavu a přílivu (odlivu) přímých zahraničních investic v teritoriálním a odvětvovém členění je Česká národní banka. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR (MPSV) je nejdostupnější datovou základnou z pohledu statistiky trhu práce.

Krajskou a nižší prostorovou úroveň reprezentují v disertační práci mimo jiné také údaje a informace získané z oficiálních strategických dokumentů, kterými jsou zejména „Profily rozvoje“ obou krajů, spojené v jeden dokument pod názvem „Regionální operační program NUTS II Jihovýchod“. Důležitější informace a datové zdroje však byly získány prostřednictvím Regionální rozvojové agentury Jižní Moravy a Regionální rozvojové agentury Vysočina, jež umožnily pohled do vnitřní struktury obou krajů.

Elementární průmyslovou jednotku v území tvoří jednotlivé průmyslové podniky. Pro doplnění informací k prostorové struktuře průmyslových jednotek v území posloužily v práci databáze „Průmyslové provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989“, „Registr ekonomických subjektů“ (databáze ČSÚ), „Významné podniky české republiky“ (databáze společnosti Hoppendstedt Bonnier) a především „Informační systém o českém průmyslu“. Tento informační systém je od konce devadesátých let tvořen ve Výzkumném centru regionálního rozvoje Masarykovy university v Brně, a to kolektivem geografů pod vedením V. Touška, jehož je autor disertační práce členem. K jeho každoroční aktualizaci slouží několik zásadních (ČSÚ, okresní úřady práce v ČR, Hoppendstedt Bonnier Information a další statistiky) a podpůrných (Český telekom, internetové stránky jednotlivých podniků, osobní kontakty...) zdrojů. „Informační systém o českém průmyslu“ patří k tomu nejlepšímu, co je v ČR v oblasti odvětvové a regionální struktury průmyslu k dispozici.

Metodický přístup k disertační práci nijak nevybočuje ze standardních forem zpracování, proto ani není potřebné se zde o něm výrazněji rozepisovat. V prvé řadě je ovlivněn dostupností datových a informačních zdrojů, které jsou popsány v předchozím textu. Za standardní metodický postup považuje autor disertační práce především analytické metody - historickou, statistickou a komparativní analýzu a jejich kombinace; pokud to bylo možné tak v důsledném odvětvovém a regionálním průřezu.

Určitou výhodou při zpracovávání práce byla možnost využití vlastních autorových textů, které byly představeny na konferencích a seminářích a v době dokončování disertační práce publikovány, příp. připraveny k tisku. Všechny podpůrné články mají vztah k řešené problematice, jsou řádně citovány a uvedeny před samotnou textovou částí práce. Pokud se v předkládané práci vyskytují matematické vzorce, je postup výpočtu vysvětlen v textu.

V případě informací a údajů získaných na Regionální rozvojové agentuře Jižní Moravy a Regionální rozvojové agentuře Vysočina byly tyto získány na základě osobních kontaktů autora s odpovědnými pracovníky. Při zpracovávání případových studií vybraných průmyslových zón a průmyslových podniků, které měly mimo jiné poukázat na úspěšnost či neúspěšnost podnikání v oblasti průmyslového developerství resp. vstupu zahraničního kapitálu do regionu, provedl autor disertační práce interview – řízené rozhovory, které se staly základní informační kostrou popsaných studií.

3. GEOGRAFIE PRŮMYSLU V ODBORNÉ LITERATUŘE (DŮRAZ NA ČESKOU A SLOVENSKOU GEOGRAFII PRŮMYSLU)

3.1. Průmysl jako objekt (předmět) výzkumu, základní vývojové trendy

Geografie průmyslu patří do systému humánně-geografických resp. ekonomicko-geografických disciplín. Spolu s geografii zaměřenou na zemědělství, lesnictví a vodní hospodářství a geografii stavební výroby je často také označována jako geografie výroby. Objektem výzkumu geografie průmyslu je průmysl, jako odvětví ekonomických činností a zároveň jako součást krajinné sféry, který geografie studuje z hlediska prostorového, časového a synergického².

Průmysl je výrobní odvětví nomenklaturně zařazované do sekundárního hospodářského sektoru. Podle odvětvové klasifikace ekonomických činností (OKEČ) se průmysl člení na tři základní odvětví:

- těžba nerostných surovin,
- zpracovatelský průmysl,
- výroba a rozvod elektřiny, plynu (energií) a vody.

Význam a opodstatnění průmyslové výroby v ekonomicko – společenském systému spočívá v několika skutečnostech. Průmysl je z hlediska zaměstnanosti a podílu na tvorbě hrubého domácího produktu odvětvím s velkým podílem na tvorbě materiálních hodnot, a to i přes veškeré intenzivní změny, kterými světová ekonomika za posledních zhruba 30 let prošla. Jako jediný producent výrobních prostředků má vliv na rozvoj celého hospodářství; modernizace hospodářství a společnosti je de facto závislá na modernizaci průmyslové produkce. Jak píše také J. Mareš (1988), průmysl od svých počátků ovlivňoval všechna odvětví národního hospodářství, zejména pak rozvoj dopravy, zemědělství, stavebnictví a obchodu.

S vývojem a rozvojem průmyslu je obecně spjat i dynamický rozvoj společnosti a růst životní úrovně obyvatelstva světa. Průmyslová revoluce, která se všeobecně spojuje s přelomem 18. a 19. století znamenala zásadní zvrát a kvalitativní skok pro existenci lidské společnosti. Země, ve kterých se průmysl v průběhu 19. století vytvářel a formoval, patří dnes k nejvyspělejším, nejbohatším a nejvlivnějším (podobně také Ivanička, K., 1983). Postupující industrializace po 2. světové válce v hospodářsky méně rozvinutých zemích byla nevyhnutelným předpokladem k získání nejen společenské, ale především ekonomické suverenity; byla hnacím motorem modernizace a růstu životní úrovně společnosti v těchto zemích. V současné době patří průmysl stále k významným „faktorům“ generujícím národní příjem, obzvláště v zemích s nízkou a střední příjmovou úrovní (Wieloński, A., 2000).

Při studiu globálních problémů průmyslové výroby a jejích změn v historickém kontextu, je nevyhnutelné ji vnímat jako součást světového ekonomického systému. Průmyslová výroba je ovlivňována a zároveň výrazně ovlivňuje celou hospodářskou strukturu každého ekonomického systému. Hodnocení historického vývoje průmyslové výroby zřetelně poukazuje na postupné změny strategického zaměření výroby, které byly svázány s aktuální úrovní technického pokroku (s vlivem zainteresovanosti na zisku), potřebami poptávky a adekvátní organizací výroby. Výsledným projevem změn v zaměření a cílech výroby se stala typická odvětvová struktura a prostorová diferenciacie výroby. Sledování rozvoje průmyslu od

² Podobně také D. Popjaková (2001).

jeho počátků po současnost na globální celosvětové úrovni umožňuje vyčlenit určité vývojové etapy, v jejichž rámci si průmyslová výroba udržela v zásadě odlišné projevy (Popjaková, D., 2001). Názory na identifikaci etap vývoje průmyslu světa, natož pak globálního ekonomického vývoje, se často odlišují, přesto se můžeme na základě „většinového přístupu“ přiklonit k vyčlenění tří základních historických etap vývoje průmyslové výroby.

1. etapa:

Počáteční fáze rozvoje průmyslu, datovaná asi od druhé poloviny 18. století, kdy se začínají postupně transformovat manufaktury na moderní průmyslové podniky resp. vznikají nové podniky se strojní výrobou. Etapa končí v poslední třetině 19. století v době stále klesající světové hospodářské nadvlády Velké Británie.

2. etapa:

Je často označována jako tzv. fordismus a lze ji časově ohraničit koncem 19. století a přelomem šedesátých a sedmdesátých let 20. století. P. Pavlínek (1997) uvádí, že její název odvodil italský intelektuál A. Gramsci podle zavedení v té době nového způsobu výroby automobilů Henry Fordem v roce 1913 s použitím montážní linky v Michiganu. Tento způsob výroby byl založen na masové produkci standardizovaných výrobků spojených se systematicky rostoucím trhem masového konzumenta a regulovanými keynesiánskými makroekonomickými opatřeními³.

3. etapa:

Obecně označována jako postfordismus resp. postmodernismus. Začíná v sedmdesátých letech na vrcholu fordismu a trvá do současnosti. Posfordismus je např. podle P. Pavlíka (1997) označován jako nový systém kapitalistické akumulace, který se zformoval jako reakce na krizi fordismu. Etapa je charakteristická následujícími projevy:

- strukturální transformací hospodářství,
- strukturálními změnami v průmyslové výrobě,
- prostorovými přesuny,
- významem nových technologií,
- organizačními a institucionálními změnami,
- změnami v zaměstnanosti,
- globalizací ekonomických a sociálních vazeb,
- změnami v ekonomickém myšlení, chování a motivaci⁴.

Geografie průmyslu – vznik vědní disciplíny, základní teorie a myšlenkové směry

Geografie průmyslu, původně také geografie výroby, se začala formovat a pomalu prosazovat od počátku minulého století. Podle S. Mizstala byla geografie průmyslu v počátcích definována jako nauka o průmyslových krajinách, tedy částech ekonomického prostoru, ve kterém dominuje průmyslová výroba. V české a slovenské literatuře je možné najít několik obdobných pohledů na geografii průmyslu, které ji definují jako vědu zabývající se studiem vzájemných vztahů mezi průmyslovou výrobou a ostatními složkami krajiny, studiem zákonitostí a vývojem rozmístění průmyslu jako výsledného projevu uvedených vztahů⁵.

---

³ Keynesiánská ekonomie je založena především na analýzách makroekonomických veličin, zejména objemu produkce, míry nezaměstnanosti a úrokových sazeb; klíčovým pojmem teorie je agregátní poptávka. Ekonomický systém nesměřuje nutně k rovnovážnému stavu, ke kterému podle Keynesa dochází v ideálním případě, kdy objem úspor v ekonomice je roven objemu investic (volně podle Blažek, J., Uhlíř, D., 2002).

⁴ Podrobněji viz D. Popjaková (2001).

⁵ Např. K. Ivanička, K (1958a, 1961), M. Čorný, (1963), L. Krajíček (1982), J. Mareš (1983b).

Geografie průmyslu je všeobecně považována za mladou vědní disciplínu v rámci geografických věd, protože její vývoj byl podmíněn vlastním rozvojem průmyslu. Je tedy přirozené, že se začala prosazovat později než např. geografie obyvatelstva a sídel, geografie zemědělství, dopravy, apod. (Kortus, B., 1986). Přestože se první práce popisující činnost různých řemeslných dílen a manufaktur objevily již ve středověku, o počátcích geografie průmyslu ještě zdaleka nelze hovořit. Spíše historické práce podávaly charakteristiky rozmístění a těžby surovin, prvních průmyslových závodů, apod. Až přelom 19. a 20. století byl obdobím prvních publikačních pokusů o teoretické zdůvodnění lokalizace průmyslu, které se staly zásadním impulsem ke vzniku geografie průmyslu jako vědní disciplíny (Kortus, B., 1986).

Největší ohlas vyvolala práce německého ekonoma a sociologa A. Webera (1909), který řešil problém umístění průmyslového závodu vzhledem ke stálým trhům a zdrojům nerostných surovin s cílem minimalizovat dopravní náklady a s respektováním ceny pracovní síly a aglomeračního efektu. V dalších letech rozvíjeli tuto teorii všeobecné průmyslové lokace především představitelé ekonomických věd. Výsledkem bylo časté vzdalování od prostorové reality, do úvahy byly brány nereálné předpoklady, za každou cenu se hledala nejlepší řešení, přičemž se jednoznačně preferovala minimalizace nákladů a maximalizace zisku, tedy výlučně ekonomická kritéria.

Skutečné teoretické základy umožňující vyčlenění geografie průmyslu jako vědecké disciplíny vypracoval až ve čtyřicátých letech 20. století již jmenovaný E. Winkler. Jak uvádí také D. Popjaková (2001), ve své práci jako první „zformuloval cíle a úlohy geografie průmyslu a její vztah k ostatním vědeckým disciplínám“. Geografie průmyslu se začala rozvíjet především ve vyspělých industrializovaných zemích Evropy a Severní Ameriky. Po 2. světové válce nastává prudký rozvoj geografie průmyslu nejen ve vyspělých ekonomikách, ale i v zemích, které nastoupily cestu intenzivní industrializace (např. Japonsko a socialistické země střední a východní Evropy).

V padesátých a šedesátých letech bylo pod vlivem keynesiánské ekonomiky (nerovnoměrný rozvoj) vytvořeno několik významných ekonomických teorií, úzce svázaných s průmyslovou determinací a regionálními modely, které můžeme všechny zahrnout do tzv. skupiny „jádro-periferie“. Jedná se zejména o teorii exportní základny, za jejíhož tvůrce je všeobecně považován americký ekonom D. C. North. Ten prosazuje výraznou specializaci a rozvoj určitého exportního odvětví v regionu, odmítá tehdy zaběhlý názor, že bez industrializace není možné dosáhnout rozvoje a úspěch rozvoje regionu podle něj závisí na schopnosti vyrobit úspěšnou exportní komoditu.

Za samozřejmý považují nerovnoměrný rozvoj také teorie růstových pólů (hlavní představitelé F. Perroux a J. Boudeville) a teorie kumulovaných příčin (G. Myrdal, A. Hirschman). Teorie růstových pólů se stala jednou z nejvýznamnějších teorií regionálního rozvoje, která byla navíc v mnoha vyspělých i rozvojových zemích prakticky aplikována. Perroux posuzuje póly růstu spíše jako určité sféry vlivu v ekonomice, rozlišuje hnací a hnaná odvětví, regionální průmyslové komplexy (poměrně úzká koncepční svázanost s teorií územních výrobních komplexů). Kombinuje dva základní teoretické prvky – vzájemnou závislost průmyslu a inovačních opatření. Teorie kumulovaných příčin zavádí koncept kumulativní oběžné kauzality, který vysvětluje jako situaci, kdy změna jednoho faktoru způsobí i změnu orientace dalších faktorů tak, že tyto sekundární změny posilují prvotní

změnu⁶. To znamená, že působení tržních sil, pohyb kapitálu, zdrojů a pracovních sil nevede ke stavu rovnováhy, ale naopak ke zvyšování rozdílů – dopad především v méně vyspělých regionech. Podobnou teorii jako G. Myrdal vytvořil prakticky ve stejné době také A. Hirschman. Jeho teorie nerovnoměrného rozvoje si všímá globálního efektu „bohatý sever“ – „chudý jih“, který demonstruje na příkladu Itálie⁷. Snaží se najít řešení dlouhodobého problému rozvoje výroby v souvislosti s rozvojem infrastruktury, přihlíží ke kvalitě sociálního a životního prostředí při koncentraci výrobních a hlavně řídicích funkcí v prostoru jádro – zázemí aglomerace. Tvůrce obecné teorie polarizovaného rozvoje, americký ekonom J. Friedmann, jenž zavedl pojem „jádro-periferie“, přikládá jádru vysoký stupeň autonomie a výhodnější pozici než periferii. Zdůrazňuje význam institucionálních a behaviorálních faktorů pro dlouhodobě udržitelný růst.

Uvedené teoretické přístupy vytvořené v padesátých a šedesátých letech jsou pouze příklady ekonomických teorií s vazbou na regionální rozvoj a průmysl jako hnací odvětví světového hospodářství⁸. Teorie byly dále rozvedeny a v řadě modifikací jsou užívané dodnes. Dále si budeme všimnout teorií a směrů úžeji spjatých s geografii průmyslu, ať již jejich tvůrci měli k problematice průmyslu a prostorovému (regionálnímu) resp. časovému aspektu více či méně daleko. Především je třeba připomenout Weberovu teorii průmyslové lokace, ale i další zmíněné teorie, na které navázali ve svých pracích zejména sám A. Weber (1928), dále T. Palander (1935), A. Lösch (1944), E. M. Hoover (1948), M. L. Greenhut (1956) a W. Isard (1956, 1960). V zemích „východního bloku“ rozvinul verzi teorie průmyslové lokace zpočátku např. K. Dziewoński (1953) a A. E. Probst (1965a, 1969). Uvedení autoři se řadí mezi představitele tzv. prostorové ekonomie - pod optimální lokací rozuměli primárně ekonomickou optimálnost, která představovala nejvýhodnější umístění průmyslových aktivit, výlučně realizovaných ekonomicky myslícím člověkem. Brali v úvahu další ekonomické parametry, ale základní podstatou teorie zůstala myšlenka minimalizace nákladů a maximalizace zisku při lokaci.

Jak uvádí např. V. Székely (1989a), na kvalitativně vyšší stupeň se dostalo rozpracování teorie lokace i zohledněním neekonomických požadavků, které nahlížely na člověka jako na bytost s nejenom ekonomickým chováním. Po letech obecné akceptace rozvoje průmyslu a masivní industrializace, kdy průmysl získával značný vliv na ekonomickou existenci stále většího počtu lidí, se projeví i největší nedostatky procesu industrializace – negativní dopady na krajinu jako životní prostor člověka a znečištění životního prostředí. V průběhu padesátých let 20. století se zájem o životní prostředí člověka v nejšířším měřítku zasadil o zformování tzv. antropogeografické (krajinné) školy⁹. Tato škola vychází z typu krajiny, pro který je charakteristické určité uspořádání reliéfu, sídel, průmyslových podniků, dopravních linek, apod., v souvislosti s určitým systémem koncentrace obyvatelstva (přírodně-hospodářské celky). Za hlavní faktor rozvoje průmyslu jsou považovány přírodní předpoklady krajiny. Průmyslová krajina jako důsledek vzájemného vztahu a působení člověka na přírodu a přírody na člověka je předmětem výzkumu např. H. Hassingera (1933), metodu přímého terénního výzkumu v geografickém (krajinném) prostředí využívá P. Deffontaines (1927) Vazba na teorii průmyslové lokace se objevuje v prvních pracích, kde autoři již striktně

⁶ Myrdalova teorie se stala jedním ze zdrojů koncipování poválečné švédské hospodářské politiky s jejími zásadními kontrasty: výrazný růst životní úrovně versus expanze veřejného sektoru, vysoké daně a postupná ztráta konkurenceschopnosti.

⁷ V obdobném významu, ale na jiném příkladu používá gradient S-J např. J. Blažek (1996b). V bývalém Československu i v současné České republice je analogicky přijímán spíše západovýchodní gradient.

⁸ Podrobněji viz J. Blažek, D. Uhlíř (2002).

⁹ Historický přínos antropogeografického směru spočívá také v rozpracování metodiky terénního výzkumu, který v důsledku neexistence či nedostupnosti centrálně podchycených údajů prožívá již dlouhouletou renesanci.

nedeklamují rozhodující vliv ekonomických činitelů na rozmístění průmyslu (např. Otremba, E., 1953) nebo jej dokonce kriticky napadají (Kukliński, A., 1956, 1959, 1961a). Lze konstatovat, že padesátá léta a nástup antropogeografické školy znamenají rozhodující odklon od geografického determinismu, typického pro starší německou školu¹⁰. Od tohoto determinismu se však již ve třicátých letech distancoval představitel francouzské antropogeografické školy A. Demangeon (1930).

Současně s antropogeografickou školou vznikaly práce, které kladly důraz zejména na statistické metody a vyhodnocování statistického materiálu (v bývalém Rakousku – Uhersku resp. Československu např. Hrušovský, I., 1907, Malík, K., 1930, 1932). Cílem těchto prací bylo pomocí statistických (statisticko-kartografických) metod představit rozmístění průmyslu, jeho velikost, strukturu a postavení v geografickém prostoru. Nesporný přínos těchto prací vyplývá z předkládaného množství konkrétního číselného materiálu a poukázáním na možnosti jeho využití.

Velký význam pro poznání, pochopení a vysvětlení průmyslových systémů a změn v nich mají práce, které zkoumají průmyslová území a odvětví z hlediska jejich historického vývoje, tzn., kladou důraz na historicko-geografickou metodu. Mezi představiteli tohoto směru můžeme zařadit např. G. Geldern – Crispendorfa, I. Kostrowickou, I. Bataklieva, F. Štůlu, A. Werwického a další¹¹. Uvedení autoři hledají příčinné souvislosti, které vedly ke změně výrobních programů, k rozšíření či přemístění výroby, ke změnám v kooperačních vztazích, k růstu, stagnaci nebo rozšíření výroby. Jedná se o výstižné analýzy příčin vzniku průmyslového závodu určitého odvětví v daném území a pochopení příčin historicky se formujícího průmyslového stanoviště. Používané metody mají stále aktuální platnost, kterou jim později připisují i představitelé tzv. kvantitativní geografie (např. Smith, D., M., 1971, Hamilton, F., E., I., 1980). V českých zemích navázali v sedmdesátých a osmdesátých letech historicko-geografickými pracemi hlavně J. Mareš (např. 1975, 1980d, 1988), L. Kopačka (např. 1980, 1983, 1992a).

Nový způsob nahlížení na výběr optimální lokace byl rozvíjen především geografy – představiteli behaviorálního směru (např. Cyert, R., March, J., 1963; Harvey, D., 1969), kteří při studiu rozmístění skutečných, existujících průmyslových systémů, nacházeli určitou pravidelnost pouze při velkém zevšeobecnění znamenající ztrátu identity studovaných objektů. V šedesátých letech 20. století se tak dostal i do geografie průmyslu nový myšlenkový směr - behaviorální, který měl ve svém „středu“ zájem o člověka a jeho aktivity. Věda a výzkum v geografii průmyslu začaly obracet pozornost také na neprůmyslové objekty a jevy, např. výzkumná a technologická centra, školící střediska pro pracovníky v průmyslu, banky financující investice do průmyslu a další (Wieloński, A., 2000).

Reorientace myšlení byla v té době úzce spjata s celkovými změnami ve světě, mezi něž patřily mimo jiné složitá politická situace¹², energetické krize, prudký rozvoj dopravy, růst velkých průmyslových korporací, apod. Vzdálenost, která byla ve Weberově teorii v souvislosti s dopravními náklady považována nejdůležitější prvek vhodné lokace výrobního závodu, byla odsunuta do vedlejší role a silně významově eliminována. Radikálně se změnila také funkce průmyslu, a to z prvořadého uspokojení kvantitativních (množstevních) požadavků spotřebitelů ve kvalitativní přístup, tzn. faktické naplnění otázek co a jak produkovat, aby byly uspokojeny rozmanité potřeby lidské společnosti. Průmyslová výroba

¹⁰ Volně podle K. Ivanička, (1958a).

¹¹ Konkrétněji viz K. Ivanička (1958a).

¹² Zejména ohlasy na tzv. studenou válku (např. Harvey, D., 1969).

tak získává k technické a ekonomické funkci i funkci sociální (podobně také Székely, V., 1989a).

Nová teorie průmyslové lokace, která by brala do úvahy jeho sociální funkci, nebyla do dnešní doby rozpracována. Existují jen určité obměny, které se historicky vyvinuly a přispěly k pochopení rozmístění průmyslové výroby. Je otázkou, zda v současném systému globální ekonomiky a při absolutní deformaci tradičních lokačních vazeb při rozhodování nadnárodních korporací o umístění průmyslového závodu, má smysl vědecky navazovat na klasickou Weberovu lokační teorii.

Od padesátých let minulého století se souběžně s dalšími teoriemi a myšlenkovými směry formovala teorie územních výrobních komplexů (UVK), jako určitá „socialistická“ forma modernizace a přehodnocení Weberovy lokační teorie. Za jejího zakladatele je všeobecně považován sovětský ekonom N., N. Kolosovskij, který pod pojmem výrobní komplex vidí např. ekonomické (vzájemně podmíněné) spojení závodů v jednom průmyslovém centru nebo v celém regionu, které zabezpečuje určitý ekonomický efekt jako výsledek správného (plánovitého) výběru závodů v souladu s přírodními a ekonomickými podmínkami regionu, s jeho dopravní a ekonomicko-geografickou polohou (Kolosovskij, N., N., 1958, 1970). Podobných definic, kde je komplex označován jako výrobní či průmyslový, byla vytvořena řada a teorie a aplikace UVK se stala na několik desetiletí prioritou výzkumu ekonomů a geografů, především ze zemí s plánovitým hospodářstvím.

K. Ivanička (1958a) resp. A. Kukliński (1956) zdůrazňují ve svých pracích vyčlenění tohoto směru (školy), který při studiu průmyslových území vychází z ekonomických (teorie územních výrobních komplexů) a technologických (koncepte energetickovýrobních cyklů) spojitostí, přičemž problematiku zkoumají ze strany obsahu a ne formy. Základní teoreticko-metodologickou prací zasazující jak teorii územních výrobních komplexů, tak koncepci energetickovýrobních cyklů do povědomí odborníků a vědců celého světa, je monografie N., N. Kolosovského (1947). Mezi spoluautory teorie a školy UVK jsou často řazeni také T., M. Kalašnikova (1951) a I. Chardonnet (1955).

Další rozpracování teorie UVK a aplikační pokusy na vybraných územích probíhaly zejména v tehdejší Sovětské svazu. Mezi ekonomy a geografy, kteří se významně zasadili o teoretický i aplikační posun teorie územních výrobních komplexů, patří jmenovaní N., N. Kolosovskij (1958, 1960, 1970), T., M. Kalašnikova (1970, 1971), dále J., G. Sauškin (např. 1958, 1960, 1965 spolu s A., S. Šapošnikovem, 1968), A., E. Probst (1965b, 1969), A., T. Chruščev (např. 1970, 1972, 1974, 1976), ale i další. Polskou ekonomickou a geografickou školu, která byla spolu se sovětskou hlavní vědeckou a výzkumnou základnou v zemích „východního bloku“, reprezentovali především K. Dziewoński (1953), A. Kukliński (1956, 1959, 1961b, 1976), S. Leszczycki (1961, 1964, 1965, 1968), S. Misztal (1962, 1970) a W. Kawalec (1965a, 1965b). V rámci územních výrobních komplexů byly vyčleněny územní průmyslové komplexy (UPK), územní zemědělské komplexy, apod., na druhé straně také územní nevýrobní komplexy. V souboru taxonomických jednotek průmyslové regionalizace byly definovány pojmy: průmyslový závod (elementární územní jednotka), průmyslové centrum, průmyslový uzel a průmyslový region¹³. Většina uvedených autorů zdůrazňovala ve svých pracích nutnost společenské a územní dělby práce.

---

¹³ Podrobněji viz např. J. Mládek (1981)

Československá geografie průmyslu věnovala od svého vzniku značnou pozornost výzkumu územních výrobních komplexů a průmyslové regionalizaci. Mezi čelní představitele tohoto směru můžeme zařadit K. Ivaničku, M. Střidu, J. Mareše, J. Mládku, L. Mišteru a další.

Jak uvádějí ve svých pracích např. K. Ivanička (1958a), J. Mareš (1978a), J. Mládek (1981) a V. Székely (1989a), problematika průmyslových komplexů není výhradně záležitostí sovětských (resp. socialistických) geografů. Také v průmyslově vyspělých státech západní Evropy a Severní Ameriky existovaly a existují tendence formovat průmyslové komplexy, což se odrazilo v pracích např. již jmenovaných I. Chardonneta (1955) a W. Isarda (1956, 1960), ale i G., J. Karasky a H., T. Moodyho (1976), F., E., I. Hamiltona (1976) a dalších. Vytváření teritoriálních seskupení průmyslových aktivit bylo po dlouhou dobu považováno za jeden z prostředků tvorby optimálního modelu rozmístění výrobních sil a dalšího intenzivního ekonomického rozvoje. V podmínkách tržních ekonomik byla, oproti ekonomikám s centrálním plánováním, velkou překážkou absence plánování lokalizace na národní a regionální úrovni, ale také rozdílnost ekonomických procesů a faktorů. Proto je zde menší důraz přisuzován surovinám a dopravním nákladům, přičemž prioritou výzkumu se přesunuje na materiální vztahy. Studují se organizační vazby jako výsledek rozhodovacích procesů, řízení a osobních vlastností řídicích pracovníků, spolu se zdroji, množstvím a kvalitou informací¹⁴.

Klasická teorie průmyslové lokace, její četné modifikace a rozpracované nové vývojové směry, byla v sedmdesátých letech podrobena kritice ekonomů a geografů ovlivněných učením K. Marxe. K nejvýznamnějším neomarxistickým teoriím můžeme zařadit teorii závislosti (dependence theory), jejímiž představiteli jsou T. dos Santos, A., G., Frank a S. Amin¹⁵ a teorii nerovné směny (A. Emanuel), kde je za hlavní faktor považován rozdíl mezi vysokými mzdami dělníků ve vyspělých zemích ve srovnání s existenčním minimem dělníků v rozvojových zemích. Na jednom z nejvýznamnějších ekonomických odvětví – automobilovém průmyslu – dokládá schopnost nových producentů z rozvojových zemí proniknout na světové trhy.

Přestože se geografie průmyslu prosazovala na vědeckém, výzkumném i aplikačním poli již několik desetiletí, jako samostatná vědní disciplína se „oficiálně“ etablovala až v roce 1972. Stalo se tak na 22. mezinárodním kongresu geografů v Montrealu, kdy se vytvořením pracovní skupiny geografie průmyslu v rámci Mezinárodní geografické unie (IGU) dostala na úroveň ostatních disciplín geografických věd. O čtyři roky později na dalším kongresu v Moskvě byla pracovní skupina přejmenována na „Komisi pro průmyslové systémy“ (Industrial systems, předseda F., E., Ian Hamilton) a pod tímto názvem pracovala dalších osm let. Na 25. kongresu v Paříži v roce 1984 byla vytvořena komise nová s názvem „komise IGU pro průmyslové přeměny“. V té době byly za hlavní vědecký problém geografie průmyslu považovány aktuální změny v průmyslových technologiích, organizaci, struktuře a rozmístění průmyslu (Kortus, B., 1986). Komise vyvíjela činnost až do roku 1992. V tomto roce byla vytvořena nová komise pod názvem „Organizace průmyslového prostoru“. Předsedou komise byl Sergio Conti z Itálie, který svou funkci předal v roce 1999 Sam Ock Parkovi z Koreje. Ten se na 29. Mezinárodním geografickém kongresu stal předsedou nově ustavené komise „Dynamiky v ekonomickém prostoru“. Všechny výše uvedené komise patřily mezi nejaktivnější komise IGU, pořádaly řadu vědeckých symposií a konferencí a vykazovaly

---

¹⁴ Podobně také J. Mládek (1981), V. Székely (1989a).

¹⁵ Stále více nadnárodních společností přesouvá část své produkce do rozvojových zemí, ve vyspělých státech zůstává pouze ústředí, příp. výzkumná, vývojová a obslužná základna. Prohlubuje se tak globální slabost periferie a zvyšuje její závislost na jádru (volně podle Blažek, J., Uhlíř, D., 2002).

poměrně bohatou publikační činností. Bohužel po celé období působení pracovních skupin a komisí pro průmysl IGU nebyl jejich členem žádný český geograf (podobně také Székely, V., 1989a a Toušek, V., 2003).

V osmdesátých letech, v návaznosti na určitou celosvětovou „krizi kapitalismu“, provázenou primárně rostoucí nezaměstnaností, prohlubováním regionálních rozdílů v rámci vyspělého a rozvojového světa, ropnými šoky spojenými s energetickými krizemi, apod., pokračoval významný vliv neomarxistických přístupů k ekonomickým a regionálním teoriím, které se promítly i v oblasti geografie průmyslu. Mezi čelné marxistické teoretiky té doby nesporně patří již výše zmíněný americký geograf D. Harvey. Jeho snahou bylo integrovat problematiku nerovnoměrného rozvoje s teorií krize kapitalismu (1982), přičemž v rámci své snahy o objasnění prostorové nerovnoměrnosti se soustřeďuje především na lokální úroveň (úroveň měst). S. Holland ve své teorii mezoekonomiky zdůrazňuje roli velkých firem, které vytvářejí zvláštní sektor – mezoekonomiku. Jedno až dvě procenta velkých firem vytvářejí ve vyspělých zemích přes 50 % veškeré produkce, takže tyto firmy dosahují na trhu často pozice monopolu či oligopolu¹⁶ s velkou lobbovací silou.

Tradiční strukturalistický přístup marxistických ekonomů opouštějí tvůrci regulační teorie – francouzští levicoví ekonomové M. Aglietta, R. Boyer a A. Lipietz. Při formulaci své teorie se snažili vysvětlit, proč i přes přetrvávající rozpory a krize kapitalistické ekonomiky dochází stále k hospodářskému růstu a opakovaně se objevují relativně dlouhá období stability. Regulační teorie našla později odezvu také u řady geografů zabývajících se problematikou průmyslu, jmenovat můžeme např. T. Stryjakiewiczze (1994) a A. Smithe (1995). Součástí regulační teorie je také teorie flexibilní specializace (akumulace), která citlivě sleduje konec tzv. fordistické éry (viz výše) a do teorie regulace přináší prostorový aspekt. Podle některých zastánců je pro ni příznačná regionální specializace v podobě tzv. výrobních okrsků založených na úzké specializaci, intenzivních a dlouhodobých vazbách a na partnerství prostorově blízkých firem. Pozdější snahy o regionální aplikaci této teorie jsou spojeny s pracemi kalifornské školy geografů R., A., Walkera, A., J., Scotta a M. Storpera¹⁷, kteří se pokoušejí nalézt vazbu mezi způsobem regulace ekonomiky jako celku a specifickými regionálními formami organizace výroby, technologie a trhu práce.

Z neomarxistického strukturalistického přístupu vychází teorie územních dělb práce, která v podání hlavní představitelky D. Massey (např. 1984, 1985 spolu s R. Meegan) propojuje geografii průmyslu a oblast trhu práce. Klíčovou skutečností teorie je vztah kapitálu a pracovní síly jako důsledek třídních vztahů ve výrobě, v jehož důsledku vznikají regionální diference. Při regionálních analýzách průmyslu doporučuje D. Massey studovat spíše rozdíly ve vlastnické a velikostní struktuře podniků, než odvětvovou specializaci. Teorie územních dělb práce volně navazuje na teorii UVK a její hlavní větev prosazující společenskou a územní dělbu práce.

Pravděpodobně nejdynamičtější směr v teoriích regionálního rozvoje současnosti – institucionalismus – reprezentují dvě významné teorie úzce svázané s průmyslem a průmyslovou výrobou. První je teorie výrobních okrsků a flexibilní specializace, která se

---

¹⁶ Oligopol – tržní struktura na straně nabídky, která je charakteristická existencí malého počtu firem v odvětví přičemž alespoň některé firmy mohou ovlivňovat celkovou cenu odvětví, resp. alespoň některé firmy jsou tvůrci ceny.

¹⁷ Např. R., A. Walker, M., Storper (1981), A., J. Scott, M. Storper (1986, 1992), M. Storper, R., A. Walker (1989). Uvedení autoři hledali inspiraci v pracích tzv. lundské školy (švédská geografie času), konkrétně T. Hägerstranda a G. Törnqvista (volně podle Blažek, J., Uhlíř, D., 2002).

vyvinula na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let v Itálii (hlavní představitelé A. Bagnasco, G. Becattini a S. Brusco), jenž prosazuje význam malých a středních podniků na rychlý růst průmyslové produkce některých regionů. Určitým způsobem tak podceňuje schopnosti adaptace a inovace velkých firem. Druhou je teorie učících se regionů, kterou v devadesátých letech zformulovali především švédští ekonomové a geografové (B., A. Lundvall, P. Maskell, A. Malmberg a další). Zdrojem konkurenceschopnosti na konci 20. století jsou pro ně vědomosti, schopnosti učit se a vytvářet kulturní klima, které napomáhá inovacím. Problematika učení přitom není spojována jen s vyspělými průmyslovými obory a s vývojem nových technologií, ale se všemi obory včetně tradičních odvětví¹⁸.

Jak již bylo výše naznačeno, v posledních dvaceti letech se pozornost geografů průmyslu váže především na studování změn v rozmístění a struktuře průmyslové výroby, organizaci výroby, nástupu nových technologií a inovačních procesů. Často je diskutován význam malých a středních podniků resp. malého a středního podnikání na dynamiku průmyslové výroby v komparaci s největšími nadnárodními společnostmi, vyčleňují se tzv. hnací a hnaná odvětví. Udržuje se zájem o kvalitu životního a společenského prostředí ve vztahu k průmyslu, řeší se problém starých průmyslových zátěží v aglomerovaných oblastech. Do předmětu zkoumání se stále vrací problematika optimální lokace v nových ekonomických podmínkách, stejně tak geografie průmyslových závodů, uzlů a regionální ekonomika. V posledních letech jsou určitým specifickým podrobné analýzy tzv. transformačního procesu a všech jeho doprovodných efektů a jevů v souvislosti s přechodem zemí střední a východní Evropy na tržní hospodářství. Patrně největší pozornost „domácích“, ale i zahraničních geografů poutá efekt zahraničního kapitálu a investic. Pro značnou část prací je charakteristický regionální aspekt.

Na tomto místě není cílem pojmenovat všechny badatelské oblasti světové geografie průmyslu a jejich klíčové představitelé, což ani reálně není možné. Problematiku rozmístění (lokaci) průmyslu preferují ve svých pracích např. D. Massey (1979), C., W. Lever (1985), I. Fierla (1987, 1989), K. Chapman, D. Walker (1987), K. Kuciński (1988), B. O hUallachain (1989, 1991), R. Hayter (1997), strukturální přeměny např. J., J. Parysek (1976, 1992), D. Gregory (1982), A. Wieloński (1989, 1993, 1998), S. Misztal (1992), odvětvové a ekonomické analýzy a rozborů např. P. Knox, J. Agnew (1994), H. Swic (1994, 1995, 1998), M. Slenczek (1995), P. Pavlínek (2000, 2002a, 2002c). Průmyslovou krajinu jako nedílnou součást životního prostředí člověka sleduje B. Domański a kol. (1997), P. Pavlínek, J. Pickles (1999), geografie průmyslových závodů se znovu objevuje u S. Misztala (1994), J., J. Paryska (1994), Z. Ziola (1994a), B. Domańskiego (1997a), projevy globalizace spojené s růstem vlivu nadnárodních společností posuzuje např. G. Grabher (1992), T. Strykiewicz (2002), korupční prostředí v souvislosti s tokem přímých zahraničních investic např. M., J. Harrison (2003).

Prostor střední a východní Evropy a probíhající proces transformace průmyslu reflektují ve svých pracích např. G. Grabher (1994, 1998 spolu s D. Starkem), A. Wieloński, M. Durydiwka (1994), Z. Ziolo (1994b, 1997), F., E., I. Hamilton (1995), R. Domański (1996, 1997, 2001), A. Smith (1997), A., H. Dawson (1998). Původ, množství, strukturu a regionální rozložení zahraničních investic a nejčastěji přímých zahraničních investic v uvedeném prostoru analyzují A., B. Murphy (1992), J. Dunning (1993), G. Csáki (1995), M. Slenczek (1997), P. Pavlínek (1998a, 2002b, 2003, 2004), Ch. Pomery (1998), B. Domański (1999,

---

¹⁸ Více a podrobněji viz J. Blažek, D. Uhlíř, D (2002).

2001) F., W. Carter (1999, 2000), A. Bevan, S. Estrin (2000), K. Fazekas (2000), G. Hunya (2000a, 2000b, 2002), K. Carnstensen, F. Toubal (2003) a další.

Z předchozích odstavců je zřejmé, že charakteristickým rysem současné geografie průmyslu je široký okruh řešených problémů. Zdaleka nebyla opuštěna klasická teorie průmyslové lokace, která se v modifikovaných podobách a rozpracovaných verzích prolíná většinou nových teorií a myšlenkových směrů. Přesto je znát významný posun od pragmatického výběru lokace znamenající maximální ekonomický efekt k analýzám prostorové interakce společenských, kulturních a krajinných vazeb. Tradiční vztah průmysl – průmysl je tak do značné míry nahrazován vztahem průmysl – nevýrobní instituce (školicí centra, vědecko-výzkumné základny, technologické parky, logistické a kancelářské prostory, laboratoře, informační střediska a další).

3.2. Česká a slovenská geografie průmyslu v literatuře – vznik vědní disciplíny

Tradice geografie průmyslu v bývalém Československu je od svého prvopočátku spojena se založením Kabinetu pro hospodářskou geografii ČSAV v Praze v roce 1954. Ekonomická geografie se na přelomu padesátých a šedesátých let profilovala jako jedna vědní disciplína a geografie průmyslu tak neměla prostor více se samostatně prosadit. Výjimku tvořily práce, kde se geografie průmyslu objevila jako dílčí součást úkolu. Vzpomenout můžeme např. studii o hospodářské geografii Sedlčanska – Voticka (Hůrský, J. a kol., 1958), dále práce věnované základním hospodářským oblastem Československé republiky (Havlík, V., Střída, M., 1958), hospodářské specializaci oblastí (Hůrský, J., 1961), palivové bilanci Československé republiky a rozmístění našeho průmyslu (Krajíček, L., 1959, 1962), hospodářsko-geografickým střediskům (Votrubec, C. a kol., 1963) či ekonomické úrovni oblastí ČSSR (Blažek, M., 1963).

Zaostávání geografie průmyslu za vyspělým světem nemělo významnější spojitost s nižším stupněm industrializace Československa, ale spíše s velmi malým zastoupením celé ekonomické, resp. socioekonomické geografie na vysokoškolských pracovištích. Geografie průmyslu měla komplikovanější cestu k vyčlenění své vědní disciplíny než např. geografie obyvatelstva a sídel, která mohla stavět na množství oficiálních statistických dat. Přesto se na pomezí padesátých a šedesátých let, vedle dílčích částí komplexních hospodářských studií, začínají objevovat první samostatné statě a studie z geografie průmyslu. Za zásadní teoreticko-metodologickou stať je možno považovat práci K. Ivaničky: „Predmet, metódy a vývinové smery geografie priemyslu“ (1958a), která vyšla v Geografickém časopisu. Mezi první autory publikací věnovaných geografii průmyslu lze řadit M. Střidu (1960, 1962), který se věnoval rozmístění průmyslu a speciálně průmyslových jader v Československu, K. Ivaničku (1962) zaměřujícího se na změny ve struktuře hospodářství regionu Žiar nad Hronom, J. Mareše (1963, 1959 spolu s C. Votrubcem), jenž se kromě popisu uzlových průmyslových středisek obrátil také k historickému exkurzu vývoje průmyslu ve středních a severních Čechách, L. Mišteru (1963) a jeho geografii průmyslových závodů nebo teoretickou stať M. Čorného (1963). K vůbec prvním “průmyslovým monografiím“ v Československu potom patří práce K. Ivaničky (1961, 1964 s kolektivem autorů), který obrací svůj zájem k analýze významných průmyslových oblastí (Horní Ponitří, region Východoslovenských železáren).

Na tomto místě je vhodné připomenout, že za určitou formu geografických prací zabývající se výrobou či průmyslem můžeme označit již některé práce autorů publikované v období tzv. „První republiky“ resp. i dříve. Jedná se o studii K. Engliše (1907) hodnotící sčítání živnostenských závodů v roce 1902 a zejména statisticko-geografické práce K. Malíka (např. 1929a, 1929b, 1929c, 1930, 1932) publikované ve Sborníku Československé společnosti zeměpisné sledující problematiku tehdejšího továrního průmyslu, na které ještě navázal regionálním rozložením československého průmyslu těsně po 2. světové válce (1946, 1947). K významným dílům tohoto období je třeba zařadit i mapy průmyslu a jejich textový doprovod v Atlasu republiky Československé (Malík, K., Stejskal, L., Veselý, J., 1935) a článek M. Bauera (1934) konfrontující městské a venkovské průmyslové prostředí.

3.3. Geografie průmyslu v Čechách a na Moravě – přehled pracovišť

Za nejvýznamnější pracoviště řešící problematiku geografie průmyslu lze jednoznačně považovat *Geografický ústav ČSAV* (dále také GgÚ) se sídlem v Brně, který byl založen roku 1963. Za téměř tři desetiletí existence ústavu se zde etablovala řada odborníků specializujících se na problematiku ekonomické geografie, hospodářství a průmyslu. Jak uvádí např. V. Toušek (2003), ihned po vniku ústavu byl před něj postavený úkol vypracovat nový národní atlas ČSSR. V rámci široce pojatého projektu atlasu bylo zpracováno celkem 58 map s průmyslovou tematikou. Shromážděné podklady a zkušenosti z kartografického zpracování byly dobrými předpoklady pro další rozvoj této vědní disciplíny. V druhé polovině šedesátých let byla publikována v geografických periodikách a sbornících z vědeckých konferencí řada statí věnovaných problematice geografie průmyslu. Škoda jen, že bohaté informace, které soubor průmyslových map atlasu poskytl nebyly využity ještě efektivněji, např. ke zpracování monografie o geografii československého, příp. českého průmyslu. Kromě tvorby národního atlasu stojí za pozornost i výsledky GgÚ ČSAV dosažené při řešení výzkumného úkolu „Oblastní struktura Československa“ (Střída, M. a kol., 1967). Řešení úkolu bylo pokusem o zhodnocení průmyslové struktury jednotlivých oblastí země, včetně poskytnutí základních charakteristik vystihujících rozmístění průmyslu nejen podle odvětví, ale také oborů.

Mezi nejvýznamnější představitele geografie průmyslu na GgÚ patřil výše jmenovaný Miroslav Střída, publikující již na přelomu padesátých a šedesátých let (1958 spolu s V. Havlíkem, 1960, 1962). Jeho publikačně nejplodnějším obdobím byla druhá polovina šedesátých a sedmdesátá léta. Svoji vědecko-výzkumnou činnost zaměřil na studování stupně industrializace oblastí v kontextu stávajícího sídelního systému (konfrontace sídelních a průmyslových středisek) a populace dané oblasti (1965, 1967, 1967 spolu s G. Kruglovou, 1969a, 1969b, 1979), zabýval se geografii závodů (1968), ale i konfliktním vztahem průmyslu a životního prostředí (1973, 1978). V osmdesátých letech je tvůrcem několika tematických mapových děl (1981, 1982), spolu s P. Koreňem analyzuje strukturu československého těžkého průmyslu z regionálního pohledu (1983). Jako jeden z prvních geografů u nás rozpracoval teorii územních výrobních komplexů a aplikoval ji na území Československa (např. 1960, 1962, 1967 s G. Kruglovou, 1969a). Zaměřil se především na průmyslová centra, která hodnotil jako průmyslová jádra se schopností vytvářet průmyslové a sídelní aglomerace.

Neméně významným odkazem spojovaným s geografii průmyslu na GgÚ je dílo Jaroslava Mareše. Zabýval se otázkami tehdy aktuální průmyslové rajonizace (1969a, 1973), změnami v rozmístění československého průmyslu v historických souvislostech (1969b, 1972, 1975, 1976a, 1980d). K jeho stěžejním pracím patřilo teoreticko-metodologické pojetí průmyslových uzlů, které vnímal jako rozvojové póly s významným objemem pracovních

příležitostí, demonstrováné většinou konkrétními příklady (1963, 1978, 1980a, 1980d, 1980-1981). Těmito pracemi diskutuje tehdy (hlavně v socialistických zemích) velmi „populární“ teorii územních výrobních a průmyslových komplexů. J. Mareš obracel svoji pozornost také ke geografickému potenciálu průmyslu vybraných území (1980a, 1981); teorii gravitačních míst a potenciálu aplikoval na průmyslové oblasti (1982), zajímaly ho regionální diferenciaci průmyslové výroby a její struktury (1980b, 1984), aglomerační efekty jako součásti koncepce průmyslových komplexů (1983c). Spolu s P. Halouzkou rozpracovali metodické přístupy ke vztahu průmyslu a životního prostředí (1971, 1972). Obecná východiska rozvoje českého, resp. československého průmyslu s historicko-regionálním aspektem a odvětvovou specializací formuloval ve svých posledních pracích (1983a, 1983b, 1988)¹⁹.

Geografií průmyslu a obecněji hospodářskou geografií se na GgÚ zabýval také Miroslav Blažek, a to jak v historickém pohledu provázaném s metodami územního plánování (1968, 1969a, 1969b), tak v „klasických“ dílech prezentujících celou oblast ekonomické geografie (1976, 1977). Dále je třeba vzpomenout Miroslava Macku, který spojil teoreticko-metodologické problémy geografie průmyslu se studiem dojížděky do zaměstnání v průmyslových regionech (1965 spolu s E. Raušerovou, 1966, 1967), podílel se na výzkumu potenciálu pracovní síly ve vybraných průmyslových oblastech (1980 a 1981 spolu s P. Chalupou). Stabilitu dojížděkových zázemí průmyslových závodů sledoval také Oldřich Mikulík (1972), jenž později hodnotil ve svých studiích vztah průmyslu a člověka k životnímu prostředí Ostravska (1975, 1976). Jak uvádějí ve svém článku V. Toušek a J. Kunc (1999b), v polovině sedmdesátých let byly na GgÚ dokončeny práce na regionalizaci České republiky, v rámci které vznikla také série tematických map v měřítku 1:500 000. Pro vymezení regionů byla základním studovaným jevem dojížděka za prací do průmyslových podniků. Průmyslový region byl definován jako území tvořené jádrem (jedna nebo několik obcí s průmyslem) a širším zázemím jádra, spojeného s ním dojížděkou pracovníků do průmyslu. Proto také většina geografů průmyslu na GgÚ otázkám regionalizace a dojížděky za prací věnovala před rokem 1975 zvýšenou pozornost. Regionalizace průmyslu ČR byla později souhrnně zveřejněna v monografii J. Mareše (1980b) a metoda regionalizace našla širší ohlas i v zahraničí.

V osmdesátých letech se problematikou průmyslové základny ČR, často provázané se zaměstnaností v průmyslu, zabýval Daniel Borecký (1986, 1988 spolu s K. Boreckou), patřící k relativně mladší generaci pracovníků Geografického ústavu. Poukázat můžeme na jeho lokalizačně prostorové analýzy průmyslu Brna, resp. Jihomoravského kraje (1983, 1984b). Pokusy o teoreticko-metodologický přístup ke studiu geografie průmyslu (1984a, 1987) nelze považovat za příliš zdařilé. V současné době na svoji hlavní oblast zájmu navazuje pouze sporadicky na katedře zeměpisu Pedagogické fakulty MU v Brně (např. 1998). Zánik Geografického ústavu AV ČR v roce 1992 znamenal značný pokles publikačních aktivit geografů zabývajících se problematikou průmyslu a těžiště výzkumu se definitivně přesunulo na vysoké školy.

Na vysokoškolských pracovištích se geografie průmyslu začala prosazovat již v průběhu šedesátých let. Nejvýznamnější postavení v oboru měla od počátku pražská *Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta, současná katedra sociální geografie a regionálního rozvoje*. Zde působilo a působí několik geografů průmyslu, kteří mají v historii této disciplíny nezastupitelné místo. Ke starší generaci patří v prvé řadě Libor Krajíček a Josef Brinke. Prvně

---

¹⁹ Velkým přínosem pro odbornou veřejnost je v této oblasti především stat' hodnotící třicetiletou genezi geografie průmyslu na ČSAV, která byla J. Marešem přednesena na vědeckém sympóziu v Liblicích (1983b).

jmenovaný L. Krajíček se řadí mezi průkopníky geografie průmyslu (viz výše). Původně pracoval v pražském státním ústavu pro územní plánování – Terplan, kde se orientoval na územně ekologickou problematiku těžby nerostných surovin, odpadového hospodářství, ale i rozmístění československého průmyslu z pohledu studia teritoriálních komplexů a uskupení (1959, 1962, 1965 s kolektivem autorů). Na univerzitním pracovišti pokračoval ve své specializaci (1976, 1991, 1995b, 1995c), svůj široký záběr pak rozšířil především o učební texty zaměřené na odvětvovou strukturu průmyslu (1983, 1983-1984) a vysokoškolská skripta (1982, 1984). J. Brinke se geografii průmyslu zabýval v šedesátých a sedmdesátých letech, je autorem jedné z prvních monografií pojímající geografii průmyslu jako celek a užívanou i jako učební text (1967), za zmínku stojí také jeho vědecko-výzkumné práce (1968, 1970). Vzpomenout lze i Vlastimila Häuflera, jehož zájem o geografii průmyslu vyústil ve dvě publikace (1966, 1978 – monografii a učební text).

K jiné generaci již musíme řadit publikačně velmi aktivního Ludvíka Kopačku. Ten sleduje dlouhodobý vývoj a změny českého hospodářství a průmyslu v historických a často regionálních aspektech²⁰. V posledních letech klade důraz na transformační a restrukturalizační procesy po roce 1989²¹, řada jeho studií má silný opěrný bod v ekologických souvislostech hospodářského a průmyslového vývoje a energetice v českém průmyslu²². Severočeský region přitahuje pozornost L. Kopačky vzhledem k jeho ekologické a průmyslové kontroverznosti (1994d, 1995a). Vývoj a strukturální změny v českém průmyslu podrobně analyzoval v rozsáhlé stati z roku 1996, na přelomu století publikoval řadu učebních textů popularizujících geografii hospodářství a průmyslu (např. 1999a, 2001a, 2002a, 2002b).

K mladší generaci geografů zasahujících svojí vědecko-výzkumnou činností do geografie průmyslu na Univerzitě Karlově patří Jiří Blažek. Není rozhodně „typickým“ geografem průmyslu, přesto jsou jeho regionálně - ekonomické studie analyzující většinou období transformace a restrukturalizace našeho hospodářství po roce 1990 velmi aktuální (1996a, 1996c). Velkým přínosem je Blažkův teoretický a metodologický přístup a nadhled vycházející ze zahraničních zkušeností, zejména srovnání se zeměmi EU (1997a, 1999a, 2001a). Užší specializací navíc inklinuje k problematice tzv. progresivních služeb a ke studiu podniků jako významného faktoru regionálních diferencí, ale i hnacího motoru regionálního rozvoje (1995, 1996b, 1997b, 2001b). Pravděpodobně nejznámějším a nejcitovanějším českým geografem v měřítku USA a západní Evropy, který se zabývá problematikou průmyslu a přímých zahraničních investic (dále také FDI – Foreign Direct Investment) v České republice je Petr Pavlínek. Dříve člen týmu geografů Univerzity Karlovy resp. pobočky GgÚ v Praze, v současnosti mimořádný profesor na University of Nebraska v Omaze (USA). Pavlínkova vědecko-výzkumná platforma se obrací také na sledování procesu transformace a přechodu post-komunistických zemí střední a východní Evropy na tržní hospodářství. Pozornost upírá primárně na Českou a Slovenskou republiku. Kriticky se ve svých publikacích vyjadřuje zejména k problematice přímých zahraničních investic (1998a, 1998b, 2002b, 2003, 2004), jejich roli na regionální rozvoj a význam pro podniky operující v oblasti průmyslu, konkrétně průmyslu automobilového (2000, 2002a, 2002c, 2003). Vyzdvihnout lze také jeho teoretické interpretace transformace průmyslu a teoreticko – politické přístupy k průmyslovému podnikání a ekonomice (např. 1993, 1997, 1999 spolu s A., K. Ticklem).

---

²⁰ Např. 1975, 1978, 1980, 1983, 1984a, 1989, 1992a, 1992b, 1992c.

²¹ Např. 1993, 1994a, 1996, 1999b, 2000c, 2003.

²² Např. 1981, 1982, 1984b, 1988, 1994c, 2000b, 2001b, 2002c.

Zřejmě nejprogresivnějším pracovištěm současnosti, kde se širokému okruhu problémů geografie průmyslu věnuje především nejmladší generace geografů, je *Ústav geografie na Přírodovědecké fakultě Masarykovy univerzity v Brně*. Hlavním představitelem této ještě oficiálně víceméně neuznávané „brněnské školy“ je Václav Toušek. Problematikou průmyslu se v celé jeho šíři zabývá zhruba 15 let, proto také jeho stěžejní vědecko-výzkumná aktivita směřuje k problematice transformace českého hospodářství a průmyslu po roce 1989²³, ke změnám v odvětvové a velikostní struktuře průmyslu²⁴, velmi často se snahou o regionální aspekty (např. 1999a, 2000 a 2001 spolu s J. Kuncem) a příhraniční efekty (1999 spolu s M. Vančurou a J. Kuncem). Ve svých publikacích podává komparativní pohled na vývoj poválečného direktivně řízeného rozmístování průmyslové výroby a současnou polarizaci průmyslu v tržních podmínkách. Kriticky se zamýšlí nad vstupem zahraničního kapitálu a přílivem zahraničních investic do českého průmyslu a hodnotí jejich význam pro rozvoj regionů²⁵. Problematiku průmyslu provazuje s dojížděnkou za prací a trhem pracovních sil²⁶, opomenout nelze také jeho práce ústící v mapová díla (2000 spolu s J. Kuncem a M. Vančurou, 2003 spolu s P. Tonevem). Spolu s M. Vančurou je autorem prakticky jediných vysokoškolských skript geografie průmyslu v devadesátých letech (1996a, 1996b, 1997). V. Toušek se zasadil se o vybudování moderního „informačního systému o českém průmyslu“ a jeho využití v regionálně geografickém výzkumu a výuce. V posledních letech klade důraz na podnikovou ekonomiku resp. na detailní analýzy hospodaření průmyslových podniků, které aplikuje zatím v případových studiích brněnského regionu²⁷. Vědeckou, výzkumnou a publikační činnost umocňuje V. Toušek aktivním působením ve Výzkumném centru regionální rozvoje MU v Brně, jehož je ředitelem.

Rozsáhlá publikační invence V. Touška pomohla prosadit se v oboru geografie průmyslu některým jeho mladším kolegům. Nemá smysl zde opakovat celou řadu článků a statí ve spoluautorství s V. Touškem, za zmínku snad stojí samostatné práce. K nejbližším spolupracovníkům V. Touška patří Michal Vančura, v současné době působící na katedře geografie pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (viz níže), Josef Kunc a Petr Tonev. J. Kunc obrací svůj zájem na historické aspekty a transformaci průmyslu v brněnském regionu (1999a, 1999b), specifika restrukturalizačních problémů odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (2000a, 2000b) a vliv zahraničních investic na rozvoj regionů (2004b). Zabývá se také otázkami regionálních diferencí na trhu práce (1998a, 1998b). Petr Tonev, který je pracovně již více spjat s katedrou regionální ekonomie a správy Ekonomicko-správní fakulty MU v Brně, se zaměřuje na změny odvětvové struktury především zpracovatelského průmyslu a vliv přímých zahraničních investic v regionálním rozvoji (většinou ve spoluautorství s V. Touškem), sleduje stav a využitelnost průmyslových zón ve vybraných regionech ČR (2003 spolu s M. Víturkou a V. Touškem).

Mezi nejmladší generaci a de facto začínající geografů průmyslu můžeme zařadit Pavla Kostlána, který hledá vliv a význam dynamických odvětví (elektrotechnický průmysl) a inovačních technologií pro regionální rozvoj (2002a, 2002b, 2004 spolu s J. Kuncem) a Radka Řeřichu, jenž se obrací k výzkumu elementárních průmyslových jednotek – k hospodaření

---

²³ Např. 1994, 1996c spolu s M. Vančurou, 1997 spolu s D. Markem a M. Vančurou, 1999 spolu s M. Vančurou, 2000 spolu s M. Vančurou a M. Víturkou, 2003.

²⁴ Např. 2000, 2001 spolu s J. Kuncem, 2001 spolu s J. Kuncem a L. Vaškovou, Tonev, P. Toušek, V., 2002a.

²⁵ Např. Toušek, V., Tonev, P., 2002b, Tonev, P., Toušek, V., 2002b, 2003 spolu s P. Tonevem.

²⁶ Např. 1993 s J. Pitnerem, 1999, 1999b spolu s J. Kuncem, 2000 spolu s M. Hrabcovou, 2001 spolu s J. Dokoupilem, 2003a, 2003b spolu s Š. Palcrovou.

²⁷ Např. 2002 spolu s R. Řeřichou a L. Vaškovou, 2003 spolu s O. Mulíčkem, 2004 spolu s Š. Palcrovou a R. Řeřichou.

průmyslových podniků ve městě Brně (2002 viz výše, 2003 spolu s J. Kuncem a V. Novákem, 2004 spolu s Š. Palcrovou a V. Touškem, 2004 v kolektivu autorů s V. Touškem).

Před rokem 1990 se v souladu s řešením dílčích úkolů základního výzkumu tehdejší katedry geografie Přírodovědecké fakulty UJEP v Brně o problematiku průmyslu malých oblastí zajímal M. Drápal. Jeho badatelská a publikační činnost byla vázána především k regionu Rosicko-Oslavanska, jako surovinové a energetické základně brněnské aglomerace.

Dalším univerzitním geografickým pracovištěm s dlouholetou tradicí geografie průmyslu je **katedra geografie pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni**. Od počátku šedesátých let zde působil a publikoval Ludvík Mištera, jeden z předních českých geografů průmyslu. Badatelské činnosti L. Mištery dominuje jednoznačně geografie závodů, ve svých pracích prezentuje jak obecné zákonitosti rozmístění a struktury průmyslových závodů v České republice v historických a regionálních souvislostech (1963, 1968a, 1979a, 1980, 1983), tak konkrétní příklady fungování průmyslového závodu v širších společensko-ekonomických souvislostech (1968b, 1979b). Navazuje tak zejména na sovětskou školu regionálního plánování a teorii územních výrobních komplexů, kde je průmyslový závod považován za základní, elementární prostorovou jednotku. Objekty výzkumných aktivit hledal především ve svém nejbližším okolí (např. Škoda Plzeň), strukturální změny v hospodářství regionu analyzoval v západních (1977) a jižních Čechách (1972), ale i v obecné poloze (1975, 1978). Zajímal ho také význam existence zdrojů nerostných surovin pro další industrializaci oblasti v užších souvislostech se zaměstnaností a koncentrací obyvatelstva (1976) a možnosti dalšího využití druhotných surovin (1989). Na Mišterovy práce navázal v Plzni Stanislav Mirvald články o strukturálních a odvětvových změnách v průmyslu příhraničního okresu Cheb (1972, 1974). V současné době se průmyslu (spíše však ve výukové než výzkumné podobě) věnuje Jaroslav Dokoupil (např. 1993 spolu se S. Mirvaldem, 1999 spolu s P. Wilamem).

Geografii průmyslu na **katedře geografie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích** zastupuje (jak již bylo výše řečeno) Michal Vančura. Specializuje se kromě obecných aspektů transformace průmyslu v devadesátých letech (1998a), především na odvětvové analýzy, ve kterých preferuje průmysl potravinářský (1998b, 1999b, 2001, 2002b). Blízkou problematikou jsou M. Vančurovi také přímé zahraniční investice vstupující v České republice nejen do průmyslové výroby (1999a, 2002a, 2003, 2004a, 2004b), které zkoumá i v rámci svého postdoktorandského grantu, a průmyslové zóny (2000). M. Vančura byl také spoluřešitelem (hlavní řešitel V. Toušek) doposud jednoho z mála geografických výzkumných úkolů zaměřených výhradně na problematiku průmyslu pod názvem „Geografické aspekty transformace českého průmyslu“ (1999).

Poměrně silnou pozici v geografii průmyslu má **katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Přírodovědecké fakulty Ostravské univerzity v Ostravě**. Tato však vychází do značné míry z publikačních aktivit geografů, kteří se dnes průmyslu věnují jen okrajově. Patří mezi ně především Petr Šindler, jenž na jemu blízký obor textilní výroby navázal v sedmdesátých a osmdesátých letech pracemi zaměřenými na obecné principy interakce průmyslových závodů a oblastí (koncepte územních výrobních komplexů) v ekonomické geografii (1976), rozmístění výrobních sil z pohledu struktury osídlení (1981) a historickým exkurzem do těžebních činností na Ostravsku. Vladimír Baar se v polovině osmdesátých let snažil podchytit strukturální změny ve výrobě a vývozu tehdejšího Československa (1984). Mladší generaci zastupuje v Ostravě Petr Wilam, který inklinuje zejména k zahraničním investicím

vstupujícím do severomoravského regionu (2001b, 2002) a otázkám regionálního trhu práce (2001a).

Z geografů působících mimo geografická pracoviště (*katedra regionální ekonomie a správy, Ekonomicko-správní fakulty MU v Brně*) je nezbytné se zmínit o Milanu Viturkovi. Celou šíři jeho vědecko-výzkumné a následně publikační aktivity nelze ani postihnout, v posledních deseti letech se zabývá především hodnocením vlivu makroekonomických podmínek na průmyslovou základnu v ČR. Jeho pohled na tuto problematiku je jak celostátní, tak regionální, a to v širším kontextu regionálně – ekonomických věd (např. 2001a, 2001c, 2002d). Často se snaží o komparativní analýzu regionů ČR vůči regionům EU. Pro hodnocení faktorů efektivnosti rozvoje regionů ČR preferuje mj. zpracovatelský průmysl (zejména obory hi-tech), jeho ekonomické výsledky a prostorové rozmístění (2002e). Zájem projevuje o kvalitu podnikatelského prostředí a pracovního trhu v ČR i jednotlivých regionech²⁸, regionální politiku ČR i EU (1997, 2001b, 2002b), připravenost a lokalizaci průmyslových zón v souvislosti s přílivem přímých zahraničních investic (např. 1996b, 1998, 2000c, 2000e, 2002 s kolektivem autorů, 2002 spolu s P. Halámkem) a celkovou investiční atraktivitu regionů či měst ČR²⁹ (např. 1996a, 1997 spolu s J. Maryášem, 1998 s kolektivem autorů, 2001 spolu s D. Špalkovou).

Mezi pracoviště³⁰ zabývající se (zejména v šedesátých až osmdesátých letech) tematikou průmyslu lze zařadit *Vysokou školu ekonomickou (VŠE) v Praze* a její dva zástupce – Miroslava Blažka (viz výše) a Ladislava Skokana. Zvláště pozitivně lze hodnotit počín VŠE, která v roce 1968 publikovala zkrácený český překlad Weberovy práce z roku 1909 „Über den Standort der Industrien“ pod názvem „Teorie rozmístění průmyslu“ (Skokan, L., 1968). L. Skokan je také autorem vysokoškolských skript „Geografie světového hospodářství (odvětvový přehled)“ (1995), které publikoval již na svém novém pracovišti – Pedagogické fakultě UJEP v Ústí nad Labem.

V sedmdesátých letech se problematice českého průmyslu začínají u nás podrobněji věnovat také historici působící v Československé akademii věd, konkrétně v *Ústavu československých a světových dějin v Praze* a *Slezském ústavu ČSAV v Opavě*. Ústav československých a světových dějin ČSAV řešil dlouhodobě úkol „Historické změny v prostorové organizaci průmyslu v českých zemích“, na jehož řešení se podíleli i geografové. Poznatky z tohoto výzkumu byly prezentovány na mezinárodním fóru, a to především na zasedáních pracovní skupiny International Geographical Union (IGU) „Historické změny v prostorové organizaci“. Ústav mimo jiné připravil i tři monotematické sborníky „Historická geografie“ věnované třem kongresům IGU (Tokio 1980, Paříž 1984 a Sydney 1988). Mezi historiky publikačně vynikal zejména F. Dudek, který sledoval vývojové změny potravinářského průmyslu v českých zemích od průmyslové revoluce (1978, 1984a, 1984b), odvětvově se specializoval na průmysl cukrovarnický (1979a, 1979b). O. Nejedlá (1979, 1980) zaměřila svou pozornost na genezi a rozmístění průmyslu v době kapitalismu v severočeské resp. ostravské průmyslové oblasti. Historické reálie vázané na počátky manufakturní a později tovární výroby průmyslových odvětví publikovali např. O. Smrček (1978), J. Purš (1980) a K. Novotný (1983)³¹.

²⁸ Např. 1995, 1996d, 2001 spolu s V. Touškem, 2002a, 2002c, 2002g.

²⁹ Např. 1996a, 1997 spolu s J. Maryášem, 1998 s kolektivem autorů, 2001 spolu s D. Špalkovou.

³⁰ Problematiku zahraničních investic a především FDI v ČR, které autor práce dále přikládá zásadní význam, sleduje v makro i mikroekonomických souvislostech zejména odborná ekonomická obec. Mezi nejvíce citované autory lze zařadit V. Spěváčka, A. Kadeřábkovou, V. Benáčka, A. Zemplerovou, M. Srholce a další.

³¹ Vývojem československého průmyslu po roce 1945 a energetickou základnou hospodářství státu se zde zabýval také výše jmenovaný L. Kopačka (1975, 1978, 1980, 1983, 1984a, 1984b, 1988).

Ve Slezském ústavu byl v první fázi výzkum orientován na studium formování odvětvové a územní struktury hornických a železářských oblastí v českých zemích (Matějček, J., 1975, 1978a, 1979a, 1979b, 1984b), ještě dříve se např. Bajger, L. (1967) pokusil o definování průmyslové oblasti jako předmětu historického výzkumu. Souběžně i v dalších letech byla věnována pozornost také jiným průmyslovým oblastem; jednalo se zejména o oblasti s významným zastoupením textilního a oděvního průmyslu³². Historické proměny průmyslových oblastí byly ve Slezském ústavu sledovány nejčastěji k roku 1930 (např. Matějček, J., Steiner, J., Šmídová, A., 1983; Matějček, J., 1984a; Steiner, J., 1984).

Mezi známější pracoviště, věnující od počátku své existence určitou pozornost geografii průmyslu, patřil také *Státní ústav pro územní plánování – Terplan Praha*. Z již jmenovaných geografů zde v prvních letech své dlouholeté praxe působil L. Krajíček (1959, 1962, 1965). Později se geografie průmyslu dostala v Terplanu na okraj zájmu, k doloženým statím patří např. „Koncepte rozvoje průmyslu ve městech (Duřpekt, Z., 1980).

3.4. Geografie průmyslu na Slovensku – přehled pracovišť

Většina odborné geografické obce se přiklání k názoru, že průkopníkem moderní poválečné geografie průmyslu nejen na Slovensku, ale v celém Československu je Koloman Ivanička. Základem se mu stala dnešní *katedra humánní geografie a demogeografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského, Bratislava*, kterou můžeme považovat za jednoznačně nejvýznamnější slovenské pracoviště geografů věnujících se geografii průmyslu. V důsledku jeho prvních prací (posléze i prací dalších autorů) se začala geografie průmyslu formovat jako vědní disciplína, definuje svůj předmět studia, metody studia, rozlišuje historické vývojové etapy a pokouší se o objektivizaci vývojových směrů a přístupů v souvislosti s rozvahou nad praktickou úlohou geografie průmyslu (1958a). K. Ivanička se nezaměřoval pouze na určitou užší oblast průmyslu, naopak jeho záběr byl velmi široký, od teoreticko-metodologických prací (1958, 1974, 1980, 1983), přes analýzu industrializačního procesu na Slovensku (1964), práce spojené s metodami výzkumu v obecnější teoretické rovině i na příkladech výzkumu vybraných regionů (1968, 1971), práce věnující se průmyslovým uzlům, jako jedné ze základních jednotek průmyslové regionalizace, či odvětvové struktury průmyslu (1962, 1970, 1978 spolu s K. Kovalem) až po zájem o vývojové trendy průmyslu v zemích vyspělého světa a jeho poněkud subjektivní konfrontaci s efektivitou průmyslové výroby na Slovensku (1981). K jeho stěžejním dílům lze rozhodně řadit jedny z nemnoha monografií geografie průmyslu vzniklých na Slovensku (1961, 1964 s kolektivem autorů), Zde se detailně věnuje ekonomickým a prostorovým vazbám (surovinová základna, doprava, pracovní síla a další) a také tehdy tak populární rajonizaci - regionu Horní Nitry, resp. regionu, který má ve svém středu gigantický průmyslový závod – Východoslovenské železářny v Košicích. Od druhé poloviny šedesátých let rozšiřuje své badatelské zájmy také na regionální analýzy a výzkumy bez cílené aproximace k průmyslové výrobě. V současné době, kdy už se geografii průmyslu K. Ivanička nevěnuje, působí na katedře světové politiky Fakulty politických věd a mezinárodních vztahů Univerzity Mateja Bela v Banské Bystrici.

Přes veškeré zásluhy K. Ivaničky o rozvoj geografie průmyslu, řadí sami slovenští geografové na pomyslné 1. místo žebříčku slovenských geografů průmyslu Josefa Mládka (např. Székely, V., 1997a). Od počátku sedmdesátých let je J. Mládek publikačně nejaktivnějším slovenským geografem diskutujícím ve svých pracích problematiku průmyslu. Nejprve se pokouší o

---

³² Např. K. Sommer, E. Gímeš (1970) – monografie pro OP Prostějov, K. Sommer (1983b).

analýzu koncentrace průmyslu a průmyslových středisek (1968, 1972a), posléze až do konce osmdesátých let prohlubuje svůj zájem o průmyslová střediska, uzly, útvary a komplexy, a to jednak v kontextu celého Slovenska jako jednoho průmyslového makroregionu (např. 1972b, 1975b, 1984b), tak také na modelových příkladech, mezi kterými upřednostňuje Střední Pováží (1973, 1975a, 1993), Dolnonitrianský region (1981 a 1983 spolu s A. Dubcovou) a Horehronie (1990b). Vrcholem badatelských aktivit J. Mládka je v této době patrně teoreticko-metodologická stať (1981), kterou zavedl do slovenské geografie průmyslu komplexní pohled na teritoriální jednotky průmyslové regionalizace. Přestože v práci upřednostňuje „sovětskou školu“, jeho pohled na teritoriální průmyslové útvary je komplexní a rozhodně neopomíná poznatky a výsledky západních geografů. Na tuto teoretickou stať navázal o téměř deset let později analýzou průmyslových komplexů Slovenska (1990a), která vyšla jako monografie. Za pozornost odborné obce stojí rozhodně dvě práce z poloviny osmdesátých let (1984a, 1984 spolu s O. Bašovským), ve kterých poukazuje na koncentraci průmyslových aktivit na Slovensku zasazených do hierarchie geomorfologických jednotek. Devadesátá léta znamenají změnu badatelského zaměření většiny geografů průmyslu, J. Mládek se ještě věnuje zkoumání hierarchie průmyslových regionů Slovenska (1991), následně však v jeho pracích zcela dominují analýzy transformačního procesu (např. 1995a, 1995, 1996, 1996 spolu s G. Krollem, 1997, 2002). V této době již přesouvá velkou část svého vědeckého potenciálu na problematiku obyvatelstva a demografii, což ve svém důsledku znamená útlum publikační činnosti v geografii průmyslu.

Na konci šedesátých a v sedmdesátých letech působil a publikoval Ján Sabaka práce z geografie průmyslu na Pedagogické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, se sídlem v Trnavě. V osmdesátých letech přesunul svoji působnost na Přírodovědeckou fakultu Univerzity Komenského v Bratislavě. Ve svých pracích se zaměřoval na odvětvovou analýzu průmyslu s preferencí průmyslu potravinářského (1970a, 1970b, 1984b), v sedmdesátých letech se jako jediný autor na Slovensku specializoval na tehdy (především v Čechách) aktuální a preferovanou oblast – geografii průmyslových závodů (1972, 1975, 1976, 1978). Jak uvádí ve své práci monitorující slovenskou geografii průmyslu V. Székely (1997a), publikace o nejnižších jednotkách průmyslové regionalizace, které jsou základem „mozaiky“ výrobních komplexů, postavil Ján Sabaka na teoreticko-metodologickém know-how českého geografa M. Střídy, které aplikoval na všechny analyzované průmyslové závody (TOS Trenčín, Gumárne 1. mája v Púchove, Drôtovňa Hlohovec a ZVL Kysucké Nové Město). Snad s výjimkou A. Dubcové (viz dále) nenašel v této oblasti dodnes na Slovensku pokračovatele.

Vývoj a formování průmyslové základny Slovenska, příp. vybraných regionů sledoval ve svých pracích také Juraj Silvan (1975, 1976), později pracovník bratislavského Urbionu. V sedmdesátých letech přispěl k řešení otázek územně výrobních komplexů na Slovensku (1979), spolu s A. Mrázikem (1979) analyzoval aktuální rozmístění průmyslu ve vztahu k sídelní struktuře a osídlení. Později se okrajově problematice průmyslu na katedře humannej geografie a geodemografie věnovali Peter Spišiak a Pavol Korec. P. Spišiak jako specialista na zemědělství a venkovský prostor věnoval pozornost zemědělsko – průmyslovým komplexům Slovenska a jejich prostorovým vztahům (1987, 1990), P. Korec naopak hodnotil a kritizoval problémy lokalizace průmyslových závodů v hlavním městě Bratislavě v souvislosti s její geografickou polohou (1994 spolu se S. Gallasovou, 1995). Jako zástupce nejmladší generace geografů průmyslu můžeme jmenovat např. P. Výpalovou a její článek posuzující vývojové etapy průmyslu v Bratislavě od historických počátků po současnost (1999) a M. Kullu, který dnes působí na jiném geografickém pracovišti (viz níže).

Vědeckým a výzkumným zaměřením je katedře humánní geografie a demogeografie velmi blízká *katedra regionální geografie, ochrany a plánování krajiny Přírodovědecké fakulty Univerzity Komenského*. Žádný z pracovníků katedry nepovažoval a nepovažuje geografii průmyslu za rozhodující okruh svých badatelských aktivit, přesto můžeme některé osobnosti slovenské geografie zabývající se v určitém tvůrčím období touto problematikou jmenovat. Patří mezi ně především Oliver Bašovský, který prakticky od vzniku katedry do poloviny devadesátých let věnoval část svého vědecko-výzkumného potenciálu právě geografii hospodářství a průmyslu. Zkoumal historický vývoj a změny v hospodářské struktuře Slovenska po druhé světové válce (1975), spolu s J. Mládkem konfrontoval koncentraci průmyslu ve vztahu k osídlení a geomorfologickým jednotkám Slovenska (1977, 1984), na konfliktní vztah životního prostředí a ekonomické transformace poukazoval spolu s P. Mariotem a J. Mládkem (1977). Později se s kolektivem autorů pod vedením J. Paulova pokouší o prognózu možného rozvoje jihoslovenských okresů na základě výrobních aktivit (1987), obdobně spolu s E. Rajčákovou (1993) hodnotí stav a vývoj struktury průmyslu v modelovém regionu okresů jižního Slovenska. O. Bašovský neopomíná ani proces ekonomické transformace, který teoretizuje na základě urbánní a regionální struktury Slovenska.

Druhou polovinu devadesátých let naplnil pracemi orientovanými na geografii průmyslu Tibor Blažík. Úzce se specializoval na aktuální téma zahraničních investic (kapitálu) a jejich vliv na ekonomiku Slovenska (1996, 1998a, 1998b). K široké diskusi transformace průmyslové výroby na Slovensku se připojil také Viliam Lauko (1999).

Nejvýznamnějším neuniverzitním geografickým pracovištěm Slovenska, jehož vědecký a výzkumný potenciál naplňuje i problematika průmyslu je *Geografický ústav Slovenskej akadémie vied, Bratislava*. Primárním úkolem Geografického ústavu byla koncem sedmdesátých let příprava Atlasu Slovenské socialistické republiky, který vznikl pod editorským vedením E. Mazúra ve spolupráci s Univerzitou Komenského a vyšel tiskem v roce 1980. Vedoucím tématické skupiny, která připravovala mapy průmyslu byl K. Ivanička. Ke starší generaci geografů pracujících na Geografickém ústavu patří Peter Mariot, jenž problematice průmyslových odvětví a vlivům industrializace na socioekonomické aktivity vybraného regionu (v souvislosti s koncentrací a strukturou zaměstnanosti) věnoval pouze dílčí část svého odborného zájmu (např. 1988, 1989, 1991).

Z mladších geografů průmyslu, kteří se na odborné platformě slovenské geografie velmi rychle etablovali, musíme jmenovat Vladimíra Székelyho a Jána Szöllőse. Oba patří v současnosti k nejvýznamnějším a stále publikačně aktivním představitelům této vědní disciplíny na Slovensku. V. Székely se hned na počátku své badatelské činnosti pokusil naznačit vývojové směry a trendy v československé, ale i světové geografii průmyslu, jakožto příspěvek k teoreticko-metodologické diskusi (1989a, 1989b). Tento dosti obtížný úkol zvládl s nadhledem erudovaného teoretika a v tematicky podobných pracích nadále pokračoval. Cenné jsou zejména jeho fundované recenze publikací světových geografů zabývajících se otázkami průmyslu (např. Pacione, M. (ed.), 1985, Chruščev, A., T. 1986, Chapman, K., Walker, D., 1987) vycházející v Geografickém časopise, vydávaném Slovenskou akademií věd. Na přelomu osmdesátých a devadesátých let věnoval své vědecké kapacity širším souvislostem průmyslové orientace regionu Spiše a východního Slovenska (1989 spolu s P. Hapákem, 1990 spolu s P. Podolákem, 1991, 1993). První transformační změny průmyslové výroby v kontextu regionálních disparit sledoval spolu s P. Podolákem (1993). Velkým přínosem pro odbornou veřejnost je Székelyho článek monitorující Slovenskou geografii průmyslu v letech 1961 – 1995 (1997a) podle několika vzájemně provázaných kritérií, jejichž

základem bylo studium 12 periodických i neperiodických geografických časopisů. Podobný komplexní přehled literatury věnované problematice průmyslu nebyl na Slovensku (a pravděpodobně ani v Čechách) předtím ani potom proveden. V posledních letech se podílel např. na expertním výběru lokality pro bratislavský vědecký a technologický park (2002).

Uznávaným odborníkem na výzkum energetiky a energetického průmyslu se stal další zaměstnanec Geografického ústavu SAV Ján Szóllós. Od konce osmdesátých let se důsledně věnuje geografickým aspektům transformace surovinové základny Slovenska (1989, 1994b), často využívá metodu vlastního statistického výzkumu v terénu doplněného analýzou centrálních statistických dat (zejména v modelovém regionu Horní Nitry, 1993, 1994a), spolu s V. Irou (1994) sleduje citlivost vlivů energeticko – hornických aktivit opět v regionu Horní Nitry v reflexním a percepčním vnímání obyvatelstva, posuzuje energetický systém Slovenska jako subsystém evropského (světového) energetického systému (1999), zabývá se vlivem jaderné elektrárny Mochovce na prostorovou a funkční přeměnu energetického systému Slovenska (1997). Svě názory, myšlenky a pracovní postupy při studiu a výzkumu energetického průmyslu shrnuje v teoretické stati z roku 1995. J. Szóllós je v dnešní době prakticky jediným geografem česko – slovenské geografické obce, který se cílevědomě a dlouhodobě věnuje problematice jediného průmyslového odvětví.

Poměrně významné postavení si ve slovenské geografii průmyslu vydobyla **katedra geografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre**. Rozvoj geografie průmyslu je na tomto univerzitním pracovišti spojen se dvěma jmény. Od konce šedesátých let zde působil František Brabec, který se ve svých pracích nejprve zaměřil na „klasické“ téma aktuálního rozmístění průmyslu, se specializací na odvětví stavebních hmot (1967), návazně na to s regionálním přístupem ke kontroverznímu slovensko – maďarskému pohraničí (1972). Později přesunul svůj zájem blíže k teoretickým problémům a zabýval se modelovými přístupy k lokalizaci, jakožto dominantnímu faktoru při geografické lokalizaci průmyslového závodu (1973a, 1973b). Velmi publikačně aktivní byla za posledních 20 let v Nitře Alena Dubcová, jež počátky své vědecké aktivity spojila s Bratislavou a konkrétně s osobností J. Mládkem. Svoji badatelskou činnost cíleně prostorově zasadila do blízkého regionu Horní a Dolní Nitry, příp. bývalého Západoslovenského kraje. Výsledky prvních prací A. Dubcové se opírají o studium vazeb uvnitř teritoriálních průmyslových útvarů v Dolnonitranském regionu, které, jak již bylo výše naznačeno, na Slovensku „představil“ právě J. Mládek (1981, 1983 spolu s J. Mládkem, 1984, 1987). Počátek devadesátých let a ekonomická transformace společnosti znamenají přesun výzkumného zájmu právě na transformační procesy v průmyslu. Přesto si A. Dubcová stále ještě klade otázky dotýkající se jednotek průmyslové regionalizace (1991, 1993, 1994, 1998) - opět v ponitranském regionu. Ani v případě zájmu o široký okruh transformačních proměn svázaných s průmyslovou výrobou (např. 1995, 1997a, 1997b, 1999) neopouští region, jehož signifikantním liniovým krajinným prvkem je tok řeky Nitry, bodově deformovaný několika silnými průmyslovými uzly. Až na výjimky (např. Dubcová, A., Čierňanský, J., 1987, práce dokumentuje vývoj a rozmístění výrobních družstev na Slovensku) A. Dubcová po celou dobu své publikační aktivity důsledně monitorovala jeden průmyslový region, což je v historii česko – slovenské geografie průmyslu dosti výjimečné³³.

Geografii průmyslu na východě Slovenska reprezentuje především **katedra geografie a geoekologie, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity v Prešove**. Viktória Kandráčová sice jednoznačně orientuje svůj výzkumný potenciál na geografii obyvatelstva a sídel, přesto její práce detailně analyzující rozmístění potravinářského

---

³³ O něco podobného se v modelovém území severovýchodního Slovenska resp. Šariše pokusila D. Popjaková.

průmyslu Prešova (1985) patří v polovině osmdesátých let k těm více citovaným. Dílčí zájem o problematiku průmyslu v geografii projevuje také Alena Madzиковá (za svobodna publikující pod jménem Lacová), která se zaměřila na východoslovenský region, konkrétně okresy (města) Prešov a Vranov nad Topľou a jejich průmyslovou strukturu, resp. změny průmyslové struktury (1991, 1998). Spolu se Z. Hochmuthem (1991) provázala geologickou stavbu okresu Prešov s jeho surovinovou základnou. Publikáčně nejmladší geografkou, jejíž badatelská aktivita je cele svázána s průmyslem, je Dagmar Popjaková. Od počátku devadesátých let sleduje transformační změny ekonomiky a společnosti, které měly vliv na strukturu, rozmístění a celkový charakter průmyslu (1998, 1999), detailnější pohled na transformační období věnuje severovýchodnímu Slovensku (např. 1994, 1995a, 1995b, 1995d) a okolnímu regionu Šariš (1995c, 1996, 2000). V roce 1997 sestavila D. Popjaková dva učební texty k problematice geografie průmyslu, za její nejceněnější práci však můžeme jednoznačně považovat monografii „Transformácia priemyslu v regióne Šariša“ (2001), která stojí na základě dlouholetého studia východoslovenského regionu. Tato práce patří patrně k tomu nejlepšímu, co bylo od roku 2000 v geografii průmyslu Slovenska i České republiky v monografické podobě publikováno. Autorka se opírá o exaktní rozbor vývojových trendů v geografickém myšlení a výzkumu dotýkající se průmyslu, formuluje historické aspekty utváření průmyslové základny regionu, podrobně analyzuje období devadesátých let se všemi významnými změnami společenské regulace, vlastnických forem, organizace práce a výroby, inovačních aktivit podniků a teritoriálních a sektorových přesunů v regionu Šariš³⁴.

Ústav geografie Prírodovedeckej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach reprezentuje v současné době Marián Kulla, který je doktorským programem stále spjatý i s Univerzitou Komenského v Bratislavě. Ve svých statích zatím upřednostňuje území hlavního města Slovenska, zajímá ho vstup zahraničního kapitálu do bratislavských průmyslových podniků (2001), kriticky se vyjadřuje k proměnlivé pozici Bratislavy v kontextu celkové hospodářské struktury Slovenska (2004).

Spíše příležitostný zájem o geografii průmyslu zaznamenáváme u Kataríny Čižmárové (za svobodna publikující pod jménem Rusková), působící **na katedre geografie Fakulty prírodných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici**. Problematiku průmyslu váže ve svých pracích k životnímu prostředí (1983, 1994), primárně diskutuje význam a míru znečišťování ovzduší průmyslovou výrobou.

Podrobný rozbor literatury vztahující se k problematice průmyslu naznačil nový výzkumný směr, kterým se v posledních zhruba deseti letech ve svých pracích ubírá většina domácích i zahraničních odborníků a analytiků. Přechod dvou desítek zemí střední a východní Evropy na tržní hospodářství a uvolňování ekonomických vztahů v některých zemích jihovýchodní Asie se staly tak silnou celospolečenskou událostí, že se rozhodujícím způsobem odrazila i v zájmu ekonomických geografů. Transformační období devadesátých let a první léta tohoto desetiletí se všemi svými průvodními strukturálními, odvětvovými a regionálními faktory a projevy jsou nejčastější tematikou publikačních výstupů geografů a regionalistů, kteří se zabývají otázkami průmyslové výroby. Souběžně resp. provázaně s touto oblastí se do popředí zájmu dostala problematika přímých zahraničních investic, jako asi největšího makroekonomického fenoménu moderní ekonomiky. Česká republika nezůstala v tomto ohledu v hledáčku odborné geografické obce nijak pozadu.

---

³⁴ D. Popjaková však v posledních letech oblast geografie (snad dočasně) pracovně opustila.

4. GEOGRAFICKÉ A EKONOMICKÉ ASPEKTY TRANSFORMACE PRŮMYSLU ČESKÉ REPUBLIKY PO ROCE 1989

4.1. Stručná charakteristika vývoje hospodářství a průmyslu ČR do roku 1989

Česká republika patří mezi země s bohatou průmyslovou tradicí. První větší manufaktury se začaly objevovat teprve v 18. století a to především ve zpracovatelském průmyslu (textilní, sklářský, potravinářský, charakter manufaktur měly také některé železárny, hamry a papírny). Manufaktury již měly některé znaky pozdějšího továrního průmyslu. V období Rakouska – Uherska byla většina industriálních kapacit budována právě v Čechách a na Moravě. S nástupem průmyslové revoluce, svázané s vynálezem a využitím parního stroje, se začal rozvíjet průmysl hutnický, cementářský a cihlářský, těžba uhlí, chemická výroba a především strojírenský průmysl. I přes světovou hospodářskou krizi v třicátých letech, která postihla Československo a ostatní země, se „lehký i těžký“ průmysl u nás nadále rozvíjel a udržel si přístup na světové trhy. Během druhé světové války dále rostla výroba, především v hutnictví a těžebním průmyslu.

Po 2. světové válce v České republice došlo ke značným změnám v hospodářství, zejména v průmyslové výrobě, kde byly preferovány energeticky náročné výroby těžkého průmyslu. Pro poválečné období byla charakteristická centrálně plánovaná ekonomika kladoucí důraz na kvantitativní růst průmyslu při nedocení kvalitativní stránky výrobního procesu. Fakticky byl zrušen veškerý soukromý sektor a soukromé podnikání. Došlo k postupnému zaostávání průmyslu za vyspělými zeměmi západní Evropy v technologické úrovni, což se velmi zřetelně projevilo zejména v osmdesátých letech. Hlavní příčina zaostávání souvisela s poklesem investic do průmyslových podniků a téměř nulovou reakcí české ekonomiky na ropné šoky a energetickou krizi v sedmdesátých letech. Většina podniků u nás trpěla nízkou produktivitou práce spojenou s velkou přezaměstnaností³⁵.

V rámci začlenění naší země do skupiny Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) byl kladen velký důraz na upřednostňování některých odvětví (elektrotechnika, jaderná technika, výroba strojů a zařízení, metalurgický a chemický průmysl), aby se pokryly potřeby trhu RVHP a v menší míře i potřeby domácího trhu. Preferovaná odvětví měla výhody v získávání pracovní síly, v dovozu technologií ze západních zemí a v získávání investičních prostředků. Centrálně plánovaná ekonomika se také vyznačovala tím, že docházelo k monopolizaci ve většině průmyslových odvětví a téměř úplné absenci malých a středních podniků.

V osmdesátých letech se začaly projevovat tendence poklesu průmyslové produkce. Nebylo již možné zapojovat do výroby v takové míře nové pracovní síly a stavět nové výrobní kapacity. V těchto letech začalo docházet ve většině centrálně plánovaných ekonomik střední a východní Evropy ke stagnaci hospodářského růstu.

Tabulky č. 1 a 2 dokládají vývoj zaměstnanosti v hlavních sektorech národního hospodářství (NH; v rámci sekundárního sektor je samostatně vyčleněn průmysl). Data v tabulce dokumentují výrazný pokles počtu pracovníků v zemědělství v období 1948-1989, který byl způsoben především postupnou kolektivizací, zaváděním nové mechanizace a odchodem

---

³⁵ Podrobnou historicko-geografickou analýzu vývoje rozmístění a odvětvové struktury našeho průmyslu v různých časových horizontech nalezneme především v pracích geografů J. Mareše (1969b, 1972, 1976a, 1988) a L. Kopačky (1983, 1992a, 1992c), ale také např. historiků J. Purše (1960) a O. Mrázka (1964).

části venkovského obyvatelstva do měst. Na druhé straně je zřetelný vysoký nárůst počtu osob zaměstnaných v sekundéru resp. průmyslu a terciéru.

Tab. 1: Počet pracovníků v civilním sektoru národního hospodářství ČR k 31.12. 1948 - 1989

rok	celkem	I. sektor	II. sektor	z toho průmysl	III. sektor
1948	3 983 527	1 382 469	1 543 183	1 402225	1 057875
1950	4 009 941	1 295 219	1 607 309	1 405721	1 107413
1955	4 303 361	1 198 701	1 884 040	1 644085	1 220620
1960	4 487 267	946 879	2 214 296	1 897396	1 326092
1965	4 709 155	837471	2 308 365	1 984129	1 563319
1970	4 957 353	784 244	2 405 631	2 039584	1 767478
1975	4 993 031	674 058	2 456 622	2 053773	1 862351
1980	5 153 624	633 745	2 472 640	2 064249	2 047239
1985	5 294 542	626 875	2 495 937	2 092067	2 171730
1989	5 260 936	629 374	2 539 698	2 114882	2 264030

Pramen: ČSÚ (1998): Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948-1997), Praha

Tab. 2: Podíl pracovníků v hlavních sektorech národního hospodářství ČR k 31.12. 1948 - 1989

rok	I. sektor v %	II. sektor v %	z toho průmysl v %	III. sektor v %
1948	34,7	38,7	35,2	26,6
1950	32,3	40,1	35,1	27,6
1955	27,9	43,8	38,2	28,4
1960	21,1	49,4	42,3	29,6
1965	17,8	49,0	42,1	33,2
1970	15,8	48,5	41,1	35,7
1975	13,5	49,2	41,1	37,3
1980	12,3	48,0	40,1	39,7
1985	11,8	47,1	39,5	41,0
1989	11,6	46,7	40,2	41,7

Pramen: ČSÚ (1998): Časové řady základních ukazatelů statistické práce (1948-1997); vlastní výpočty

Na konci roku 1948 pracovalo v I. sektoru NH téměř 1,4 mil. osob, což byla více než třetina ekonomicky aktivního obyvatelstva. Za první dva roky (do konce roku 1950) počet pracujících v primárním sektoru klesl o 87,3 tisíc a v dalších sledovaných pětiletých periodách byl pokles často vyšší než 100 tis. osob. V období druhé "pětiletky" (1955 - 1960) činil v tomto sektoru NH úbytek pracovníků dokonce více než 250 tis. V drtivé většině šlo o pracovníky v zemědělské výrobě. Na konci roku 1980 v primárním sektoru NH pracovalo pouze 633,7 tis. osob. V osmdesátých letech již lze hovořit spíše o stagnaci počtu pracujících v zemědělství, než o úbytku pracovníků. K 31.12. 1989 pracovalo v I. sektoru NH již pouze 11,6 % ekonomicky aktivního obyvatelstva, což však bylo stále nesrovnatelně více než ve většině ekonomicky vyspělých zemí západní Evropy. Zemědělství, podobně jako průmysl, bylo z hlediska počtu pracovníků značně předimenzováno (Toušek, V., Kunc, J., 1999a).

Ve II. sektoru NH bylo na konci roku 1948 zaměstnáno 38,7 % všech pracujících a na samotný průmysl připadalo 35,2 %, tedy více než na zemědělství, lesní a vodní hospodářství. Tím se naše republika zjevně odlišovala od ostatních zemí RVHP (až na bývalou NDR). V průmyslu k 31.12. 1948 pracovalo v ČR více jak 1,4 mil. osob. Celé období let 1948 - 1989 lze charakterizovat nárůstem počtu pracovníků v průmyslu, který byl nejvýznamnější v padesátých letech. Právě v tomto období byly u nás nejen rozšiřovány již existující průmyslové podniky, ale také budovány nové významné průmyslové kapacity, a to především

na Ostravsku³⁶. Pozornost byla věnována i oblastem méně industrializovaným (s výjimkou pohraničí se SRN a Rakouskem), například Českomoravské vrchovině (v roce 1951 založeny Žďárské strojírny). V období let 1950 - 1960 činil nárůst pracovníků v průmyslu téměř 500 tisíc osob. Na konci roku 1960 bylo v průmyslu zaměstnáno 42,3 % ekonomicky aktivních osob (spolu se stavebnictvím 49,4 %), což byla v poválečném období největší relativní hodnota. Po roce 1960 sice dochází k dalšímu, ale již pouze mírnému nárůstu počtu pracovníků v průmyslu, ale relativní význam tohoto odvětví na celkové zaměstnanosti klesá. V osmdesátých letech počet zaměstnaných v průmyslu klesl pod 40,0 % a ke konci roku 1989 se průmysl na celkové zaměstnanosti v České republice podílel 38,9 %. Na celý sekundární sektor připadalo 46,7 % pracujících (2,1 mil. osob).

Ze tří základních sektorů NH bylo v roce na počátku sledovaného období nejméně osob zaměstnáno v terciárním sektoru. Pracovalo v něm pouze 1,06 mil. osob (26,6 %). Terciér v poválečném období však zaznamenal největší nárůst zaměstnanosti. Již v roce 1955 převýšil počtem zaměstnaných primární sektor a roku 1985 převýšil i počet pracujících v průmyslu. O nejdynamičtějším nárůstu zaměstnanosti lze hovořit v šedesátých letech. V terciéru se v období let 1960 – 1970 zvýšil počet zaměstnaných o více než 440 tisíc. Hranice 2 miliónu pracovníků byla překročena již na konci sedmdesátých let. Koncem roku 1989 v terciárním sektoru NH pracovalo téměř 2,3 mil. osob, což reprezentovalo 41,7 % všech pracujících. Ve srovnání s vyspělými zeměmi to však byla hodnota stále velmi nízká (podobně také Toušek, V., Kunc, J., 1999a).

Po roce 1989 došlo v České republice v souvislosti s politickými a společenskými událostmi k řadě důležitých změn, které měly vliv také na celkovou organizaci hospodářství, průmysl nevyjímaje. V zaběhlé terminologii hovoříme o tzv. transformačním období, o němž bude pojednávat následující text.

4.2. Zásadní změny ekonomického vývoje ČR po roce 1989 – mezinárodní srovnání, rámcový nástin vývojových etap

Období devadesátých let bylo specifickým obdobím přechodu od systému centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, kdy starý systém centrálního plánování přestal ve velmi krátkém časovém prostoru působit a nový systém se teprve utvářel. Došlo k radikálním systémovým změnám (privatizace, liberalizace cen a vnějších ekonomických vztahů), začaly se vytvářet institucionální předpoklady pro fungování tržního mechanismu a uskutečnily se velké organizační a strukturální změny. Zatímco některé reformy mohly být uskutečněny v poměrně krátkém čase, jiné se ukázaly podstatně složitějšími, než se původně očekávalo a jejich efekt se projeví až za řadu let. Týká se to především privatizace a s ní spojené restrukturalizace podniků a vytváření institucionálního a právního rámce tržní ekonomiky, zajišťující její efektivní fungování.

Hospodářský vývoj České republiky závisel do značné míry na vnějších faktorech, které jsou dnes již víceméně i v povědomí širší veřejnosti dostatečně známé (rozpad Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP) a poměrně rychlá ztráta východních trhů, změna orientace zahraničního obchodu na západní Evropu a postupné začleňování do (západo)evropských struktur). Proces transformace probíhal současně téměř v celém makroregionu střední a východní Evropy, proto není od věci stručná komparace výchozích podmínek a průběhu

---

³⁶ Např. v roce 1953 byla zahájena výroba v tehdejší hutní společnosti NHKG.

transformace v České republice (resp. ČSFR) a u našich nejbližších sousedů, s nimiž se může ČR reálně srovnávat.

Výchozí podmínky České republiky pro snížení technického a ekonomického zaostávání za vyspělou Evropou se zdály být na počátku roku 1990 příznivé. Ve srovnání s ostatními zeměmi s přechodovou ekonomikou (snad s výjimkou Slovinska) měla Česká republika na počátku transformace významný předstih v ekonomické úrovni (Spěváček, V. a kol, 2002). Důležitou předností byla i relativní makroekonomická rovnováha projevující se v nízké vnitřní i zahraniční zadluženosti a v poměrně malém převisu domácí poptávky nad nabídkou. Nízké jednotkové mzdové náklady umožňovaly dosahovat vyšší míry národních úspor a investic; ČR disponovala také vzdělanou a kvalifikovanou pracovní silou, schopnou značné míry adaptability.

Na druhé straně byly výchozí podmínky v některých směrech méně příznivé než v sousedním Polsku a Maďarsku. To se týkalo především praktické neexistence soukromého sektoru, značné koncentrace hospodářských aktivit do velkých celků s často monopolním postavením a většího stupně závislosti na obchodu se zeměmi sdruženými v RVHP.

Strategie transformace byla ve většině tranzitivních zemí podobná a opírala se o:

- rozsáhlé uvolnění cen,
- liberalizaci zahraničního obchodu se změnami v kursovém režimu,
- makroekonomickou stabilizaci,
- rychlou privatizaci obchodu a malého podnikání,
- demonopolizaci a privatizaci velkých podniků,
- reformu sociálního zabezpečení,
- daňovou reformu.

Česká cesta transformace se vyznačovala důrazem kladeným na makroekonomickou stabilizaci a rychlost privatizace při zvolení specifické cesty kupónové privatizace. Naopak podcenila význam strukturálních reforem a do značné míry ignorovala mikroekonomické aspekty přechodu na tržní ekonomiku³⁷.

Česká (československá) privatizace se stala kombinací navrácení majetku původním vlastníkům a jejich dědicům, prodeje majetku domácímu a zahraničnímu kapitálu a jeho „rozdávání“ obyvatelstvu prostřednictvím investičních kupónů. Privatizační proces byl rozdělen na dvě části: „malou“ privatizaci, čili privatizaci drobného podnikání a malých podniků a „velkou“ privatizaci týkající se bývalých státních podniků (zejména průmyslových, ale i stavebních, obchodních a zemědělských).

Po ukončení kupónové privatizace na konci roku 1994 dosáhla ČR ve srovnání s ostatními postkomunistickými zeměmi největšího podílu soukromého vlastnictví. Rychlá privatizace však byla rychlá jen v tom smyslu, že byl stát v roli vlastníka nahrazen novými, soukromými vlastníky, kterými se staly milióny „kuponových“ akcionářů a investiční privatizační fondy, které neměly často ani schopnosti, ani ambice podniky řídit a restrukturalizovat. Většina kuponových akcionářů své akcie prodala a kontrolní balíky akcií získaly investiční fondy,

---

³⁷ Oproti tomu byl např. maďarský přístup charakteristický snahou o rychlé zlepšení vnější rovnováhy (v privatizaci se upřednostňoval prodej podniků zahraničním investorům) a mikroekonomickou restrukturalizací (zákon o vyrovnání a bankrotu a značný počet bankrotů již na počátku transformace). Podobně a více viz M. Srholec (2001).

kteří (ač byla většina z nich kontrolována transparentními subjekty, převážně existujícími bankami) nevykonávaly svá vlastnická práva efektivně. Velká skupina investičních fondů akcie podniků prodala a v nemalé řadě případů investiční společnosti využívaly nedokonalých zákonů k „tunelování“ vlastněných podniků. Část privatizačních fondů dokonce odešla z kapitálového trhu, přičemž akcionáři fondů byli v tomto procesu často poškozováni. Právě tyto skutečnosti byly největší slabinou „české (i slovenské) cesty“ privatizace (podobně také Toušek, V., 2003; Vančura, M., 2002).

Rozdíly mezi tranzitivními ekonomikami v průběhu jejich transformace spíše narůstaly v důsledku řady faktorů a vlivů. Z velkého počtu zemí střední a východní Evropy přecházejících na tržní ekonomiku se již v 1. polovině devadesátých let vyčlenila skupina zemí, která zaznamenala poměrně značný pokrok v systémových reformách. Do této skupiny patřili právě naši nejbližší sousedé Polsko, Maďarsko, od roku 1993 Česká republika, a také Slovinsko. Později se k této skupině rychle se reformujícími zeměmi přidaly i pobaltské republiky (Litva, Lotyšsko a Estonsko).

Hospodářský vývoj České republiky i ostatních reformujících se zemí v období transformace je ekonomy nejčastěji posuzován ve světle standardních makroekonomických ukazatelů - základních ukazatelů výroby, poptávky a strukturálních změn, zejména změn v dynamice růstu hrubého domácího produktu (HDP)³⁸ a změn výše HDP na obyvatele. Mezi významné makroekonomické ukazatele jsou řazeny také inflace³⁹, nezaměstnanost a platební bilance⁴⁰ (podobně také Sojka, M., Konečný, B., 2004). Obtížnost hodnocení transformačního období je dána nejen nižší kvalitou statistik zemí přecházejících na tržní ekonomiky (platí „bohužel“ hlavně pro Českou republiku), ale především problémem interpretace makroekonomických údajů z hlediska příčin a základních faktorů, které vývoj ovlivnily (Spěváček, V. a kol., 2002).

Očekávalo se, že od počátečního poklesu výroby, způsobeném nezbytnou makroekonomickou stabilizací a strukturálními změnami spojenými s útlumem neperspektivních oborů a realokací zdrojů ve prospěch životaschopných oborů, se tranzitivní ekonomiky dostanou na růstovou trajektorii, která bude jejich hospodářskou úroveň přibližovat vyspělým tržním ekonomikám. Průběh devadesátých let byl však z tohoto pohledu značným zklamáním. Pouze několik zemí překročilo v roce 2000 reálnou úroveň HDP dosaženou v roce 1989 (Polsko o 26,7 %, Slovinsko o 10,6 %, Maďarsko o 4,5 % a Slovensko o 2,7 %). Česká republika se k této úrovni velmi přiblížila, ale nedosáhla jí (viz tabulka č. 3). Relativně dobré výsledky Polska a Maďarska v růstové výkonnosti jsou ještě patrnější při pohledu na růst průmyslové výroby, kde Maďarsko v roce 2000 překročilo úroveň roku 1989 o 34,5 %, Polsko o 29,7 %. ČR podobně jako Slovensko a Slovinsko se dostala pouze na hodnotu zhruba 80 % roku 1989. Uváděné údaje je nutné brát pouze jako orientační, protože tzv. stálé ceny často neodráží kvalitativní změny, které nastaly ve struktuře výroby a kvalitativní úrovni výrobků a služeb. Přesto ukazují na poměrně velké rozdíly v ekonomické výkonnosti jednotlivých tranzitivních zemí ve sledovaném desetiletí.

---

³⁸ HDP = celková peněžní hodnota finální produkce vyrobené za určité období (obvykle jednoho roku) výrobními faktory umístěnými v dané zemi, bez ohledu na jejich vlastníka.

³⁹ Inflace = růst (míra růstu) cenové hladiny v určitém období.

⁴⁰ Platební bilance = souhrnný výkaz všech hospodářských transakcí, které proběhly za určitém období (obvykle 1 rok) mezi devizovými tuzemci a devizovými cizozemci

Tab. 3: Růst/pokles HDP ve vybraných tranzitivních zemích v letech 1991 – 2002 ve stálých cenách⁴¹ (meziroční změna v %)

země/rok	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	index 00/89	2001	2002	2003
ČR	-11,6	-0,5	0,1	2,2	5,9	4,3	-0,8	-1,2	-0,4	2,9	99,1	2,6	1,5	3,1
Slovensko	-14,6	-6,5	-3,7	4,9	6,8	6,9	6,5	4,1	1,9	2,2	102,7	3,8	4,4	4,2
Maďarsko	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,5	5,2	104,5	3,8	3,5	2,9
Polsko	-7,0	2,6	3,8	5,2	7,0	6,1	6,9	4,8	4,1	4,1	126,8	1,0	1,4	3,8
Slovinsko	-8,9	-5,5	2,8	5,3	4,1	3,1	4,6	3,8	5,2	4,8	110,6	-	-	-
EU 15	-	-	-	-	-	1,7	2,6	3,0	2,9	3,6	-	1,8	1,1	0,9

Pramen: Spěvák, V. a kol. (2002); za podpory OECD; UNECE; CESTAT - statistical bulletin; The Economist

Hloubka poklesu HDP na počátku transformace se v České republice příliš nelišila od poklesu v Maďarsku a Polsku, kde byl největší propad výroby zaznamenán již v roce 1990. Po rozdělení společného československého státu byl ekonomický růst v ČR v letech 1993 – 1996 pomalejší než v Polsku a Slovensku, ale rychlejší než v Maďarsku. V tomto období se však už výrazněji narůstá vnější nerovnováha, která spolu se značnou restrikcí domácí poptávky ústí v recesi v letech 1997 – 1999, spojenou také s prudkým nárůstem nezaměstnanosti. K pozitivním výsledkům tohoto období patří snižování deficitu obchodní bilance. Oživení ekonomiky v roce 2000 nedosáhlo tempa růstu Maďarska, Slovinska ani Polska. V následujících letech vykazoval hospodářský růst poměrně velké výkyvy v červených číslech, po velkém propadu v roce 2001 (růst 1,0 %) se ekonomicky vzvedlo především Polsko, ČR dosáhla v roce 2003 růstu HDP 3,1% (EU 15 pouze 0,9 %).

Průměrná roční tempa růstu HDP byla v období let 1990 – 2000 u řady transformujících se ekonomik záporná. Pouze Polsko (průměrný roční růst HDP v tomto období 2,2 %) dokázalo „držet krok“ se zeměmi EU, kde ve stejném období činil roční růst HDP 2,1 % (Kadeřábková, A., 2002).

Tab. 4: Růst/pokles HDP na obyvatele ve vybraných tranzitivních zemích v letech 1993 – 2002 v paritě kupní síly⁴² (EU 15 = 100)

země/rok	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003*
ČR	60	60	62	65	63	60	60	60	61	61	62
Slovensko	40	41	43	42	43	44	42	43	44	47	48
Maďarsko	45	45	45	47	48	49	51	51	52	53	55
Polsko	33	34	36	36	37	38	39	39	41	41	42
Slovinsko	62	64	65	66	68	69	70	71	71	72	73

* odhad

Pramen: Spěvák, V. a kol. (2002); za podpory Eurostat; OECD; IMF; propočty MF ČR

Zajímavé srovnání přináší také údaje o výši hrubého domácího produktu v reálném vyjádření (v paritě kupní síly). V rámci vstupu tzv. první vlny kandidátských zemí do Evropské unie, patřila ČR ve výši HDP na obyvatele v paritě kupní síly k ekonomicky

⁴¹ ČSÚ přešel na konci devadesátých let na Evropský systém účtů (ESA 1995) a stálé ceny roku 1995, které požadují mezinárodní organizace pro mezinárodní srovnání. Nově revidované údaje se v řadě případů značně liší od dříve publikovaných údajů. Stálá cena je cena určitého konkrétního období. Oceněním ukazatele ve stálých cenách se získá fiktivní hodnota ukazatele, která zachycuje změnu ukazatele ve fyzických jednotkách při konstantních cenách. Výraz stálá cena má především smysl pro odlišení ukazatelů ve stálých a běžných cenách (skutečné ceny daného období).

⁴² Paritou kupní síly se rozumí takový poměr mezi měnami, který vyjadřuje schopnost zakoupit stejný soubor statků v obou zemích. Zjišťuje se ve 3-letých intervalech (naposledy 2002), v mezidobí mezi zjišťováními se používá interpolačních a extrapoláčnických metod na bázi reálných směnných kurzů.

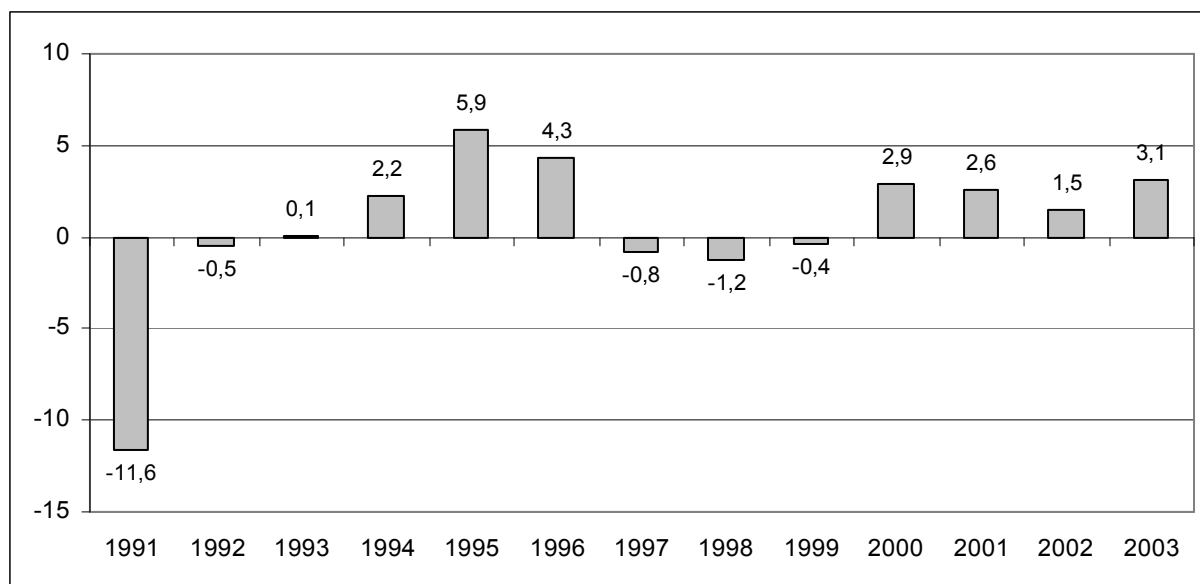
nejvyspělejších zemím (druhá hned za Slovinskem). Výkonnostní mezera byla oproti Maďarsku, Polsku a Slovensku značná, avšak v posledních letech je snižována v důsledku rychlejšího hospodářského růstu sledovaných zemí (viz tabulka č. 4).

V roce 1993 představovala ekonomická úroveň Maďarska 75 %, Slovenska 67 % a Polska pouze 55 % ekonomické úrovně České republiky. Rychlejší hospodářský růst uvedených zemí snížil rozdíl v ekonomické úrovni v roce 2002 na 87 % v případě Maďarska, 77 % v případě Slovenska a 67 % v případě Polska. Výchozí pozici v roce 1993 měla ČR zhruba stejnou jako Slovinsko. Do roku 1996 se naše úroveň vůči Slovinsku mírně zhoršovala, k největšímu propadu vůči Slovinsku, ale i zemím EU došlo v důsledku recese v letech 1997 – 1999. Předpokladem postupného přibližování se ekonomické a životní úrovni zemí Evropské unie je vyšší dynamika ekonomického růstu v ČR než v EU. Tento se také stal prioritou hospodářské politiky vlády České republiky – ekonomický růst by měl být dlouhodobě o 2 – 3 % vyšší než v zemích EU, což je v menší míře možno zaznamenat až od roku 2001. Jak dlouho bude České republice trvat faktické přiblížení se ekonomické úrovni zemí EU však ukáže teprve čas⁴³.

Pro účely této práce není potřeba podrobně zkoumat a interpretovat všechny výše uvedené makroekonomické údaje. Při posuzování zásadních rozdílů v ekonomickém vývoji ČR od počátku transformace se přidržíme již určitého zaběhlého členění transformačního období na čtyři etapy⁴⁴, které primárně určuje výše HDP resp. změny v jeho ročním růstu či poklesu:

- etapu transformační recese, která byla charakteristická pro období let 1990 – 1992,
- etapu hospodářského oživení v letech 1993 – 1996,
- etapu opětovné recese, která začala v roce 1997 a trvala až do poloviny roku 1999,
- etapu oživení ekonomiky, která začala ve druhé polovině roku 1999.

Obr. 1: Roční růst HDP České republiky v letech 1991 – 2003 ve stálých cenách roku 1995 (v %)

Pramen: Spěváček, V. a kol. (2002); Ministerstvo financí ČR; vlastní výpočty

⁴³ Existují různé scénáře možného přibližování se ekonomické úrovni EU pro nejvyspělejší tehdy kandidátské, dnes již členské země, jež vypracovala Světová banka. Např. za předpokladu průměrného ročního růstu HDP v ČR ve výši 3,9 % a EU 2,0 %, by ČR dosáhla průměrné úrovně HDP na obyvatele v zemích EU za 25 let.

⁴⁴ Hledisko vývoje výroby a poptávky resp. změny v ročním růstu/poklesu HDP z nichž se odvozují uvedené etapy transformace se objevují kromě díla V. Spěváčka a kol., 2002, také např. v pracích D. Dobešové a kolektivu autorů, 2003; V. Touška, 2003; Z. Macúchové, 2004 a dalších.

Transformační recese (1990 – 1992)

Transformační recese v období 1990 – 1992 měla strukturální charakter a souvisela s velkým množstvím různorodých faktorů svázaných s přechodem od centrálního plánování k tržní ekonomice a souvisejícími strukturálními změnami. Mezi vnějšími faktory hrál významnou úlohu rozpad RVHP. Liberalizace cen (nejdůležitějším „efektem“ byl značný propad reálných mezd) a zahraničního obchodu změnila poptávku i chování firem a jednotlivců. Domácí nabídka nebyla schopna se přizpůsobit tak velké změně a značná část kapacit a výrob se stala nepotřebná; k silnému poklesu výroby přispěla také hospodářská politika, jejímž primárním cílem se stal boj proti inflaci a hlavním nástrojem restriktivní monetární, fiskální a důchodová politika. Snížila se spotřebitelská i investiční poptávka, celková domácí poptávka poklesla v důsledku restriktivní makroekonomické politiky státu v roce 1991 meziročně o více než pětinu. Obdobně lze hovořit o výdajích domácností na konečnou (soukromou) spotřebu. Dochází k velkému snižování stavu zásob, který je pro recesi typický. V oblasti zahraničního obchodu, významně ovlivňujícího celkový výkon české ekonomiky měřený změnami HDP, byl poněkud paradoxně v roce 1991 zaznamenán značný růst čistého vývozu, který do jisté míry kompenzoval silný pokles domácí poptávky (Spěváček, V. a kol., 2002).

Přestože se pokles výroby v počáteční fázi transformace všeobecně očekával, výsledek očekávání předstihl – HDP poklesl v letech 1990 – 1992 kumulativně o 13 %. Historicky nesmírně silný pokles výroby v prvních letech transformace se projevil i na straně užití HDP, a to v poklesu spotřeby a investic. Většina ekonomických hodnocení se shoduje, že transformační recese byla výsledkem kombinace faktorů působících na straně nabídky i poptávky. Negativní dopad stabilizační politiky sledující snížení míry inflace na pokles domácí poptávky se většinou jeví jako významný faktor poklesu výroby⁴⁵. Na straně nabídky se projevila zděděná deformovaná alokace výrobních zdrojů, jejich celkově nízká účinnost a malá pružnost v přizpůsobení se nabídce nově strukturované poptávce. Jak uvádí např. D. Dobešová a kolektiv autorů (2003), strana nabídky byla v neposlední řadě ovlivněna rostoucími vstupními cenami (především surovin) v souvislosti s devalvací koruny a nutností nakupovat za světové ceny, snižováním či úplnou eliminací státních dotací a chybami „managementu“, který nebyl obecně připraven na nově vzniklou situaci.

Hospodářské oživení (1993 – 1996)

Rok 1993 je svým způsobem „geopoliticky“ i ekonomicky specifický, neboť došlo k rozpadu Československa, vzniku samostatné České republiky a prakticky celoroční stagnaci výroby. V roce 1994 vstupuje česká ekonomika do fáze hospodářského oživení, které vrcholí v roce 1995 a následně se zpomaluje. V roce 1995 dosáhl růst HDP 5,9 % a v roce 1996 se snížil na 4,3 %.

Hospodářský růst byl přirozenou reakcí na silný pokles výroby v předchozích letech a byl tažen hlavně růstem domácí poptávky. V letech 1994 – 1996 překračoval průměrný roční růst domácí poptávky hodnotu 8 %, výdaje domácností pak 6 %, což vše souviselo s rychlým růstem reálných mezd. Rostly také výdaje vládních institucí na konečnou spotřebu (veřejná spotřeba). Dochází k velmi rychlému růstu investic do fixního kapitálu⁴⁶ (ročně průměrně přes

⁴⁵ K tomu se přidaly také „externí šoky“ jako rozpad RVHP, válka v Perském zálivu a Jugoslávii i celkově brzdící vliv zahraničního obchodu.

⁴⁶ Fixní kapitál představuje kapitál vynaložený na nákup kapitálových statků - investice (stroje, zařízení, haly, apod.)

12 %) a investice se stávají nejrychleji rostoucí složkou agregátní poptávky⁴⁷. Ekonomický růst posiluje v tomto období také zvýšená tvorba zásob. Růstová dynamika se přenáší do odvětví průmyslu a stavebnictví, na rozdíl od let dřívějších, kdy naši ekonomiku táhly zejména tržní služby. Od roku 1992 se však projevuje brzdící vliv zahraničního obchodu v důsledku rostoucího dovozu zboží a růstu domácí poptávky, relativní zlevňování dovozů v souvislosti s růstem reálného efektivního kurzu koruny, malá podpora vývozům ze strany vládní hospodářské politiky, nízká konkurenceschopnost našich výrobků na vyspělých zahraničních, ale i domácích trzích.

Vývoj v letech 1994 – 1995 vyvolal řadu pozitivních nálad, očekávání a prognóz, které předpokládaly dlouhodobý růst HDP v ČR okolo 5 %. Česká republika byla dávána za „příklad“ úspěšné transformace, často označována dokonce za nejlepší mezi tranzitivními zeměmi a někdy i srovnávána s tzv. „asijskými tygry“⁴⁸ (Dobešová, D. a kolektiv autorů, 2003), což už je skutečně výraz přehnané euforie. V zemi existovala i politická stabilita, která znamenala zvýšený zájem zahraničních investorů a příliv zahraničního kapitálu. Již na konci roku 1996 se ukázalo, že analýzy a prognózy nedocenily některé negativní tendence, které se již začínaly projevovat. Byla to především narůstající vnitřní a vnější ekonomická nerovnováha, která měla původ ve značném předstihu růstu domácí poptávky před domácí nabídkou, za níž se skrýval i neadekvátní poměr růstu mezd a produktivity práce. Vyšší domácí spotřeba než tvorba byla nutně suplována přílivem vnějších zdrojů, což se odrazilo v narůstajícím deficitu běžného účtu platební bilance. V podnikové sféře se začaly projevovat nedořešené problémy transformace, které souvisely s privatizací, nevyjasněnými vlastnickými vztahy, nedostatečným právním zabezpečením transformace, ale i s velkým mezipodnikovým zadlužením, klesající ziskovostí, apod. (Kadeřábková, A., 2002).

Období opětovné recese (1997 – 1999)

Již od konce roku 1996 předpokládala řada analytiků pro následující období pokles tempa růstu HDP, avšak mírnější než se později ukázalo. Pokles HDP o 0,8 % v roce 1997 byl částečně tlumen růstem průmyslové výroby (o 4,5 %), ne už tak ve stavebnictví a zemědělství, kde výroba poklesla. Celkový objem domácí poptávky se mírně snížil, značný útlum pak zaznamenala investiční poptávka a růstová byla pouze konečná spotřeba.

V roce 1998 došlo k silnému propadu hospodářské činnosti, reálný HDP se meziročně snížil o 1,2 %. Hlavní příčinou poklesu byla hluboká deprese domácí poptávky (pokles o 2,1 %). Spotřeba domácností, která je nejvýznamnější složkou domácí poptávky reálně poklesla o 2,2 %, zejména v důsledku poklesu reálných mezd. Stagnovala hrubá tvorba fixního kapitálu, jediným kladem snad bylo zlepšení vnější ekonomické nerovnováhy (důsledek deprese domácí poptávky). Pokles HDP pokračoval i na počátku roku 1999 a hospodářská recese v ČR trvala až do jeho poloviny (Macúchová, Z., 2004).

Hospodářská recese byla výsledkem mnoha faktorů – krátkodobých i dlouhodobých (strukturálních), vnitřních i vnějších. Od počátku sledovaného období bylo možno sledovat

---

⁴⁷ Změna struktury investic ve prospěch investic do strojů a zařízení a posílení investic v podnikatelském sektoru byla pozitivní tendencí v makroekonomickém vývoji ČR, přičemž signalizovala možnost rychlejších strukturálních změn.

⁴⁸ „Asijské tygry“ jsou země jižní a jihovýchodní Asie (Taiwan, Hong Kong, Jižní Korea, Singapur, často také Indonésie, Malajsie a Thajsko), jejichž ekonomiky se od osmdesátých let vyznačují neobyčejným růstem spojených s řadou specifických faktorů a vlivů.

zvyšující se intenzitu negativních projevů ekonomického vývoje: vysoký deficit běžného účtu platební bilance, růst mezd převyšující produktivitu práce, nadhodnocený kurz měny, zpomalení tempa ekonomického růstu, rostoucí fiskální deficit a další. Tyto projevy znepokojily zahraniční investory natolik, že nastal odliv zahraničního kapitálu a v květnu 1997 došlo k měnové krizi.

Opatření vládní hospodářské politiky sledovala především zlepšení makroekonomické rovnováhy – cestou snížení rozpočtových výdajů, zpomalením růstu mezd a omezením dovozů spotřebního zboží. Toto se odrazilo např. v reálném růstu vývozu zboží a služeb, který předstihl tempo růstu dovozů, nicméně vliv zahraničního obchodu na růst HDP byl poměrně slabý. Zavedena byla také určitá systémově-institucionální opatření dlouhodobějšího charakteru. Od poloviny roku 1996 začala Česká národní banka uplatňovat restriktivní měnovou politiku (fiskální i monetární) v důsledku obav z „přehřátí“ ekonomiky, což mělo za následek depresi domácí poptávky. Obratem to sice vedlo k podstatnému snížení deficitu obchodní bilance a běžného účtu platební bilance, platilo se za to ovšem právě „uzavírajícím se kruhem“ hospodářské recese.

Recese, která postihla českou ekonomiku v letech 1997 – 1999 byla výsledkem nahromaděných a nedostatečně řešených problémů. Zvolený způsob privatizace⁴⁹, nedostatečné kapitálové vybavení podniků i malé manažerské zkušenosti vedly k pomalé restrukturalizaci, zejména velkých klíčových průmyslových podniků. Celou situaci zhoršovaly časté novelizace i nedostatečné vynucování právních norem (nedůraznost postupu v konkurzu a vyrovnávání ztrátových neperspektivních firem). Svou roli sehrálo i otálení při dokončení privatizace velkých komerčních bank a ochablá konjunkturální situace na světových trzích, především na trhu EU. Hospodářský vývoj v ČR ukazuje na to, že i vcelku přísná makroekonomická politika nevede k žádaným výsledkům v případě, že se neopírá o strukturální reformy, o procesy restrukturalizace a modernizace v podnikové sféře a v bankovníctví, které by vedly k vyšší efektivnosti ve využití výrobních zdrojů a tím i k vyšší výkonnosti ekonomiky (podobně také Toušek, V. 2003). Z tohoto hlediska můžeme hovořit o nedokončenosti transformačního procesu, zanedbání vytváření standardního institucionálního prostředí a legislativního rámce tržní ekonomiky, o některých negativních důsledcích našich privatizačních metod a o nedostatečné regulaci a kultivaci všech trhů, především pak kapitálového (Spěváček, V. a kol., 2002).

Oživení ekonomiky (1999 – dosud)

Údaje o růstu HDP od poloviny roku 1999 naznačují, že se česká ekonomika opět dostala do stádia (etapy) pozitivního ekonomického růstu. Především v důsledku výrazného růstu spotřeby domácností se již ve druhé polovině roku 1999 dostal HDP do kladných čísel, když jeho růst činil 0,7 %. Tahounem růstu byl také čistý vývoz zboží a služeb. Kladným rysem ekonomického vývoje v dalších letech je výrazné oživení investiční aktivity. Pokračuje hospodářský růst a dynamika české ekonomiky je v letech 2000 a 2001 vyšší než v EU i řadě tranzitivních zemí.

V roce 2000 vzrostl meziročně HDP o 2,9 %, v roce 2001 o 2,6 %. Mírný pokles růstu v roce 2002 (o 1,5 %) nahradil v roce následujícím již opět růst výraznější (o 3,1 %). Pozitivním rysem zůstává relativně rychlý růst fixního kapitálu a stavu zásob, naopak negativním jevem

---

⁴⁹ Zejména problematické výsledky kupónové privatizace, která vedla ke křížovému vlastnictví mezi bankami a podniky.

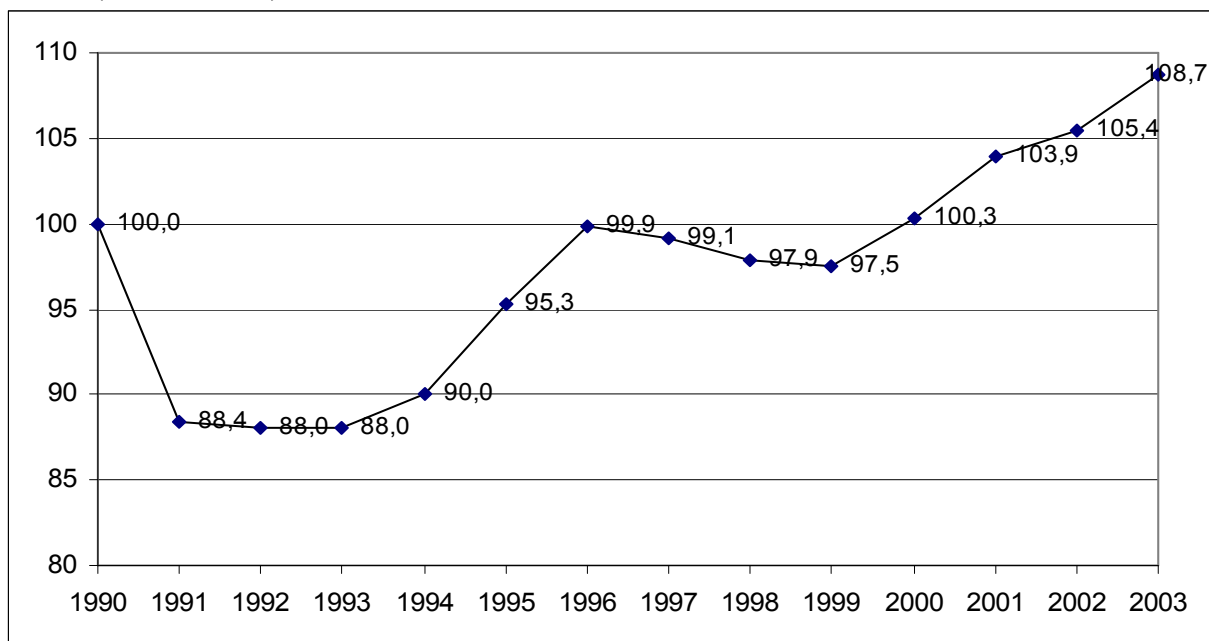
narůstání deficitu obchodní bilance a zhoršování stavu veřejných financí. Opět rostou výdaje domácností na konečnou spotřebu, jako hlavní článek poptávkové složky.

Několik let v řadě již dochází k předstihu růstu ekonomického výkonu ČR v porovnání s průměrem zemí EU (viz také tabulka č. 3). Zrychlení růstu ekonomiky však negenerovalo růst dovozní náročnosti, jak tomu bylo v předchozích etapách vzestupné fáze hospodářského růstu. Schodek obchodní bilance se v roce 2003 mírně snížil a nevytvářel tak zvýšený tlak na růst vnější nerovnováhy. Hodnota vývozu zboží vzrostla v roce 2003 o 9,3 %, což mělo také příznivý vliv na ekonomický růst. Specifickým rysem posledních let jsou „extrémně“ nízké průměrné hodnoty inflace – v roce 2002 – 1,8 %, v roce 2003 pouze 0,1 % (podobně také Macúchová, Z., 2004).

D. Dobešová a kolektiv autorů (2003) považuje za hlavní faktor ekonomického oživení růst investic. Tyto jsou ve značné míře koncentrovány do strojního zařízení a technologického vybavení podniků. Další pozitivní faktory spatřuje obecně ve zvýšené spotřebě a rozmachu spotřebních úvěrů. V neposlední řadě má velký vliv také růst produktivity práce.

Na dokreslení vývoje české ekonomiky od počátku devadesátých let uvádíme obrázek č. 2. Tento formou bazických indexů ukazuje změnu úrovně HDP k výchozímu roku 1990 ve stálých cenách. Grafické vyjádření jasně dokumentuje obě hospodářské recese i oživení. Dále je zřejmé, že úroveň našeho HDP se teprve v roce 2000 dostala na úroveň roku 1990.

Obr. 2: Bazické indexy vývoje HDP v České republice v letech 1990 – 2003 ve stálých cenách roku 1995 (1990=100, v %)

Pramen: Spěváček, V. a kol. (2002); Ministerstvo financí ČR; vlastní výpočty

4.3. Transformace českého průmyslu po roce 1989 – vývojové a strukturální změny ve výrobě, proces privatizace

S trochou nadsázky lze konstatovat, že na konci osmdesátých let disponovalo bývalé Československo v přepočtu na obyvatele jedním z největších průmyslových potenciálů na světě, avšak kvalitou a strukturou vytvářených užitných hodnot se s vyspělými ekonomikami

nemohlo zdaleka srovnávat (Kunc, J., Toušek, V., 2001b). Před zahájením transformace byla česká ekonomika charakterizována tzv. industrializační strukturou, v níž nejvýznamnější podíl ve výrobě, zaměstnanosti a investicích připadal na průmysl. Pro období centrálně plánované ekonomiky bylo naopak typické zaostávání sektoru služeb, který má ve vyspělých ekonomikách značnou dynamiku a již řadu let představuje zhruba dvě třetiny HDP. Na konci devadesátých let je již pořadí významu sektorů NH na tvorbě HDP odlišné, nejvýznamnější podíl připadá na sektor služeb, následovaný průmyslem (a stavebnictvím) a s velkým odstupem pak zemědělstvím (Spěváček, V. a kol., 2002).

Strukturální charakteristiky české ekonomiky na začátku transformace tedy zahrnují nesouměrně velkou váhu průmyslu, zejména těžkého průmyslu, který je závislý na dovážených surovinách, zaostávání sektoru služeb, převažující orientaci vývozu na méně náročné trhy socialistických a rozvojových zemí, převahu velkých podniků s centralizovanou řídicí a organizační strukturou, zanedbatelný podíl malých a středních podniků a dominanci státního sektoru.

Na počátku devadesátých let byly změny podílů tří základních sektorů NH na tvorbě hrubého domácího produktu provázeny absolutními poklesy produkce průmyslu a zemědělství. Vývoj podílů jednotlivých sektorů na HDP v běžných je uveden v tabulce č. 5, kde jsou však změny mezisektorové relace souhrnem změn fyzického objemu produkce a měnících se cenových relací. Nejvíce nadhodnoceny jsou proto změny sektorových relací v případě služeb a stavebnictví, kde se ceny zvyšovaly nejrychleji, o něco méně v průmyslu a nejméně v zemědělství. V období po roce 1993, kdy dochází k ekonomickému oživení, se podíly jednotlivých sektorů na HDP mění již podstatně pomaleji než v první fázi transformace. Podíl průmyslu na tvorbě HDP se zvyšuje v období oživení ekonomiky (v letech 1995 – 1996) a opět od roku 2000 a klesá v období recese (1997 – 1999).

Tab. 5: Podíl sektorů (odvětví) NH České republiky na tvorbě HDP v letech 1990 – 2002 v běžných cenách (v %)

rok/odvětví NH	zemědělství a lesnictví	průmysl	stavebnictví	služby
1990	8,2	36,6	10,8	44,4
1991	5,5	37,9	8,1	48,5
1992	4,6	39,4	6,9	49,1
1993	5,3	33,3	7,8	53,6
1994	4,9	33,6	7,4	54,1
1995	4,7	33,3	8,6	53,4
1996	4,8	35,4	7,7	52,2
1997	4,4	34,1	8,0	53,5
1998	4,7	32,5	7,2	55,7
1999	4,2	31,8	7,2	56,8
2000	4,3	32,3	7,1	56,3
2001	4,3	32,7	6,7	56,2
2002	3,7	31,9	6,6	57,9

Pramen: ČSÚ (2003c): Čtvrtletní národní účty, Praha

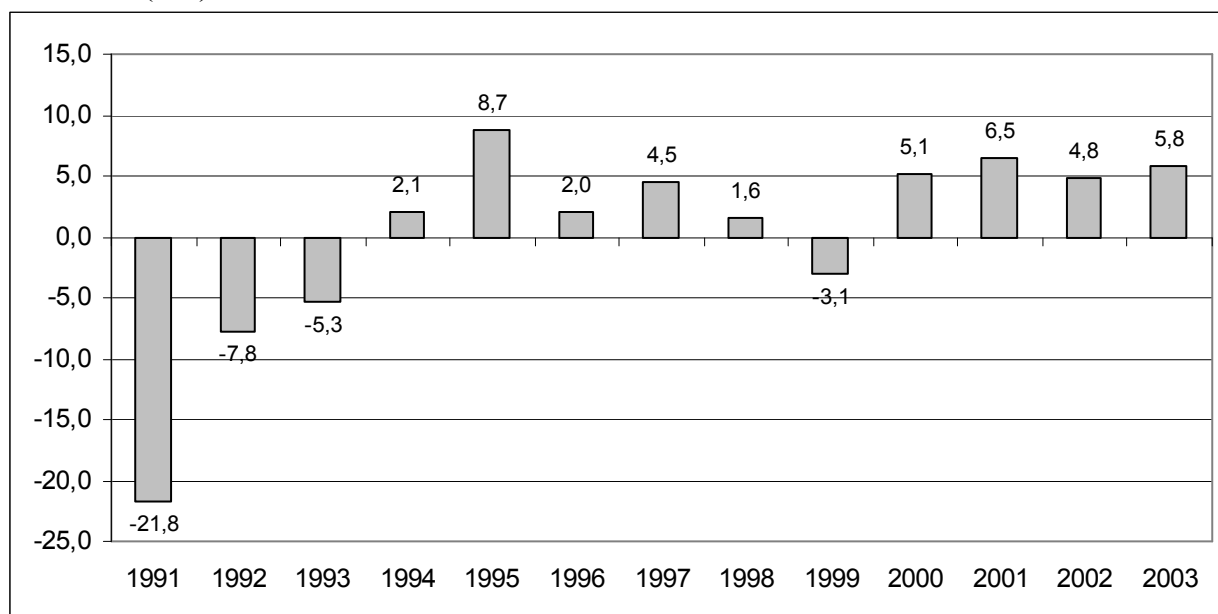
Průmyslová produkce zaznamenala prudký propad hned na začátku devadesátých let v důsledku značného poklesu vnitřní i vnější poptávky. V letech 1991 – 1993 klesla kumulativně o 34,9 %, následný růst vyvrcholil v roce 1995. Poté se tempo růstu výrazně zpomaluje a průmyslová výroba v roce 1999 vstupuje do záporných čísel (-3,1 %). Od roku

2000 zaznamenáváme relativně rychlý růst průmyslové produkce, který se s výjimkou roku 2002 pohyboval nad pětiprocentní hodnotou (viz obrázek č. 3).

V první fázi transformace dochází zejména k poklesu výrobních aktivit ve zpracovatelském průmyslu, především v elektrotechnice, strojírenství, textilním, oděvním a kožedělném průmyslu a do roku 1994 i v odvětví dopravních prostředků. Menší pokles zaznamenala těžební, surovinová a materiálová odvětví a odvětví produkující polotovary, a to díky jejich vyšší cenové konkurenceschopnosti. Ve druhé polovině devadesátých let se rychle vzrůstá zpracovatelský průmysl, největší dynamiky dosahuje výroba elektrických a optických přístrojů, gumárenský a plastikářský průmysl a výroba dopravních prostředků. Poměrně dobré výsledky dosahuje také výroba a rozvod energií, naopak relativně i absolutně klesá podíl těžebních odvětví.

Ve struktuře vývozu se od poloviny devadesátých let začíná stále více prosazovat skupina strojů a dopravních prostředků (např. v roce 1999 vytvářela 43 % hodnoty českého vývozu⁵⁰), která se vyznačuje vyšším podílem přidané hodnoty a vyšší technologickou úrovní. Přesto nebyla v průběhu ekonomické transformace restrukturalizace našeho průmyslu tak úspěšná jako např. v Maďarsku a Polsku, o čemž svědčí celkový index průmyslové výroby 2000/1989, který v uvedených zemích dosáhl hodnoty 134,5 % resp. 131,6 %, zatímco v České republice pouze 80,9 % (podobně také Spěváček, V. a kol., 2002).

Obr. 3: Tempo růstu průmyslové produkce v České republice v letech 1991 – 2003 ve stálých cenách roku 1995 (v %)

Pozn.: Uvedené hodnoty znamenají výrobu zboží ve stálých cenách do roku 1995, od roku 1996 se jedná o index průmyslové produkce.

Pramen: Spěváček, V. a kol. (2002); ČSÚ (2003d, 2004a); Statistická ročenka České republiky 2002, 2003

Co se týče základních elementárních jednotek průmyslové výroby – jednotlivých podniků - nejdůležitější formou privatizace v ČR se podle objemu majetku stala privatizace prostřednictvím investičních kupónů. Byla organizovaná do dvou vln (první ukončena v lednu 1993 a druhá v prosinci 1994). Svě majetkové podíly v ní nabídlo celkem 785 průmyslových podniků (v České republice). Do první privatizační vlny byly zařazeny spíše podniky

⁵⁰ Jen samotná mladoboleslavská společnost ŠKODA – AUTO vytváří již řadu let 8 – 10 % ročního objemu našeho vývozu.

v průmyslových odvětvích vyznačujících se konkurenční strukturou (průmysl strojírenský a kovodělný, potravinářský, textilní, stavebních hmot) zatímco druhá vlna kladla větší důraz na privatizaci monopolizovaných průmyslových odvětví (paliv a energetiky, hutnictví železa, chemie).

Po ukončení kupónové privatizace v roce 1994 dosáhla ČR ve srovnání s ostatními tranzitivními zeměmi největšího podílu soukromého vlastnictví. V oblasti průmyslu ČR bylo do privatizace určeno celkem 1 721 subjektů, z toho 1 475 státních podniků a 239 akciových společností, kde jediným akcionářem byl stát. Předmětem privatizace se stal státní majetek, resp. majetková účast státu v akciových společnostech, v celkové výši cca 705 mld. Kč. K 31.12.1999 bylo z výše uvedeného počtu subjektů 1 279 zcela zprivatizováno a hodnota „odstátněného“ majetku činila asi 494 mld. Kč. Z toho vyplývá, že bylo zprivatizováno přes 74 % subjektů a 70 % majetku. K témuž datu bylo k dokončení privatizace státního majetku určeno 137 státních podniků a 3 příspěvkové organizace. K dokončení privatizace majetkových účastí státu bylo určeno 153 akciových společností. Soukromý sektor měl na konci devadesátých let výrazně převažující podíl na celkové průmyslové produkci. Na tržbách z průmyslové činnosti se v roce 1999 podílel dokonce 85,4 % (Toušek, V., 2000; Vančura, M., 2002).

S odstupem času lze konstatovat, že do privatizace v české ekonomice nebyli v dostatečné míře zapojeni zahraniční strategičtí investoři, obzvláště uvědomíme-li si výchozí nulový podíl soukromého sektoru na tvorbě domácího produktu. To je evidentní ve srovnání s Maďarskem, které mělo jak vysoký výchozí podíl „skutečných“ vlastníků, tak relativně vysoké investice zahraničních investorů do tammích firem. Polsko si mohlo poměr zahraničních investic k domácímu produktu srovnatelný s ČR „dovolit“ díky počáteční velikosti soukromého sektoru a kvalitnějšímu akciovému trhu, na kterém řada polských firem začala získávat kapitál.

V České republice byly, jak již bylo výše zmíněno, pro dnešní ekonomické prostředí určující buď přímé prodeje na úvěr, anebo rozdělení majetku domácím „investorům“. Obě metody byly pokusem o vytvoření domácích vlastníků. V konečném důsledku šlo však pouze o vsunutí prostředníka mezi prodávajícího (stát) a kupujícího, který je kapitálově silný (v případě velkého podniku je to často pouze zahraniční investor). Mezivrstva dočasných vlastníků, nemohla dlouhodobě bez vlastního kapitálu ve vysoce otevřené ekonomice obstát a nabytá aktiva dříve či později ve velké míře odprodala⁵¹.

Dalším problémem transformace české ekonomiky, který se v ní udržel především ze „sociálních“ důvodů, byla v devadesátých letech odkládaná, nebo špatně provedená privatizace a nedostatečná restrukturalizace „těžkých“ podniků (zejména velké hutnické a chemické společnosti). V prostředí měkkého rozpočtového omezení, odkládané privatizace a nedostatečné kontroly ze strany vlastníka (privatizační fondy a stát, tj. Fond národního majetku) řada firem v těchto odvětvích nepřizpůsobila dostatečně své investice ve výroбах, jejichž odbyl byl problematický a jejichž růst byl a ještě nadále bude vzhledem k bariérám vývozu do Evropské unie a cenové konkurenci z východních zemí nadále brzděn (podobně také Vančura, M., 2002).

---

⁵¹ Velmi často je kritizována volba privatizační metody pomocí kupónů. Chyba nejspíše nebyla v samotném procesu kupónové privatizace, ale v nevytvoření adekvátního právního a regulačního rámce hned v prvních transformačních letech. Pasivita tvůrců transformace brzdila rychlejší převzetí vlastnictví strategickými investory a mnoho zahraničních investorů tím od investování v České republice přímo odradila.

4.4. Transformace českého průmyslu po roce 1989 – regionální a odvětvové rozdíly

Ponecháme-li si úroveň hrubého domácího produktu jako základní komplexní ukazatel ekonomické výkonnosti určitého území, můžeme Českou republiku analyzovat z tohoto pohledu do úrovně krajů (regionů). Tato „vnitřní“ analýza zcela jistě nepostrádá smysl, protože v období po roce 1992 se regionální rozdíly v ekonomické výkonnosti jednotlivých krajů prohlubují⁵². Zatímco v roce 1993 podíl Prahy na HDP celé republiky činil 19,6%, v roce 2001⁵³ již dosahoval 24,9%. Z ostatních krajů se prezentoval největším růstem Středočeský kraj (z 8,6% na 9,2%). Jihomoravský kraj od roku 1993 ztratil 0,8 procentního bodu (jeho podíl na celkovém HDP poklesl z 10,8 na 10,0), což nesevřdí o nijak zvláště dobré ekonomické situaci regionu. Kraj Vysočina si po celou dobu existence samostatné ČR udržuje svůj podíl pod hranicí 4,5 % na celkové tvorbě HDP, v posledních letech zaznamenává mírný růst.

Tab. 6: Vývoj regionálního HDP ve stálých cenách roku 1995 (1995=100, v %)

kraj	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Hlavní město Praha	101,3	105,4	111,6	116,2	121,0	130,8
Středočeský	104,6	105,0	107,8	111,2	116,4	120,0
Jihočeský	105,5	104,8	103,4	103,7	107,1	106,9
Plzeňský	106,6	103,2	99,3	99,9	105,0	106,5
Karlovarský	101,8	95,6	92,2	91,0	95,7	92,7
Ústecký	105,3	98,0	93,7	91,8	92,6	92,0
Liberecký	104,0	103,8	98,3	99,9	104,7	107,4
Královéhradecký	104,6	106,8	102,8	103,2	107,9	108,4
Pardubický	102,4	103,2	102,3	100,5	102,9	104,5
Vysočina	106,4	102,9	100,7	103,9	109,0	114,1
Jihomoravský	104,0	102,2	101,1	99,3	101,8	104,7
Olomoucký	106,3	103,6	97,4	97,9	99,7	100,9
Zlínský	101,3	104,5	100,7	97,5	99,8	102,1
Moravskoslezský	108,9	103,2	96,6	92,5	93,2	95,2
Česká republika	104,3	103,5	102,4	102,9	106,2	109,7

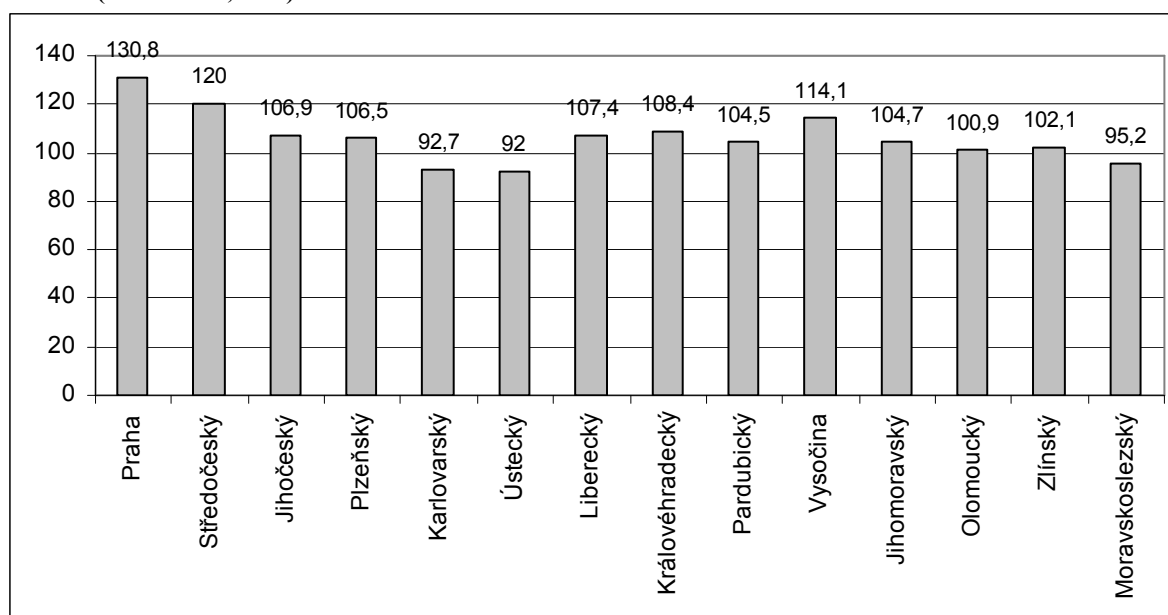
Pramen: ČSÚ (2003e): Regionální národní účty za rok 2001, Praha

Tabulka č. 6 a obrázek č. 4 dokumentují vývoj (změnu) regionálního HDP ve stálých cenách roku 1995. Největší index růstu HDP 2001/1995 kromě Prahy a Středočeského kraje byl zaznamenán v kraji Vysočina. Tento růst byl zapříčiněn především přílivem zahraničního investičního kapitálu do průmyslu. Jihomoravský kraj se po propadu v roce 1999 dostal opět na růstovou trajektorii a v pořadí krajů skončil v roce 2001 na šestém místě. Přesto se zatím s růstovým potenciálem kraje Vysočina, s nímž tvoří region soudržnosti (NUTS II) Jihovýchod nemůže srovnávat. Ve třech krajích – Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském došlo v období 1995 – 2001 k poklesu regionálního HDP.

⁵² Na druhém straně, po roce 1992 se podíly základních sektorů na zaměstnanosti (ale i např. na přidané hodnotě) už mění spíše pozvolna. Zásadnější strukturální změny probíhají spíše na meziodvětvové úrovni (Toušek, V., 2003).

⁵³ Srovnatelná řada dat z jednotlivých regionů ČR byla k dispozici pouze do roku 2001, mladší údaje ČSÚ zatím nepublikoval.

Obr. 4: Změna regionálního HDP v roce 2001 oproti roku 1995 ve stálých cenách roku 1995 (1995 = 100, v %)

Pramen: ČSÚ (2003e): Regionální národní účty za rok 2001, Praha

Jedním ze základních souhrnných ukazatelů hospodářské úrovně daného území je výše hrubého domácího produktu na obyvatele. Podle údajů ČSÚ dosahoval v roce 2001 v České republice HDP na obyvatele v přepočtu podle parity kupní síly pouze 60,4 % úrovně Evropské unie (184 % úrovně kandidátských zemí EU). Se 122 % průměru HDP na obyvatele zemí EU představuje v tranzitivních ekonomikách unikátní region Hlavní město Praha.

Tab. 7: HDP na 1 obyvatele (v Kč) podle krajů

kraj	1993	1999	2001
Hlavní město Praha	164 482	390 422	461 678
Středočeský	78 845	161 484	175 714
Jihočeský	92 061	166 794	185 386
Plzeňský	97 974	177 004	204 418
Karlovarský	96 268	150 728	165 558
Ústecký	93 876	156 020	167 727
Liberecký	87 636	152 951	176 379
Královéhradecký	87 577	161 065	183 280
Pardubický	88 230	156 995	176 475
Vysočina	81 892	146 571	176 785
Jihomoravský	96 710	167 694	191 594
Olomoucký	83 376	144 925	163 125
Zlínský	88 258	154 035	175 614
Moravskoslezský	95 006	158 558	176 377
Česká republika	98 763	184 998	211 051

Pramen: ČSÚ (2003e): Regionální národní účty za rok 2001, Praha

Největší propad průmyslové výroby od počátku devadesátých let do konce roku 1999 byl zaznamenán na územích nejvíce strukturálně postižených, tzn. jednalo se o území současného Ústeckého a Moravskoslezského kraje. Jak dokládají data v následujících tabulkách č. 8 a 9, pokles počtu pracovníků v průmyslových podnicích s 20 a více zaměstnanci po roce 1999 v obou krajích pokračoval, avšak tržby těchto podniků jako celek vzrostly. Nižší dynamiku růstu tržeb než tyto kraje vykázaly v období 1999 – 2001 kraje Královéhradecký a Olomoucký a hlavní město Praha. Jediným krajem, který ve sledovaných letech zaznamenal pokles tržeb průmyslové produkce byl kraj Jihomoravský. Podle V. Touška (2003) z detailní analýzy dat o průmyslových tržbách za okresy vyplývá, že jediným okresem s poklesem tržeb v kraji byl okres Brno-město. Tržby za období dvou let poklesly o více než pětinu, a to z 69,3 mld. na 53,7 mld. Kč⁵⁴. Naopak krajem s největším nárůstem tržeb se stal díky firmě Bosch Diesel kraj Vysočina. Index růstu tržeb 2001/1999 dosáhl v kraji Vysočina hodnoty 144,5, v okrese Jihlava dokonce 188,2. Poměrně vysokým nárůstem tržeb se prezentovaly také kraje Středočeský a Pardubický.

V dalších dvou letech 2001 - 2003 rostly tržby ve všech krajích ČR (s výjimkou Ústeckého kraje), pouze nepatrně však v kraji Středočeském, Královéhradeckém a Karlovarském. Ústecký kraj vykázal jako jediný pokles tržeb průmyslové produkce o téměř 3 procentní body. Na druhé straně velmi vysoký nárůst tržeb zaznamenal v posledních dvou letech kraj Pardubický, dobrou růstovou pozici vykázal také kraj Olomoucký. Jihomoravský kraj se odrazil „ode dna“ a zaujal růstovou trajektorii, v kraji Vysočina došlo k určitému ustálení a poklesu dynamiky růstu tržeb z průmyslové produkce. Index růstu tržeb 2003/2001 dosáhl v Pardubickém kraji „nestandardních“ 174,5, v okrese Pardubice dokonce 323,8! (z 25,9 mld. na 84,0 mld. Kč). V Olomouckém kraji činil index růstu tržeb 121,6, v Jihomoravském kraji 106,1 a na Vysočině 110,2.

Tab. 8: Vybrané ukazatele průmyslové výroby v krajích České republiky v letech 1999, 2001, 2003 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území kraje)

kraj	1999		2001		2003	
	tržby (mil. Kč)	pracovníci	tržby (mil. Kč)	pracovníci	tržby (mil. Kč)	pracovníci
Hl. m. Praha	224 967	121 751	233 639	114 530	255 963	105 683
Středočeský	260 292	123 714	349 109	126 408	353 217	123 028
Jihočeský	89 091	73 392	101 827	73 593	105 762	69 927
Plzeňský	90 325	71 655	105 514	68 944	115 176	68 056
Karlovarský	33 642	39 959	39 140	39 449	40 114	35 045
Ústecký	170 857	91 600	191 546	84 722	186 090	78 192
Liberecký	68 950	65 576	79 967	65 832	91 005	62 155
Královéhradecký	80 899	72 310	87 076	72 338	88 144	67 271
Pardubický	62 737	61 783	81 187	58 348	141 694	64 117
Vysočina	59 894	61 708	86 576	65 050	95 365	64 395
Jihomoravský	138 497	119 812	131 921	115 897	139 998	108 081
Olomoucký	68 443	71 900	72 898	65 368	88 189	65 785
Zlínský	77 301	74 566	91 204	73 230	108 868	69 076
Moravskoslezský	219 402	166 810	240 466	149 666	248 709	141 587
Česká republika	1 645 308	1 216 535	1 892 071	1 173 375	2 058 293	1 122 396

Pramen: ČSÚ (2000, 2002b, 2004b): Okresy České republiky za rok 1999, 2001, 2003, Praha

⁵⁴ Jejich pokles souvisel hlavně s hospodářskými problémy tradičních strojírenských firem v Brně jako jsou Zetor, Královopolská a Zbrojovka.

Vývoji velikosti tržeb však plně neodpovídá vývoj zaměstnanosti v průmyslových podnicích s 20 a více zaměstnanci, což je způsobeno zejména rozdílným vývojem produktivity práce. V období let 1999 – 2001 sice nebyl zastaven úbytek pracovníků v průmyslu, nicméně existovaly kraje, ve kterých počet pracovníků ve sledovaných průmyslových subjektech vzrostl. Jednalo se o pět krajů, největší nárůst byl zaznamenán opět v kraji Vysočina (absolutně o 3,3 tis. osob). V krajích Moravskoslezském a Olomouckém klesl během dvou let počet pracovníků zhruba o jednu desetinu, v Jihomoravském kraji o zhruba 6,5 tis. osob.

V posledních dvou sledovaných letech 2001 - 2003 pracovníků v průmyslu nadále ubývalo, relativně nejvíce v Karlovarském kraji (o více než 11 %). V Jihomoravském kraji poklesl počet osob zaměstnaných v průmyslové výrobě o téměř 8 tis., na Vysočině pak pouze nepatrně (asi o 650 osob). Na druhé straně se Pardubický kraj prezentoval téměř desetinovým růstem průmyslové zaměstnanosti (absolutně o necelých 6 tis. osob), okres Pardubice pak téměř sedmitisícovým nárůstem pracovníků v průmyslu⁵⁵.

Tab. 9: Indexy vývoje průmyslové výroby v krajích České republiky

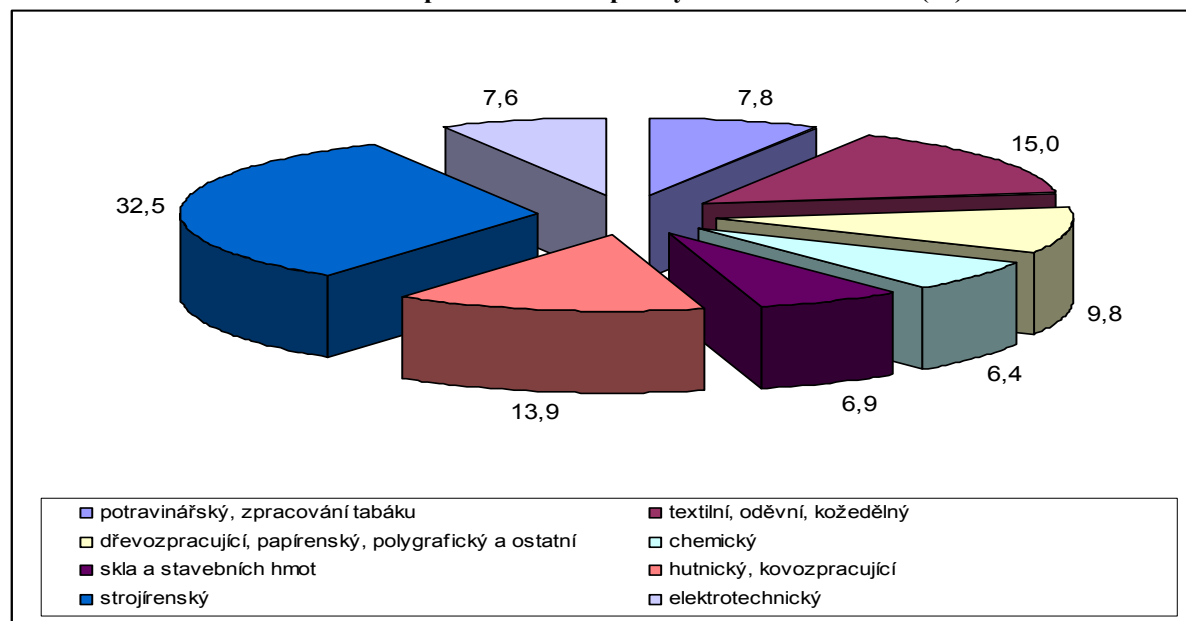
kraj	index 2001/1999		index 2003/2001	
	tržby	pracovníci	tržby	pracovníci
Hl. m. Praha	103,9	94,1	109,6	92,3
Středočeský	134,1	102,2	101,2	97,3
Jihočeský	114,3	100,3	103,9	95,0
Plzeňský	116,8	96,2	109,2	98,7
Karlovarský	116,3	98,7	102,5	88,8
Ústecký	112,1	92,5	97,2	92,3
Liberecký	116,0	100,4	113,8	94,4
Královéhradecký	107,6	100,0	101,2	93,0
Pardubický	129,4	94,4	174,5	109,9
Vysočina	144,5	105,4	110,2	99,0
Jihomoravský	95,3	96,7	106,1	93,3
Olomoucký	106,5	90,9	121,0	100,6
Zlínský	118,0	98,2	119,4	94,3
Moravskoslezský	109,6	89,7	103,4	94,6
Česká republika	115,0	96,5	108,8	95,7

Pramen: ČSÚ (2000, 2002b, 2004b): Okresy České republiky za rok 1999, 2001, 2003, Praha; vlastní výpočty

Jak již bylo výše několikrát naznačeno, odvětví průmyslu se v devadesátých letech vyznačovalo mimo jiné také vysokým úbytkem počtu pracovníků. Tento úbytek byl odvětvově i regionálně značně diferencovaný. Koncem roku 1989 pracovalo v České republice v průmyslu 2,115 mil. osob, což znamenalo 40,2 procentní podíl ze všech pracujících v národním hospodářství. Třetina zaměstnaných v průmyslu připadala na strojírenský a kovozpracující průmysl, což jednoznačně vypovídá o odvětvové orientaci českého průmyslu. Podle počtu zaměstnanců druhým nejvýznamnějším odvětvím byl průmysl paliv a energetiky (téměř 300 tis. pracujících). Této hranici se přibližovalo také aglomerované odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu.

⁵⁵ Za velkým nárůstem tržeb i počtu pracovníků v Pardubickém kraji a zejména v samotných Pardubicích v posledních letech stojí vysoká investiční aktivita zahraničních firem, působících převážně v Městské průmyslové zóně Pardubice.

Obr. 5: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu ČR k 31.12.1989 (%)

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Nejvýznamnější úbytek pracovníků v průmyslu byl zaznamenán v letech 1990 až 1991. V té době šlo především o uvolňování technicko - hospodářských pracovníků, v menší míře o pracovníky ve výrobě. Velká část osob uvolněných z průmyslu našla uplatnění v tehdy "nenasyčeném" terciárním sektoru. Od počátku roku 1992 již byla intenzita poklesu počtu pracujících v průmyslu daleko pomalejší, a to prakticky až do konce roku 1997. Rok 1998 lze charakterizovat "hromadným" propouštěním pracovníků z průmyslu, které bylo nejen důsledkem odbytových problémů řady podniků, ale také důsledkem dosud neukončeného procesu restrukturalizace výroby, která měla vést ke zvýšení produktivity práce. Od roku 1999 zaznamenáváme mírný růst počtu pracovníků v průmyslové výrobě, což je „zásluha“ především dynamických oborů elektrotechniky, automobilového a chemického průmyslu.

Tab. 10: Zaměstnanost v průmyslu k 31.12.1989 v krajích ČR

kraj	počet pracujících			podíl prům. na celk. zaměst.	podíl zprac. prům. na celk. zaměstnanosti
	NH celkem	průmysl celkem	zpracovatelský průmysl		
Hl. m. Praha	715 742	175 486	162 892	24,5	22,8
Středočeský	531 431	209 073	194 509	39,3	36,6
Jihočeský	309 233	102 979	97 629	33,3	31,6
Plzeňský	277 598	102 205	96 473	36,8	34,8
Karlovarský	158 185	63 683	44 558	40,3	28,2
Ústecký	425 626	186 626	131 606	43,8	30,9
Liberecký	225 905	106 023	103 542	46,9	45,8
Královéhradecký	297 034	131 185	124 561	44,2	41,9
Pardubický	260 417	114 704	107 778	44,0	41,4
Vysočina	251 955	96 691	92 728	38,4	36,8
Jihomoravský	564 022	227 125	212 121	40,3	37,6
Olomoucký	308 284	127 583	125 385	41,4	40,7
Zlínský	296 363	136 795	135 159	46,2	45,6
Moravskoslezský	639 141	334 724	223 493	52,4	35,0
Česká republika	5 260 936	2 114 882	1 852 434	40,2	35,2

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Na konci osmdesátých let existovaly v České republice významné regionální rozdíly v průmyslové zaměstnanosti (např. viz tabulka č. 10). Jediným krajem s nadpolovičním podílem zaměstnaných v průmyslu ze všech zaměstnaných osob byl kraj Moravskoslezský (52,4 %). Spolu s Karlovarským a Ústeckým krajem však vykazoval relativně velmi malé zastoupení zpracovatelského průmyslu (asi dvoutřetinový podíl na celkové průmyslové zaměstnanosti – dáno silnou pozicí těžebního průmyslu), zatímco ostatní kraje včetně Jihomoravského a Vysočiny měly více než 90 % zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu.

Detailnější pohled na území ČR na úrovni okresů znamená ještě výraznější rozevření regionálních disproporcí. Podíl zaměstnaných v průmyslové výrobě na celkové zaměstnanosti překračoval hranici 50 % ve 13 okresech. Na Karvinsku na průmysl dokonce připadalo 61,4 % všech vytvořených pracovních míst v okrese. Mezi další silně industrializované okresy se řadily Most (60,7 % pracujících v průmyslu), Jablonec nad Nisou (60,5 %), Sokolov (59,8 %), Frýdek – Místek (55,8 %) atd. Naopak v osmi okresech a Hlavním městě Praze bylo v průmyslu zaměstnáno méně než 30 % pracujících. Nižší podíl osob zaměstnaných v průmyslu byl způsoben na české poměry vysokou zaměstnaností v terciárním sektoru. O nízkém stupni industrializace však lze již hovořit v případě Loun (25,0 %), Tachova (27,8 %) či Znojma (28,5 %) ⁵⁶. Nízkým podílem zaměstnaných v průmyslu se vyznačovaly i okresy v zázemí našich velkoměst (např. Plzeň – jih 25,9 %, Praha – západ 28,3 %), z kterých obyvatelstvo vyjíždělo za prací (často právě do průmyslu) do střediska velkoměstské aglomerace. Nejmenší relativní hodnota patřila Praze, a to 24,5 %. V tomto případě však nelze hovořit o nízkém stupni industrializace (podobně také Toušek, V., Kunc, J., 1999a).

Variační rozpětí, tj. rozdíl mezi minimální (24,5 %) a maximální (61,4 %) okresní hodnotou činilo 36,9 %. Intervalové rozdělení četností se blíží normálnímu rozdělení. Je zřejmé, že některá průmyslová odvětví se vyskytují ve všech okresech ČR (např. potravinářský průmysl) a naopak, existují odvětví, která jsou výrazně koncentrována pouze do několika okresů a v ostatních okresech se nevyskytují vůbec. Např. hutnictví železa a barevných kovů se v roce 1989 nenacházelo v 37 okresech ze souboru 76 okresů ČR (tedy téměř v polovině okresů).

Období radikálních změn ve velikostní a odvětvové struktuře českého průmyslu a formování regionálních disproporcí po roce 1989 lze, podobně jako v případě vymezení etap celé naší ekonomiky na základě výroby a poptávky, rozdělit na několik časových úseků. Tyto mají poměrně úzkou návaznost na období hospodářského růstu či recese spojených v zásadě s růstem/poklesem HDP, přičemž „užší“ období transformace českého průmyslu je provázáno také dostupností a srovnatelností statistických dat ⁵⁷.

V roce 1996, za který jsou k dispozici poslední oficiální data o celkové zaměstnanosti v okresech ČR a který je také možno považovat za poslední rok etapy hospodářského oživení, bylo v průmyslu zaměstnáno již pouze 1,595 mil. osob (31,9 %), tzn., že z průmyslu odešlo během sedmi let více než 550 tis. osob. Vliv transformace průmyslové výroby na zaměstnanost se neprojevoval na území České republiky stejnou měrou. K největšímu úbytku

---

⁵⁶ Zpracovatelský průmysl se však v okrese Karviná podílel na celkové zaměstnanosti pouze 16,9 %, což bylo nejméně ze všech okresů ČR. Dominantním zde bylo odvětví těžby a zpracování nerostných surovin, podobně jako na Tachovsku (zde ovšem ne v takové míře), kde ve zpracovatelském průmyslu pracovalo 17,5 % všech zaměstnaných. Mezi okresy s relativně nízkým významem zpracovatelského průmyslu pro zaměstnanost obyvatel patřily také Louny, Plzeň – jih a Most. Na druhé straně v pěti okresech (Vsetín, Náchod, Nový Jičín, Blansko a Jablonec nad Nisou) vázal zpracovatelský průmysl více než polovinu pracovních sil.

⁵⁷ Podrobnější vysvětlení výše v kapitole č. 2. Zdroje dat a metodika práce.

pracovníků v průmyslové výrobě došlo právě v těch krajích, které vykazovaly na konci roku 1989 nejvyšší hodnoty průmyslové zaměstnanosti (Moravskoslezský, Ústecký, Zlínský). O plnou čtvrtinu poklesl počet zaměstnanců v průmyslu také v kraji Jihomoravském (absolutně asi o 70 tis. osob), naopak k nejmenšímu propadu došlo v kraji Vysočina (o 11,5 tis. osob.)

Na konci roku 1996 existovaly v ČR okresy, ve kterých počet pracovníků v průmyslu klesl na více než polovinu, na druhé straně však v některých okresech došlo dokonce k nárůstu počtu pracovníků. Mezi okresy se zvyšujícím se počtem pracujících v průmyslu patří především okres Plzeň – jih, u kterého index růstu 1996/1989 činil 121,0 %. Oproti roku 1989 v tomto okrese vznikla řada nových subjektů podnikajících v průmyslu, a to zejména německých firem. Tyto firmy začaly vázat pracující, kteří ještě donedávna dojížděli za prací do Plzně. Na druhé straně více než o polovinu klesl počet zaměstnaných v průmyslové výrobě v okresech Kladno (index 48,2 %) a Příbram (index 48,6 %).

Tab. 11: Zaměstnanost v průmyslu v krajích ČR k 31.12.1996

kraj	počet pracovníků		podíl pracujících v průmyslu (%)	index 1996/1989 (%)
	celkem	v průmyslu		
Hl. m. Praha	755 775	123 916	16,4	70,6
Středočeský	440 721	152 224	33,9	69,1
Jihočeský	306 380	94 799	30,3	91,3
Plzeňský	271 795	85 547	30,6	81,7
Karlovarský	143 368	45 275	30,7	71,1
Ústecký	350 397	118 802	33,2	63,7
Liberecký	196 235	77 643	38,5	68,8
Královéhradecký	289 559	109 920	36,7	83,8
Pardubický	245 601	90 721	35,8	79,1
Vysočina	233 386	85 569	35,8	85,5
Jihomoravský	533 793	156 523	30,5	68,9
Olomoucký	267 932	101 686	37,0	74,3
Zlínský	276 668	96 763	36,5	75,8
Moravskoslezský	549 120	228 042	40,7	68,1
Česká republika	4 860 730	1 567 430	31,4	73,3

Pramen: ČSÚ (1997): Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů za rok 1996, Praha; vlastní výpočty

Na konci roku 1996 bylo v hlavním městě Praze zaměstnáno v průmyslu pouze 123,9 tis. osob, takže podíl průmyslu na celkové zaměstnanosti činil 16,4 %. Úbytek pracovníků v průmyslu znamenal, že soubor okresů s méně než třicetiprocentní zaměstnaností v tomto odvětví národního hospodářství se rozšířil na 19. Po Praze vykazovaly nejnižší podíl zaměstnaných v průmyslu k 31.12. 1996 okresy Cheb (21,7 %) a Brno – město (23,6 %). V roce 1996 v ČR již neexistoval okres, ve kterém by průmysl vázal polovinu pracovních míst. Okresem s největším podílem zaměstnaných se stal díky úspěšné a.s. Škoda – Auto okres Mladá Boleslav (48,3 %). V dalších pěti okresech překračovala zaměstnanost v průmyslu hodnotu 45 %. Konkrétně šlo o okresy Sokolov, Karviná, Náchod, Frýdek – Místek a Jablonec nad Nisou.

Z komparace dat o počtu pracujících v jednotlivých odvětvích průmyslu k 31.12.1989 a 31.12.1996 vyplývá, že průmyslovými odvětvími s relativně největším úbytkem pracujících se staly průmysl paliv a energetiky a kožedělný průmysl. V obou odvětvích na konci roku 1996 již nepracovalo ani 50 % počtu pracujících z konce roku 1989. Výrazný propad zaznamenal

také strojírenský a kovodělný průmysl, ve kterém v období let 1989 – 1996 ubyla více než třetina pracovníků. Úbytek 276,2 tis. pracujících ve strojírenství je absolutně největším ze všech průmyslových odvětví.

Následovala skupina průmyslových odvětví, v kterých zaměstnanost poklesla asi o jednu čtvrtinu. Šlo o průmysl stavebních hmot (v roce 1996 71,2 % stavu z konce roku 1989), průmysl textilní a oděvní (72,7 %), průmysl hutnický (73,3 %) a průmysl skla, keramiky a porcelánu (76,5 %). Ve skutečnosti však úbytek pracovníků zejména v černé metalurgii byl vyšší. Avšak při privatizaci se některé slévárny, které byly součástí strojírenských podniků osamostatnily, takže nyní jsou jejich pracovníci vykazováni v hutnictví (předtím strojírenství). Více než desetiprocentní úbytek pracovníků zaznamenal průmysl chemický. Mezi průmyslová odvětví s nárůstem počtu pracujících patřil průmysl elektrotechnický (101,1 %), průmysl dřevozpracující (121,3 %)⁵⁸ a průmysl papírenský a polygrafický (132,7 %).

Na růstu počtu pracovníků v papírenském a polygrafickém průmyslu se větší měrou zasloužila polygrafie. Po roce 1989 v ČR byla postavena řada nových závodů, téměř vždy se zahraničním kapitálovou účastí. Zajímavým vývojem procházel náš elektrotechnický průmysl. V roce 1990 – 1991 elektrotechnická výroba zaznamenala ze všech průmyslových odvětví největší propad výroby, který se promítl také do zaměstnanosti. Od roku 1994 je však z hlediska růstu výroby nejdynamičtějším průmyslovým odvětvím a již ke konci roku 1996 elektrotechnický průmysl zaměstnával více osob (142,3 tis.) než na konci roku 1989 (Toušek, V., Kunc, J., 1999a).

Dalším srovnávacím časovým horizontem je rok 1999, který umožňuje sledovat plnou desetiletou řadu transformačních změn. Jak bylo výše naznačeno, k největší konverzi došlo od roku 1990 především v těžebním průmyslu, jehož vliv a význam pro tvorbu HDP, tržeb i zaměstnanost se v průběhu devadesátých let minimalizoval. Odvětví výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody (dříve spolu s těžebním průmyslem tvořil odvětví „paliv a energetiky“) je do značné míry specifickým a stabilizovaným odvětvím s vysokou kontrolou státu na straně jedné, na straně druhé je značná část kapacit v rukou několika málo světových energetických gigantů. Obě odvětví se podílejí na celkových tržbách průmyslu pouze asi 11 %. I z těchto důvodů se v dalším textu budeme zabývat pouze dynamickým zpracovatelským průmyslem a jeho regionálními a odvětvovými rozdíly.

Rámeček 1: Zpracovatelský průmysl

Zpracovatelský průmysl hraje již řadu let ve většině vyspělých hospodářství nezastupitelnou roli, neboť představuje klíčový zdroj tvorby hrubého domácího produktu. V České republice se v roce 2003 podílel na tvorbě HDP 26,5 % (pokles proti roku 2002 o 0,3 %). Na celkových tržbách průmyslu si zpracovatelský průmysl zachovává trvale zdaleka nejvyšší podíl. V roce 2003 to bylo (organizace s 20 a více zaměstnanci) 89,7 %, tj. o desetinu procentního bodu více než v roce 2002; zatímco podíl výroby a rozvodu elektřiny, plynu a vody stagnoval na úrovni předcházejícího roku (7,6 %, zatímco v r. 2000 to bylo 9,1 %). Díky vysoké investiční aktivitě, která stimuluje strukturální změny v některých perspektivních zpracovatelských odvětvích a oborech, se postupně rozvíjejí ta odvětví, která generují vyšší přidanou hodnotu (např. výroba dopravních prostředků, gumárenský a plastikařský průmysl aj.) na úkor odvětví náročných na energie (např. výroba kovů včetně hutního zpracování) anebo na pracovní sílu (např. textilní a oděvní průmysl, kožedělný průmysl aj.). Těmito kroky se ČR postupně přibližuje struktuře zpracovatelského průmyslu běžné ve vyspělých státech západní Evropy.

⁵⁸ V absolutním vyjádření byl největší přírůstek (16,3 tis. osob) vykazován v průmyslu dřevozpracujícím (včetně nábytkářského průmyslu). Ve skutečnosti, však nejde o nárůst, protože řada dřevozpracujících provozů byla předtím součástí Státních lesů ČR a jejich pracující byli předtím vykazováni v lesním hospodářství, tedy v primárním sektoru a ne v sekundárním. Velká část dřevozpracujících provozů byla navracena v restituci a nyní tyto provozy jsou již vykazovány do průmyslu.

V letech 2000 až 2001 rostly tržby za prodej výrobků a služeb (ve stálých cenách) dynamicky, ročně o 10,8 %. V roce 2002 se však tempo růstu zpomalilo na polovinu (+ 5,4 %) vzhledem k útlumu ekonomiky ve všech rozhodujících teritoriích, a také díky velkým povodním, které znamenaly miliardové ztráty na výrobě. Loňský rok (2003) přinesl opětné oživení (růst tržeb o 6,8 %). Pozitivně možno hodnotit také obchodní výměnu zpracovatelského průmyslu, kde v metodice SKP vykazuje ČR od roku 2002 kladné saldo, které v minulém roce vzrostlo na 8,9 mld. Kč, ovšem ve vztahu k samotné EU – 15 o 41,2 mld. Kč na 94,3 mld. Kč. Podobně příznivě se vyvíjí zahraniční obchod dle OKEČ, kde kladné saldo v roce 2003 stoupl v porovnání s předcházejícím rokem o 51,2 mld. Kč na 343,5 mld. Kč. Přitom převážná část exportu jde na náročné trhy průmyslově vyspělého světa.

V roce 1999 pracovalo ve zpracovatelském průmyslu 1,294 mil. osob. Na konci roku 1999 tak klesl počet pracujících ve zpracovatelském průmyslu oproti roku 1989 o více než 550 tis. Jeho význam ve struktuře zaměstnanosti České republiky se snížil na 27,2 %. Na konci sledovaného období bylo ve zpracovatelském průmyslu zaměstnáno necelých 70 % stavu pracovníků z konce roku 1989 (viz tabulka č. 12). Absolutně největším úbytkem pracovníků se vyznačoval strojírenský průmysl (pokles na dvě pětiny stavu roku 1989). Z hlediska objektivního hodnocení je však potřeba uvést, že řada provozů, jejichž zaměstnanci v roce 1989 byli vykazováni ve strojírenství, se osamostatnila, a to nešlo pouze o obslužné provozy, ale také například o slévárny nebo kovozpracující dílny. Ty jsou nyní zařazovány do agregovaného odvětví hutnictví (včetně kovozpracujícího průmyslu). Právě z tohoto důvodu neznamenalo hutnictví „oficiálně“ takový propad zaměstnanosti, jaký ve skutečnosti nastal. Mezi odvětví s poměrně výrazným úbytkem pracovníků patřilo také odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (dále také TOK; pokles téměř na polovinu stavu roku 1989) a odvětví průmyslu skla a stavebních hmot (podobně také Tonev, P., Toušek, V., 2002a). Na druhé straně si udrželo stabilní pozici, resp. vykazovalo určité posílení pozice potravinářství, nárůst počtu pracovníků zaznamenal průmysl dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní (vysvětlení viz výše), a především průmysl elektrotechnický, který po hlubokém propadu v první polovině devadesátých let, nastartoval nebývalou dynamiku růstu.

Tab. 12: Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu České republiky v letech 1989 a 1999

odvětví zpracovatelského průmyslu	počet pracujících		index 1999/1989
	1989	1999	
potravinářský, zpracování tabáku	144 959	146 551	101,1
textilní, oděvní, kožedělný	278 095	149 798	53,9
dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní	181 243	194 301	107,2
chemický	118 971	101 884	85,6
skla a stavebních hmot	128 023	78 089	61,0
hutnický, kovozpracující	258 355	235 510	91,2
strojírenský	601 907	239 104	39,7
elektrotechnický	140 881	149 584	106,2
zpracovatelský průmysl celkem	1 852 434	1 294 821	69,9
průmysl celkem	2 114 882	1 429 508	67,6
celkový počet pracujících	5 260 936	4 768 338	90,6

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; VCRR MU, Brno 2004; vlastní výpočty

Počet zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu klesl tedy do konce roku 1999 o 30 %, ale na území ČR existovaly značné regionální rozdíly ve snižování zaměstnanosti. Na krajské úrovni došlo k největšímu poklesu na území hlavního města Prahy, kde index 1999/1989 činil pouhých 53,8 %. Více než třetinový pokles zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu byl zaznamenán v kraji Jihomoravském, Ústeckém a Olomouckém. Na druhé straně v dalších

třech krajích poklesla zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu o pouhých 15 %, a to v kraji Karlovarském, Plzeňském a Jihočeském.

Více než třetinový podíl zpracovatelského průmyslu na celkové zaměstnanosti si na konci roku 1999 udržely pouze kraje Zlínský, Liberecký a kraj Vysočina. V hlavním městě Praze byl význam zpracovatelského průmyslu pro celkovou zaměstnanost naopak velmi malý (11,5 %), což již plně odpovídá pozici hlavního rozvojového pólu ČR mezinárodního významu z pohledu koncentrace ústředí nadnárodních firem a nových výrobních aktivit (zejména typu hi-tech), lokalizací národních distribučních center zahraničních firem a posilování pozice centra progresivních oborů produktivních služeb a vědecko – výzkumného centra základního i aplikovaného výzkumu (Viturka, M., 2000e).

Tab. 13: Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu v krajích ČR k 31.12.1999

kraj	počet zaměstnaných			podíl zpracovat. průmyslu na celkové zaměstnanosti	index 1999/1989
	celkem	průmysl celkem	zpracovatelský průmysl		
Hl. m. Praha	764 279	95 441	87 637	11,5	53,8
Středočeský	455 980	152 934	141 891	31,1	72,9
Jihočeský	284 718	89 920	82 932	29,1	84,9
Plzeňský	272 249	86 097	81 434	29,9	84,4
Karlovarský	140 971	47 689	38 038	27,0	85,4
Ústecký	348 921	110 337	86 565	24,8	65,8
Liberecký	208 110	78 424	73 496	35,3	71,0
Královéhradecký	264 987	92 097	87 669	33,1	70,4
Pardubický	228 001	78 182	74 549	32,7	69,2
Vysočina	220 315	80 685	75 355	34,2	81,3
Jihomoravský	516 816	145 047	136 467	26,4	64,3
Olomoucký	271 193	87 979	83 085	30,6	66,3
Zlínský	260 871	98 011	93 871	36,0	69,5
Moravskoslezský	530 927	186 665	151 832	28,6	67,9
Česká republika	4 768 338	1 429 508	1 294 821	27,2	69,9

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Daleko větší rozdíly ve vývoji zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu lze pozorovat na okresní úrovni. V roce 1999 existovaly dokonce dva okresy, kde počet zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu klesl během deseti let na méně než polovinu výchozího stavu. Jednalo se o okresy Kladno (pokles na 38,9 % stavu roku 1989) a Brno – město (46,3 %); k této hranici se přiblížil také okres Děčín (51,1 %).

Naopak v osmi okresech ČR zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu v letech 1989 až 1999 vzrostla – nejvíce v okrese Tachov (o 231,1 %; důsledek výstavby nového závodu ve Stříbře – Siemens Automobilová technika). Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu vzrostla mírně i v některých dalších, méně industrializovaných okresech, jako jsou Louny a Domažlice, k nárůstu zaměstnanosti došlo také v zázemích našich velkoměst (Praha – západ, Plzeň- jih, Plzeň – sever), a také ve dvou okresech, které se již na začátku období transformace řadily mezi industrializované (Mladá Boleslav, Česká Lípa).

Na konci roku 1999 existovaly v České republice pouze 4 okresy, ve kterých zpracovatelský průmysl vázal více než dvě pětiny pracovní síly. Šlo o okres Mladá Boleslav (47,3 %) a také o

okresy Blansko, Náchod a Jablonec nad Nisou. Méně než pětinu pracovní síly zaměstnával zpracovatelský průmysl v okresech Karviná (17,4 %), Brno – město (18,4%) a v Praze (podobně také Kunc, J., Toušek, V., 2001b).

Rozdílný vývoj zaměstnanosti v jednotlivých odvětvích se promítl také do poklesu počtu okresů specializovaných na určité odvětví, jak tomu bylo před rokem 1990 často typické. Tzv. typologií okresů podle odvětvové specializace se v nedávné době zabývala řada geografů (např. Kunc, J., 2000a; Toušek, T., Tonev, V., 2002a; Toušek, V., 2003; Macúchová, Z., 2004 a další), a proto ji zde nebudeme opakovat. Jako jeden z nejvýznamnějších poznatků je snad možno uvést, že desetileté období transformace (1989 – 1999) lze, z hlediska strukturálních změn v zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu, charakterizovat jako období přechodu od odvětvové specializace k její diverzifikaci. Jinými slovy významně poklesl počet okresů se specializací na max. 2-3 odvětví zpracovatelského průmyslu, na druhé straně enormně vzrostl počet okresů s diverzifikovanou odvětvovou strukturou.

Posledním sledovaným časovým horizontem, přibližujícím se nejvíce současnosti, je rok 2002. Ze statistických údajů obsažených v Informačním systému o českém průmyslu⁵⁹ plyne, že rapidní pokles počtu pracovníků v českém průmyslu se zastavil. Na konci roku 1999 vázal český průmysl 30 % pracovní síly, o tři roky později to bylo 30,2 %. Třicetiprocentní zaměstnanost v průmyslu lze v současnosti i v některých nejvyspělejších zemích EU (např. v Německu a Francii). V absolutním vyjádření činil celkový přírůstek pracovníků v průmyslu v České republice v období 31.12. 1999 až 31.12. 2002 asi 8,7 tis. osob. Detailnější analýza pohybu pracovníků za sledované období však ukázala, že nárůst pracovníků byl zaznamenán pouze ve zpracovatelském průmyslu, zatímco jak v těžbě a zpracování nerostných surovin, tak ve výrobě a rozvodu energií počet pracovníků klesal. Zpracovatelský průmysl vykázal nárůst 22,4 tis. osob, takže jeho podíl na celkovém počtu pracovníků vzrostl z 27,2 % v roce 1999 na 27,7 % na konci roku 2002. Tato hodnota je však stále velmi vysoká a téměř o deset procentních bodů převyšuje průměr evropské patnáctky (EU 15) na úkor terciárního sektoru.

Tab. 14: Počet pracujících v odvětvích zpracovatelského průmyslu v ČR v letech 1999 a 2002

odvětví zpracovatelského průmyslu	počet pracujících		index 2002/1989
	1999	2002	
potravinářský, zpracování tabáku	146 551	143 816	98,1
textilní, oděvní, kožedělný	149 798	135 100	90,2
dřevozpracující, papírenský, polygrafický a ostatní	194 301	195 612	100,7
chemický	101 884	109 211	107,2
skla a stavebních hmot	78 089	80 685	103,3
hutnický, kovo zpracující	235 510	228 283	96,9
strojírenský	239 104	251 411	105,1
elektrotechnický	149 584	173 144	115,8
zpracovatelský průmysl celkem	1 294 821	1 317 262	101,7
průmysl celkem	1 429 508	1 438 163	100,6
celkový počet pracujících	4 768 338	4 754 834	99,7

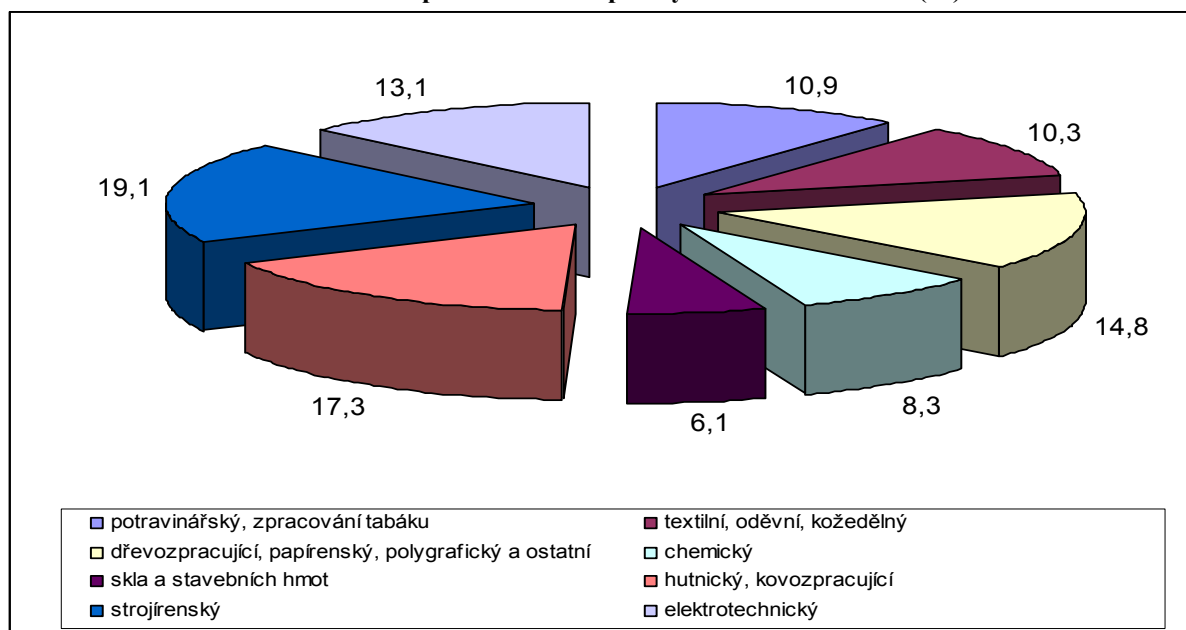
Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

⁵⁹ Tento informační systém je již několik let vytvářen ve Výzkumném centru regionálního rozvoje MU v Brně a autor práce se na podílí na jeho tvorbě.

Z jednotlivých agregovaných odvětví zpracovatelského průmyslu zaznamenal největší přírůstek průmysl elektrotechnický (o 23,6 tis. pracovníků, tj. o 15,8 %). Poměrně vysokým nárůstem se prezentoval i průmysl chemický (o 7,3 tis., 7,2 %). Pozitivním zjištěním je skutečnost, že na počátku tohoto desetiletí se zastavil propad zaměstnanosti ve strojírenském průmyslu. V tomto odvětví zpracovatelského průmyslu pracovalo na konci roku 2002 o 12,3 tis. osob více než tomu bylo před třemi lety. V relativním vyjádření jde o nárůst ve výši 5,1 %. Tahounem odvětví bylo dopravní strojírenství a především automobilový průmysl. Nárůst počtu pracovníků, avšak daleko mírnější, byl zaznamenán také ve dvou dalších agregovaných odvětvích, a to v průmyslu skla a stavebních hmot, a také v nejvíce heterogenním odvětví, tj. dřevozpracujícím, papírenském, polygrafickém a ostatním zpracovatelském průmyslu.

Pouze tři agregovaná odvětví měla na konci roku 2002 méně pracovníků než tomu bylo před třemi roky. Mírný pokles byl zaznamenán v potravinářství, které si však v celém transformačním období udržuje stálou zaměstnanost (těsně pod hranicí 150 tis. pracovníků). V hutnictví a kovo zpracujícím průmyslu se snížil počet zaměstnanců o 7,5 tis., tj. o 3,1 %. Největší úbytek pracovníků byl zaznamenán v odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu, který dosahoval téměř 10 % z celkové zaměstnanosti v tomto odvětví na konci roku 1999. Úbytek činil 14,7 tis. osob, takže počtem pracovníků se před odvětví TOK (135,1 tis.) dostala nejen elektrotechnika (173,1 tis.), ale také potravinářství (143,8 tis.). Na snížení počtu pracovníků v odvětví TOK se však podílely pouze dvě jeho dílčí odvětví, a to textilní a kožedělný průmysl⁶⁰, zatímco počet pracovníků v oděvnictví mírně vzrostl.

Obr. 6: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu ČR k 31.12.2002 (%)

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Další informace o vývoji počtu pracovníků ve zpracovatelském průmyslu přináší tabulka č.15, kde je uveden vývoj zaměstnanosti v jednotlivých krajích ČR. Více než 5 % nárůst

⁶⁰ Recese textilního, ale i oděvního a kožedělného průmyslu trvá ve vyspělých zemích již několik desetiletí a bude velmi obtížné nalézt výrobní prostředí, které by konkurovalo levné pracovní síle a surovinové základně v zemích jihovýchodní Asie (více viz např. Kunc, J., 2000a, 2000b). Příkladem může být forma regionální spolupráce v zemích středních Evropy (Německo, Polsko, Česká republika), které založily tzv. Textilní Euroregion s tradičními oblastmi textilního a oděvního průmyslu na společných hranicích.

zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu byl zaznamenán v kraji Vysočina (absolutně asi 7 tis. osob, tj. 9,2 %) a Středočeském kraji, v dalších 8 krajích byl přírůstek pracovníků mírnější. Existovaly však čtyři kraje, ve kterých počet pracovníků ve zpracovatelském průmyslu byl na konci roku 2002 menší, než tomu bylo na konci roku 1999. Do souboru těchto krajů se zařadily kraje Moravskoslezský, hlavní město Praha, Královéhradecký a Karlovarský. Jihomoravský kraj si v tomto ohledu udržel pozici z roku 1999.

Tab. 15: Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu k 31.12. 2002

kraj	počet zaměstnaných			podíl zpracovat. průmyslu na zaměstnanosti celkem	index 2002/1999
	celkem	průmysl celkem	zpracovatelský průmysl		
Hl. m. Praha	793 471	92 057	84 956	10,7	96,9
Středočeský	480 820	160 578	150 976	31,4	106,4
Jihočeský	281 825	92 065	85 588	30,4	103,2
Plzeňský	259 437	87 641	82 918	32,0	101,8
Karlovarský	138 484	46 414	37 834	27,3	99,5
Ústecký	339 444	106 896	87 842	25,9	101,5
Liberecký	200 197	80 906	76 655	38,3	104,3
Královéhradecký	254 969	90 050	85 992	33,7	98,1
Pardubický	225 418	79 379	76 195	33,8	102,2
Vysočina	222 410	87 319	82 300	37,0	109,2
Jihomoravský	512 632	144 185	136 410	26,6	100,0
Olomoucký	268 243	90 529	86 033	32,1	103,5
Zlínský	262 057	101 908	97 906	37,4	104,3
Moravskoslezský	515 427	178 236	145 657	28,3	95,9
Česká republika	4 754 834	1 438 163	1 317 262	27,7	101,7

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Nejvyšší zaměstnaností se na konci roku 2002 vyznačovaly kraje Liberecký (38,3 % zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu ze všech zaměstnaných v kraji), Zlínský (37,4 %) a kraj Vysočina (37,0 %). Více než třetinová zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu byla zaznamenána ještě v Pardubickém a Královéhradeckém kraji. V hlavním městě Praze ve zpracovatelském průmyslu pracuje asi desetina zaměstnaných (10,7 %). Mezi kraje s nízkou zaměstnaností ve zpracovatelském průmyslu lze zařadit také kraj Ústecký, Jihomoravský, Karlovarský a Moravskoslezský.

Ze souboru 77 okresů ČR vzrostl počet zaměstnaných v období let 1989 - 2002 ve zpracovatelském průmyslu u 52 okresů a u 25 okresů klesl. Více než 15ti procentní nárůst byl zaznamenán u pěti okresů, v pořadí Plzeň – jih (o 24,4 %), Chomutov (20,1 %), Jihlava (17,6 %), Kladno (17,4 %) a Cheb (15,1 %). Této hodnotě se blížil i přírůstek pracovníků ve zpracovatelském průmyslu v okrese Mladá Boleslav (o 14,8%). Na růstu zaměstnanosti se rozhodující měrou podílel zahraniční kapitál. Na druhé straně existovaly okresy, s poměrně vysokým úbytkem pracovníků ve zpracovatelském průmyslu. V pěti okresech činil úbytek více než desetinu původního stavu (k 31.12.1989). Největším úbytkem pracovníků ve zpracovatelském průmyslu se vyznačovaly okresy Kutná Hora (o 19,9 %), Ostrava – město (13,6%), Prachatice (13,3%), Ústí nad Labem (13,1 %) a Bruntál (11,2 %).

Okresem s největším podílem zpracovatelského průmyslu na celkové zaměstnanosti v něm, byla na konci roku 2002 Mladá Boleslav (49,1 %). Více než dvou pětinový podíl na celkové

zaměstnanosti byl zjištěn v dalších 7 okresech; po Mladé Boleslavy následovaly Jablonec nad Nisou (46,6 %), Náchod (43,9 %), Blansko (43,8 %), Plzeň – sever (42,5 %), Nový Jičín (41,5 %), Jihlava (41,2 %) a Ústí nad Orlicí (40,4 %). Význam zpracovatelského průmyslu pro celkovou zaměstnanost byl poměrně malý (kromě Prahy) v okresech Karviná (17,6 %) a Brno – město (17,9 %). Méně než čtvrtinou se zpracovatelský průmysl podílí na celkové zaměstnanosti ještě v okresech Ústí nad Labem (20,3 %), Praha – západ (21,7 %), Plzeň – město (22,9 %), Most (23,3 %), České Budějovice (23,5 %), Hradec Králové (23,9 %) a Praha – východ (24,6 %). Z uvedeného přehledu plyne, že nízkým podílem zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu se u nás, s výjimkou Ostravy, vyznačují městské okresy, okresy v zázemí hlavního města a okresy s nejvyšší mírou nezaměstnanosti (Most a Karviná).

4.5. Specifika průmyslové výroby v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina

4.5.1. Průmyslová výroba v roce 1989

Průmysl, resp. průmyslová výroba měla ve sledovaných krajích zcela odlišnou historii, vývoj a postavení. Zatímco jižní Morava, zpočátku reprezentovaná především městem Brnem, patřila k tradičním průmyslovým oblastem⁶¹ a samotné Brno k nejprůmyslovějším centrům českých zemí i celého „Rakouska“, Vysočina byla, až na výjimky, dlouho typickým zemědělským regionem s absencí výraznější průmyslové koncentrace.

Historie brněnského průmyslu sahá až do poloviny 18. století a je spojena s prvními textilními manufakturami. Koncem 18. století je Brno považováno za největší textilní centrum ve střední Evropě (někdy také nazýváno středoevropským Manchesterem) se specializací na vlnářskou výrobu (k nejstarším a největším podnikům se řadily Mosilana a Vlněna⁶²). Na přelomu 19. a 20. století pracovalo v brněnských průmyslových závodech asi 38 tis. osob, z čehož 1/3 tvořili pracovníci v textilní výrobě, zatímco strojírenství zaměstnávalo v té době pouze 6,6 tis. osob. Počet zaměstnaných ve strojírenství se vyrovnal počtu pracovníků v textilní výrobě až v roce 1918. Dominantní průmyslovou výrobou se následně nejen v Brně, ale i celém regionu stala strojírenská výroba (Kunc, J., 1999b)⁶³.

Ke konci roku 1989 pracovalo v průmyslu Jihomoravského kraje v současném vymezení 227 125 osob, tedy více než dvě pětiny všech pracujících (Jihomoravský kraj 40,3 %, ČR 40,4 %). Z tohoto počtu připadalo na zpracovatelský průmysl 212 121 tis. osob, tedy 93,4 %, v průmyslu paliv a energetiky pracovalo pouze 15 tis. osob. Ve městě Brně bylo zaměstnáno 93,1 tis., tj. více než dvě pětiny všech pracovníků zpracovatelského průmyslu kraje, na druhé straně nejméně osob pracovalo ve zpracovatelském průmyslu na Vyškovsku (11,4 tis., tj. 5,4 %). Okresem s nejmenším podílem zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu ze všech zaměstnaných osob byl poměrně málo industrializovaný okres Znojmo (28,0 %). V polovině devadesátých let se však na toto místo dostal okres Brno – město (útlum výroby v nejvýznamnějších průmyslových podnicích a rychlý růst poddimenzovaného sektoru služeb)

---

⁶¹ Území dnešních okresů Znojmo, Břeclav, Hodonín, ale i Vyškov však vždy patřila také k územím s vhodnými přírodními podmínkami pro zemědělskou výrobu.

⁶² Podrobněji se historií vlnářské výroby na jižní Moravě zabývala v článku „Vliv nového vlnářského kombinátu Brno na rozmístění závodů vlnářského průmyslu v Brně“ V. Ehlová (1984).

⁶³ Jak uvádí např. ve svém článku J. Mareš (1983c), bylo Brno ke konci sedmdesátých let po Praze a Ostravě třetím největším československým průmyslovým střediskem. Na průmyslové zaměstnanosti tehdejší ČSR se podílelo 4,5 %, na výrobě 3,5 %; v odvětvové struktuře jednoznačně dominovalo strojírenství a kovozpracující průmysl (74 % pracovníků, 65 % objemu výroby).

a již ho neopustil. Okresem s relativně nejvyšší zaměstnaností ve zpracovatelském průmyslu Jihomoravského kraje byl okres Blansko (54,7 procentní podíl ze všech zaměstnaných ke konci roku 1989)

Průmysl paliv a energetiky byl, co do počtu zaměstnanců, poměrně významným odvětvím v okresech Brno – venkov, Brno – město a Hodonín, v ostatních okresech byl prakticky zanedbatelný. Na Hodonínsku, pokud ho dáme na roveň odvětvím zpracovatelského průmyslu, byl však odvětvím vedoucím, pracovalo v něm více než 6,5 tis. osob⁶⁴.

Tab. 16: Odvětvová struktura ve zpracovatelském průmyslu v okresech Jihomoravského kraje k 31.12.1989 (počet pracovníků absolutně)

odvětví průmyslu	BK	B-M	B-V	BV	HO	VY	ZN	JM kraj
potravinářský, zpracování tabáku	614	4 967	1 720	3 098	4 411	1 025	2 783	18 618
textilní, oděvní, kožedělný	3 781	9 360	4 831	1 466	3 491	524	2 655	26 108
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	1 782	8 550	1 934	983	3 931	3 373	1 181	21 734
chemický	537	2 911	1 190	3 375	1 507	394	40	9 954
skla a stavebních hmot	2 591	1 607	2 368	977	3 059	222	2 841	13 665
hutnický, kovo zpracující	502	2 357	671	2 265	5 628	2 219	1 166	14 808
strojírenský	18 135	53 464	7 947	4 898	4 086	3 324	2 525	94 379
elektrotechnický	0	9 928	868	358	678	349	674	12 855
zpracovatelský průmysl	27 942	93 144	21 529	17 420	26 791	11 430	13 865	212 121

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Tab. 17: Podíl zaměstnaných v odvětví zpracovatelského průmyslu na celkovém počtu zaměstnaných v okresech Jihomoravského kraje k 31.12.1989 (%)

odvětví průmyslu	BK	B-M	B-V	BV	HO	VY	ZN	JM kraj	ČR
potravinářský, zpracování tabáku	1,2	2,0	3,1	5,8	6,0	3,2	5,6	3,3	2,8
textilní, oděvní, kožedělný	7,4	3,8	8,8	2,8	4,8	1,6	5,4	4,6	5,3
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	3,5	3,4	3,5	1,8	5,4	10,5	2,4	3,9	3,5
chemický	1,1	1,2	2,2	6,3	2,1	1,2	0,1	1,8	2,3
skla a stavebních hmot	5,1	0,6	4,3	1,8	4,2	0,7	5,7	2,4	2,4
hutnický, kovo zpracující	1,0	0,9	1,2	4,3	7,7	6,9	2,4	2,6	4,9
strojírenský	35,5	21,4	14,5	9,2	5,6	10,3	5,1	16,7	11,5
elektrotechnický	0,0	4,0	1,6	0,7	0,9	1,1	1,4	2,3	2,7
zpracovatelský průmysl	54,7	37,3	39,3	32,7	36,5	35,4	28,0	37,6	35,4

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Rozhodujícím odvětvím zpracovatelského průmyslu bylo na jižní Moravě strojírenství. Jeho podíl na celkové zaměstnanosti v roce 1989 činil 16,7 % (v ČR 11,5 %). Strojírnoství mělo rozhodující postavení především v okrese Blansko (35,5 % všech zaměstnaných, tj. 18,1 tis. osob) a ve městě Brně (21,4 %, 53,5 tis. osob). Také v okresech Brno – venkov a Břeclav pracovalo nejvíce osob ve strojírenství. Na Hodonínsku byl vedoucím odvětvím zpracovatelského průmyslu průmysl hutnický a kovo zpracující (7,7 %, 5,6 tis. osob), více

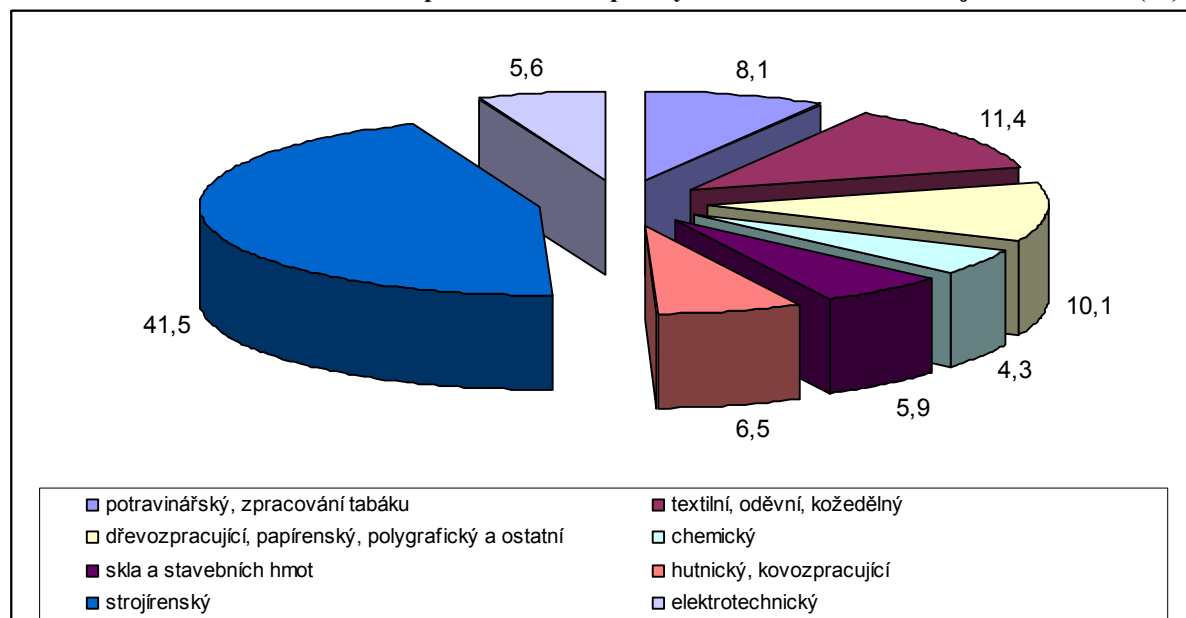
⁶⁴ Jednalo se především o Moravské lignitové doly Hodonín se čtyřmi těžebními provozy (Dubňany, Šardice, Mikulčice a Ratíškovice), těžbu ropy pod k. p. Nafta Gbely (těžební závod Lužice), a také Elektrárnu Hodonín.

osob než ve strojírenství bylo zaměstnáno také v potravinářství a zpracování tabáku. V okrese Vyškov bylo nejsilnějším agregované odvětví dřevozpracujícího, papírenského, polygrafického a ostatního průmyslu⁶⁵. Na průmyslově značně heterogenním Znojemsku byl pro strojírenství významným konkurentem průmysl skla a stavebních hmot, potravinářský průmysl, ale i agregace textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (zejména výroba obuvi), kde pracovaly dohromady asi 2/3 všech zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu.

Ve srovnání s průměrnými hodnotami za celou Českou republiku zaostávalo v podílu na celkové zaměstnanosti významně odvětví paliv a energetiky (v kraji 2,7 %, v ČR 5,0 %). Z jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu nemělo např. hutnictví železa (příp. barevných kovů) podle oficiálních statistik žádné zaměstnance hned v pěti okresech – Blansko, Brno – venkov, Břeclav, Vyškov a Znojmo. Minimální podíl hutnictví na celkové i průmyslové zaměstnanosti byl však ovlivněn již výše zmíněnou skutečností, že řada sléváren v kraji byla součástí průmyslových podniků řazených naší statistikou do jiných odvětví, např. do strojírenství nebo kovodělného průmyslu (v případě jižní Moravy se tato skutečnost nejvíce dotýkala okresu Brno – venkov a podniku Kovolit Modřice).

Obr. 7: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu Jihomoravského kraje k 31.12.1989 (%)

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Menší význam pro zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu kraje (ve srovnání s ČR) měl také chemický průmysl, průmysl skla, keramiky a porcelánu a také elektrotechnický průmysl. Podíl zaměstnanosti v chemické výrobě nedosahoval v žádném z okresů Jihomoravského kraje republikového průměru, s výjimkou Břeclavska, kde byl téměř trojnásobný (okres Břeclav 6,3 %, ČR 2,3 %). Elektrotechnika měla podle oficiálních dat významnější postavení pouze ve městě Brně (okres Brno – město 4,0 %, ČR 2,7 %). V případě tohoto odvětví je však možno vyslovit stejnou poznámku jako v případě hutnictví – řada elektrotechnických provozů byla podle „převažující“ výrobní činnosti větších podniků řazena do strojírenství.

⁶⁵ Podle současné klasifikace OKEČ je do ostatního průmyslu řazen také průmysl nábytkářský, který měl právě na Vyškovsku významné postavení – pracovalo v něm (resp. v průmyslu dřevozpracujícím a nábytkářském) v roce 1989 pouze o 300 osob méně než ve strojírenství. Rozhodujícím podnikem byly UP závody se středisky v Rousínově a Bučovicích s více než 2,6 tis. pracovníky.

V Jihomoravském kraji je to nejvíce zřejmé při pohledu na nulový stav pracovníků v elektrotechnice v okrese Blansko (v elektrotechnické Metře Blansko pracovalo v roce 1989 více než 4 tis. osob.).

Naopak vzhledem k ČR měl kraj významnější postavení v průmyslu stavebních hmot, dřevozpracujícím a nábytkářském průmyslu a v potravinářství. Potravinářský průmysl měl pro zaměstnanost největší význam v okresech Znojmo, Břeclav a Hodonín. Okres Znojmo se však vyznačoval také vysokou zaměstnaností v kožedělném průmyslu a v průmyslu skla, keramiky a porcelánu. Nábytkářským průmyslem vynikal okres Vyškov a dřevozpracujícím okres Hodonín. Okres Brno - venkov vykazoval v porovnání s ČR vyšší specializaci na výrobu stavebních hmot. Také průmysl textilní a oděvní měl v tomto okrese vyšší relativní zastoupení zaměstnanců, podobně jako v okrese Blansko.

Podle současného vymezení kraje Vysočina pracovalo na konci roku 1989 v průmyslu tohoto kraje 96 691 osob, což znamenalo téměř dvoupětinový podíl na celkové zaměstnanosti (kraj Vysočina 39,9 %, ČR 40,4 %). Podíl zpracovatelského průmyslu dosahoval 95,9 %, v absolutním vyjádření 92 728 pracovníků. V průmyslu paliv a energetiky pracovaly necelé 4 tis. osob. Nejvíce osob ve zpracovatelském průmyslu bylo zaměstnáno v okrese Žďár nad Sázavou (21,6 tis. osob), nejméně na Pelhřimovsku (14,2 tis.). Okresem s nejnižším podílem zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu ze všech zaměstnaných osob přesto nebyl nejméně industrializovaný okres Pelhřimov, ale okres Třebíč (32,4 %). Mezi okresy kraje Vysočina však nebyly výraznější rozdíly, relativně nejvíce osob pracovalo ve zpracovatelském průmyslu na Jihlavsku (39,3 %) a Žďársku (39,2 %).

Tab. 18: Odvětvová struktura průmyslu v okresech kraje Vysočina k 31.12.1989 (počet pracovníků absolutně)

odvětví průmyslu	HB	Jl	PE	TR	ZR	kraj Vysočina
potravinářský, zpracování tabáku	1 735	2 043	1 099	1 121	1 052	7 050
textilní, oděvní, kožedělný	4 174	4 529	6 169	7 082	2 740	24 694
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	1 174	2 918	2 064	2 793	1 928	10 877
chemický	317	177	29	25	137	685
skla a stavebních hmot	2 853	1 569	494	223	277	5 416
hutnický, kovozpracující	477	750	1 014	420	2 305	4 966
strojírenský	6 986	7 368	3 356	5 856	10 744	34 310
elektrotechnický	100	2 116	3	144	2 367	4 730
zpracovatelský průmysl	17 816	21 470	14 228	17 664	21 550	92 728

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Průmysl paliv a energetiky zaměstnával v roce 1989 na Vysočině pouze 1,6 % (v ČR 5,0 %) ze všech pracujících v NH kraje (3 963 osob). Byl velmi výrazně koncentrován do okresu Třebíč (více než ¾ zaměstnanců), resp. do Jaderné elektrárny v Dukovanech. V ostatních okresech nedosahoval hranice 500 pracovníků, nejvíce osob zaměstnával na Žďársku (427). Právě okres Žďár nad Sázavou by však byl v odvětví paliv a energetiky na konci osmdesátých

let jednoznačně dominantním, kdyby zde byli započítáni také pracovníci v uranovém průmyslu a ne pouze v průmyslu ústředně řízeném⁶⁶.

Tab. 19: Podíl zaměstnaných v odvětví zpracovatelského průmyslu na celkovém počtu zaměstnaných v okresech kraje Vysočina k 31.12.1989 (%)

odvětví průmyslu	HB	Jl	PE	TR	ZR	kraj Vysočina	ČR
potravinářský, zpracování tabáku	3,7	3,7	3,0	2,1	1,9	2,8	2,8
textilní, oděvní, kožedělný	8,8	8,3	16,6	13,0	5,0	9,9	5,3
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	2,5	5,3	5,6	5,1	3,5	4,4	3,5
chemický	0,7	0,3	0,1	0,0	0,2	0,3	2,3
skla a stavebních hmot	6,0	2,9	1,3	0,4	0,5	2,2	2,4
hutnický, kovozpracující	1,0	1,4	2,7	0,8	4,2	2,0	4,9
strojírenský	14,8	13,5	9,1	10,7	19,6	13,8	11,5
elektrotechnický	0,2	3,9	0,0	0,3	4,3	1,9	2,7
zpracovatelský průmysl	37,7	39,3	38,4	32,4	39,2	37,3	35,4

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Dominantním odvětvím zpracovatelského průmyslu bylo v kraji Vysočina, podobně jako na jižní Moravě, strojírenství. Jeho podíl na celkové zaměstnanosti v roce 1989 činil 13,8 % (v ČR 11,5 %). Rozhodující postavení mělo strojírenství především na Žďársku, kde v tomto odvětví pracovala pětina (19,6 %) všech zaměstnaných, nejsilnějším odvětvím bylo také v okrese Havlíčkův Brod (14,8 %) a Jihlava (13,5 %). Velmi významnou pozici mělo na konci osmdesátých let na Vysočině agregované odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (oproti jižní Moravě zde mělo daleko významnější zastoupení), kde byla zaměstnána desetina všech pracovníků NH (v ČR 5,3 %). Rozhodující podíl na zaměstnanosti v rámci odvětví zpracovatelského průmyslu mělo odvětví TOK v okrese Pelhřimov (zejména textilní průmysl⁶⁷) a Třebíč (zejména kožedělný průmysl⁶⁸).

Ke konci roku 1989 mělo na Vysočině pouze zanedbatelnou pozici hutnictví železa, např. v okrese Žďár nad Sázavou v něm pracovalo 35 osob; až v agregaci s kovozpracujícím průmyslem si svůj „oficiální statistický“ význam na zaměstnanosti poněkud vylepšilo (viz tabulky č. 18, 19 a obrázek č. 8). Zde platí stejná poznámka jako v případě jižní Moravy – řada sléváren a hutnických provozů v kraji byla naší statistikou řazena do jiných odvětví.

Menší význam pro zaměstnanost kraje (ve srovnání hodnotami za ČR) měl také průmysl skla a stavebních hmot, elektrotechnický a především chemický průmysl. V chemickém průmyslu kraje Vysočina pracovalo pouhých 685 osob. Průmysl skla a stavebních hmot měl velmi významnou pozici v okrese Havlíčkův Brod, kde se počet pracovníků v oboru blížil hranici 3 tis. osob a 2,5krát překračoval republikový průměr (okres Havlíčkův Brod 6,0 %, ČR 2,4 %).

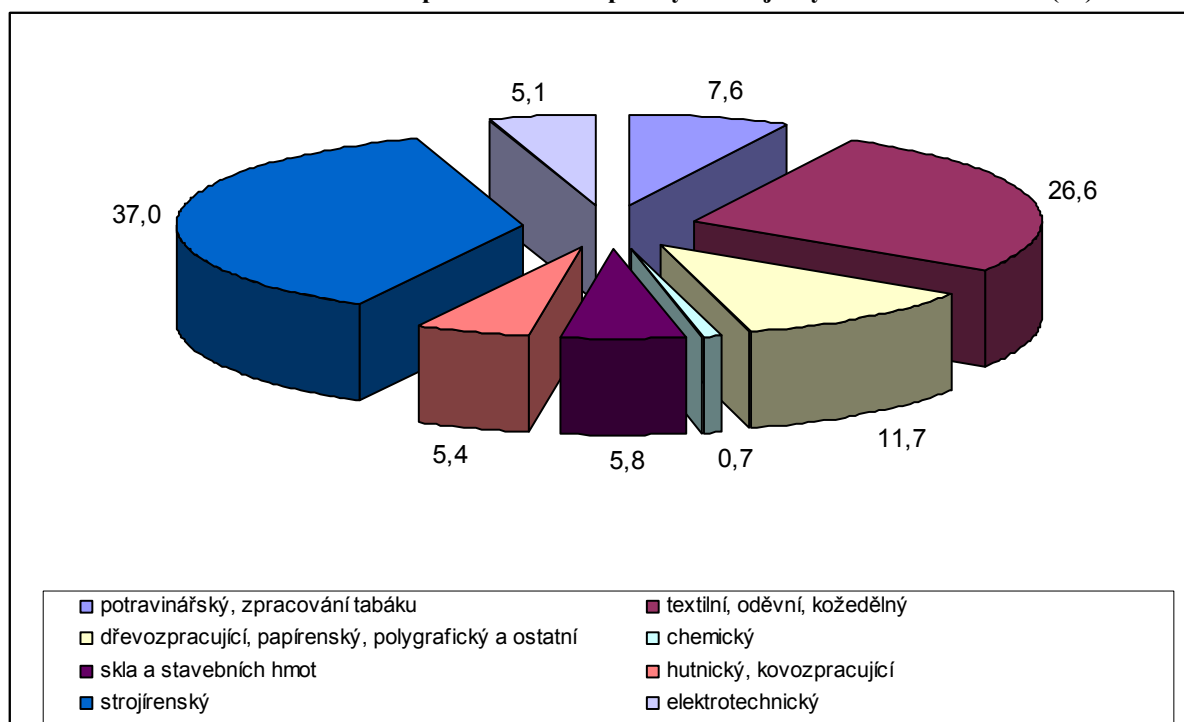
⁶⁶ Československý uranový průmysl (ČSUP) zaměstnával na konci roku 1989 v okrese Žďár nad Sázavou 3,4 tis. osob (Toušek, V., Kunc, J., 1999a).

⁶⁷ Zaměstnanost v textilním průmyslu v okrese zajišťovalo několik větších podniků mezi kterými lze jmenovat Sukno Humpolec (1 200 prac.), Modeta Jihlava (850) a Českomoravský len Humpolec (780).

⁶⁸ V okrese Třebíč pracovalo ke konci roku 1989 v kožedělném průmyslu 5 093 osob, což byla více než pětina všech zaměstnaných v odvětví TOK na Vysočině. Dominantní postavení na okrese měla výroba obuvi v Závodech Gustava Klimenta v Třebíči (více než 4 400 pracovníků).

Elektrotechnika měla poměrně „slušný“ význam pro zaměstnanost na Žďársku a Jihlavsku, v ostatních okresech naopak dle oficiálních dat zcela zanedbatelnou.

Obr. 8: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu kraje Vysočina k 31.12.1989 (%)

Pramen: ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989, Praha; vlastní výpočty

Na druhé straně lze o významnější pozici pro zaměstnanost kraje vzhledem k ČR hovořit v případě již zmiňovaného strojírenství a agregovaného odvětví TOK s více než dvojnásobným významem pro zaměstnanost ve srovnání s jižní Moravou (vedle výše uvedeného také vysoká zaměstnanost v textilním průmyslu na Havlíčkovobrodsku) i v průmyslu dřezpracujícím a nábytkářském (zejména na Třebíčsku, Jihlavsku a Pelhřimovsku). Rovnoměrně rozmístěné potravinářství mělo pro zaměstnanost v kraji relativně stejný význam jako v ČR a jen o málo nižší než na jižní Moravě. O něco vyšší zaměstnaností se vyznačovaly podniky potravinářského průmyslu na Jihlavsku (masný průmysl) a Havlíčkovobrodsku (škrobárny).

Podniková struktura v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina v roce 1989

Podniková struktura v regionu označovaném v současnosti jako NUTS II Jihovýchod byla v roce 1989 tvořena kostrou mamutích podniků strojírenského průmyslu lokalizovaných v obou krajích, kterou doplňovaly podniky řazené převažující výrobou zejména do elektrotechniky, kožedělného (obuvnického), textilního, nábytkářského, sklářského průmyslu a průmyslu stavebních hmot.

V Jihomoravském kraji bylo těžiště průmyslové výroby situováno v oblasti brněnské aglomerace, za druhou nejsilněji industrializovanou oblast bylo možno označit Hodonínsko. Více než 5 tis. osob pracovalo v pěti podnicích – v brněnských strojírenských „gigantech“ Zetor, Královopolská strojírna, První brněnská strojírna a elektrotechnické Zbrojovce (dohromady vytvářely tyto společnosti v okrese Brno – město více než 32 tis. pracovních

míst), a také v Adamovských strojárnách. Více než 2 tis. osob pracovalo v dalších jedenácti podnicích zpracovatelského průmyslu a jednom subjektu průmyslu paliv a energetiky.

V okrese Blansko patřily, mimo již jmenovaných Adamovských strojárn, k významným zaměstnavatelům strojírenské (často s významnou elektrotechnickou výrobou) firmy Metra a ČKD, stavební hmoty reprezentovaly provozně roztržštěné Moravské šamotové a lupkové závody se sídlem ve Velkých Opatovicích. V okrese Brno – venkov byla dominantní kuřimská „Továrna na obráběcí stroje“ TST TOS, významné zastoupení zde měl i průmysl kožedělný resp. obuvnický, průmysl stavebních hmot, a také hutnictví železa (Kovolit s výrobními provozy v Modřicích a České). Na Břeclavsku byly rozhodujícími subjekty strojírenská Transporta a chemický, resp. gumárenský Gumotex, na Hodonínsku měla na konci osmdesátých let nejvíce zaměstnanců těžební společnost Moravské lignitové doly se sídlem v Hodoníně a čtyřmi důlními jednotkami, silnou pozici mělo hutnictví, dřevozpracující a strojírenský průmysl. Pobočka brněnské Zbrojovky vytvářela nejvíce pracovních příležitostí v okrese Vyškov, velmi významnou koncentraci zde měl především průmysl nábytkářský (UP závody). Znojemská divize třebíčských Závodů Gustava Klimenta, zabývající se výrobou obuvi, byla největším podnikem v okrese Znojmo, silná pozice patřila podnikům skla a keramiky (Keramické závody, Vertex) a potravinářství (pobočné závody Fruty Brno).

Následující dva rámečky uvádí přehled pěti největších průmyslových podniků podle počtu zaměstnanců v jednotlivých okresech obou krajů na konci roku 1989. Pracovníci jsou načtení za jeden podnik, příp. jeho pobočky a provozy v hranicích okresu.

Rámeček 2: Podniková struktura průmyslu v Jihomoravském kraji v roce 1989				
JIHOMORAVSKÝ KRAJ				
název podniku/okres	sídlo	výrobní provozy	počet pracovníků v okrese	odvětví průmyslu
OKRES BLANSKO				
Adamovské strojárny	Adamov	Adamov, Blansko	5 852	strojírenský
Metra	Blansko	Blansko	4 488	elektrotechnický, strojírenský
ČKD	Blansko	Blansko, Letovice	4 218	strojírenský
Minerva	Boskovice	Boskovice	1 966	strojírenský
Moravské šamotové a lupkové závody	Velké Opatovice	Velké Opatovice, Rájec-Jestřebí, Letovice, Voděrady, Lažánky	1 505	stavebních hmot
OKRES BRNO - MĚSTO				
Agrozet Zetor	Brno	Brno	10 351	strojírenský
Zbrojovka	Brno	Brno	9 415	elektrotechnika
Královopolská strojárna	Brno	Brno	6 557	strojírenský
První brněnská strojárna	Brno	Brno	6 355	strojírenský
Chemont	Brno	Brno	2 608	strojírenský
OKRES BRNO - VENKOV				
TST TOS	Kuřim	Kuřim	4 572	strojírenský
Závody Gustava Klimenta	Třebíč	Hrušovany u Brna	1 882	obuvnický
CEVA	Brno	Mokrá-Horákov, Čebín	1 437	stavebních hmot
Kovolit	Modřice	Modřice, Česká	1 278	hutnický*
Retex	Ivančice	Ivančice, Dolní Kounice	807	textilní
OKRES BŘECLAV				
Transporta	Chrudim	Břeclav, Hustopeče	2 931	strojírenský
Gumotex	Břeclav	Břeclav	2 351	gumárenský
Fruta	Brno	Lednice, Podivín, Brumovice	817	potravinářský
Keramické závody	Břeclav	Břeclav	766	stavebních hmot
Fosfa	Břeclav	Břeclav	757	chemický
OKRES HODONÍN				
ULB-Moravské lignitové doly	Hodonín	Hodonín, Dubňany, Šardice, Míkulčice, Ratiškovice	3 781	těžební
Železářny	Veselí nad Moravou	Veselí nad Moravou	2 187	hutnictví
Překlížky-dyhy	Hodonín	Hodonín	1 988	dřevozpracující

Sigma	Hodonín	Hodonín	1 679	strojírenský
Šohaj	Strážnice	Strážnice, Násedlovice	1 561	oděvní
OKRES VYŠKOV				
Zbrojovka	Brno	Vyškov	1 569	elektrotechnický
UP závody	Rousínov	Rousínov, Vyškov, Hrušky	1 504	nábytkářský
UP závody	Bučovice	Bučovice	1 121	nábytkářský
Rostex	Vyškov	Vyškov	884	kovozpracující
Agrozet	Brno	Rousínov	555	strojírenský
OKRES ZNOJMO				
Závody Gustava Klimenta	Třebíč	Znojmo	2 156	obuvnický
Keramické závody	Znojmo	Znojmo, Kravsko	1 228	skla a keramiky
Fruta	Brno	Znojmo, Miroslav	989	potravinářský
Vertex	Litomyšl	Hodonice, Moravský Krumlov	880	skla a keramiky
TST TOS	Kuřim	Znojmo	549	strojírenský
* Pracovníci v hutnictví byli často naší statistikou vykazováni v jiných odvětvích (strojírenství, kovozpracující průmysl...). Proto také v agregovaných datech za okres Brno – venkov nemělo hutnictví žádného zaměstnance.				
Pramen: Databáze „Průmyslové provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989“; vlastní úpravy				

Rámeček 3: Podniková struktura v kraji Vysočina v roce 1989

KRAJ VYSOČINA				
název podniku/okres	sídlo	výrobní provozy	počet pracovníků v okrese	odvětví průmyslu
OKRES HAVLÍČKŮV BROD				
Strojírny	Chotěboř	Chotěboř, Žďirec nad Doubravou, Krucemburk	2 800	strojírenský, hutnický
Bohemia	Poděbrady	Světlá nad Sázavou, Úsobí	2 274	skla a keramiky
Kovofiniš	Ledeč nad Sázavou	Ledeč nad Sázavou	2 100	strojírenský
Pleas	Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	1 851	textilní
Škrobárny	Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod, ...*	634	potravinářský
OKRES JIHLAVA				
Motorpal	Jihlava	Jihlava, Telč, Batelov	3 658	strojírenský
Tesla	Jihlava	Jihlava	1 958	elektrotechnický
Jihlavan	Jihlava	Jihlava	1 572	strojírenský
Modeta	Jihlava	Jihlava	1 460	textilní
Jihomoravské dřevařské závody	Brno	Jihlava	1 349	dřevozpracující
OKRES PELHŘIMOV				
Agrozet	Pelhřimov	Pelhřimov, Humpolec, Počátky, Kamenice n.L.	2 705	strojírenský
Sukno	Humpolec	Humpolec	1 221	textilní
Kartáčovny	Pelhřimov	Pelhřimov, Nová Cerekev, Horní Cerekev	884	dřevozpracující
Modeta	Jihlava	Pelhřimov, Hořepník, Horní Cerekev	853	textilní
Českomoravský len	Humpolec	Humpolec, Božejov	784	textilní
OKRES TŘEBÍČ				
Závody Gustava Klimenta	Třebíč	Třebíč	4 424	obuvnický
Jaderná elektrárna	Dukovany	Dukovany	2 749	energetický
Elitex	Třebíč	Třebíč	2 145	strojírenský
První brněnská strojírna	Brno	Třebíč	1 152	strojírenský
UP závody	Rousínov	Třebíč, Moravské Buděj., Jaroměřice nad Rokytnou	953	nábytkářský
OKRES ŽDĀR NAD SÁZAVOU				
Žďas	Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou	5 560	strojírenský
ZSE Kablo	Kladno	Velké Meziříčí	1 692	elektrotechnický
První brněnská strojírna	Brno	Velká Bíteš	1 644	strojírenský
Tokoz	Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou	1 150	kovozpracující
Chirana	Nově Město na Mor.	Nově Město na Moravě	930	elektrotechnický
* Chotěboř, Přibyslav, Herálec, Nová ves u Chotěboře, Leština u Světlé, Horní Krupá, Kozlí, Vepřikov, Úsobí, Vilémov, Okrouhlice				
Pramen: Databáze „Průmyslové provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989“; vlastní úpravy				

V kraji Vysočina neměl žádný z okresů či oblastí výraznější koncentraci velkých průmyslových podniků, o nižší industrializaci a podnikové roztržitosti lze snad hovořit na

Pelhřimovsku a částečně Havlíčkovobrodsku. Největší průmyslovou společností byly „Žďárské strojírný“ Žďas s více než 5,5 tis. pracovníky. Dalšíh sedm firem zpracovatelského průmyslu a jedna energetická společnost zaměstnávaly více než 2 tis. osob.

V okrese Havlíčkův Brod patřily k největším zaměstnavatelům strojírenské společnosti Strojírny Chotěboř a Kovofiniš Ledeč nad Sázavou, velmi silnou pozici zaujímal také sklářský průmysl reprezentovaný pobočkami poděbradských skláren Bohemia a textilní průmysl závodem Pleas v Havlíčkově Brodě. Strojírenský Motorpal se třemi výrobními závody vytvářel nejvíce pracovních míst na Jihlavsku, k dalším velkým podnikům se řadil i strojírenský Jihlavan a elektrotechnická Tesla (oba podniky se sídlem v Jihlavě). Největší firmou v okrese Pelhřimov byl na konci osmdesátých let pelhřimovský Agrozet se svými čtyřmi provozy, velký význam pro zaměstnanost měl průmysl textilní – především humpolecké společnosti Sukno a Českomoravský len, a v neposlední řadě tři provozy jihlavské Modety. V Pelhřimově měla sídlo také v rámci ČR „monopolní výroba“ úklidových a čistících nástrojů a prostředků převážně ze dřeva (Kartáčovny Pelhřimov).

V okrese Třebíč měl sídlo významný podnik kožedělného průmyslu – Závody Gustava Klimenta (původně součást Baťových závodů), kde v obuvnické a doplňkově galanterní výrobě pracovalo více než 4,4 tis. osob. Výjimečné postavení v průmyslové struktuře okresu měla Jaderná elektrárna Dukovany, „tradičně“ silné bylo strojírenství – Elitex Třebíč a třebíčský závod První brněnské strojírný. Na Žďársku lze, mimo již jmenovaného rozhodujícího zaměstnavatele Žďasu Žďár nad Sázavou, vyzdvihnout význam velkomeziříčského výrobního závodu elektrotechnické společnosti ZSE Kablo Kladno a velkobítešského závodu První brněnské strojírný.

4.5.2. Průmyslová výroba v roce 2002

V období let 1989 - 2002, tedy v období nástupu a probíhající transformace naší ekonomiky, došlo v Jihomoravském kraji i kraji Vysočina, podobně jako v celé ČR, k zásadnímu obratu v kvantitě i v kvalitě průmyslové výroby, jehož důsledkem, který je zcela transparentní, byl klesající stav pracovníků. „Zeštíhlování“ subjektů průmyslové výroby oproti stavu před rokem 1990 je nezbytným a průvodním jevem transformace ekonomiky, sám o sobě však tento jev není vždy důkazem úspěšnosti tohoto procesu. Výrazně se během transformačního období změnila odvětvová struktura průmyslu v obou regionech, některá odvětví velmi upadla či prakticky vymizela, jiná naopak získala na nebývalém významu. Nesrovnatelně nižší možnosti statistických analýz oproti roku 1989, a to i přes snahu VCRR MU o pravidelnou aktualizaci databáze „Informační systém o českém průmyslu“, neumožňují provést komparaci sledovaných let v adekvátní podobě.

Na konci roku 2002 pracovalo v průmyslu Jihomoravského kraje 144,2 tis. osob (63,5 % stavu roku 1989), tedy více než čtvrtina všech zaměstnaných (28,1 %) Na zpracovatelský průmysl připadalo 136,4 tis. osob (26,6 % z celkové zaměstnanosti v roce 2002). V dalších dvou odvětvích – těžbě a zpracování nerostných surovin a rozvodu elektřiny, plynu a vody pracovalo pouze 7,8 tis. osob. V okrese Brno – město bylo ve zpracovatelském průmyslu zaměstnáno 42,5 tis. osob, což znamenalo propad stavu oproti roku 1989 o více než polovinu (absolutně o více než 50 tis. osob). Byl to největší propad v absolutním i relativním vyjádření ze všech okresů Jihomoravského kraje i celého regionu NUTS II Jihovýchod⁶⁹. Podíl zpracovatelského průmyslu ve městě Brně se na celkové zaměstnanosti snížil na necelých 18

⁶⁹ Souvislosti tohoto propadu je možno hledatve značné průmyslové přezaměstnanosti a postupného posilování terciární sféry druhého největšího města republiky.

% a byl hned za Prahou druhý nejnižší v souboru okresů ČR. Brno již rozhodně nemá ambice být „strojírenským či elektrotechnickým“ centrem s několika obřími podniky na svém území, ale spíše centrem vzdělání, logistiky, technologického rozvoje, vědy a výzkumu. Zpracovatelský průmysl, založený co nejvíce na bázi hi-tech však rozhodně nezavrhuje.

Ve všech ostatních okresech Jihomoravského kraje došlo také k poklesu pracovníků ve zpracovatelském průmyslu, ne však tak drasticky jako v případě Brna. Nejvíce pracovníků odešlo v letech 1989 - 2002 ze zpracovatelského průmyslu v okrese Blansko (asi 9,5 tis. osob; pokles na 70 % stavu roku 1989) a Hodonín (téměř 6 tis. osob; zde je možno hovořit také o velkém propadu dříve významného odvětví těžby nerostných surovin a energetiky). Oproti tomu se poměrně velmi málo snížila zaměstnanost v okresech tvořících bezprostřední zázemí města Brna - v okresech Vyškov a Brno – venkov.

Rozhodujícím odvětvím zpracovatelského průmyslu na jižní Moravě v roce 2002 přestalo být strojírenství. Jeho podíl na celkové zaměstnanosti činil 4,5 %, tj. asi 22,8 tis. pracovníků (v ČR 5,3 %). Svůj „tradiční“ význam si strojírenství udrželo na Blanensku a také v Brně. Nejvíce osob na konci roku 2002 zaměstnával v Jihomoravském kraji hutnický a kovo zpracující průmysl (24,3 tis., tj. 4,7 %; v ČR 4,8 %), který byl na rozdíl od roku 1989 na okresní úrovni velmi rovnoměrně rozmístěn⁷⁰. Na dalších místech se těsně řadily agregace dřevozpracujícího, papírenského, polygrafického a ostatního průmyslu a průmysl elektrotechnický – obě odvětví s více než 20ti tisícovou zaměstnaností. Elektrotechnika jako jeden z nejdynamičtějších oborů posledních let si nejvíce „polepšila“ na Blanensku (zde však do značné míry opět úpravou statistiky) a v okrese Brno – venkov (podíl na zaměstnanosti v okrese Blansko 10,8 %, v ČR 3,6 %). V obou okresech vznikla řada především zahraničních firem (postavených většinou na zelené louce), jejichž hlavní činností je elektrotechnická výroba často určená pro automobilový průmysl. Za všechny můžeme jmenovat např. kuřimské Tyco a ráječskou Celesticu. Hutnictví a kovo zpracující průmysl a elektrotechnika byly jedinými odvětvími zpracovatelského průmyslu, kde v období let 1989 – 2002 došlo k absolutnímu nárůstu pracujících.

Tab. 20: Odvětvová struktura ve zpracovatelském průmyslu v okresech Jihomoravského kraje k 31.12.2002 (počet pracovníků absolutně)

odvětví průmyslu	BK	B-M	B-V	BV	HO	VY	ZN	JM kraj
potravinářský, zpracování tabáku	1 118	3 770	2 522	2 810	3 858	984	1 829	16 891
textilní, oděvní, kožedělný	1 547	3 854	3 031	1 141	3 553	1 111	1 489	15 726
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	1 785	5 274	2 539	2 207	4 266	2 753	1 762	20 586
chemický	511	2 482	830	2 363	1 176	1 079	422	8 863
skla a stavebních hmot	1 595	854	1 105	544	1 608	200	1 034	6 940
hutnický, kovo zpracující	2 218	8 587	3 911	2 657	3 450	1 745	1 697	24 265
strojírenský	5 110	8 656	2 626	1 963	2 114	1 389	960	22 818
elektrotechnický	4 532	9 024	3 516	532	841	842	1 034	20 321
zpracovatelský průmysl	18 416	42 501	20 080	14 217	20 866	10 103	10 227	136 410

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

⁷⁰ Důvodem je nejen nárůst drobnějších řemeslných provozů zabývajících se zpracováním kovů, ale hlavně úprava statistického vykazování, o které již bylo výše několikrát psáno.

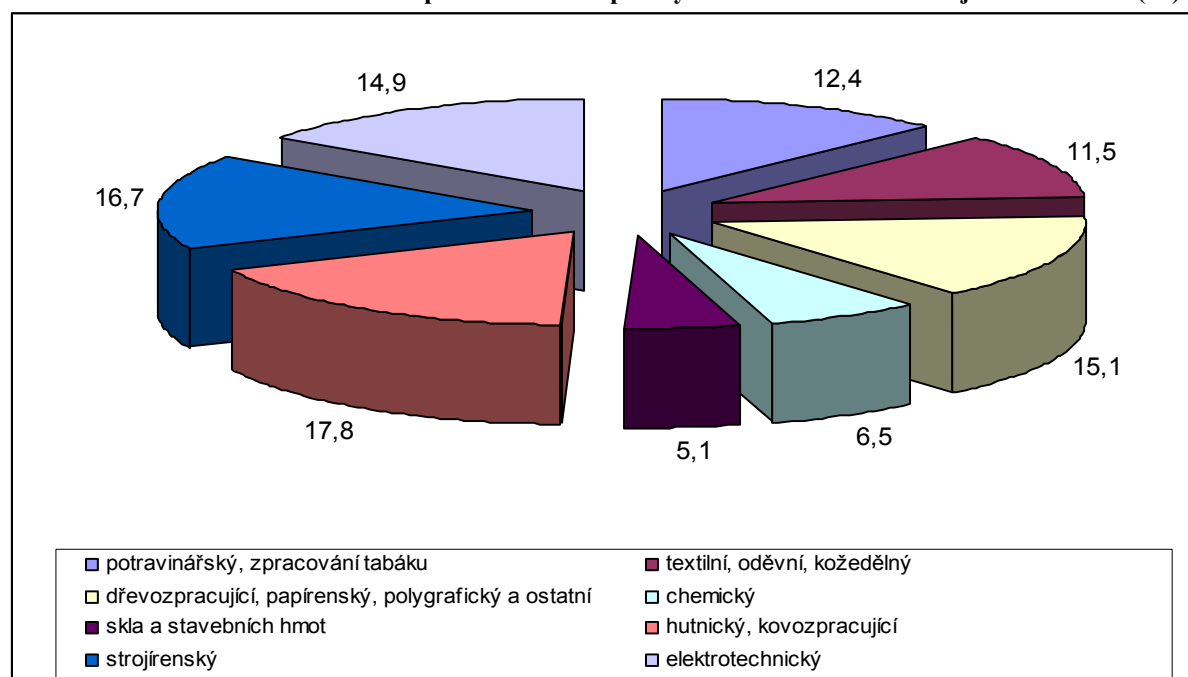
Tab. 21: Podíl zaměstnaných v odvětví zpracovatelského průmyslu na celkovém počtu zaměstnaných v okresech Jihomoravského kraje k 31.12.2002 (%)

odvětví průmyslu	BK	B-M	B-V	BV	HO	VY	ZN	JM kraj	ČR
potravinářský, zpracování tabáku	6,1	8,9	12,6	19,8	18,5	9,7	17,9	12,4	10,9
textilní, oděvní, kožedělný	8,4	9,1	15,1	8,0	17,0	11,0	14,6	11,5	10,3
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	9,7	12,4	12,6	15,5	20,4	27,2	17,2	15,1	14,8
chemický	2,8	5,8	4,1	16,6	5,6	10,7	4,1	6,5	8,3
skla a stavebních hmot	8,7	2,0	5,5	3,8	7,7	2,0	10,1	5,1	6,1
hutnický, kovožpracující	12,0	20,2	19,5	18,7	16,5	17,3	16,6	17,8	17,3
strojírenský	27,7	20,4	13,1	13,8	10,1	13,7	9,4	16,7	19,1
elektrotechnický	24,6	21,2	17,5	3,7	4,0	8,3	10,1	14,9	13,1

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Menší relativní význam pro zaměstnanost v kraji (ve srovnání s ČR) zůstal (nově kromě strojírenství) u chemického průmyslu a průmyslu skla a stavebních hmot. Chemický průmysl měl v roce 2002 stále regionální základnu na Břeclavsku, průmysl skla a stavebních hmot se více profiloval na Znojensku a Blanensku. Na druhé straně si Jihomoravský kraj vzhledem k ČR relativně „posílil“ pozici v agregovaném odvětví TOK (s nejvýznamnějším zastoupením v okresech Hodonín, Brno – venkov a Znojmo). Potravinářský průmysl si během sledovaných let také svůj význam zachoval.

Obr. 9: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu Jihomoravského kraje k 31.12.2002 (%)

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

V kraji Vysočina na konci roku 2002 pracovalo v průmyslové výrobě celkem 87,3 tis. osob (90,3 % stavu roku 1989). Tento počet znamenal téměř dvoupětinový podíl na celkové zaměstnanosti kraje (39,3 %). Počet osob zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu činil 82,3 tis., což znamenalo podíl na celkové zaměstnanosti kraje 37,0 %. Tento podíl byl třetí nejvyšší ze všech krajů ČR (po kraji Libereckém a Zlínském) a prakticky srovnatelný s podílem zpracovatelského průmyslu v roce 1989 (37,3 %)! Jedná se o hodnoty, které nejsou

s Jihomoravským krajem vůbec srovnatelné. V průmyslu těžebním a energetickém pracovalo v kraji o něco více než 5 tis. osob, což je více než v roce 1989 (zde je opět třeba uvažovat změnu statistického výkaznictví).

Absolutně nejvíce pracovníků našlo uplatnění ve zpracovatelském průmyslu na Jihlavsku (22,6 tis.), což znamená jak získání určitého rozhodujícího postavení v souboru okresů kraje (v roce 1989 byl na stejné úrovni zaměstnanosti především okres Žďár nad Sázavou), tak také pozici jediného okresu na Vysočině resp. v regionu NUTS II Jihovýchod, kde se během celého období transformace zvýšil počet pracovníků v odvětvích zpracovatelského průmyslu.

Rozhodujícím odvětvím zpracovatelského průmyslu (na rozdíl od Jihomoravského kraje) zůstalo i v roce 2002 na Vysočině strojírenství, které si udrželo téměř desetinný podíl na celkové zaměstnanosti (9,2 %, tj. 20,4 tis. osob; v ČR 5,3 %). Nejvýznamnější postavení si strojírenství podrželo na Žďársku a Jihlavsku, velký pokles počtu pracovníků zaznamenalo na Třebíčsku a Havlíčkobrodsku. Druhým nejvýznamnějším odvětvím s počtem zaměstnanců blížící se 13,5 tis. a šestiprocentním podílem na zaměstnanosti kraje (v ČR 4,1 %) se stalo agregované odvětví dřevozpracujícího, papírenského, polygrafického a ostatního průmyslu, vázané tradičně na Pelhřimovsko a Třebíčsko. Prakticky ve všech okresech kraje si zlepšila pozici na celkové zaměstnanosti v NH elektrotechnika a jako celek si relativně polepšila i ve srovnání s ČR.

Tab. 22: Odvětvová struktura průmyslu v okresech kraje Vysočina k 31.12.2002 (počet pracovníků absolutně)

odvětví průmyslu	HB	JI	PE	TR	ZR	kraj Vysočina
potravinářský, zpracování tabáku	1 530	3 600	1 360	2 139	1 337	9 966
textilní, oděvní, kožedělný	2 257	2 386	2 564	3 266	1 433	11 906
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	1 889	3 255	3 424	2 483	2 384	13 435
chemický	176	481	463	437	1 289	2 846
skla a stavebních hmot	2 480	1 146	243	233	339	4 441
hutnický, kovo zpracující	2 361	1 596	1 081	2 166	3 078	10 282
strojírenský	2 896	7 103	2 138	1 908	6 355	20 400
elektrotechnický	1 199	3 057	385	1 891	2 492	9 024
zpracovatelský průmysl	14 788	22 624	11 658	14 523	18 707	82 300

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

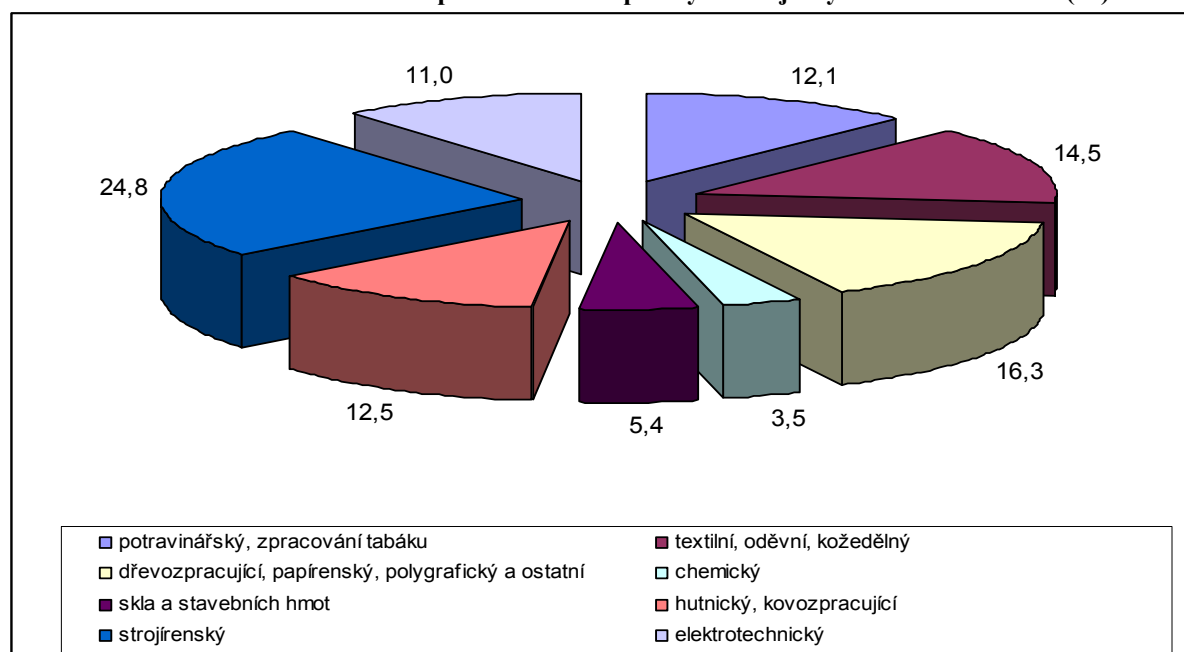
Největší propad zaměstnanosti během transformačních let vykázala na Vysočině jednoznačně dvě odvětví zpracovatelského průmyslu. Strojírenská výroba ztratila v letech 1989 – 2002 téměř 14 tis. pracovníků, více než 12,5 tis. osob odešlo z agregovaného odvětví TOK, což je propad na méně než polovinu stavu roku 1989. Útlum tohoto na Vysočině tradičního odvětví postihl nejvíce kožedělné a textilní podniky v okresech Třebíč a Pelhřimov. Přesto si odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu udrželo významnější pozici pro zaměstnanost kraje vzhledem k ČR, podobně jako potravinářský průmysl. Od roku 1989 velmi vzrostl význam hutnictví a kovo zpracujícího průmyslu (především na Havlíčkobrodsku a Třebíčsku), na rozdíl od Jihomoravského kraje však jeho podíl v kraji zatím nedosáhl republikové úrovně.

Tab. 23: Podíl zaměstnaných v odvětví zpracovatelského průmyslu na celkovém počtu zaměstnaných v okresech kraje Vysočina k 31.12.2002 (%)

odvětví průmyslu	HB	JI	PE	TR	ZR	kraj Vysočina	ČR
potravinářský, zpracování tabáku	10,3	15,9	11,7	14,7	7,1	12,1	10,9
textilní, oděvní, kožedělný	15,3	10,5	22,0	22,5	7,7	14,5	10,3
dřevozprac., papírenský, polygrafický a ostatní	12,8	14,4	29,4	17,1	12,7	16,3	14,8
chemický	1,2	2,1	4,0	3,0	6,9	3,5	8,3
skla a stavebních hmot	16,8	5,1	2,1	1,6	1,8	5,4	6,1
hutnický, kovo zpracující	16,0	7,1	9,3	14,9	16,5	12,5	17,3
strojírenský	19,6	31,4	18,3	13,1	34,0	24,8	19,1
elektrotechnický	8,1	13,5	3,3	13,0	13,3	11,0	13,1

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Obr. 10: Struktura zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu kraje Vysočina k 31.12.2002 (%)

Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní výpočty

Podniková struktura v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina v roce 2002

Nejvýraznějších a nejradikálnějších změn v obou sledovaných krajích dosáhla během období transformace podniková struktura. Není účelem práce se zde rozepisovat o všech transformačních změnách, z těch nejmarkantnějších lze snad zmínit:

- rozpad velkých státních podniků, zrušení většiny pobočných závodů,
- výrazné snížení počtu zaměstnanců,
- radikální změna výrobních programů či úplný zánik řady podniků,
- změna vlastnických vztahů,
- reorientace vývozu, a další.

V Jihomoravském kraji na konci roku 2002 neexistoval jediný průmyslový podnik, který by zaměstnával více než 2 000 osob⁷¹. Více než 1 000 osob pracovalo v jedenácti průmyslových podnicích kraje, po čtyřech v okresech Blansko a Brno – město, ve dvou v okrese Brno – venkov a v jednom podniku okresu Břeclav. Největší firmy byly tedy, obdobně jako v roce 1989 koncentrovány do prostoru brněnské aglomerace. Vůbec největším podnikem podle počtu zaměstnanců, byla na konci roku 2002 americká společnost Tyco se sídlem v Kuřimi, postavená na zelené louce. Z bývalých brněnských průmyslových gigantů si určité postavení „na špičce“ žebříčku a pod stejnou značkou udržel pouze Zetor. Následující rámečky č. 4 a 5 umožňují srovnat vrchol podnikové struktury a její radikální proměny v obou krajích s rokem 1989 (rámečky č. 2 a 3).

Rámeček 4: Podniková struktura průmyslu v Jihomoravském kraji v roce 2002				
JIHOMORAVSKÝ KRAJ				
název podniku/okres	sídlo	výrobní provozy	počet pracovníků v okrese	odvětví průmyslu
OKRES BLANSKO				
Celestica Ráječko, s.r.o.	Ráječko	Ráječko	1 350	elektrotechnický
METRA BLANSKO, a.s.	Blansko	Blansko	1 217	elektrotechnický
ADAMOVSKE STROJIRNY, a.s.	Adamov	Adamov	1 204	strojírenský
Minerva Boskovice, a.s.	Boskovice	Boskovice	1 070	strojírenský
ČKD Blansko Strojirny, a.s.	Blansko	Blansko	792	strojírenský
OKRES BRNO – MĚSTO				
ALSTOM Power, s.r.o.	Brno	Brno	1 546	kovozpracující
Zetor, a.s.	Brno	Brno	1 631	strojírenský
ABB s.r.o.	Praha	Brno	1 298	elektrotechnický
Nová Mosilana, a.s.	Brno	Brno	1 062	textilní
Jihomoravská energetika, a.s.	Brno	Brno	894	energetický
OKRES BRNO – VENKOV				
Tyco Electronics Czech, s.r.o.	Kuřim	Kuřim	1 832	elektrotechnický
HARTMANN – RICO, a.s.	Veverská Bítýška	Veverská Bítýška	1 014	textilní
TOS KUŘIM - OS, a.s.	Kuřim	Kuřim	859	strojírenský
KOVOLIT, a.s.	Modřice	Modřice	583	hutnický
SLEVÁRNA KUŘIM, a.s.	Kuřim	Kuřim	496	hutnický
OKRES BŘECLAV				
GUMOTEX, akciová společnost	Břeclav	Břeclav	1 500	gumárenský
MORAVIAPRESS, a.s.	Břeclav	Břeclav	427	papírenský
Mostárna Hustopeče, a.s.	Hustopeče	Hustopeče	491	kovozpracující
OTIS a.s.	Břeclav	Břeclav	438	strojírenský
FRUTA, a.s.	Podivín	Podivín	288	potravinářský
OKRES HODONÍN				
PLOMA, a.s.	Hodonín	Hodonín	814	dřevozpracující
KORDÁRNA, a.s.	Velká nad Veličkou	Velká nad Veličkou	719	textilní
VETROPACK MORAVIA GLASS, a.s.	Kyjov	Kyjov	613	sklářský
Železárný Veselí, a.s.	Praha	Veselí nad Moravou	592	hutnický
Jihomoravská armaturka, spol. s r.o.	Hodonín	Hodonín	547	strojírenský
OKRES VYŠKOV				
Tusculum, a.s.	Rousínov	Rousínov	747	nábytkářský
ROSTEX VYŠKOV, s.r.o.	Vyškov	Vyškov	426	kovozpracující
Cutišín, a.s.	Jilemnice	Slavkov u Brna	325	plastikářský
Fischer Vyškov, spol. s r.o.	Vyškov	Vyškov	273	kovozpracující
Bioveta, a.s.	Ivanovice na Hané	Ivanovice na Hané	245	farmaceutický
OKRES ZNOJMO				
Saint-Gobain Vertex, a.s.	Litomyšl	Moravský Krumlov	496	sklářský
Hutní montáže Ostrava, a.s.	Ostrava	Moravský Krumlov	449	kovozpracující
Moravskoslezské cukrovary, a.s.	Hrušovany n. Jeviš.	Hrušovany n. Jeviš.	224	potravinářský
KOLLER HOLZ, s.r.o.	Praha	Grešlové Mýto	221	dřevozpracující
ELEKTROKOV, a.s. ZNOJMO	Znojmo	Znojmo	213	elektrotechnický
Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní úpravy				

⁷¹ Po odchodu Flextronicsu z Brna během roku 2002, který zaměstnával asi 2 400 osob (viz dále).

V kraji Vysočina zaměstnávala jihlavská společnost Bosch Diesel na konci roku 2002 více než 4 300 osob (větší částí postavená na zelené louce) a Žďas ve Žďáře nad Sázavou více než 3 000 osob. V dalších šesti podnicích bylo zaměstnáno více než 1 000 pracovníků. Ve srovnání se situací v Jihomoravském kraji to sice neznamená nějaké zásadní „resume“, přesto je tím více než naznačena přeměna podnikové struktury v obou krajích.

Rámeček 5: Podniková struktura v kraji Vysočina v roce 1989				
KRAJ VYSOČINA				
název podniku/okres	sídlo	výrobní provozy	počet pracovníků v okrese	odvětví průmyslu
OKRES HAVLÍČKŮV BROD				
Sklo Bohemia, a.s.	Světlá n. Sázavou	Světlá nad Sázavou	1 052	sklářský
P L E A S, a.s.	Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	973	oděvní
GCE, s.r.o.	Chotěboř	Chotěboř	517	strojírenský
ACO Stavební prvky, k.s.	Přibyslav	Přibyslav	476	kovozpracující
PRIBINA, spol. s r.o.	Přibyslav	Přibyslav	451	potravinářský
OKRES JIHLAVA				
BOSCH DIESEL s.r.o.	Jihlava	Jihlava	4 305	strojírenský
MOTORPAL, a.s.	Jihlava	Jihlava, Batelov, Telč	1 833	strojírenský
Kostecké uzeniny, a.s.	Kostelec	Kostelec	1 469	potravinářský
Automotive Lighting, s.r.o.	Jihlava	Jihlava	1 010	elektrotechnický
TESLA Jihlava, a.s.	Jihlava	Jihlava	938	elektrotechnický
OKRES PELHŘIMOV				
AGROSTROJ Pelhřimov, a.s.	Pelhřimov	Pelhřimov	878	strojírenský
Dřevozpracující družstvo	Lukavec	Lukavec	548	dřevozpracující
Spojené kartáčovny, a.s.	Pelhřimov	Pelhřimov	551	ostatní zprac.
Alfatex Móda, s.r.o.	Pelhřimov	Pelhřimov	472	textilní
SUKNO a.s.	Humpolec	Humpolec	314	textilní
OKRES TŘEBÍČ				
ČEZ, a. s.	Praha	Dukovany	1 531	energetický
I & C Energo s.r.o.	Třebíč	Třebíč	726	elektrotechnický
První brněnská strojírna Třebíč, a.s.	Třebíč	Třebíč	583	kovozpracující
Tusculum a. s.	Rousínov	Třebíč	585	nábytkářský
UNIPLLET Třebíč,a.s.	Třebíč	Třebíč	528	strojírenský
OKRES ŽĎÁR NAD SÁZAVOU				
ŽĎAS, a.s.	Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou	3 060	hutnický, kovozprac.
DIAMO, státní podnik	Stráž pod Ralskem	Dolí Rožínka	1 129	těžební
První brněnská strojírna Velká Bíteš, a.s.	Velká Bíteš	Velká Bíteš	907	strojírenský
TOKOZ a.s.	Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou	705	kovozpracující
KABLO ELEKTROVel. Mez. spol. s r.o.	Velké Meziříčí	Velké Meziříčí	555	elektrotechnický
Pramen: VCRR MU, Brno (2004); vlastní úpravy				

Touto pasáží věnovanou především odvětvové struktuře a regionálním disproporcím v průmyslové výrobě České republiky, Jihomoravského kraje a kraje Vysočina je zakončena první velká část disertační práce. Ve druhé zásadní části práce se budeme zaměřovat na užší problematiku přímých zahraničních investic, a to opět zejména v odvětvových a regionálních souvislostech.

5. PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE V ČESKÉ REPUBLICĚ A JEJICH VLIV NA REGIONÁLNÍ ROZVOJ

5.1. Přímé zahraniční investice – východiska, názory, kritika

Problematika přímých zahraničních investic je v posledních letech velmi často diskutovanou tematikou jak v denním tisku, vládních dokumentech, publikacích mezinárodních institucí, tak v odborných člancích a vědeckých časopisech. Stalo se určitým „moderním úzusem“, že většina diskusí odborné veřejnosti o makroekonomické výkonnosti české ekonomiky se dříve či později stáčí k dopadům přílivu přímých zahraničních investic. Přestože se jedná primárně o ekonomické resp. ekonometrické analýzy a hodnocení, geografie průmyslu se snaží v tomto ohledu nezůstat pozadu. Většina regionalistů dnes považuje přímé zahraniční investice za jednu z neefektivnějších metod rozvoje především regionálních ekonomik a výše jejich přílivu je jedním ze základních ekonomických indikátorů národních ekonomik (Tonev, P., Toušek, V., 2002b).

Proces globalizace a nejrůznější formy technologických inovací přinášejí firmám a podnikům investiční příležitosti po celém světě. Přímá zahraniční investice je jednou z možností, jak může firma expandovat na mezinárodní trhy (Harrison, M., J., 2003). V České republice se význam FDI a faktorů podmiňujících investování pro ekonomický rozvoj ještě před několika lety hluboce podceňoval a doceněn byl teprve po nástupu recese ve druhé polovině devadesátých let (podobně také Viturka, M., 2000c). Jak uvádí V. Benáček (2000), výsledkem byla ztráta prestiže naší země a problémy s ekonomickým růstem. Zdaleka však tehdy nešlo pokládat toky mezinárodního kapitálu, včetně FDI, za nízké. Potíže spíše souvisely s absorpcí tohoto kapitálu ekonomikou, zejména nízkou pružností domácích podniků, bank, obecních úřadů a vlády a schopností reagovat na podněty vyvolané tímto kapitálem. Zde by asi bylo na místě zdůraznit právě oficiální postoj české vlády k zahraničním investicím a investorům, který byl až do roku 1998 poměrně negativistický a nevstřícný, čímž nastavoval určitý „objektiv nedůvěry“ pro celou českou ekonomiku a společnost⁷².

Ještě před rokem 1998 naznačovala A. Zemplinerová (1997), že zatímco Česká republika má před sebou ještě velmi dlouhou cestu k integraci mezi světové ekonomiky, tempo přílivu přímých zahraničních investic se bude zřejmě zrychlovat během několika málo let. Zahraniční společnosti, které se u nás dobře zavedly naznačují, že ve svém růstu budou pokračovat i v budoucnu. Tyto předpoklady se již v následujícím roce a dalších letech naplnily „do slova a do písmene“. Řada odborníků nejen z tranzitivních zemí také dříve tvrdila, že FDI budou hrát rozhodující roli v ekonomickém rozvoji zemí střední a východní Evropy (dále také CEE – Central and Eastern Europe) a generovat restrukturalizaci průmyslu, která zasáhne celou oblast ekonomiky a ve své podstatě povede k národní prosperitě (např. Dunning, J., 1993; Csáki, G., 1995; Benáček, V., Zemplinerová, A., 1997; Carter, F. W., 2000 a další). Často byl v FDI až nekriticky spatřován „motor rozvoje“, prostředek k modernizaci ekonomiky a hnací síla rozvojové výkonnosti v zemích střední a východní Evropy (Csáki, G., 1995; Domaňski, B., 1999; Hunya, G., 2000a).

---

⁷² Oficiální český postoj k přímým zahraničním investicím se mimo jiné odrážel i v postoji ke statistikám FDI. Až do roku 1997 se hájila zásada co nejpřísnějších kritérií k posuzování FDI, při současně nízké disciplíně investorů při vykazování své investiční činnosti. Mnohé reinvestované zisky, portfoliové investice, zahraniční půjčky na rozvoj a ze zahraničí financované menší investiční akce unikly centrální evidenci. Tyto zúžené statistiky toků PZI se (dle předpisu Mezinárodního měnového fondu) převáděly na stavy v nominálním korunovém vyjádření, ačkoliv kuruna byla tehdy inflační měnou (Benáček, V., 2000).

F., W., Carter (2000) shrnuje, že příliv zahraničních investic do České republiky s sebou přináší řadu výhod. Investice na zelené louce generovaly po roce 1989 nejen tisíce pracovních příležitostí nejen v „tradičních“ průmyslových oborech s nízkými požadavky na kvalifikaci a nižším platovým ohodnocením, ale také množství pozic pro vrcholový management a odborníky s velmi vysokými příjmy. Samozřejmostí pak byla podpora restrukturalizace a technologického transferu, které měly podnikům zajistit úspěšnou transformaci a strukturální změny. S tímto názorem by se dalo polemizovat zvláště v případě vysokopříjmových pozic pro odborníky s vysokou kvalifikací, neboť tato místa byla v tuzemských podnicích přebíraných zahraničním kapitálem nejprve obsazována zahraničním managementem a teprve později českými odborníky.

Podle studie K. Carnstensa a F. Toubala (2003) se stále větší příliv zahraničních investic ze zemí EU a USA do zemí CEE odráží v postupující integraci a eliminaci bariér při předpokládaném brzkém vstupu do Evropské unie. Podíl privátního trhu překračujícího v České republice a Maďarsku hranici 80 %, což znamená mj. vyšší podíl HDP tvořeného soukromými společnostmi, je velmi přitažlivý pro příliv FDI, které v něm spatřují určitou záruku stability. Podobně jako A. Bevan a S. Estrin (2000) člení země střední a východní Evropy na státy s menší úrovní rizika (země „Visegrádské čtyřky“ a Slovinsko) a s vyšší úrovní rizikovosti pro FDI (Rumunsko a Bulharsko), což není natolik způsobeno tradičními determinanty přílivu FDI, ale transformačními specifiky jednotlivých zemí.

V. Benáček (2000) ve své teoreticko-aplikační stati se na jedné straně přiklání k závěrům analýz ekonomů v tom ohledu, že FDI nemají v globalizovaném světě ve svých funkcích náhradu. Představují podstatně více než pouhé rozšíření mezinárodního obchodu o volný pohyb kapitálu jako výrobního faktoru. Ekonomické podstaty kapitálu se FDI dotýkají v jeho nejširším pojetí:

- doplňují doma nedostatečně generovaný finanční kapitál,
- přinášejí do země moderní technologie,
- doplňují domácí nedostatečnou vybavenost země lidským kapitálem (výzkum a vývoj, know-how, řízení a organizace výroby a prodeje),
- rozšiřují nedostatečně vyvinutý domácí kapitál sítí (IT, distribuce a marketing, přístup na světové trhy, přístup k patentům, inovacím a bankovním službám),
- zlepšují stav institucionálního systému hostitelské země (efektivnost a kompetitivnost trhů, signalizace věrohodnosti a budoucí rozvoj dané ekonomiky, ochrana a vynutitelnost vlastnických práv, funkce veřejné administrativy, celková kultura místní tržní ekonomiky).

Oproti tomu však upozorňuje V. Benáček také na existenci duální ekonomiky⁷³ v ČR, jejíž projevy lze pozorovat již od roku 1993. Na jedné straně stojí prosperující a rostoucí podniky napojené na zahraniční kapitál a vlastníky, na druhé straně jsou to podkapitalizované bývalé státní korporace se stále nevyřešenými vlastnickými právy, které zápasí o přízeň státu a vyhýbají se nutnosti intenzivní restrukturalizace. Navíc podle zjištění některých zahraničních ekonomů zabývajících se středoevropským prostorem, je český domácí zpracovatelský sektor natolik slabý, že inovace a lidský kapitál v podnicích se zahraničním kapitálem se ve většině případů nemohou přelévat do podniků domácích. Konflikt mezi těmito dvěma vlastnickými sektory se někde řeší přimknutím domácích producentů k výrobkům s nižší kvalitou, čímž dochází k nepříznivé vertikální diferenciaci výrobků. Kromě pozitivních vlivů pak

---

⁷³ Existenci duální ekonomiky v ČR se zabývá také např. M. Srholec (2004a), který si všímá především rozdílů v produktivitě práce u podniků se zahraniční kapitálovou účastí a tuzemských podniků nebo P. Pavlínek (2004).

V. Benáček vymezuje také řadu negativních přímých a nepřímých vlivů FDI a jejich možné negativní působení na ekonomiku.

V zemích CEE jsou přímé zahraniční investice uváděny za typický příklad rychlé a důkladné restrukturalizace vázané na podniky se zahraniční kontrolou (FIE – Foreign Invested Enterprises, zahrnující joint ventures a zahraniční společnosti)⁷⁴, související, mimo jiné, s restrukturalizací organizací, technologickým transferem, pracovními návyky, přenosem způsobů a praktik „západního“ managementu a formami nové výrobní strategie a organizace. Jedná se o obvyklý příklad toho, kdy vlivem výrobního kapitálu, technologických změn a vlastně celého „režimu západních firem“, dojde díky FIE k rychlému růstu kvality produkce zboží, zvýšení výnosů a zisku a expanzi produkce a prodeje jak v tuzemsku, tak v zahraničí (Hunya, G., 2000a, 2000b; Pavlínek, P., 2002b, 2004).

Podobně se k otázce FDI v tranzitivních zemích staví také M. Viturka (2000c), když zdůrazňuje, že z hlediska přínosů přímých zahraničních investic pro konkrétní zemi nebo region bývá odbornou veřejností často přijímán názor, že tyto nespočívají pouze ve zvýšení zaměstnanosti či tvorby přidané hodnoty, ale i v zavádění nových technologií a manažerských praktik, podporujících rozvoj znalostní báze. V souladu s řadou zahraničních i tuzemských odborníků považuje M. Viturka FDI za nejúčinnější nástroj ekonomické restrukturalizace, s fundamentálním vlivem na kvalitu mikroekonomického resp. podnikového prostředí, přičemž největší význam v tomto ohledu přisuzuje investicím do průmyslu (zejména v oborech hi-tech), které do značné míry generují i rozvoj produktivních služeb včetně výzkumu a vývoje (např. Viturka, M., 2002e).

Např. V. Toušek, J. Kunc, (2003) nebo M. Vančura (2004b) upozorňují na v posledních letech v ČR pozitivní jev, kterým se stává skutečnost, že řada významných zahraničních firem se odklání od výstavby výrobních kapacit méně náročných na kvalifikovanou pracovní sílu k budování svých technických a vývojových center. Tato by měla zaměstnávat převážně mladé vysokoškoláky - absolventy technických univerzit, kterých je v ČR poměrně značný počet.

Ze zahraničních renomovaných firem, oznámila jako první (v roce 2001), svůj záměr zřídit technické a vývojové centrum v ČR, počítačová firma IBM. Za své sídlo si vybrala areál Českého technologického parku v Brně, který sousedí se zdejším Vysokým učením technickým (VUT). V centru by mělo najít uplatnění více než 200 vysokoškoláků a předpokládá se úzká spolupráce s VUT. Brněnské centrum se v prvotní fázi zaměřuje na podporu databázového a systémového programového vybavení. Obdobný záměr představila automobilka Mercedes Benz, která zahájila výstavbu technologického centra v průmyslové zóně Borská pole v Plzni, včetně zkušební a vývojové dílny. Tato bude orientována na vývoj prototypových dílů a vývoj zakázkových typů osobních automobilů. Činnost centra byla zahájena v roce 2004 a do konce roku 2007 by zde mělo být zaměstnáno až 170 osob, z toho asi polovina ve vývoji. Záměry automobilky se zatím naplňují, koncem roku 2004 pracovalo v technologickém centru asi 30 osob. Podobně jako v případě Brna se i zde předpokládá těsná spolupráce s fakultou strojní a elektrotechnickou Západočeské univerzity (Toušek, V., 2003).

---

⁷⁴ V českém Registru ekonomických subjektů a systému národních účtů jsou podniky pod zahraniční kontrolou (dále také podniky se zahraniční kapitálovou účastí) definovány jako všechny korporace a kvazikorporace, které jsou kontrolovány nerezidentskými institucionálními jednotkami, což znamená podniky s 50 % a vyšším podílem zahraničního kapitálu na základním jmění podniku. Dále v textu také jako podniky se zahraniční kapitálovou účastí, podniky se zahraničním kapitálem, apod.

Přestože drtivá většina ekonomů, ekonomických geografů a dalších analytiků považuje příliv přímých zahraničních investic do zemí CEE za jednoznačně pozitivní pro jejich další ekonomický vývoj, řada z nich si po několikaletých zkušenostech s tímto fenoménem uvědomuje také jejich negativní zásahy a dopady v transformujících se zemích a regionech a staví se k nim objektivně a kriticky.

Mimo jiných patří v poslední době k nejvýznamnějším „kritikům“ přímých zahraničních investic v zemích CEE P. Pavlínek (2004). Ve své poměrně rozsáhlé studii upozorňuje na řadu negativních projevů FDI v ekonomice a přestože jejich význam nepodceňuje, varuje před nekritickým a nevyváženým pohledem na FDI⁷⁵. Často jsou zdůrazňovány pouze pozitivní vlivy na národní příjem a zaměstnanost a opomíjejí se negativní dopady na platební bilanci a ztrátu kapitálové suverenity. P. Pavlínek se přiklání k názoru, že široce přijímaný argument typu: „FDI produkují ekonomický růst“ není nijak exaktně dokázán a pokládá jejich účinky za nevyrovnané sektorově i prostorově/regionálně. Důležitou kauzalitou je pro Pavlínek fakt, že především ekonomický růst přitahuje FDI a ne že FDI jsou zárukou ekonomického růstu (více než ¾ světových FDI jsou investovány v ekonomicky vyspělých zemích). Přímé zahraniční investice jsou častěji přitahovány do regionů s již existujícími příhodnými podmínkami, což se odráží v regionální polarizaci a nerovnoměrném vývoji. Přestože se většina analytiků shoduje na přibližně třičtvrtinovém podílu světového objemu přímých zahraničních investic alokovaném ve vyspělých zemích v posledních letech, bude se tento podíl velmi rychle přelévat ve prospěch tzv. třetích zemí. Je také otázkou do jaké míry je možné považovat investice nadnárodních společností se sídlem např. v USA či Japonsku investované právě v těchto „mateřských zemích“ za skutečné FDI.

P. Pavlínek se dále kriticky staví k důsledkům vzniklé duální ekonomiky, kdy na jedné straně stojí domácí firmy potýkající se stále s přezaměstnaností, ve špatném hospodářském stavu s produkcí určenou na domácí trh a na straně druhé podniky se zahraničním kapitálem, exportně orientované na vyspělé trhy, zaměstnávající nízký počet domácích pracovníků a nabízející nekvalifikovaná pracovní místa v montážních pracích. Nízkým počtem domácích pracovníků v podnicích se zahraničním kapitálem Pavlínek zcela jistě nemyslel pracovní sílu na montážních linkách, ale spíše stále velmi malé počty osob s vyšším vzděláním zaměstnané v projekci a vývoji. S většinou kritických postojů se autor disertační práce víceméně shoduje, přesto se však domnívá, že v blízké budoucnosti převáží příliv FDI do low – cost⁷⁶ regionů Asie (především Číny) a Latinské Ameriky. Speciálně Čína představuje v posledních letech rozhodující destinaci nadnárodních společností a v roce 2003 se stala největším příjemcem FDI na světě. Levná pracovní síla a obrovský trh podvazují příliv FDI, které nejsou zdaleka tak výrazně podbízené, jako např. v tranzitivních zemích střední Evropy. Navíc vyspělé země již dnes začínají svazovat neúměrně vysoké investiční pobídky, které mají určitým způsobem subvencovat místní vysoké náklady⁷⁷.

---

⁷⁵ V případě některých politiků zemí CEE hovoří dokonce o „posedlosti zahraničními investory“, jejichž přilákání do země znamená i vyřešení ekonomických problémů.

⁷⁶ Označení pro regiony a země s nižšími ekonomickými náklady.

⁷⁷ Podle M. Viturky (2000c) dosahovala úroveň investičních pobídek v patrně na světě nejtědřejší SRN až 300 tis. EUR na jedno vytvořené pracovní místo.

5.2. Přímé zahraniční investice – definice, vymezení, taxonomie

Zavedením systému investičních pobídek byl vytvořen významný předpoklad ke zvýšení přílivu přímých zahraničních investic do České republiky v oblasti investic do zpracovatelského průmyslu, který v této práci primárně sledujeme. Cílem zavedení tohoto systému byla motivace domácích a zahraničních investorů k investicím do technologicky vyspělejších oborů zpracovatelského průmyslu v ČR. Celý systém investičních pobídek se skládá z několika částí. Kromě samotných investičních pobídek stanovených zákonem (viz dále) patří do systému ještě tři doprovodné programy:

- Program podpory subdodavatelů,
- Program podpory rozvoje průmyslových zón,
- Rámcový program pro podporu technologických center a center strategických služeb.

Systém byl vytvářen ve spolupráci všech věcně zainteresovaných resortů pod patronací Ministerstva průmyslu a obchodu a agentury CzechInvest a jeho fungování by nebylo možné bez jejich aktivní spolupráce (MPO 2004a).

Prvním krokem, který proces aktivní podpory zahraničních i domácích investic do vyspělých průmyslových technologií a vyrovnání úrovně podpory investování s okolními transformujícími se ekonomikami odstartoval, bylo přijetí usnesení vlády České republiky č. 298 z roku 1998 k návrhu investičních pobídek pro investory v České republice. Tím byly stanoveny základní podmínky pro podporu vstupu investorů. Žadatel o investiční pobídky musel investovat na „zelené louce“ minimálně 25 mil USD. Tato hranice byla usnesením vlády č. 844/98 snížena na 10 mil. USD, čímž se investiční pobídky staly dostupnější i pro domácí investory. Minimální objem investic pro nárok na poskytnutí podpory byl Parlamentem České republiky v roce 2002 upraven na 3 mil. USD pro oblasti procházející zásadními hospodářskými změnami.

Určitým vyvrcholením procesu podpory investování v ČR bylo schválení zákona č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách, který nabyl účinnosti dnem 1. května 2000⁷⁸. Celé koncipování zákona bylo průběžně konzultováno s příslušnými partnery v EU; Evropská komise následně konečnou podobu zákona hodnotila kladně. Investiční pobídky jsou jednou z forem veřejné podpory, a jako takové podléhají rovněž režimu zákona č. 59/2000 Sb., o veřejné podpoře, dle kterého je udělováno povolení výjimky ze zákazu veřejné podpory Ústavem pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS). Dne 30. ledna 2002 nabyla účinnosti legislativně-technická novela zákona o investičních pobídkách (č.453/2001 Sb.)⁷⁹.

Systém investičních pobídek zahrnuje slevy na daních z příjmu, dotace na vytváření nových pracovních příležitostí, dotace na školení a rekvalifikace zaměstnanců a dotace obcím na technické vybavení území. Investiční pobídky mají významný regionální rozměr, neboť jejich výše je do značné míry odvislá od situace na regionálních trzích práce.

---

⁷⁸ Do té doby byla podpora investorů deklarována pouze jednotlivými vládními usneseními. MPO ČR resp. Czechinvest tak oficiálně odlišují tzv. předzákonný investiční režim (předzákonné investiční pobídky) a zákonný investiční režim (zákonné investiční pobídky) – více viz např. MPO (2004a, 2004b).

⁷⁹ Druhá novela zákona o investičních pobídkách byla schválena příslušnými ústavními orgány koncem roku 2003 a nabyla účinnosti se vstupem České republiky do Evropské unie. Není smyslem této práce rozebírat další zákony a změny zákonů, které se k investičním pobídkám váží (např. zákon o daních z příjmů, o zaměstnanosti, a další – více viz např. MPO 2004a, 2004b).

Podle MPO (2004b) se investičními pobídkami rozumí:

- slevy na daních z příjmu právnických osob po dobu 10 let (nově založené společnosti) nebo částečná sleva na dani po dobu 5 let (u již existujících právnických osob),
- převod technicky vybaveného území za zvýhodněnou cenu,
- hmotná podpora vytváření nových pracovních míst (až do 200 000 CZK na zaměstnance)
- hmotná podpora rekvalifikace zaměstnanců (až do výše 35 % nákladů na školení),
- převod pozemků podle zvláštního právního předpisu, evidovaných v katastru nemovitostí jako zemědělské pozemky a převod ostatních druhů pozemků, a to za ceny zjištěné podle zvláštního právního předpisu účinného ke dni uzavření smlouvy o převodu. Zvláštní zákony omezující převody pozemků ve vlastnictví České republiky tím nejsou dotčeny.

Podmínky pro udělení investičních pobídek stanovuje MPO následovně:

- investice musí být provedena do odvětví zpracovatelského průmyslu, buďto do jednoho z hi-tech odvětví uvedených v zákoně nebo do jiného odvětví zpracovatelského průmyslu za předpokladu, že přinejmenším 50 % ceny výrobní linky budou tvořit náklady na pořízení strojního zařízení uvedeného ve vládou schváleném seznamu vyspělého (hi-tech) strojního zařízení,
- investice musí být provedena do pořízení nového výrobního závodu nebo rozšíření či modernizace stávajícího závodu za účelem nové výroby nebo modernizace a rozšíření stávající výroby,
- investor musí investovat minimálně 350 mil. CZK, v oblastech s vysokou nezaměstnaností je tento požadavek snížen na 100 mil. CZK,
- investice nejméně 145 mil. CZK (50 mil. CZK v případě umístění investice v regionu s vysokou nezaměstnaností) musí být kryta z vlastního kapitálu,
- navrhovaná výroba musí vyhovovat všem legislativním požadavkům ČR na ochranu životního prostředí.

Podle devizového zákona č. 219/1995 Sb. jsou přímé zahraniční investice vymezeny jako investice do jiné země za účelem získání podílu na kmenových akcích a rozhodovacích pravomocích ve výši alespoň 10 % či takového podílu, který dává zahraničnímu investorovi rozhodovací pravomoci. FDI nabývají podoby podílu zahraničního investora na základním jmění, reinvestovaného zisku a úvěrů od mateřské společnosti (Srholec, M., 2004b). Vymezení FDI vychází z metodiky platební bilance⁸⁰ a při mezinárodním srovnávání je třeba zohlednit přetrvávající odlišnosti ve vykazování FDI mezi zeměmi i v čase (např. OECD 2000a).

Podobnou formulaci nabízí např. také výzkumný projekt pražské Vysoké školy ekonomické (Wokoun, R. a kol., 2004), kde jsou FDI definovány jako:

---

⁸⁰ Zkratka FDI, v „českém znění“ PZI, tedy přímé zahraniční investice, přímí zahraniční investoři či podniky s FDI jsou zde vychází ve smyslu vymezení v metodice platební bilance, zatímco pojem podniky pod zahraniční kontrolou (FIE, v českém znění PZK) odpovídá vymezení z národních účtů. Vymezení FDI v metodice platební bilance je širší než vymezení sektoru podniků pod zahraniční kontrolou v metodice národních účtů a pokud není uvedeno jinak, jsou v disertační práci pod zkratkou FDI chápány investice v domácí ekonomice a nikoliv FDI do zahraničí.

Přímá investice = základní jmění + reinvestovaný zisk + ostatní kapitál

Základní jmění zahrnuje vklad nerezidenta do základního jmění společnosti, vklady v dceřiných společnostech a přidružených podnicích a v případě zahraničních investic v tuzemsku také částky proplacené Fondem národního majetku v rámci privatizace. Do složky reinvestovaný zisk spadá podíl přímého investora na zisku (ztrátě), který se snižuje o proplacené dividendy. Výpočet lze tedy vyjádřit vztahem:

$$\text{Reinvestovaný zisk} = \text{zisk běžného roku po zdanění} + \text{nerozdělený zisk minulých období} - \text{ztráta běžného roku} - \text{neuhrazená ztráta z předchozích let} - \text{dividendy.}$$

Poslední složku přímých zahraničních investic tvoří ostatní kapitál, který zahrnuje přijaté a poskytnuté úvěry, včetně dluhových cenných papírů a dodavatelských úvěrů, mezi přímými investory a společnostmi, v nichž mají majetkovou účast, pobočkami a přidruženými podniky. Tyto úvěrové vztahy jsou zachyceny v mezipodnikových pohledávkách a závazcích.

Rámeček č. 6 stručně srovnává formy investičních pobídek pro průmyslové investice v České republice, Maďarsku, Polsku a Slovensku.

Rámeček 6: stručné srovnání investičních pobídek ve vybraných tranzitivních zemích střední Evropy (stav v roce 2003)

	Česká republika	Maďarsko	Polsko	Slovensko
kritéria	min. 10 mil. USD (min. 3 mld. USD v oblastech s vážnými strukt. problémy)	min. 11,6 mil USD; min. 500 pracovních míst	min. 9,1 mil. USD; min. 0,5 mil USD do modernizace; min. 100 pracovních míst; nové technologie	min. 8,8 mil. USD (min. 4,4 mil. USD do vlastního jmění); min. 80 % tržeb z hlavní činnosti
daňové pobídky	sleva na dani z příjmu na 10, resp. 5 let až do výše 50 % invest. nákladů	sleva na dani z příjmu až na 10 let	daňové prázdny ve spec. zónách až do výše 50 % invest. nákladů	daňový úvěr až na 10 let až do výše 50 % invest. nákladů
pracovní místa a rekvalifikace	2,5-6,1 tis. USD; až 35 % nákladů	3,9-5,8 tis. USD	až 3,6 tis. USD; až 1 tis. USD	0,7-3,5 tis. USD; až 50 % nákladů
celní režim	celní úlevy na dovoz strojního zařízení	bezcelní dovoz pro exportně orientované firmy; bezcelní dovoz strojního zařízení	celní úlevy na dovoz strojního zařízení	celní úlevy na dovoz strojního zařízení
jiné pobídky	průmyslové parky; regionálně cílené výhody; podpora při vytváření pracovních míst	podpora inform. a ekolog. technologiím; snížení podílu zaměstnavatele na zdrav. pojištění; podpora zřízení regionální centrály	investiční grant ve výši 15-25 % invest. nákladů	průmyslové parky; pro významného investora (min. 22,1 mil. USD) zjednodušené vypořádání u pozemků; vyvlastňování ve veřejném zájmu

Pramen: NEWTON (2003b): Investiční pobídky v České republice, Newton Holding, a.s., Praha

Následující rámeček nabízí jedno z možných rozlišení FDI podle čtyř základních kritérií. Prvním je **míra kontroly zahraničního vlastníka**, která je významná pro rozsah autonomie rozhodování podniku s FDI. Jak bylo výše uvedeno, za FDI jsou považovány investice s více jak 10 % podílem zahraničního vlastníka, což však nemusí znamenat jeho kontrolu nad daným podnikem. Hranice kontrolního podílu záleží na roztržitosti vlastnické struktury a velikosti podniku a může být tedy pro každý podnik specifická.

Rámeček 7: Taxonomie FDI

Hledisko vymezení	Druhy FDI	Hlavní znaky	Příklad
Míra kontroly	Podnik s menšinovým zahraničním podílem (<i>associate</i>)	Podíl od 10 do cca 50 % na vlastní jmění či hlasovacích právech	Podíl Boeingu v Aero Vodochody
	Podnik pod zahraniční kontrolou (<i>subsidiary</i>)	Kontrolní vlastnický podíl	Privatizace Rakony Rakovník do rukou Procter & Gamble
Motiv vstupu	Trhy vyhledávající (<i>market-seeking</i>)	Cílem je růst podílu na trhu a pokles nákladů na jeho zásobování	Investice Coca-Coly v Praze
		Vytlačují domácí produkci nebo nahrazují dovoz	
	Faktory vyhledávající (<i>efficiency-seeking</i>)	Cílem je optimalizace výroby (pokles výrobních nákladů)	Investice Audi (VW Group) do motorárny v Györu
		Vývozně orientované	
Aktiva vyhledávající (<i>asset-seeking</i>)	Cílem je získání specifických aktiv (patent, obchodní značka)	Vstup SABMiller do Plzeňského Prazdroje	
Způsob vstupu	Investice na zelené louce (<i>greenfield</i>)	Investice do nových aktiv	Investice LG. Phillips Displays v Hranicích na Moravě
	Investice na hnědé louce (<i>brownfield</i>)	Změna vlastnické struktury i investice do restrukturalizace (většina privatizačních FDI)	Investice Volkswagenu do Škoda Auto
	M&A (<i>mergers and acquisitions</i>)	Ovládnutí již existujících aktiv	Převzetí ČSOB finanční skupinou KBC
Specializace mateřské firmy	Vertikální FDI	Produktová specializace	Ovládnutí BosrodChem ruským Gazpromem
		Rozdílné fáze produkčního řetězce v jednotlivých pobočkách	
	Horizontální FDI	Procesní specializace	Investice PWC v Praze
		Podobné fáze produkčního řetězce v jednotlivých pobočkách	

Pramen: Srholec, M. (2004)

Podle **motivů vstupu** lze rozlišovat trhy, faktory nebo aktiva vyhledávající FDI. Trhy vyhledávající FDI jsou převážně motivovány zvýšením podílu na trhu hostitelské země a snížením nákladů spojených s jeho zásobováním ve formě celních tarifů či dopravních nákladů. Trhy vyhledávající FDI vytlačují domácí produkci nebo nahrazují vývoz. Cílem faktory vyhledávajících FDI je nákladově optimalizovat výrobní proces. Motivem pro

umístění investice je vybavenost místa v podobě levné pracovní síly, přírodních zdrojů, znalostí, apod. Cílem aktiva vyhledávajících investic je ovládnutí specifických aktiv, např. v podobě patentů a obchodních značek.

Zásadním strategickým rozhodnutím investora je **způsob vstupu** do hostitelské země. Založení nového ekonomického subjektu, označované jako investice na zelené louce, umožňuje realizovat projekt přesně podle záměrů investora. Zahájení výroby je nutně zpožděno o dobu výstavby nového závodu, najmutí a zaškolení pracovníků nebo administrativní překážky. Časová prodleva výstavby nového závodu odpadá při změně vlastnické struktury a investice do restrukturalizace podniku již existujícího. Kapitálový vstup do subjektu označovaný jako fúze a akvizice (M&A – Mergers and Acquisitions) znamená okamžité převzetí jeho tržního podílu, produkční kapacity i aktiv. K M&A dochází hlavně v případech, kdy přebíraný podnik disponuje specifickou konkurenční výhodou (technologie, obchodní značka, distribuční síť, vyškolená pracovní síla, apod.) a investice do jeho vytvoření by byla pro investora nákladnější než kapitálový vstup. M&A, které při své následné produkci užívají převažující část kapacit vytvořených novými investicemi mateřské společnosti, jsou označovány jako „investice na hnědé louce“. Touto formou investice je tak možno označit většinu našich privatizačních FDI.

Posledním hlediskem je zaměření **specializace mateřské firmy**, které vychází z fragmentace produkčního řetězce. Produktově specializované nadnárodní společnosti provádějí převážně vertikální FDI, zatímco procesně specializované firmy realizují především horizontální FDI. Rozlišení přímých zahraničních investic podle vymezených kritérií není rozhodně determinující, často dochází k souběhu a kombinacím uvedených faktorů.

Jak bylo výše uvedeno, jednou z podmínek udělení investičních pobídek v České republice je investice do některého z hi-tech odvětví uvedeného v zákoně. Podle americké Národní vědecké nadace neexistuje žádná preferovaná metoda, jak identifikovat hi-tech průmysl.

Hi-tech průmysl je velice závislý na vědě a technologických inovacích, které vedou k novým nebo vylepšeným produktům a službám. Obecně mají podstatný ekonomický vliv, který je podněcován jak podporou výzkumu tak vývoje, a vyšší než průměrný růst tržeb. Vývoj nových produktů a kapitálových investic jdou často ruku v ruce, což činí z hi-tech společností atraktivní příspěvek místní daňové základny. Následující rámeček se pokouší o definici oborů hi-tech.

Rámeček 8: Definice High Technology

To, jak bude definice hi-tech použita, obvykle určí jeden ze dvou hlavních přístupů. Základní metody užívají buď podíl zaměstnanosti ve vědě a technice v určitém průmyslovém odvětví ve srovnání se všemi odvětvími, nebo dolarové výdaje na výzkum a vývoj jako procento celkových tržeb – míra intenzity výzkumu.

Použití měř pracovní síly – Zaměstnanost podle odvětví se v průmyslu během času mění a odráží změny v růstu zaměstnanosti i odvětvové struktuře. Ministerstvo práce Spojených států tyto data obnovuje periodicky. Jestliže podíl daného odvětví na zaměstnanosti ve výzkumu a vývoji je roven nejméně průměrnému podílu zaměstnanosti ve výzkumu a vývoji ve všech odvětvích, může být toto odvětví považováno za hi-tech. V manažerských a administrativních zaměstnáních se za nejvýznamnější ukazatel výzkumné a vývojové aktivity, a tedy za hi-tech, považují inženýři, fyzici, biologové, lékaři. Také technické síly v oblasti inženýrství a přírodních věd jsou významným způsobem zastoupeny v hi-tech společnostech.

Použití intenzity výzkumu – Data o intenzitě výzkumu (peníze vynaložené na výzkum a vývoj jako podíl z celkových tržeb) jsou odvozena ze studií veřejně obchodovatelných společností. V současné době patří mezi 10 průmyslových odvětví s největší intenzitou výzkumu medicínské chemikálie a rostlinné výrobky (SIC 2833),

biologické výrobky kromě diagnostik (SIC 2836), balený software (SIC 7372), diagnostika, mimo a vnitrotělní (SIC 2834), telefonní aparáty (SIC 3661), farmaceutické přípravky (SIC 2834), komerční výzkum (SIC 8731), elektromedicínské přístroje (SIC 3845), počítačové vybavení (SIC 3661) a laboratorní analytické nástroje (SIC 3826).

Ačkoliv se těchto 10 odvětví vyznačuje intenzitou výzkumu, nemají obvykle velký ekonomický dopad. Několik odvětví, zahrnujících super-technologie, vede celé odvětví hi-tech: farmaceutické přípravky (SIC 2834), telefonní aparáty (SIC 3661), biologické výrobky kromě diagnostik (SIC 2836), polovodiče a příbuzná zařízení (SIC 3674), software (SIC 7372). Všechny se vyznačují vysokou intenzitou výzkumu, velkými výdaji na R&D* a mají nadprůměrný růst tržeb.

Ekonomický potenciál super-tech společností vznikl převážně díky růstu v hi-tech službách. Stojí za povšimnutí, že služby s intenzivním R&D – management a public relations, počítače a zpracování dat, technika a architektura, výzkum a testovací služby – překonaly růst zaměstnanosti v celé ekonomice i v sektoru služeb. Také výdaje na R&D významně v sektoru služeb vzrostly: téměř 25 % v roce 1995 oproti 8 % v roce 1985.

Identifikace jednotlivých hi-tech společností, které využívají pouze průmyslové klasifikace jako Standardní průmyslové klasifikační kódy (SIC) nebo novější Severoamerické průmyslové klasifikační kódy (NAICS), má svá omezení. Například průměrné procento zaměstnanosti ve vývoji a výzkumu v průmyslu nebo intenzita výzkumu neodráží hlavní změny v chování jednotlivých společností. V rámci některých společností mohou být pracovníci ve R&D, i když jsou natolik početní, že se dané odvětví může řadit mezi hi-tech, zaměstnání pouze prováděním malých změn existujících výrobků spíše než opravdovou inovací.

Některé společnosti zabývající se výrobou cigaret, mýdel, čisticích prostředků, toaletních potřeb, barviv a příbuzných výrobků, počítačového a kancelářského vybavení jsou relativně vyspělé, i když mohou vyvíjet nové výrobky. Používají masově vyráběné součástky ve vysoce regulovaném továrním prostředí s povrchními změnami výrobků, minimálními technickými či vědeckými vstupy.

Jestliže určení statutu hi-tech závisí na mírách specifických pro dané odvětví spíše než na určení, jestli se jednotlivé podniky podílejí na inovacích, může dojít k nesprávné kategorizaci společností nebo k jejich úplnému vynechání.

* Z anglického Research and Development, překládáno jako „výzkum a vývoj“ (VaV).

Pramen: NSF (2002): Information Sciences, Definition High Technology

5.3. Přímé zahraniční investice – lokalizační faktory, způsoby hodnocení, aplikace

V otázce hlavních lokalizačních faktorů FDI ve světové ekonomice nejsou znát v oblasti teoretického rámce žádné větší rozpory. Problémem však zůstává empirická kvantifikace a odlišení významu jednotlivých lokalizačních faktorů. Je samozřejmě možné, a také se tak mezi odborníky v oboru děje, sestavovat různé modely a testovat vazby mezi vybranými faktory a přílivem FDI. Jak však upozorňuje např. M. Srholec (2004b), v ekonometrické analýze nelze mezi jednotlivými faktory a přílivem FDI jednoznačně určit směr kauzality, protože není zřejmé, zda tyto faktory vedou k přílivu FDI nebo zda naopak příliv FDI ovlivňuje dané faktory (např. makroekonomickou stabilitu, hospodářský růst, apod.) Alternativou je tedy vytváření indexů syntetizujících hlavní lokalizační faktory. Používá se např. index operačního rizika (Resmini, L., 1999), který zahrnuje 15 kritérií ekonomického a podnikatelského klimatu. A. Bevan a S. Eskin (2000) poukazují na rating země, který zahrnuje dané charakteristiky a je to navíc druh informace, který je aktuální a pro investory i komerčně dostupný. Analýzou korupčního resp. nekorupčního prostředí jako faktoru lokalizace FDI v zemích CEE, vyspělých ekonomikách i low – cost regionech se ve své práci zabývá M., J., Harrison (2003). Ten nastoluje otázku atraktivnosti zemí s vyšším faktorem korupčního prostředí pro příliv FDI, přičemž míra korupce pro Českou republiku nevyznívá příliš lichotivě. Vliv korupčního prostředí na rozhodování mezinárodních společností o umístění

investice posuzují ve svých pracích také P., Mauro (1995) a S., J., Wei (2000). Význam lokalizačních faktorů je také možno zjišťovat přímo u nadnárodních firem pomocí anket, dotazníkových šetření či řízených interview, kdy sami investoři posuzují důležitost jednotlivých faktorů pro umístění investice (např. Blažek, J., 1996b, 2001b; Pavlínek, P., 2002a, 2004).

Z provedených empirických analýz vyplývají následující obecné charakteristiky lokalizace FDI ve světové ekonomice (zpracováno podle Srholec, M., 2004; Markusen, J., R., 1998 a UNCTAD 1998):

- ekonomicky nejvyspělejší země jsou nejen hlavním zdrojem FDI, ale i jejich hlavními příjemci a většina těchto FDI je trhy či aktiva vyhledávající, horizontální a s převahou M&A,
- většina ostatních PZI směřuje do zemí na středním stupni technologického žebříčku (jihovýchodní Asie, Latinská Amerika, tranzitivní ekonomiky) s relativně vyšším významem faktory vyhledávajících, vertikálních a PZI na zelené louce,
- lze pozorovat určitou hranici HDP na obyvatele, od které příliv FDI výrazně roste; příliv FDI do nejméně vyspělých zemí je zanedbatelný,
- velmi významnými faktory lokalizace FDI se jeví cena a kvalita pracovní síly, úroveň infrastruktury a efekt aglomerace (efekt shluku či cluster effect),
- politická a institucionální nestabilita odráží od lokalizace FDI,
- snaha o obcházení překážek volného obchodu a snížení transportních nákladů se obecně nejeví jako hlavní lokalizační faktory FDI.

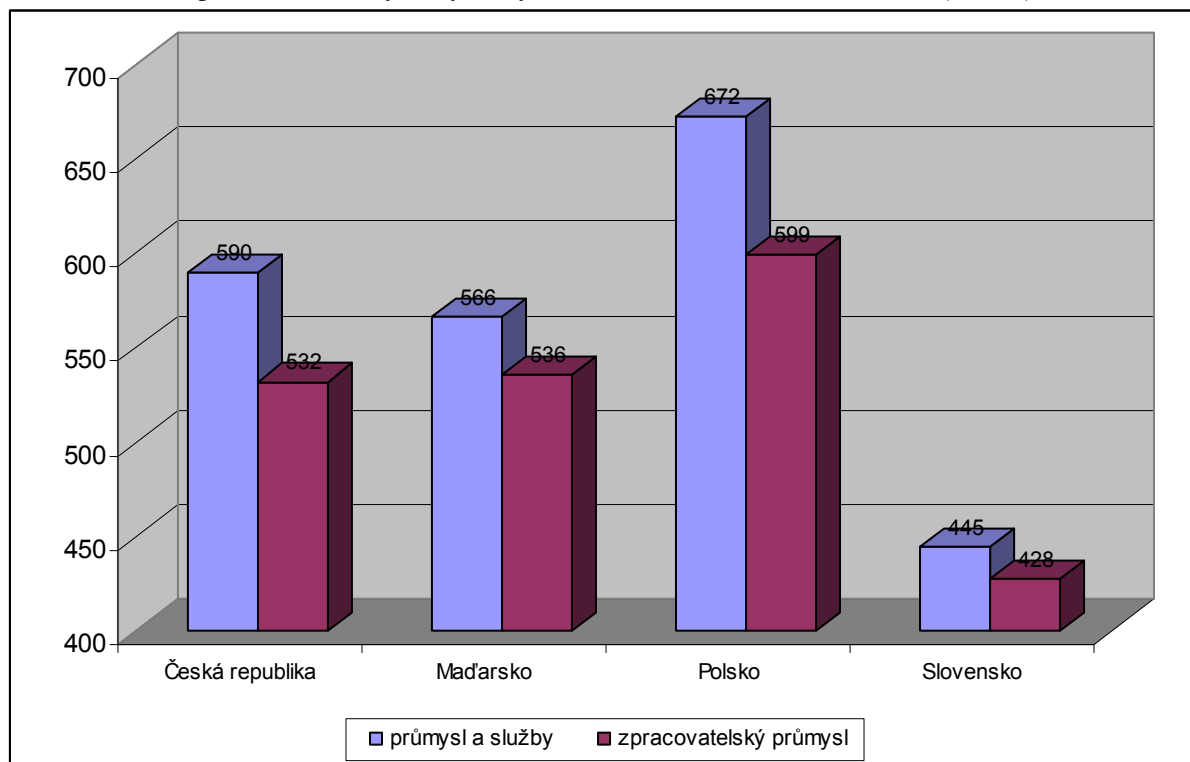
Kandidátské země střední Evropy dokázaly přilákat relativně vysoký objem FDI v přepočtu na obyvatele. Z celkového objemu PZI do zemí bývalého sovětského bloku směřovalo 2/3 investic do Maďarska, Polska, České republiky a Slovenska. Jako rozhodující faktory tohoto vývoje se ukázaly relativní politická, ekonomická a institucionální stabilita, proreformní hospodářská politika a postup integrace do NATO a EU. V porovnání s ostatními tranzitivními zeměmi střední a východní Evropy sehrála významnou roli rovněž geografická a kulturní blízkost k hospodářskému centru Evropy a napojení na dopravní síť zemí EU.

Hlavními motivy přílivu zahraničních investic bylo jednak obsazení pozic na novém trhu (výrazné zejména u Polska) a dále to bylo využití příznivého poměru ceny a kvality výrobních faktorů (zejména práce) a infrastruktury. Zahraniční firmy jsou schopny díky svým interním výhodám dosahovat vyšší produktivity než místní konkurence a díky cenám výrobních faktorů (zejména mzdám) dosahují i nižších jednotkových pracovních nákladů než v jejich domácím prostředí či dokonce než je průměr v hostitelské zemi.

Významnou lokalizační podmínkou byl i postoj vlád vůči zahraničním investorům jak v privatizaci, tak i v liberalizaci režimu zahraničních investic (středoevropské tranzitivní země podepsaly bilaterální dohody o ochraně investic a o zamezení dvojího zdanění se 70 zeměmi světa, včetně zemí OECD). Neméně důležitá se ukázala existence či absence aktivní podpory investic formou investičních pobídek. Středoevropské země rovněž zvyšovaly svou investiční atraktivitu postupným snižováním sazeb daně z příjmu právnických osob (DPPO). Zatímco v roce 1993 byly sazby DPPO v těchto zemích na úrovni 40 – 45 %, v roce 2003 jsou tyto sazby v rozmezí pouhých 18 – 31 %. Navíc země s vyššími sazbami hodlají k další redukci těchto sazeb ještě přistoupit.

Obr. 11: Měsíční pracovní náklady ve vybraných tranzitivních zemích v roce 2003 (v EUR)

Pramen: NEWTON (2003b): Investiční pobídky v České republice, Newton Holding, a.s., Praha

Studie „Competitiveness of Central and Eastern Europe Industries - Now and in Enlarged EU“ Vídeňského institutu pro mezinárodní hospodářská srovnání (WIIW 2003) porovnává mzdovou úroveň (v EUR), produktivitu práce a jednotkové pracovní náklady ve zpracovatelském průmyslu vybraných středoevropských tranzitivních zemí s Rakouskem. Podle této studie dosahovaly v roce 2001 mzdové náklady v tranzitivních zemích zhruba 12-20 % rakouské úrovně, produktivita práce měřená paritou kupní síly 45 – 67 % a jednotkové pracovní náklady tudíž 22 - 40 % rakouské úrovně. Relativně nejnížší jednotkové pracovní náklady (ukazatel mezinárodní konkurenceschopnosti poměru ceny práce a produktivity práce) mělo Maďarsko (22,7%) a nejvyšší Polsko (39,8%). Jednotkové pracovní náklady v ČR dosahovaly 36 % úrovně Rakouska.

Tab. 24: Srovnání mzdové úrovně, produktivity práce a jednotkových mzdových nákladů tranzitivních zemí s Rakouskem ve zpracovatelském průmyslu v roce 2001 (%)

země	hrubé mzdy	produktivita práce	jednotkové pracovní náklady
Česká republika	16,0	44,4	36,1
Maďarsko	15,4	66,8	22,7
Polsko	19,9	50,0	39,8
Slovensko	12,2	53,7	22,8

Pramen: WIIW (2003): Competitiveness of Central and Eastern Europe Industries - Now and in Enlarged EU, Vienna

K relativnímu poklesu výhody levné pracovní síly v tranzitivních zemích střední Evropy dochází také souběžně s politickou a ekonomickou stabilizací ve státech bývalého Sovětského svazu a zejména s „otevíráním“ Číny, jejíž vstup do WTO (World Trade Organisation) a postupné uvolňování regulace finančního účtu, může být významným impulsem pro přemístění investic a podnětem pro další vlnu restrukturalizace světové ekonomiky. Jak správně podotýká M. Srholec (2004b), zvláště když montážní FDI jsou vysoce mobilní a zpravidla nenavazují významnější vazby v hostitelské ekonomice.

Lokalizační faktory zahraničních investic v tranzitivních ekonomikách jsou tradičním tématem analýz FDI a existuje řada odhadů významu jednotlivých faktorů na makroekonomické i odvětvové úrovni v průběhu celých devadesátých let. Desítky ekonomů se ve svých člancích a odborných statích snaží o statistické přehledy založené na složitých výpočtech a modelových předpokladech. Není účelem této práce je rozebírat a hodnotit, uvádíme zde pouze vybrané příklady hodnocení a aplikace v oblasti PZI.

Např. M., J., Harrison (2003) používá ve svém článku „výkonový index příchozích FDI“, kdy podle statistiky UNCTAD (1998 – 2000) zaznamenává a seřazuje 140 zemí během tříletého období srovnáním FDI a GDP pro každou zemi. Ukazatel je poměrem podílu dané země na celkových (světových) FDI a podílu jejího GDP na světovém GDP⁸¹. Matematický vzorec je následující:

$$IND_i = FDI_i / FDI_w / GDP_i / GDP_w,$$

kde:

- IND_i je výkonový ukazatel příchozích PZI i-té země,
- FDI_i je příliv PZI do i-té země,
- FDI_w je světový příliv PZI,
- GDP_i je HDP i-té země,
- GDP_w je světový HDP.

Jestliže podíl země na přílivu globálních FDI odpovídá relativnímu podílu na světovém GDP, bude index roven 1. Pokud je vyšší než 1, je podíl FDI vyšší než podíl na světovém GDP, pokud je nižší než 1, je podíl FDI nižší než podíl na světovém GDP. Užití výkonového ukazatele příchozích FDI podle UNCTAD poskytuje relativní míru srovnávající jak velké bohaté země s korupčním prostředím, tak bez něho, s méně rozvinutými a menšími zeměmi s korupčním prostředím či bez něho.

Z českých ekonomů se aplikační analýze přímých zahraničních investic a analýze determinant přílivu FDI velmi podrobně věnuje V. Benáček (2000). Aplikace v oblasti PZI člení na tři nosné oblasti, které jsou spojeny s vedením hospodářské politiky:

- analýza determinujících faktorů, které jsou příčinou přítomnosti FDI v dané zemi nebo v daném odvětví,
- analýza přímých efektů FDI na hostitelský podnik (tj. na jeho produktivitu práce, návratnost kapitálu, zaměstnanost, mzdy, export, import, růst, atd.),
- analýza nepřímých efektů (spillovers) na danou hostitelskou ekonomiku.

Posledně jmenovaný úkol považuje Benáček za naprosto klíčový, protože právě oblast nepřímých efektů je ve světě považována za rozhodující pro hospodářský přínos.

V rámci české odborné geografické obce se otázkou hodnocení zahraničních investic zabývá především P. Pavlínek (např. 1998a, 2000a, 2002b, 2003, 2004). Své teoretické a modelové předpoklady ověřuje mimo jiné empirickým výzkumem u významných podniků se zahraniční kapitálovou účastí v ČR. Největší pozornost věnuje lokalizačním faktorům a předpokladům zahraničních investic v automobilovém průmyslu. Ve své studii z roku 2004 provedl např.

---

⁸¹ Tento výpočet lze modelově použít také např. na srovnání krajů ČR v rámci celé České republiky – viz dále. GDP – Gross Domestic Product (HDP – hrubý domácí produkt).

řízené rozhovory s 20 manažery a řediteli firem, které dodávají komponenty pro automobilový průmysl. Zajímal se především o aktuální ekonomický stav společnosti, účinky změn vlastnických struktur na strategii restrukturalizace společnosti, počet pracovníků a průměrné mzdy. P. Pavlínek dospěl k závěru, že FDI sice pozitivně ovlivňují podnikání firem se zahraničním kapitálem, tyto pozitivní efekty se však nepřenášejí na tuzemské společnosti. Často vyzdvihované vedlejší efekty (spillovers) FDI považuje v zemích CEE za slabé a statisticky nevýznamné. Opírá se přitom o další výzkumy jiných autorů a argumentuje krátkou časovou řadou sledovaného problému, což nepovažujeme v jeho práci za zcela korektní. K prokazatelnému projevu vedlejších efektů FDI v oblasti know-how doporučuje Pavlínek sledovat pouze domácí společnosti s dosaženou minimální úrovní technologické kapacity, což se jeví jako poněkud zavádějící požadavek.

J. Blažek (1996b) provádí analýzy nejen zahraničních investic na základě teorie rozmístění sídel ústředí velkých firem zpracovatelského průmyslu a progresivních výrobních služeb. Na příkladu 200 podniků s největším obrátem v ČR hledá prostorové předpoklady koncentrace ústředí v souvislosti s významovou hierarchií sídelního systému. Velké firmy působící v progresivním terciéru posuzuje jako významné aktéry regionálního rozvoje v navazující práci (Blažek, J., 2001b). Dále sleduje závislost regionálních trhů práce na přílivu FDI, přičemž obhajuje nutnost zřízení regionálních samospráv, které budou provádět „skutečnou“ regionální politiku (Blažek, J., 1997b).

Regionálně – ekonomické analýzy lokalizačních aspektů zahraničních investic a investiční atraktivita regionů ČR jsou častým tématem prací M. Viturky (např. 1998 s kolektivem autorů, 2000c, 2000e, 2001b a další). Za základní územní jednotky většinou používá vybraná města ČR resp. jejich nodální regiony v souvislosti s existencí determinované pozice okresních měst a jejich vztahu ke konstituovaným rozvojovým osám. Investiční atraktivitu regionů (příp. obcí a měst) podloženou analýzou lokalizačních faktorů dokládá často empiricky ověřenými preferencemi významných investorů. Protože se požadavky investorů na optimální kombinaci lokalizačních faktorů liší především podle zaměření jejich aktivit, provádí analýzy zvláště za skupiny zpracovatelského průmyslu, distribuce a tzv. produktivních služeb⁸².

M. Viturka vychází z praktické aplikace teorie polarizovaného rozvoje a hypotézy, že investiční atraktivita center regionů limituje investiční atraktivitu ostatních obcí/měst daného regionu. Rozlišuje rozvojové póly mezinárodního, národního, regionálního a subregionálního významu, více či méně integrované prostřednictvím rozvojových os. Rozvojovou akceleraci růstových regionů podvazuje existencí infrastrukturních a institucionálních předpokladů. Obecně tak respektuje principy ekonomické organizace prostoru zdůrazňující roli tzv. centrálních míst.

Poměrně častou formou hodnocení významu zahraničních investic v České republice na rozvoj regionů jsou regionální prostorové analýzy vyjadřující „indexové“ vztahy objemu přímých zahraničních investic na obyvatele (v Kč, USD...) nebo počtu podniků se zahraniční kapitálovou účastí na obyvatele (absolutní počet) resp. na celkové zaměstnanosti (zaměstnanosti v průmyslu/zpracovatelském průmyslu – v %). Výsledky všech analýz

---

⁸² Produktivními službami rozumí M. Viturka peněžní, pojišťovací, obchodní, informační, poradenské, projektové, zprostředkovatelské a vědeckovýzkumné služby. Zdůrazněny jsou lokalizační faktory podskupiny progresivních služeb – první 4 uvedené druhy služeb, zbývající druhy jsou řazeny k podskupině podpůrných služeb.

jednoznačně potvrzují existenci Z-V gradientu v prostoru České republiky⁸³, tzn. koncentraci zahraničních investic a podniků se zahraničním kapitálem v západních příhraničních regionech a slábnutí tohoto jevu východním směrem. Výjimku tvoří především jádra a zázemí největších městských aglomerací.

5.4. Přímé zahraniční investice – příliv a struktura

Příliv a struktura přímých zahraničních investic je jedním z nejvíce sledovaných jevů v současné ekonomii. Podle UNCTAD (2003b) bylo v roce 2003 ve světě 64 tis. nadnárodních firem s 870 tis. zahraničními pobočkami, které v souhrnu vytvářely zhruba třetinu celosvětového HDP a téměř třetina světového obchodu probíhá v jejich produkčních sítích. Celosvětový stav FDI se mezi roky 1990 a 2003 zvýšil více než čtyřnásobně, a to z 1,95 triliónu USD na 8,45 triliónu USD (UNCTAD 2004). Ačkoliv podíl nových členských zemí EU v celosvětovém stavu FDI nepřesahuje 2 %, od poloviny devadesátých let předstihují v hodnotě přílivu FDI na obyvatele či v poměru FDI k HDP většinu zemí jihovýchodní Asie, Latinské Ameriky i jižní státy EU.

Podle M. Štěpánka (2004) klesaly globální přímé zahraniční investice již druhý rok za sebou a v roce 2002 dosáhly úrovně 651 mld. USD. To bylo zhruba o 21 % méně než v roce předcházejícím a zároveň nejméně od roku 1998. Tyto údaje se o něco liší od oficiálních statistiky UNCTAD (2004), která udává pro rok 2002 příliv FDI ve světě na úrovni 679 mld. USD a pro rok 2003 hodnotu 560 mld. USD. Nic to však nemění na tendenci výrazného globálního poklesu přílivu FDI, který trvá od roku 2000. Hlavním faktorem způsobujícím tento pokles byl pomalý ekonomický růst ve většině hlavních ekonomik světa a slabé vyhlídky na jeho oživení, přinejmenším v nejbližší budoucnosti⁸⁴. Se stagnací v ekonomikách tzv. triády (USA, EU, Japonsko) poklesl především objem M&A, které se koncentrují právě v rámci vyspělých zemí.

Situace v zemích střední a východní Evropy však byla zcela odlišná. Region jako celek vykázal rekordní příliv FDI ve výši 29 mld. USD, což bylo o 4 mld. USD více než v roce 2001. Tento výsledek však v sobě skrývá dva odlišné trendy. Příliv FDI rostl v devíti zemích regionu, zatímco v deseti klesal.

Tabulka č. 25 ukazuje, že v roce 2003 došlo k výraznému poklesu přílivu FDI ve všech tranzitivních zemích střední Evropy⁸⁵. Naopak pobaltské republiky pokračují i v tomto roce v růstu FDI, což je mj. možné vysvětlit časoprostorovým modelem Evropy a doběhem vrcholu přílivu FDI v Z-V gradientu „vyspělé země západní Evropy – tranzitivní země střední Evropy – tranzitivní země východní Evropy (Pobaltí)“ resp. přesunem největších objemů FDI do zemí s nejnižšími pracovními náklady.

⁸³ Nejméně markantní kontrast mezi „západem“ a „východem“ se na okresní úrovni ČR projevuje při přepočtu objemu FDI na obyvatele. Příklad studií: Tonev, P., Toušek, V. (2002b); Toušek, V., Tonev, P. (2002b); Toušek, V. (2003); Vančura, M. (2004a); Macúchová, Z. (2004) a další.

⁸⁴ Pokles toku investic však nebyl stejný ve všech regionech. Téměř polovinu poklesu mezi rozvinutými zeměmi si připsaly na svůj vrub USA a Velká Británie, oproti tomu největším příjemcem FDI se stala Čína s 53,5 mld. USD.

⁸⁵ Maďarsko dokonce vykázalo negativní hodnotu přílivu FDI do země, a to zejména v důsledku vysokých splátek mezipodnikových úvěrů. Jak podotýká např. M. Srholec (2004a), Maďarsko ve statistice FDI doposud nevykazuje reinvestované zisky, což hlavně v posledních letech výrazně podhodnocuje hodnotu přílivu FDI.

Tab. 25: Přímé zahraniční investice ve vybraných zemích střední a východní Evropy (v USD)

země	stav FDI na obyvatele (ke konci roku)			roční (hrubý) příliv FDI na obyvatele		
	1993	1997	2002	1993 - 1997	1998 - 2002	2003
Česká republika	331	896	3 766	132	584	352
Maďarsko	542	1 584	2 402	244	177	-8
Polsko	68	377	1 169	86	170	104
Slovensko	75	286	1 890	46	318	110
Slovinsko	485	1 111	2 547	89	284	90
Estonsko	182	820	3 112	138	309	574
Litva	86	519	1 166	36	169	142
Lotyšsko	37	291	1 145	108	141	150

Pramen: UNCTAD (2003c); World Bank (2004); Srholec, M., 2004

Také sektorově se výsledky přílivu FDI do zemí CEE znatelně odlišují. Zatímco automobilový průmysl pokračoval v boomu, např. sektor elektroniky se již potýkal s velkými problémy. Příznivým trendem je naopak postupné zvyšování přidané hodnoty v nově realizovaných investicích, což podle M. Štěpánka (2004) podporovaly dva hlavní faktory: zvyšování investičního ratingu Ruska a s tím spojená velká vlna investic, a také očekávané rozšíření EU o kandidátské země.

Mezi sektory s největším přílivem FDI patří v zemích střední Evropy průmysl, obchod, bankovníctví a telekomunikace. Podíl zpracovatelského průmyslu na stavu FDI se pohybuje v rozmezí 37 - 44 %. Pod hranicí 40 % byl v České republice, ale i v Maďarsku, kde proběhla (na rozdíl od ČR) rychlá privatizace energetického průmyslu a kde je velmi vysoký podíl přílivu FDI do odvětví služeb pro podniky.

Tab. 26: Sektorová struktura stavu FDI v zemích střední Evropy ke konci roku 2001 (%)

odvětví	ČR	Maďarsko*	Polsko	Slovensko	Slovinsko*
Zpracovatelský průmysl	37,6	36,8	41,2	43,8	40,1
Rozvod energií, plynu a vody	6,1	9,4	2,8	0,2	0,6
Obchod a opravy	15,1	12,4	11,4	10,5	14,0
Doprava, skladování a spoje	10,3	7,7	10,7	13,9	1,6
Peněžnictví a pojišťovnictví	14,8	11,3	23,1	25,9	25,8
Služby pro podniky, nemovitosti, R&D	11,4	15,7	1,2	3,0	13,3
Ostatní sektory	4,7	6,7	9,6	2,7	4,6
FDI celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

* údaj za rok 2000

Pramen: WIIW-WIFO (2002); ČNB (2003a): Statistika platební bilance za rok 2002, Praha; ČNB (2003b): Přímé zahraniční investice 2001, Praha

Rychlost pronikání zahraničních investorů do jednotlivých odvětví zpracovatelského průmyslu byla primárně dána jejich rozdílnou přitažlivostí pro zahraniční investory a rozdílným průběhem privatizace v jednotlivých zemích CEE. Např. v Maďarsku vedla od počátku transformace vstřícná hospodářská politika vůči FDI k jejich rychlému proniknutí do většiny odvětví zpracovatelského průmyslu. Maďarsko bylo první zemí střední Evropy, která rozsáhle privatizovala státem vlastněné průmyslové a ostatní podniky (Wokoun, R. a kol., 2004), a je také většinou odborníků považováno za „průkopníka“ přílivu FDI do tranzitivních zemí střední Evropy. V České republice a Polsku není zastoupení podniků s FDI zdaleka tak rovnoměrné, což je odrazem odlišného postoje vlád vůči zahraničním investorům v privatizaci jednotlivých odvětví a specifík české kupónové privatizace. Na tomto místě je však možné

poznámenat, že maďarská „průkopnická cesta“ přímého prodeje podniků do rukou zahraničnímu kapitálu a rychlost privatizace formou FDI byla úzce svázána s velmi vysokým státním dluhem, se kterým Maďarsko (na rozdíl od ostatních zemí střední Evropy) do transformačního období vstupovalo. Tuto skutečnost řada analytiků ve svých pracích opomíjí.

Zastoupení podniků s FDI v zemích střední Evropy bylo a zůstává podprůměrné zejména v upadajících odvětvích s nízkým růstovým potenciálem (např. textilní a kožedělný průmysl a v tradičních odvětvích, která procházela strukturální krizí (hutnictví a kovozpracující průmysl), jejichž restrukturalizace proběhla až na sklonku devadesátých let nebo dosud není dokončena. Výrazně nadprůměrný byl naopak význam zahraničních investorů ve výrobě elektrických a optických přístrojů a ve výrobě dvoustopých motorových vozidel. Jak poznává M. Srholec (2004b), v roce 1999 bylo odvětví výroby dvoustopých motorových vozidel jediným odvětvím s více než 90 % podílem podniků s PZI na tržbách v ČR, Maďarsku i Polsku. Více než z poloviny je pod kontrolou zahraničních investorů průmysl dřevozpracující, papírenský, ale i výroba pryžových a plastických produktů, kde je významné zastoupení výrobců komponent pro automobilový průmysl. V Maďarsku byl např. petrochemický průmysl zprivatizován do rukou zahraničních vlastníků již v 1. polovině devadesátých let, zatímco v ČR zůstává rozhodující mírou v domácím a částečně i státním vlastnictví. Zahraniční kapitál postupně zcela ovládl také obory s vysokou a stabilní domácí poptávkou, jako jsou zpracování tabáku, pivovarnictví, výroba cukru a čokolády (podobně také Vančura, M., 2002b).

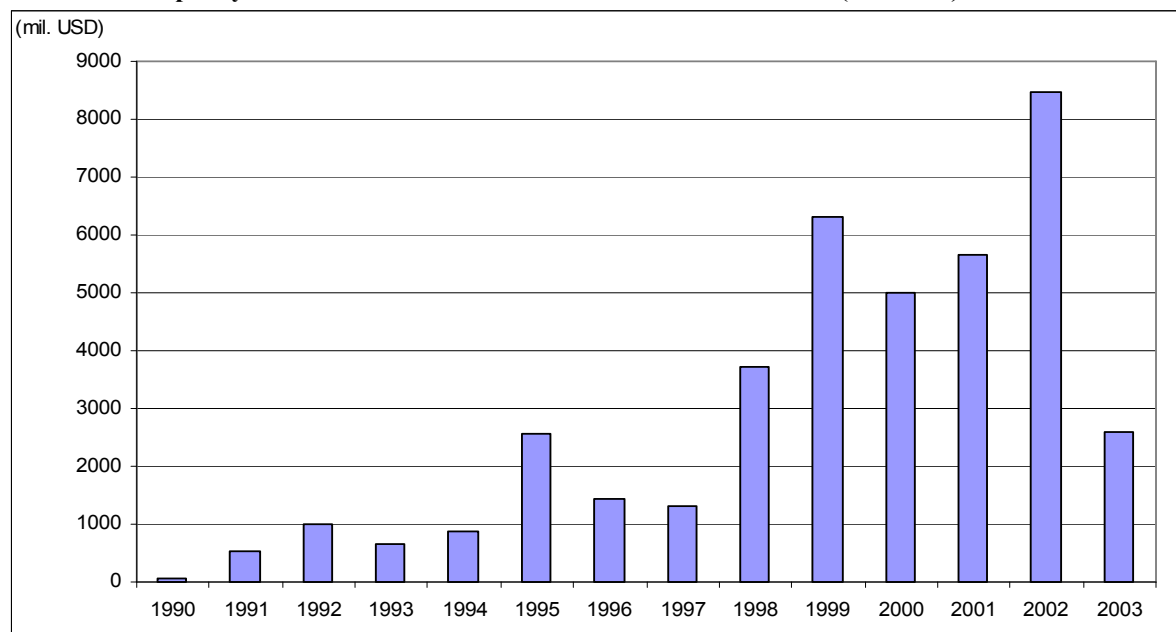
Od počátku devadesátých let do konce roku 1997 dosáhly v ČR přímé zahraniční investice výše 9,2 mld. USD, což bylo méně než v sousedním Polsku (14,6 mld. USD) a Maďarsku (15,9 mld. USD). Do roku 1997 byly v České republice statisticky sledovány pouze přímé zahraniční investice do základního jmění. V období let 1993-1997 dosáhly tyto přímé investice svého maxima v roce 1995, kdy představovaly přibližně 2,6 mld. USD. Pro období po roce 1997 je charakteristický výrazný nárůst přímých zahraničních investic do české ekonomiky, jejichž objem představoval (včetně reinvestovaného zisku a ostatního kapitálu) 3,7 mld. USD v roce 1998 a 6,3 mld. USD v roce 1999. V dalších letech došlo k mírnému poklesu investic na 5,0 mld. USD v roce 2000, resp. 5,6 mld. USD v roce 2001. V roce 2002 prakticky v rozporu s výše uvedenými globálními trendy došlo k opětovnému výraznému nárůstu přílivu PZI do ČR až na 8,5 mld. USD. Podle informací ČNB (2004) i UNCTAD (2004) poklesl v roce 2003 příliv FDI do ČR na hodnotu 2,6 mld. USD.

Ke konci roku 2003 dosáhl stav přímých zahraničních investic v ČR hodnoty 41,0 mld. USD. V roce 2002 dosáhly FDI nejvyšší hodnoty v historii samostatné České republiky, což znamenalo (jak již bylo výše uvedeno) téměř 8,5 mld. USD. Během posledních šesti let (1998 – 2003) činil příliv přímých zahraničních investic 31,7 mld. USD, což je nejvíce ze všech tranzitivních ekonomik střední Evropy. Předběžné údaje ČNB (2004) za první 3. čtvrtletí roku 2004 zaznamenávají příliv FDI do ČR v hodnotě asi 3,5 mld. USD. Při zjištěném růstovém trendu ve druhé polovině roku to bude znamenat atakování či překročení hranice 5 mld. USD za celý rok 2004.

Celkový objem FDI v ČR reprezentuje investice do zhruba 3 700 společností. Tato skupina zahrnuje všechny zahraniční investory na území ČR s výjimkou statisticky nevýznamných drobných podnikatelů. Přibližně polovina celkového objemu FDI je tvořena investicemi do 70 největších společností. Analýza teritoriálního původu zahraničních investic dokládá, že zahraniční kapitál téměř třetiny tuzemských společností se zahraniční majetkovou účastí pochází z Německa, následuje Rakousko a Nizozemí. V hodnotovém vyjádření zaujímají

trvale největší podíl Nizozemí⁸⁶ a Německo, odkud pochází více než 53 % investovaného kapitálu. Téměř 85 % celkového objemu přímých investic v ČR má původ v zemích EU. V posledních letech se zvyšuje zájem o investování v ČR především u japonských firem.

Obr. 12: Příliv přímých zahraničních investic do ČR v letech 1990 – 2003 (mil. USD)

Pramen: ČNB (2003c): Přímé zahraniční investice 2002, Praha; vlastní výpočty

Pokud jde o zájem zahraničních investorů o tuzemské podniky z hlediska jejich velikosti, do velkých podniků s více než 250 zaměstnanci je soustředěno cca 65 % z celkového objemu přímých investic. Do středních podniků s 51 – 250 zaměstnanci je alokováno 13 % objemu zahraničního kapitálu a na zbývajících cca 22 % se podílejí malé podniky do 50 zaměstnanců a společnosti nevykazující vlastní zaměstnance. Zahraniční vlastníci vykazují ve většině společností se zahraniční majetkovou účastí rozhodující vliv. Více než 65 % podniků je vlastněno zahraničním investorem stoprocentně a dalších 24% vykazuje více než padesátiprocentní podíl na základním kapitálu tuzemské společnosti (volně podle Toušek, V., Kunc, J., 2003).

Po zavedení investičních pobídek v roce 1998 se zdrojem statistik FDI na zelené i hnědé louce v ČR staly zejména údaje CzechInvestu a MPO ČR o pobídkových investicích (základním zdrojem mezinárodních statistik FDI je již několikrát výše uváděná organizace UNCTAD – United Nations Conference for Trade and Development se sídlem v Ženevě). Investiční pobídky jsou sice za stejných podmínek pro domácí i zahraniční firmy, nicméně je z jejich nastavení zřejmé zacílení na přilákání FDI – zaměřují se totiž převážně na podporu velkých investičních projektů, čímž zvýhodňují velké nadnárodní společnosti (podíl FDI dosahuje asi 90 % na celkových pobídkových investicích).

Podle údajů CzechInvestu (2004a) byly od dubna 1998 do ledna 2004 uděleny pobídky projektům ve zpracovatelském průmyslu s předpokládanými investicemi ve výši 6,5 mld. USD a plánovaným vytvořením 48,2 tis. pracovních míst. Statistiky MPO ČR (2004a) udávají

⁸⁶ Zde je však třeba připomenout, že se ve skutečnosti nejedná o čistě nizozemský kapitál, protože řada nadnárodních společností (často se sídlem v USA) má právě v Nizozemsku své evropské ústředí.

k 15. červnu 2004 celkem 174 udělených investičních pobídek. Jednatřiceti investorům byly pobídky uděleny v předzákonném režimu, 143 investorům v zákonném režimu⁸⁷.

Tab. 27 : Přímé zahraniční investice v krajích ČR v období let 1993 - 2002

kraj	investice (mil.Kč)	podíl na investicích do NH (%)	investice na jednoho pracovníka (tis. Kč)
Praha	613 048,8	52,6	802,1
Středočeský	114 885,5	9,9	252,0
Jihočeský	38 407,2	3,3	134,9
Plzeňský	50 059,7	4,3	183,9
Karlovarský	14 779,1	1,3	104,8
Ústecký	76 273,9	6,5	218,6
Liberecký	22 305,9	1,9	107,2
Královehradecký	22 843,8	2,0	86,2
Pardubický	26 814,9	2,3	117,6
Vysočina	18 449,6	1,6	83,7
Jihomoravský	59 042,8	5,1	114,3
Olomoucký	26 609,2	2,3	98,1
Zlínský	30 809,1	2,6	118,1
Moravskoslezský	51 198,6	4,4	96,4
Česká republika	1 165 529,1	100,0	244,4

Pramen: ČNB (2003c): Přímé zahraniční investice 2002, Praha; vlastní výpočty

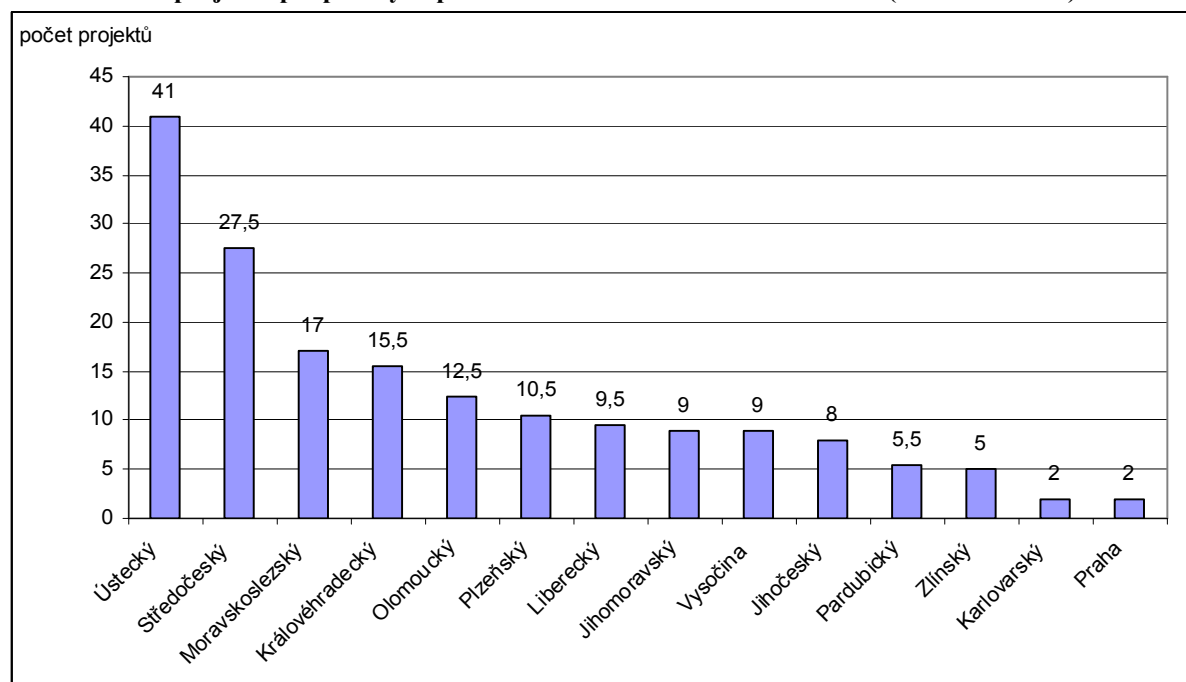
V regionálním rozložení výše přímých zahraničních investic v ČR je patrná dominantní pozice Prahy. V podnicích se sídlem v hlavním městě byla v období let 1993 – 2002 realizována více jak polovina (52,6%) všech přímých zahraničních investic směřujících do ČR a na jednoho pracovníka zde připadalo více jak 800 tis. Kč investic (důsledek toho, že většina velkých domácích i zahraničních společností má v Praze své oficiální sídlo, a jsou zde tedy i statisticky vykazovány). Vysokým podílem investic na jednoho pracovníka se v uvedeném období vyznačovaly i kraje Středočeský a Ústecký. Naproti tomu malý objem investic směřuje do moravských krajů (v kraji Vysočina byl v letech 1993 – 2002 zaznamenána nejnižší hodnota FDI na jednoho pracovníka ze všech krajů ČR – 83,7 tis. Kč). Disproporce v rozložení FDI jsou důsledkem existence řady faktorů, z nichž za rozhodující lze považovat zejména tyto tři: pozice regionů v sídelní hierarchii země, jejich pozice na geografické ose severozápad – jihovýchod a profil jejich ekonomiky (více viz např. Blažek, J., 2001b).

V okresním měřítku byl nejvyšší podíl zahraničních investic na pracovníka realizován v okresech Mladá Boleslav (654,3 tis. Kč), Beroun (554,0 tis. Kč), Most (539,8 tis. Kč). Vyšší než 250 tis. Kč na jednoho pracovníka byl ke konci roku 2002 ještě v okresech Plzeň-město (342,3 tis. Kč), Praha - západ (326,1 tis. Kč), Kutná Hora (311,1 tis. Kč), Rakovník (304,5 tis. Kč), Teplice (297,2 tis. Kč) a Přerov (253,2 tis. Kč). Naproti tomu malý objem investic a s ním související nízký podíl na jednoho pracovníka byl zaznamenán zejména v okresech moravských krajů a v okresech JZ pohraničí: Kroměříž (15,4 tis. Kč na jednoho pracovníka), Domažlice (19,8 tis. Kč), Hodonín (22,4 tis. Kč), Prachatice (25,8 tis. Kč), Karviná (27,7 tis. Kč), Pelhřimov (28,1 tis. Kč) a Písek (28,6 tis. Kč).

⁸⁷ Zde je možno poznamenat, že investiční pobídky v předzákonném režimu obdrželo 33 firem, avšak jedna ze společností oficiálně oznámila svůj nezáměr na pokračování pobídkami podpořeného projektu. Další podpořená společnost se rozhodla přesunout svůj výrobní závod – vlivem nepříznivé hospodářské situace v odvětví – mimo území ČR. V zákonném režimu obdrželo investiční pobídky 148 společností, 5 z nich se je rozhodlo nevyužít.

Obr. 13: Počet projektů podpořených pobídkami dle místa realizace investice (do června 2004)

Pramen: MPO (2004a): Vyhodnocení systému investičních pobídek, Praha

Zcela opačnou situaci zjistíme při pohledu na místo realizace investičními pobídkami podpořených projektů (viz předchozí obrázek). Nejvíce podpořených projektů z celkového počtu 174, směřovalo do poloviny roku 2004 do Ústeckého (41) a Středočeského kraje (27,5) – dohromady téměř 40 %. Na dalších místech již s odstupem následovaly kraje Moravskoslezský (17) a Královéhradecký (15,5).

Tab. 28: Předpokládaný počet nově vytvořených pracovních míst dle místa realizace investice (k 15.6.2004)

kraj	počet nových pracovních míst	MN* k 31.5.2004 (%)
Středočeský	10 503	7,2
Ústecký	8 070	17,0
Olomoucký	6 411	11,7
Pardubický	4 620	8,7
Královéhradecký	3 602	7,5
Moravskoslezský	3 292	16,5
Vysočina	3 231	8,4
Plzeňský	3 219	7,2
Jihomoravský	2 895	11,0
Liberecký	2 873	9,2
Jihočeský	1 748	6,6
Zlínský	1 662	10,0
Praha	1 025	4,3
Karlovarský	190	11,0
Česká republika	53 341⁸⁸	9,9

* míra nezaměstnanosti

Pramen: MPO (2004a): Vyhodnocení systému investičních pobídek, Praha

⁸⁸ Jak je zřejmé ze srovnání např. s údajem CzechInvestu (2004), je třeba brát předpokládané počty nově vytvořených pracovních míst v projektech podpořených investičními pobídkami spíše orientačně.

Celkově bylo ve dvanácti krajích umístěno 5 a více projektů, na samém konci pomyslného žebříčku je Královéhradecký kraj a Hlavní město Praha. Zejména pro Ústecký, ale i Moravskoslezský kraj je tento stav významným příslibem do budoucna, protože na tyto projekty se budou vázat další podnikatelské aktivity, které mohou strukturálně postiženým regionům pomoci k hospodářskému vzestupu.

Pokud budou splněny předpoklady podpořených firem, nejvíce pracovních příležitostí vznikne ve Středočeském (asi 10,5 tis. pracovních míst) a Ústeckém kraji (8 tis.), což znamená téměř 35 % všech plánovaných pracovních míst. Více než 6 tis. pracovních příležitostí by mělo být vytvořeno v Olomouckém kraji, nejméně potom v Praze a Karlovarském kraji. Kraje Vysočina a Jihomoravský patří podle počtu uvažovaných nových pracovních míst v souboru krajů ČR k průměru.

V odvětvové struktuře převažovaly investice do sektoru služeb, které ke konci roku 2002 dosáhly výše 633,2 mld. Kč. V tomto sektoru směřovaly největší investiční toky zejména do finančního sektoru (185,2 mld. Kč), dopravy a telekomunikací (158,0 mld. Kč) a obchodu (138,5 mld. Kč). Do stavebnictví směřovalo v uvedeném období celkem více jak 21,6 mld. Kč. V zemědělství, rybnářství a lesním hospodářství bylo v období let 1993 - 2002 realizováno pouze 612,3 mil. Kč PZI. Celkové investice do průmyslových odvětví k 31.12.2002 činily 510,1 mld. Kč, přičemž největší část z nich směřovala do odvětví zpracovatelského průmyslu (413,5 mld. Kč, tj. 81,1 % přímých zahraničních investic do celého průmyslu).

V první polovině devadesátých let, tedy řadu let před zavedením pobídkového systému, směřovaly přímé zahraniční investice především do terciárního sektoru (atraktivní byly zejména telekomunikace a bankovníctví). Od roku 2000 však v přílivu FDI jednoznačně dominuje průmysl – rozhodující objem zahraničních investic v ČR má průmysl zpracovatelský. Zatímco na počátku transformačního období investice směřovaly především do průmyslu stavebních hmot a průmyslu potravinářského a tabákového, v současnosti jsou zahraniční investice orientovány zejména na elektrotechnický a automobilový průmysl (podobně také Toušek, V., 2003; Toušek, V., Kunc, J., 2003).

Z průmyslových oborů byl nejvyšší podíl FDI na jednoho pracovníka zaznamenán ve zpracování tabáku (3 282,9 tis. Kč), který je charakteristický malým počtem pracovníků a monopolním postavením jednoho výrobce. Přílivem investic vyšším jak 0,5 mil Kč na jednoho pracovníka se vyznačovaly průmysl skla a stavebních hmot (615,1 tis. Kč) a chemický průmysl (525,4 tis. Kč), kde se jednalo zejména o petrochemii a gumárenství. V papírenském a polygrafickém průmyslu dosáhl příliv FDI 377,6 tis. Kč na jednoho pracovníka. Potravinářský průmysl (218,2 tis. Kč) se řadil mezi skupinu odvětví (společně se strojírenským a kovozpracujícím průmyslem – 220,9 tis. Kč a elektrotechnickým průmyslem – 221,1 tis. Kč) s mírně podprůměrnou hodnotou oproti celému zpracovatelskému průmyslu (241,1 tis. Kč). Nejnižších hodnot dosahoval průmysl dřevozpracující (53,3 tis. Kč) a textilní, oděvní a kožedělný (75,3 tis. Kč).

Z celkového počtu 174 projektů podpořených investičními pobídkami mají, podle odvětvové klasifikace, jednoznačně dominantní postavení dvě odvětví zpracovatelského průmyslu. Jedná se o výrobu elektrických a optických přístrojů (36 projektů) a výroba dopravních prostředků (27 projektů). Tato dvě odvětví tvoří téměř dvě pětiny ze všech projektů podpořených investičními pobídkami. Dvacet čtyři projektů směřuje do gumárenského a plastikářského průmyslu, 19 do výroby strojů a zařízení a 17 do výroby kovů a kovodělných výrobků.

Nejméně podpořených projektů se bude realizovat v potravinářském, dřevozpracujícím a ostatním průmyslu. První dvě uvedená odvětví jsou také největšími předpokládanými „tvůrci“ nových pracovních míst (více než dvě třetiny všech avizovaných pracovních míst). Výroba elektrických a optických přístrojů jasně dominuje (asi 23,2 tis. nových míst), výroba dopravních prostředků má zajistit 9,6 tis. míst.

Tab. 29: Přímé zahraničních investice v ČR do odvětví národního hospodářství za období let 1993 - 2002

odvětví	investice (mil. Kč)	podíl na investicích do odvětví (%)	podíl na investicích do NH (%)
zemědělství, lesnictví, rybolov	612,3	100,0	0,1
průmysl celkem	510 081,1	100,0	43,8
<i>těžba nerostných surovin</i>	<i>16 688,6</i>	<i>3,3</i>	<i>1,4</i>
<i>výroba a rozvod energií</i>	<i>79 858,7</i>	<i>15,6</i>	<i>6,9</i>
zpracovatelský průmysl celkem	413 533,8	81,1	35,5
z toho:			
výroba potravin a nápojů	49 203,4	9,6	4,2
textilní, oděvní a kožedělný	15 798,3	3,1	1,4
dřevozpracující	5 386,2	1,1	0,5
papírenský a polygrafický	25 022,1	4,9	2,1
chemický	64 502,9	12,6	5,5
skla a stavebních hmot	52 936,7	10,4	4,5
hutnický	12 598,7	2,5	1,1
kovozpracující	25 060,0	4,9	2,2
strojírenský	22 937,6	4,5	2,0
dopravní strojírenství	71 806,1	14,1	6,2
elektrotechnický	58 696,4	11,5	5,0
ostatní	9 585,2	1,9	0,8
stavebnictví	21 648,5	100,0	1,9
služby celkem	633 187,2	100,0	54,2
z toho:			
obchod	138 545,7	21,9	11,9
pohostinství a ubytování	13 574,7	2,1	1,2
doprava a telekomunikace	157 972,5	24,9	13,6
finančnictví	185 173,3	29,2	15,8
ostatní	137 921,0	21,8	11,8
NH celkem	1 165 529,1		100,0

Pramen: ČNB (2003c): Přímé zahraniční investice 2002, Praha; vlastní výpočty

Co se týče podpořených projektů členěných dle země původu investora, je zde jednoznačná převaha přílivu investičních projektů z Německa (48 projektů). Na druhém místě se objevují projekty z Japonska v počtu 25 a na třetím projekty tuzemské (24). Více než 10 podpořených projektů k nám směřovalo již pouze z Nizozemí (18). Investičních pobídek využily do poloviny roku 2004 firmy ze 17 zemí celého světa.

Podle předběžných údajů UNCTAD (2003b, 2004), ale i řady analytiků je výhled na oživení globálních toků FDI v nejbližších letech nejistý. Jak bylo výše naznačeno, globální trend FDI je určován vývojem ve vyspělých zemích. Pravděpodobně nedojde k zastavení poklesu M&A, jejichž hodnota v zemích OECD poklesla v roce 2003 na nejnižší úroveň od poloviny devadesátých let. V tranzitivních zemích střední a východní Evropy se očekávaný mírný růst přílivu FDI, podpořený argumenty vycházejícími zejména z očekávaných pozitivních dopadů

rozšíření EU a s růstem privatizačních FDI v Rusku při současném zvyšování jeho investičního ratingu, v roce 2003 nepotvrdil. Tyto země jako celek zaznamenaly propad oproti roku 2002 o více než 10 mld. USD (týká se to především tranzitivních střeoevropských zemí). Předběžné údaje České národní banky za 1.-3. čtvrtletí 2004 dávají jasně najevo opětovné zvýšení přílivu FDI do ČR, který se za celý rok 2004 zastaví přibližně na hodnotě 5 mld. USD.

5.5. Přímé zahraniční investice – průmyslové zóny

Průmyslové zóny lze obecně považovat za specifickou formu zvláštních hospodářských zón. Jejich „prehistorický“ původ je možno hledat již ve středověkých přístavech a městech, zejména v západní Evropě. Útlum těchto zón nastal v 19. a na počátku 20. století v důsledku vznikající hospodářské intervence Spojených států amerických. Podle M. Viturky, a kol. (2002), začaly průmyslové parky, které lze do jisté míry chápat jako předchůdce speciálních zón, vznikat na počátku tohoto století ve Velké Británii a ve Spojených státech jako výsledek obchodů na trhu s pozemky. Původně se většina pozemků prodávala pro zemědělské využití, ve snaze zvýšit zisk je však majitelé byli ochotni prodávat i pro jiné účely a vybavit je odpovídající technickou infrastrukturou, což pozemky při prodeji zhodnotilo.

Renesance zvláštních hospodářských zón byla v posledních desetiletích vyvolána snahou po řešení závažných problémů, mezi něž lze zařadit potřebu zvýšit exportní výrobu a devizový příjem, aktivizovat podnikatelskou iniciativu, zastavit úpadek velkých průmyslových center, restrukturalizovat ekonomiku některých oblastí a řešit rostoucí nezaměstnanost. Označení zvláštních hospodářských zón se různí, zejména v závislosti na charakteru a specifice hlavní činnosti. Jednotlivé typy zón nejsou obsahově striktně vymezeny a jsou mezi nimi četné přechodové mezistupně. Velký obsahový rozsah zvláštních hospodářských zón a někdy ne přesně postižitelné hranice rozdílů mezi nimi jsou také příčinou, že nebylo dosaženo jejich jednotného mezinárodního označení.

Vzrůstající význam rozvoje podnikatelských zón a vědeckotechnických parků jako specifické a velmi významné investiční pobídky pro FDI potvrzuje stále rostoucí spektrum a úroveň nabízených rozvojových zón a areálů. Pobídkový aspekt může mít buď charakter regulativní (tj. místně specifický preferenční režim) nebo je založen na výhodách profesionalizace, koncentrace a sdílení, což znamená např.:

- definované ověřené podmínky,
- atraktivní image,
- vlastní profesionální management,
- kvalitní prostředí (podpora podnikání, přírodní/krajinné úpravy, prestižní sousedé),
- možnost sdílení služeb, dodavatelů, kooperace,
- definované podmínky pro expanzi.

Zřejmě nejvelkorysejší podporu FDI lze v posledních letech nalézt v jihoasijských a zejména čínských podnikatelských zónách a vědeckotechnických parcích. Našimi nejbližšími významnými konkurenty v oblasti podnikatelských parků a rozvojových zón jsou Polsko a Maďarsko.

Polsko zvolilo v této oblasti systém vládou zakládaných speciálních průmyslových zón s definovanými kritérii investičních pobídek, která jsou nedílnou součástí individuálních pravidel podnikání v rámci těchto zón (regulativní pobídky). Systém investičních pobídek byl zpočátku nastaven v takovém rozsahu, že musel být na základě intervence EU omezen (více viz např. Wokoun, R. a kol., 2004). Investiční pobídky zahrnovaly mimo jiné 20-ti letou daňovou úlevu a při investici dosahující výše dvou miliónů ECU (tehdy platných), popřípadě vytvoření sta nových pracovních míst, nárok na desetileté daňové prázdniny a dalších deset let padesátiprocentní snížení daní. K tomu ještě existovaly další speciální pobídky pro každou zónu. Do konce roku 1998 bylo v Polsku vytvořeno 17 takových zón.

Také v Maďarsku ve stejném období již v řadě regionů existovaly speciální ekonomické zóny, i když systém úlev zatím nebyl tak rozsáhlý. Přesto vládní podpurný fond pro vytváření výrobních kapacit mohl poskytnout prostředky až do výše 33 % celkových nákladů projektu. Tyto zdroje byly určeny pro rozvoj technické infrastruktury v průmyslových zónách, přičemž šlo jak o nenávratnou podporu infrastruktury, která není přímo v zóně, tak i o návratný příspěvek v rámci rozvíjené zóny. Kromě toho stát mohl poskytnout garanci na půjčku pro rozvoj průmyslové zóny až do výše 50 % nákladů. Vládní podpora v Maďarsku zasahovala i do sfér zaměstnanosti. Fond podpory pracovního trhu nabízel prostředky ve výši 50-100% ročního platu zaměstnance na dobu jednoho roku, zvláštní podporu, určenou Ministerstvem zaměstnanosti, mohl získat investor, který vytvořil alespoň 500 pracovních příležitostí v moderním průmyslovém oboru. Do konce roku 1998 bylo v Maďarsku založeno 98 průmyslových parků.

Průmyslové zóny a parky se postupem času staly významným stimulem ekonomického rozvoje území, ve kterém se nacházely. V Evropě byl jejich vývoj podmíněn restrukturalizací průmyslové základny a snahou o řešení problému nezaměstnanosti. Průmyslové parky se vyvinuly ve dva základní typy: tzv. klasické průmyslové zóny, kde investoři staví výrobní závody a vědeckotechnické parky, které slouží jako centra výzkumu (Viturka, M. a kol., 2002).

Koncepce České republiky je v této oblasti velmi blízká přístupu Maďarska, nicméně s výrazným časovým zpožděním. Podpora rozvoje průmyslových zón byla v ČR zahájena v roce 1998 usnesením vlády o schválení dotace 55,6 mil. Kč na investiční přípravu zón měst Karviná a Bystřice nad Pernštejnem (kraj Vysočina) jako předpokladu tvorby nových pracovních příležitostí v oblastech postižených restrukturalizací průmyslu. Pokud pomineme dotace pro tyto průmyslové zóny přidělené vládním usnesením č.379/98 (šlo o 55,6 mil. Kč z prostředků Ministerstva práce a sociálních věcí ČR na aktivní politiku zaměstnanosti), byl systém podpory rozvoje průmyslových zón do státního rozpočtu zařazen teprve v roce 1999 vládním usnesením č.4/99 (v kapitole Ministerstva průmyslu a obchodu – MPO), kdy státní podporu na jejich založení a rozvoj obdrželo 18 obcí (podobně také Toušek, V., 2003).

Většinou šlo o města, která začala tyto zóny budovat již v minulosti, aniž by věděla, že nějakou podporu od státu mohou získat. Dotace v celkové výši cca 150 miliónů korun byla použita na vybudování technické infrastruktury na 336 hektarech. V nových průmyslových zónách bylo již v roce 1999 uskutečněno sedm projektů v hodnotě 284 miliónů dolarů a vzniklo celkem na 2900 přímých pracovních míst. Ačkoliv schválené regule o průmyslových zónách umožňovaly dotaci obcím až do výše 60 % celkových nákladů, tvořily prostředky státního rozpočtu jen 32 % nákladů na technickou infrastrukturu a pouze 19% nákladů na pořízení připraveného území (Viturka, M. a kol., 2002).

Podpora rozvoje průmyslových zón byla legislativně zakotvena v zákoně o č. 72/2000 Sb., o investičních pobídkách. Současná verze tohoto programu nese název „Program na podporu rozvoje průmyslových zón 2001 – 2006“. V roce 2002 bylo do tohoto programu zahrnuto více než 70 zón a ve stejném roce CzechInvest evidoval dalších asi 200 zón menších jak 10 ha a cca 70 objektů⁸⁹. Program na podporu průmyslových zón je členěn na čtyři základní podprogramy, jež se dotýkají:

- investiční přípravy průmyslových zón,
- regenerace průmyslových zón,
- výstavby a rekonstrukce hal,
- akreditace průmyslových zón.

Program podpory rozvoje průmyslových zón je nyní v ČR součástí komplexního přístupu v podpoře přílivu zahraničních investic a zároveň podpory rozvoje konkurenceschopnosti v regionálním měřítku. Program je tedy zaměřen na přípravu průmyslových zón, regeneraci nevyužívaných průmyslových areálů tzv. brownfields, podporu výstavby spekulativních nájemních hal a podporu zvyšování konkurenceschopnosti průmyslových zón v rámci podprogramu akreditace. Od roku 2003 je program zaměřen i na podporu účasti privátního sektoru v přípravě průmyslových zón a umožňuje získat podporu i tzv. rozvojovým společnostem. Příjemcem podpory může být tedy nejen obec, svazek obcí či kraj, ale také rozvojová společnost (developer). Z hlediska výše a druhu podpory má veřejný a soukromý sektor v rámci tohoto programu stejné podmínky.

Účelem programu není pouze podpora výstavby technické infrastruktury průmyslových zón a výstavby nájemních objektů, ale také respektování zákonů trhu podnikatelských nemovitostí jako celku. Proto je kladen, na rozdíl od předešlé verze, větší důraz na participaci developerů a bank. Základním způsobem stanovení výše podpory je princip tzv. nákladové diference, tj. rozdílu mezi náklady na přípravu určitého projektu a výnosů z tohoto projektu. Předmětem podpory prostřednictvím přímých dotací jsou zejména komunikace, terénní úpravy, regenerace území včetně demolice nevyužívaných objektů a odstranění ekologických zátěží. Inženýrské sítě jsou podporovány především prostřednictvím dotací úroků z úvěrů vázaných na jejich výstavbu. Předmětem podpory je také převod pozemků Pozemkového fondu ČR za zvýhodněnou cenu (Toušek, V., 2003).

Studie „rozvoj podnikatelských parků – program pro ČR“, zpracovaná pro CzechInvest zahraničními konzultanty koncem devadesátých let, definuje pro ČR 6 základních typů průmyslových zón – podnikatelských parků:

- místní průmyslová zóna,
- regionální průmyslová zóna,
- strategický firemní průmyslový park,
- podnikatelský park regionálního významu,
- podnikatelský park národního významu,
- speciální rozvojové parky.

Rozvojové trendy v poslední době stále více akcentují četné výhody územní koncentrace příbuzných, navazujících a servisních firem (tzv. clustering). Praktickým řešením jsou různé typy podnikatelských parků a průmyslových zón s pestrým spektrem na různých úrovních

---

⁸⁹ Např. Víturka, M., Halámek, P., 2002 provádějí klasifikaci průmyslových zón na souboru 168 připravených zónách a 34 připravovaných.

propojených podniků, případně firemní parky slučující subjekty celé fáze výrobního procesu, včetně podpůrných etap a služeb do jednoho místa. Kromě zvýšení efektivity podnikání přináší tato řešení i výrazné zlepšení kvality pracovního a životního prostředí.

Jak je zřejmé z předchozího textu, problematice podpory rozvoje průmyslových zón a technologických parků v ČR⁹⁰, jako specifické a účinné formy investiční pobídky i pro příliv FDI, je věnována řada studií „státních“ agentur (CzechInvest), regionálních agentur (regionální rozvojové agentury), ale i odborných článků, výzkumných zpráv a záměrů. Není cílem této práce je podrobněji rozebírat a hodnotit, každá z významnějších studií si vytváří vlastní typologii průmyslových zón/parků (např. Vančura, M., 2000; Viturka, M. a kol., 2002; návazně Viturka, M., Halámek, P., 2002; Wokoun, R. a kol., 2004 a další). Cílem disertační práce bylo poukázat na význam vzniku a rozvoje průmyslových zón jako specifické a velmi významné formy investiční pobídky a doložit úspěšnost/neúspěšnost podnikání v tomto „oboru“ konkrétními příklady v Jihomoravském kraji a kraji Vysočina.

5.5.1. Příklad úspěšné průmyslové zóny: Central Trade Park Modřice

Modřická průmyslová zóna, která patří v současné době k nejúspěšnějším v celé ČR je od svého vzniku úzce spjata s developerskou společností CTP Project Invest. Společnost CTP byla v České republice založena v roce 1996 skupinou nizozemských stavebních podnikatelů a investorů. Česká republika byla vybrána jako výchozí lokace ve střední a východní Evropě, kde nabízí mezinárodním klientům, přemísťujícím své podnikatelské aktivity z tzv. „higher – cost“ zemí⁹¹, výstavbu průmyslových a kancelářských (administrativních) provozů na klíč.

Proč právě CTP a Česká republika? Česká republika je pokládána mnoha nadnárodními společnostmi za „země neomezených možností“, což není překvapující, uvážíme-li, že se ČR může pochlubit nejvyšším objemem přímých zahraničních investic na hlavu v porovnání s ostatními zeměmi střední a východní Evropy. Všeobecná politická a ekonomická stabilita a progresivní programy vládní podpory zahraničních investorů také hrají významnou roli ve stabilním růstu české ekonomiky. Přitažlivost této země bude pokračovat i nadále v souvislosti s přistoupením k Evropské unii, které otevírá nové trhy a přináší "bezhraniční" přepravu materiálu a výrobků.

Zeměpisná poloha České republiky v „srdci Evropy“ je velmi výhodná pro nadnárodní průmyslové a logistické společnosti, které využívají krátké tranzitní doby a nízké přepravní náklady při dopravě na hlavní trhy západní i východní Evropy. Silný příliv výrobců původního vybavení a zařízení (OEM - Original Equipment Manufacturers) přesouvajících místo realizace svých aktivit do České republiky vede k prudkému rozvoji dodavatelů, kteří si přejí následovat své zákazníky a získat tak podstatnou konkurenční výhodu nad konkurenčními firmami.

Česká železniční a silniční síť je daleko modernější než ty v sousedních zemích východní Evropy a její další rozvoj je zajišťován pokračujícími masivními investicemi. Pražské letiště se stává hlavním mezinárodním uzlem pro leteckou dopravu v tranzitivních zemích střední a východní Evropy. V Brně a Ostravě jsou také mezinárodní letiště, schopná zajistit přímé linky do Prahy a dále.

---

⁹⁰ Označení „zóna“ a park“ není přesně vymezeno a jeho užívání je hodně subjektivní. Obecně by rozdíl mezi zónou a parkem měl být ve vyšší kvalitě prostředí, služeb a managementu v případě parků.

⁹¹ Označení pro země s vyššími náklady.

Přitažlivost České republiky nekončí u její zeměpisné polohy - to je pouze počátek. V České republice je početná a dostupná pracovní síla a vysoká kvalita vzdělávací a kvalifikační základny. Česká republika je tak schopna vyhovět těm společnostem, které se snaží o rovnováhu mezi vysokou odbornou kvalifikací a konkurenceschopnými mzdovými náklady.

Česká republika přitahuje rychle se zvyšující objem investic v odvětvích služeb a výzkumu a vývoje. Společnosti, které chtějí využít jazykové dovednosti a flexibilitu českých pracovních sil si vybírají Českou republiku jako svou prioritní lokalitu pro různé typy služeb, včetně zákaznických center, obslužných oddělení, výzkumu a vývoje, zkušebních středisek, středisek rozvoje a vývoje výrobků a finančních služeb.

CTP se zaměřuje na výstavbu výrobních, logistických a kancelářských provozů nejvyšší kvality postavených na základě "stavby pro pronájem (built-to-lease)". Od založení v roce 1996 CTP rychle expandovala a v současné době je největším developerem průmyslové výstavby v zemi, který provozuje celostátní síť průmyslových zón vysoké strategické důležitosti po celé České republice.

CTP poskytuje svým klientům kompletní portfolio služeb přizpůsobených daným požadavkům za účelem dosažení efektivní výstavby provozů, což jim umožňuje koncentrovat se na hlavní předmět podnikatelské činnosti. CTP realizuje požadavky svých klientů v souvislosti s poptávkou po silném místním partneru, který poskytuje kompletní zpracování projektu - od návrhu provozů, dispozičního plánu, projektování výstavby po získání nutných povolení a oprávnění. CTP nabízí flexibilní varianty pronájmu a možnost kdykoliv rozšířit provozy, což zajišťuje pro společnosti neomezený růstový potenciál a dlouhodobou flexibilitu. Umožňuje také financování vnitřní instalace a vybavení bez ohledu na míru specifčnosti jednotlivého projektu pro konkrétního zákazníka.

Rámeček 9: Projektování investiční výstavby "od A do Z"

Financování

CTP financuje projekty prostřednictvím svých soukromých investičních fondů v Holandsku a prostřednictvím těsné spolupráce s mezinárodními bankami, které fungují v České republice (zejména Erste bank). Tento systém poskytuje klientům CTP jistotu a finančně silného partnera.

Dispoziční plán a návrh

Interní tým projektantů a architektů CTP pracuje od počátku projektu v těsné spolupráci s klienty, navštívuje existující prostory a provádí kompletní inspekci provozovaných operací. Tento přístup umožňuje týmu projektantů vytvořit optimalizované dispoziční plány přizpůsobené danému účelu pro dosažení maximální efektivity.

Příprava průmyslové zóny

CTP kompletuje průmyslové zóny tak, aby byly připraveny pro klienty. Všechny zóny jsou ve vlastnictví CTP, je provedeno jejich rozpásmování a jsou již vybaveny rozsáhlými soubory technického vybavení a dopravní infrastrukturou. Na jednotlivé pozemky již byla získána územní rozhodnutí, což umožňuje CTP ihned zahájit stavební činnosti.

Povolení a oprávnění

Jedna divize v rámci CTP je vyhrazena pro činnosti vedoucí k získání povolení ve prospěch klientů a je za to výhradně odpovědná. Tento tým již v České republice získal velké zkušenosti a přísně se drží všech právních a zákonných postupů. CTP zaručuje včasné dodání povolení od orgánů provádějících hodnocení dopadu na životní prostředí (EIA), územního rozhodnutí, stavebního povolení a konečného provozního povolení, čímž umožňuje klientům věnovat se výhradně hlavním provozním záležitostem.

Výstavba

Vedoucí projektů CTP v každé lokalitě pracují přímo na staveništi, aby zajistili, že jednotlivé projekty jsou

postaveny v souladu s nejvyššími standardy a přesně podle dohodnutého projektu a dispozičního řešení. Všechny projekty jsou v souladu se stavebními normami EU a České republiky. Tým je odpovědný za včasné předání stavby, přičemž platí, že dokončení většiny projektů je realizováno do 5 měsíců.

Stavba pro pronájem

Provozy postavené CTP jsou skutečně "šité na míru", aby vyhovovaly potřebám klientů – společnost je také schopna financovat a pronajímat vnitřní vybavení včetně jeřábových drah, systémů tlakového vzduchu, lakoven, samočinných hasících zařízení, klimatizačních systémů, napájecího a sběrného vedení, atd.

Řízení a údržba

Areály průmyslové zóny CTP jsou samostatná území, která poskytují klientům 24-hodinové zabezpečení, bezpečnostní oplocení, přepravní služby, údržbu pozemních komunikací a osvětlení, údržbu budov, terénní úpravy a odklizení sněhu. Tým údržby budov CTP je dislokován přímo v areálu průmyslové zóny, aby vyhověl potřebám nájemníků.

V rámci svých aktivit v České republice se společnost CTP řídí a orientuje podle Zákona o investičních pobídkách č. 72/2000 Sb. v platném znění, v platnosti od 1. května 2000, vztahujícího se jak k průmyslové výrobě, tak technologickým centřům a službám podpory podnikání. CTP využívá mnoha výhod, které umožňuje forma leasingu oproti tradičním formám financování a vlastnického uspořádání. Nadnárodní společnosti shledaly operativní leasing výroby, skladů a kancelářských budov a vybavení jako nejvhodnější způsob provozování nemovitostí v České republice⁹². Na území ČR dosud CTP vytvořila šest následujících projektů:

1. Central Trade Park D1 Humpolec
  - plocha pozemku: 150 000 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 30 000 m²
  - velikost budov: 1 500 – 20 000 m²
2. Central Trade Park Modřice
  - plocha pozemku: 400 000 m²
  - celková zastavěná plocha: 180 000 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 97 000 m²
  - velikost budov: 2 000 – 30 000 m²
3. Central Trade Park Brno
  - plocha pozemku: 360 000 m²
  - celková zastavěná plocha: 150 000 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 150 000 m²
  - velikost budov: 1 500 – 30 000 m²
4. Central Trade Park Divišov
  - plocha pozemku: 90 000 m²
  - celková zastavěná plocha: 38 500 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 7 200 m²
  - velikost budov: 2 000 – 7 200 m²

---

⁹² Developer je schopen nabídnout flexibilitu z hlediska doby trvání pronájmu společně s ustanovením o daňové úlevě poskytujícím společnostem další daňová zvýhodnění. Z hlediska provozních užitků leasing nabízí větší flexibilitu, jelikož doba využití může být omezena a ekonomické riziko je převedeno na stranu vlastníka. Jelikož jsou vlastníci obvykle dobře vybaveni pro nakládání s těmito riziky, tento převod obvykle vede k nižším celkovým nákladům.

5. Central Trade Park Ostrava
  - plocha pozemku: 285 000 m²
  - celková zastavěná plocha: 95 000 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 92 000 m²
  - velikost budov: 1 500 – 30 000 m²

6. Central Trade Park Plzeň
  - plocha pozemku: 73 000 m²
  - celková zastavěná plocha: 45 000 m²
  - dostupná zastavěná plocha: 30 000 m²
  - velikost budov: 1 500 – 30 000 m²

V průmyslových parcích Humpolec, Modřice a Divišov má CTP v pronájmu celou plochu areálu, na Brněnské Černovické terase, průmyslové zóně Ostrava – Hrabová a plzeňských Borských polích má pronajatu část areálu. Vedení společnosti, resp. centrála firmy CTP Project Invest, s.r.o. je umístěna v Central Trade Park D1 Humpolec⁹³, ve strategické poloze zhruba v polovině dálnice Praha – Brno. Společnost CTP Project Invest, s.r.o. na konci roku 2004 zaměstnávala v České republice asi 35 osob, z toho v Modřicích 8 osob.

Přestože je centrála společnosti lokalizována do blízkosti Humpolce, “vlajkovou lodí“ průmyslových parků provozovaných CTP je jednoznačně Central Trade Park Modřice. Historie „Modřické průmyslové zóny“ se píše od roku 2001, kdy developerská společnost CTP Project Invest s nizozemskými kořeny uplatnila v Modřicích podobný scénář, jako při své první investici v ČR – při budování soukromé průmyslové zóny u Humpolce. To znamená, že CTP skoupila pozemky, vybudovala veškerou infrastrukturu a začala stavět “na klíč“ tovární haly a pronajímat je vybraným společnostem.

Modřická lokalita se ocitla v hledáčku nizozemských investorů z několika praktických důvodů:

- strategická poloha asi 2 km jižně od Brna na hlavním uzlu dálnice D1 do Prahy – Vídně (R52) – Bratislavy (D2) – Olomouce a k polským hranicím,
- bezprostřední zázemí druhého největšího města ČR s asi 375 tis. obyvateli a dalším půl miliónem lidí bydlících v okolí města Brna,
- jižní předměstí Brna (přestože jsou Modřice samostatné město) s dobrým dopravním napojením jižních autostrád do centra města i běžnou dostupností MHD,
- nadprůměrná nezaměstnanost ve městě Brně,
- několik univerzit a technických vysokých škol, řada profilově zaměřených středních škol – patrně nejkvalifikovanější pracovní síla v zemi,
- dostupná a levná, ale přitom vysoce kvalifikovaná pracovní síla a další.

Ke spolurozhodování o výstavbě průmyslové zóny u Modřic přispěla také korektní a přímá jednání s agenturou CzechInvest, která řadu projektů v zóně zprostředkovala, ale i modřické radnice. Ta sice nemá s CTP žádnou bilaterální dohodu o „vzájemné prospěšnosti“, přesto je podnikání tohoto typu na svém katastru vstřícně nakloněna. Naopak značná část firem působících v průmyslovém parku zde má své sídlo, a tedy i část jejich zisku se obrací v rozpočtu města.

---

⁹³ Více o Central Trade Park D1 Humpolec např. ve studii „Průmyslové zóny a průmysl kraje Vysočina“ (Viturka, M. a kol., 2002).

Tab. 30: Společnosti působící v Central Trade Park Modřice (stav: podzim 2004)

název firmy	zahájení provozu	zastavěná plocha v ²	počet pracovníků	aktivity	původ kapitálu
Andrew Corp.	2003	10 500	455	design, výroba , systémy a služby pro komunikační zařízení	USA
IFE/Knorr Bremse	2002	8 000	300	automatické a elektricky řízené dveřní systémy pro kolejová vozidla	Německo/ Rakousko
IMI Norgren	2002	10 500	286	pneumatické komponenty a systémy průmyslové automatizace	UK/USA
SMB/Danaher Motion	2004	11 000	260	průmyslové aplikace pro letecký a vojenský průmysl, robotika, obalová technika, kompletace elektr. souč.	USA
PSM International	2004	5 700	118	specializované kotevní prvky a spojovací systémy	UK
Xaloy	2003	?	75	procesní systémy a strojírenské komponenty	Švýcarsko
DHL*	2002	6 000	65	logistika, distribuce	Německo
Electroworld	2004	30 000	55	logistika, distribuce	UK
Bernex Bimetallic	2003	5 500	52	technologické systémy a komponenty pro zařízení pro tváření plastů a výtlačné lisování	Švýcarsko
Mergon	2004	3 000	32	výlisky pro automobilový průmysl, kancelářské stroje, medicínská zařízení, domácí spotřebiče	Irsko
Tyco	2004	1 200	31	vývojové a kancelářské plochy	USA
BioVendor	2004	?	29	medicínská technika, výzkum a vývoj molekulární a buněčné medicíny	USA
Gebrüder Weiss	2004	2 300	28	logistika, distribuce	Rakousko
Drusped Lagermax	2004	2 200	25	logistika, distribuce	Rakousko
TNT	2004	?	24	logistika, distribuce	UK
Fabrica Brilux	2004	?	20	papírové kapesníky, ubrousky a utěrky z přírodních materiálů	Venezuela
Nunner	2004	3 000	17	logistika, distribuce	Nizozemí
Kompan	2004	6 000	10	zařízení pro dětská hřiště ze dřeva kovu a plastů	Dánsko
UPS	2004	2 700	10	logistika, distribuce	USA
PST Ostrava	2004	3 000	6	logistika, distribuce	ČR
Exel	2003	?	5	logistika, distribuce	USA
Inventec	2003	12 500	0	Počítačové komponenty, displeje, digitální fotoaparáty, notebooky	Taiwan

Pozn.: Společnosti jsou řazeny sestupně podle počtu zaměstnanců

*DHL, Danzas a EuroExpress jsou nyní pod jenou značkou DHL

Pramen: CTP Project Invest, www.ctpinfo.com

V roce 1999 se začala odvíjet historie modřické zóny průzkumnou studií, jejímž cílem bylo najít vhodnou lokalitu, o rok později byla vybrána zóna v Modřicích. V roce 2001 skupila společnost CTP Project Invest pozemky a začala stavět první dvě haly pro firmy Danzas a IFE, vybudovala příjezdovou cestu, rozvedla po areálu elektřinu, plyn a vodu. Paradoxem zůstává, že první firma umístěná v modřické zóně – logistická společnost Danzas – se chtěla původně usadit na brněnské Černovické terase. Jenže v té době měla brněnská radnice poněkud jiné představy o firmách, které by na „terase“ chtěla. Danzas nespĺňovala její podmínky a představy a když v Brně neuspěla (dnes je areál Černovické terasy poloprázdný), tak se usadila v Modřicích.

V roce 2002 dostavěla CTP výrobní halu pro pravděpodobně nejznámějšího investora v zóně, britsko-americkou společnost IMI Norgren, výrobce strojírenských komponentů a součástek pro vzduchotechniku. Postupně se v zóně etablovaly další průmyslové, logistické a distribuční společnosti, vznikla kancelářská a administrativní centra. Seznam firem působících v Central Trade Park Modřice je následující.

Na zhruba 150 000 m² tak v Central Trade Park Modřice na podzim roku 2004 pracovalo více než 1 800 osob. Tento počet by se měl do poloviny roku 2005 zvýšit o 200 – 300 osob (předpoklad pro již v zóně zavedené společnosti i nové projekty). Největší nárůst počtu pracovníků se očekává u firem Danaher Motion, Mergon, Andrew Corp. a IMI Norgren. Jistým dalším přírůstkem v zóně v roce 2005 bude logistická společnost se zastavěnou plochou 10 000 m², jejíž projekt je pracovně nazvaný jako „Projekt W“.

Mezi aktuálními projekty realizovanými v modřické průmyslové zóně do konce roku 2004 patřila výstavba provozních areálů společností Kompan (zpracovatelský průmysl), Electroworld (součást Dixons Group), UPS, Nunner (všechno logistika a distribuce) a Tyco (kancelářské prostory, výzkum a vývoj). Jak je zřejmé z předchozí tabulky i textu, začínají v poslední době jednoznačně převažovat investoři z oblasti logistiky, distribuce a nájemci kancelářských prostor. Průmyslovou výrobu se snaží CTP Project Invest pozvolna přesouvat na brněnskou Černovickou terasu, kde již také provozuje své aktivity.

Významnou akvizicí v Central Trade Park Modřice je rozhodně výzkumné a vývojové centrum americké společnosti Tyco⁹⁴, která hodlá využít vysokoškolsky vzdělaných mladých lidí z brněnského Vysokého učení technického a zaměstnat až sedm desítek odborníků. Podobná vývojová centra má společnost Tyco v Mnichově a Londýně, modřické centrum spadá pod divizi požární a zabezpečovací techniky. Mezi výrobky vyvíjené v Modřicích budou například požární čidla a detektory, kontrolní zařízení, hasicí technika, technická ochrana objektů, alarmy, senzory, speciální telefony pro pacienty či dětské monitory dechu.

Jak bylo výše naznačeno, společnost CTP Project Invest projevila již dříve zájem o vstup do Černovické terasy a odkup části pozemků. Až do letošního roku však platily určité regulativy a vládní nařízení na velikost objektů a ploch (více viz Zákon o investičních pobídkách), které společnost ve svých záměrech nespĺňovala. Poté došlo k úpravě a od 1.1.2004 má CTP v nájmu 360 000 m² z celkové plochy 910 000 m² ploch na brněnské Černovické terase. Vytvořila zde tak další ze svých strategických průmyslových parků pod názvem Central Trade Park Brno. Podle vedení modřické CTP se v žádném případě nejedná o konkurenční tlak či

---

⁹⁴ Společnost Tyco není na jižní Moravě „nováčkem“ - působí od roku 1997 v Kuřimi, kde ve své pobočce zaměstnává přes dva tisíce lidí. Vyrábí hlavně kabelovou techniku a konektory pro automobilový průmysl.

„střet zájmu“. Obě zóny mají totiž poměrně odlišný „výrobní program“, zatímco průmyslová zóna v Modřicích se stále více orientuje na nevýrobní investice (logistika, distribuce, výzkum a vývoj) menších a středních společností, Černovická terasa hledá především střední a větší investory ve zpracovatelském průmyslu.

Úspěšnost modřické průmyslové zóny, resp. společnosti CTP Project Invest, která ji spravuje a provozuje, během její relativně krátké čtyřleté doby provozu, podtrhuje ocenění agentury CzechInvest, které ve spolupráci se Sdružením pro zahraniční investice (AFI) a partnery projektu "Partnerství pro podporu přímých zahraničních investic v České republice" zaštiťuje Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Ocenění „Průmyslová zóna roku 2003“ bylo počtvrté (na podzim 2004) předáno nejvyšší a nejúčinnější průmyslovým zónám v České republice.

Jako průmyslová zóna s největším ekonomickým přínosem byl vyhodnocen Central Trade Park Modřice. V rámci této kategorie je hodnocen kvantitativní ekonomický přínos, který vzniká na základě vytvořených pracovních míst a ostatních efektů vyplývajících z výše investice. Jedná se o nejprestižnější ocenění v kontextu dalších hodnocení (průmyslová zóna s největším společenským přínosem, průmyslová zóna s nejvhodnějším urbanistickým řešením a brownfield roku). Jako druhé a třetí v pořadí se umístily Městská průmyslová zóna Pardubice a Městský industriální park Plzeň – Borská pole.

Právě plzeňská Borská pole, a také Průmyslovou zónu Kolín – Ovčáry a Průmyslovou zónu Liberec – jih (Doubí) jsou pro modřickou zónu asi nejsilnější domácí konkurencí v rámci existujících průmyslových zón. Za výhodu do budoucna a lepší pozici pro Central Trade Park Modřice je možno považovat značně diverzifikovanou strukturu investorů, a to jak po stránce původu kapitálu, tak i výrobních či nevýrobních aktivit. Dalším kladným bodem pro Modřice je, při současných celosvětových tendencích stagnace automobilového a některých oborů elektrotechnického průmyslu a přesunu aktivit nadnárodních společností do především asijských low - cost regionů, orientace na menší a střední firmy s odlišným výrobním programem.

Nesporný vliv na podnikatelskou úspěšnost modřické průmyslové zóny má, jak již bylo výše naznačeno, strategická poloha výběru lokality v blízkosti druhého největšího města ČR s dostatečným zázemím vzdělané a přitom levné pracovní síly, na křižovatce hlavních domácích i mezinárodních komunikačních tahů. Toto vše by však samo o sobě nestačilo, kdyby neexistoval tým schopných managerů, projektantů, logistiků, právníků a dalších odborníků pracujících pro společnost CTP Project Invest, kteří jsou schopni na české poměry v krátkém čase zrealizovat veškerá přání a podmínky potenciálního investora (viz Rámeček č. 9: Projektování investiční výstavby „od A do Z“).

Konkurenční prostředí v oblasti průmyslového developerství zatím není v České republice nijak zvlášť silné, a to jak ze strany tuzemských⁹⁵, tak i zahraničních developerů, což ovšem do budoucna nemusí zdaleka platit. Nejvýznamnějšími konkurenty se tak firmě CTP, kterou je možno považovat za dominantního průmyslového developera v ČR, jeví jednotlivé obce/města, které průmyslové zóny vlastní a provozují. Výhoda soukromých developerů se jednoznačně projevuje v rychlosti realizace celého projektu (CTP na rozdíl od obcí např. výrazně zrychluje všechny formality stavebního řízení, územního řízení, EIA, apod. a nevypisuje pro budoucí investory veřejné zakázky).

---

⁹⁵ Např. průmyslovou zónu Liberec – jih rozvíjí soukromý developer Investorská – inženýrská, a.s.

Obr. 14: Celkový pohled na rozestavěný areál Central Trade Park Modřice

Pramen: CTP Project Invest

Svoji budoucnost na Brněnsku zatím vidí CTP Project Invest pokračováním v nastoleném způsobu výběru investorů a rozložením zájmu mezi modřickou a brněnskou průmyslovou zónu. Na Černovické terase hodlá CTP v průběhu příštích pěti let zastavět 100 000 m² zelené louky výrobními plochami, distribučními a kancelářskými prostory a potřebnou doprovodnou infrastrukturou a připravit se tak na očekávaný zájem investorů o brněnskou lokalitu.

5.5.2. Příklad neúspěšné průmyslové zóny: Bystřice nad Pernštejnem

Především trvale rostoucí nezaměstnanost, zapříčiněná mimo jiné strukturálními problémy těžebního průmyslu, přiměla v roce 1998 vládu ČR neřešit pouze její následky, ale pokusit se ji předejít a zvýšit tvorbou nových pracovních míst. V červnu 1998 tak bylo přiřčeno městům Bystřice nad Pernštejnem a Karviná 55 mil. Kč na zlepšení místních podmínek pro podnikání. Jednalo se o první vládní finanční injekci v České republice, která mířila na jednoznačné a konkrétní projekty⁹⁶. Bystřice nad Pernštejnem byla CzechInvestem zvolena také proto, že se o ni zajímal významný zahraniční investor. Na Vysočině měla kanadská firma ForAction zájem postavit továrnu na zpracování dřeva za více než půl miliardy korun a nabídnout kolem tisíce nových pracovních míst.

Předpokládané propuštění asi tisíce lidí z uranových dolů na Bystřicku nebylo podle některých zdrojů jak ve vládě, tak v samotném okrese Žďár nad Sázavou pokládáno za příliš

⁹⁶ První pokus adresně pomoci regionům se stoupající nezaměstnaností podnikla Klausova vláda již v roce 1994. Na podporu infrastruktury v Lounech, Znojmě, Novém Jičíně a na Bruntálsku tenkrát vyčlenila asi 150 milionů korun. Tehdy to však nebyly konkrétní projekty, peníze se pouze rozdělily mezi obce.

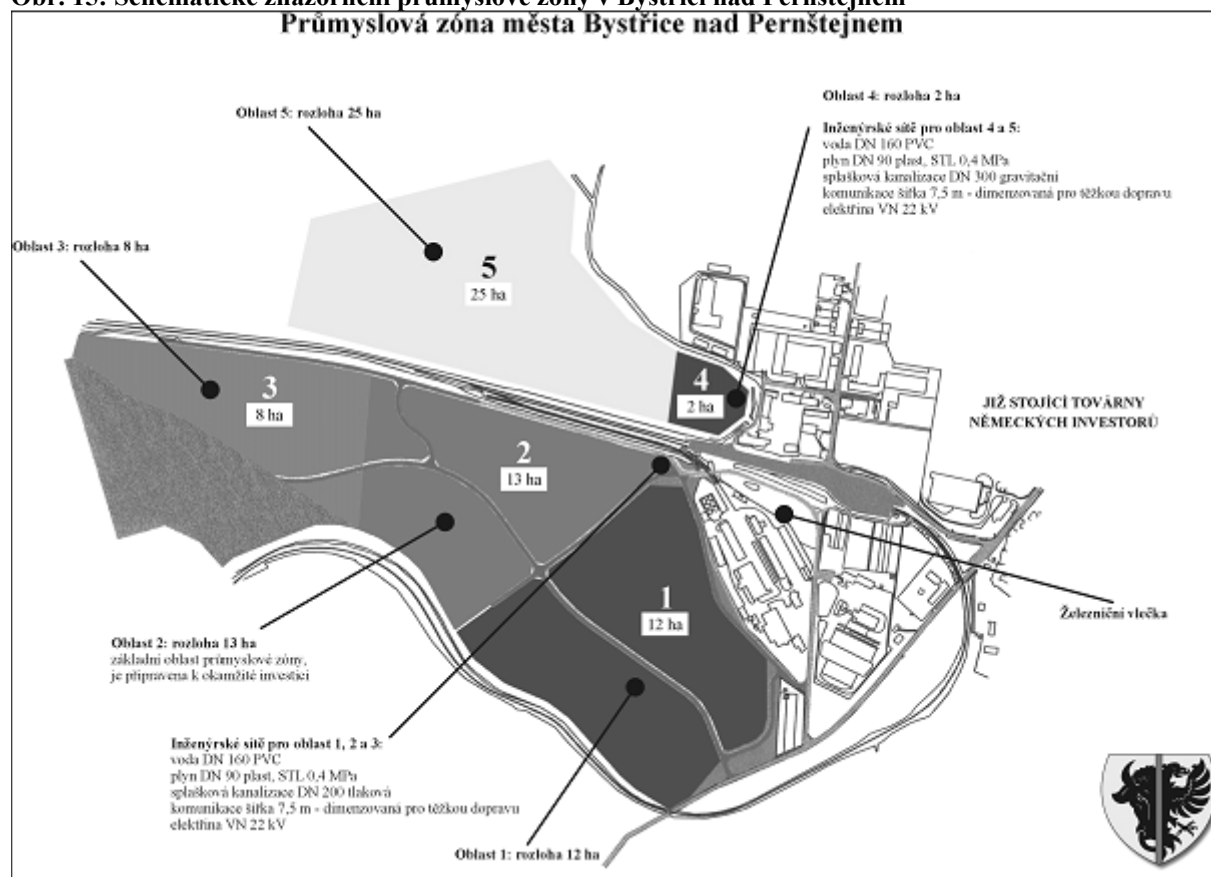

dramatickou situaci. Většina argumentů k „bezproblémovému“ průběhu postupné konverze důlní těžby se pozitivním nadhledem stáčela k nové průmyslové zóně v Bystřici nad Pernštejnem. Sám starosta Bystřice J. Novotný v létě roku 1999 optimisticky uváděl, že investorů v zóně sice zatím není mnoho, ale německá firma Inter Transtech zde staví již druhou výrobní halu, po jejímž dokončení se počet zaměstnanců zdvojnásobí na 250 osob. Na druhé straně se vláda ČR všemožně snažila pomoci z dopadů útlumu těžby uranu, což potvrzuje i sama finanční podpora na vybudování průmyslové zóny.

Optimistické předpoklady o brzkém naplnění průmyslové zóny investory a zvýšení nabídky pracovních míst se však nenaplnily. Jedinými investory po dlouhou dobu zůstaly skutečně dvě německé společnosti Inter Transtech (působila v Bystřici od roku 1995) a Rathgeber. Jenže tyto firmy obsadily původní plochy o rozloze 12 ha určené pro průmyslovou výrobu, které byly situovány severně od nádraží, v sousedství nové zóny, nikoliv však přímo v ní (viz obrázek č. 15).

Kanadská dřevařská společnost ForAction od svého záměru investovat v Bytřici upustila a přesunula svůj zájem do jihoamerického Chile. Další potenciální investoři ztratili o Bystřici zájem, když zjistili v jakém technickém stavu jsou nejnvýznamnější příjezdové komunikace do města, vzdálenost k dálnici (35 km) a letišti (60 km), nehledě na existující, ale terénně velmi komplikovanou železniční trať, ne příliš vzdělané a adaptabilní obyvatelstvo a další faktory. V podstatě prvními investory od roku 1998, se tak až na konci roku 2002 staly dvě menší tuzemské firmy (CORMEN – výroba čistících prostředků a kosmetiky a DOLVES – stavební výroba), které v bystřické zóně koupily 3 ha pozemků a slíbily vytvořit zhruba stovku pracovních míst.

Obr. 15: Schematické znázornění průmyslové zóny v Bystřici nad Pernštejnem

Pramen: Viturka, M. a kol. (2002)

Rozloha: celkem 60 ha
volných: cca 57 ha
rezerva pro další rozšíření: 0,0 ha
(celkovou rozlohou i disponibilní plochou největší průmyslová zóna v kraji)

Vlastnictví: 2/3 z celkové rozlohy vlastní město, zbytek Pozemkový fond ČR (8 ha) a soukromí vlastníci

Dotace: 21 mil. Kč

Cena za m²: max. 100,- Kč

Poloha: Na jihozápadním okraji města, při silnici II/388 a železniční trati č.251 (Žďár nad Sázavou - Nové Město na Moravě - Tišnov). Průmyslová zóna plynule navazuje na stávající výrobní a skladové areály.

Podnikatelský neúspěch průmyslové zóny v Bystřici byl místní radnicí často „svalován“ na přerážení silnice I. třídy (I/18) do II. třídy (II/150) z důvodů neplnění podmínek dopravního významu silnice I. třídy zejména vzhledem k dosahovaným nízkým intenzitám dopravy. Toto přerážení znamenalo přenesení kompetencí a správu silnice do rukou kraje Vysočina a zároveň omezení státních dotací na údržbu. Na podzim 2001 byla silnice II/150 opětovně zařazena mezi silnice I. třídy a označena jako I/19⁹⁷. Došlo tak na zúročení intervenčního tlaku okresních úřadů kraje Vysočina na Ministerstvo dopravy a spojů ČR. Tyto lobbystické „šachy“ však rozhodně nelze považovat za rozhodující faktor nezájmu investorů o bystrickou zónu.

Infrastruktura

technická infrastruktura	ano/ne	parametry	dopravní infrastruktura	vzdálenost
Voda	ano	160 mm	Dálnice	35 km
Kanalizace	ano	300 mm	Silnice I.tř.	3 km**
Plyn	ano	90 mm (STL)	Železniční vlečka	v místě
Elektrická energie	ano	VN 22kV*	Letiště	60 km(Brno)
Telekomunikace	ano			

* Je nutné vybudovat trafostanici s kapacitou vyhovující potřebám investora.

V současné době je prvních 13 ha (oblast 2 – viz obrázek č. 15) v průmyslové zóně již kompletně vybaveno inženýrskými sítěmi a připraveno k okamžité investici. Voda, plyn, kanalizace a telefonní linky jsou přivedeny na okraj tohoto pozemku, způsob připojení bude záviset na požadavcích investora. V případě, že umístění pozemku vzhledem k vyústění inženýrských sítí bude pro investora méně výhodné, zaváže se město využít část příjmu z kupní ceny na vybudování inženýrských sítí dle individuálních potřeb investora.

Město je dále schopno nabídnout pozemek do dlouhodobého pronájmu či poskytnout veškerý další servis vyplývající ze specifických potřeb a požadavků investora a nabízí odměnu za vznik nového pracovního místa ve výši 5 000 Kč (týká se nejen investorů, ale i zprostředkovatelů). Bystřická radnice dává přednost zájmu investora před prodejní cenou pozemku (jen 100 Kč/m²), vzhledem k volným kapacitám je zóna schopna pojmout i větší investory, problémem však zůstává nekvalitní silniční spojení (podobně také Viturka, M. a kol., 2002).

Průmyslová zóna v Bystřici nad Pernštejnem patří k nejstarším a nejvíce podporovaným v ČR. Město do ní investovalo celkem 30 mil. Kč, z čehož 21 mil. Kč pokryla státní dotace. Se 60 ha je bystrická průmyslová zóna největší v kraji Vysočina, plnohodnotně využívány

⁹⁷ Jedná se o úsek od obce Pohled nedaleko Havlíčkova Brodu přes Bystřici nad Pernštejnem do Sebranic na Blanensku.

jsou však pouze 3 ha. Od jejího fungování si radnice stále slibuje především rozšíření nabídky pracovních míst a snížení nezaměstnanosti, která patří dlouhodobě na Vysočině k nejvyšším.

Přes veškerou podporu města (úlevy na daních, nízká cena pozemků, různé odměny) i státu (CzechInvestu) se neadekvátně jejich úsilí nepodařilo přilákat do zóny významnějšího investora. Prvním dvěma zájemcům (firmy Cormen a Dolves) prodalo město pozemky v ceně 100 Kč/m², což nebyla ani polovina průměrné ceny v kraji. Bystřická radnice má, podobně jako další města na Vysočině, jež vlastní průmyslovou zónu (např. Žďár nad Sázavou, Velké Meziříčí), spíše zájem o získání investorů než o cenu pozemků. Neváhají tak přistoupit na určitou formu „cenové války“, kdy o ceně pozemku de facto rozhoduje slib investora o zamýšleném počtu zaměstnanců. V bystřické zóně odlišují cenu pozemku také od stavu zasíťovanosti areálu, čím blíže k rozvedeným sítím, tím dražší odkup pozemku; nejvyšší cena za metr čtvereční zůstala na hodnotě 100 Kč.

Z předchozího textu je zřejmé, že bystřická průmyslová zóna patří, zejména vzhledem k vynaložené finanční i jiné podpoře, v regionu NUTS II Jihovýchod resp. v krajích Vysočina i Jihomoravském kraji k těm nejméně úspěšným. Řada faktorů, která zabrzдила prvotní „nadšení“ CzechInvestu i města v podobě před lety tučné finanční dotace, měla od počátku výstavby zóny zcela jasné dimenze. Naprosto nepříznivá geografická poloha v oblasti vnitřní státní periferie, obtížné přírodní podmínky, zhoršující se geometrickou řadou v zimním období a neexistence kvalitního silničního napojení na hlavní komunikační tepny spolu s velmi špatným technickým stavem stávajících vozovek, měly být dostatečným varováním před učiněním „strategického rozhodnutí“ o poněkud zaslepené dotační aktivitě české vlády. Na druhé straně se však nelze divit přístupu a snaze bystřické radnice využít všech dostupných prostředků ke zlepšení podnikatelského prostředí ve městě a okolí.

5.6. Přímé zahraniční investice – strukturální změny na trhu práce

Často zdůrazňovaným a všeobecně očekávaným pozitivním dopadem přílivu přímých zahraničních investic je tvorba nových pracovních míst. Růst zaměstnanosti v podnicích pod zahraniční kontrolou však vypovídá poměrně málo o dopadech přílivu FDI na zaměstnanost v české ekonomice. Jak je v domácí i zahraniční literatuře často diskutováno (např. Fazekas, K., 2000; Domaňski, B., 2001; Hunya, G., 2002; Blažek, J., 1997b; Benáček, V., 2000; Srholec, M., 2004a, 2004b a další), otázka dopadů FDI na vytváření nových pracovních míst je podstatně složitější, protože zásadní není přímý dopad na vytváření pracovních míst v samotných FDI, ale rozhodující je schopnost ekonomiky adaptovat se na strukturální změny, které jejich příliv doprovázejí. Jako příklad uvádí M. Srholec (2004b) situaci, kdy podnik se zahraničním kapitálem vytlačí z trhu nekonkurenceschopný domácí podnik, produktivita práce (HDP na pracovníka) sice vzroste, jestliže však nová investice vytvoří nižší poptávku po práci než původní podnik, ekonomická úroveň země (HDP na obyvatele) může při rigidním trhu práce naopak poklesnout. Pro zhodnocení dopadů FDI na vývoj zaměstnanosti je tedy v ekonometrických analýzách nezbytné uvažovat jejich komplexní dopady na trhu práce a kalkulovat s čistým přírůstkem zaměstnanosti v celé ekonomice.

Výrazné strukturální a technologické změny se stávají velmi obtížnou zatěžkávací zkouškou pro alokační efektivnost trhu práce, protože jeho rigidity se mohou projevit s dvojnásobnou silou. V české ekonomice může být vliv rigidit na trhu práce na vývoj zaměstnanosti ještě znásobován dualitou mezi podniky v domácím a zahraničním vlastnictví a nerozvinutým

sektorem malého a středního podnikání, který ve vyspělých zemích vytváří většinu nových pracovních příležitostí.

Řada organizací a mezinárodních institucí sleduje a ve svých publikacích shrnuje základní charakteristiky českého trhu práce. Jedná se např. o Národní vzdělávací fond, OECD či Evropskou komisi. V posledních letech nejsou výsledky analýz, na rozdíl od těch z poloviny devadesátých let, nijak příznivé, český trh práce je kritizován jak za nízkou mobilitu pracovních sil, pokračující regulaci nájemného, tak zejména nastavení sociálního systému demotivujícího k práci⁹⁸. Všechny tyto kritiky jsou však diskutabilní a nelze je přebírat plošně bez hlubších rozborů.

Souvislosti mezi růstem významu podniků se zahraniční kapitálovou účastí a strukturálními změnami zaměstnanosti v českém zpracovatelském průmyslu je možné přiblížit několika údaji. V letech 1997 – 2003 se sice zaměstnanost v podnicích pod zahraniční kontrolou více než ztrojnásobila, zaměstnanost v domácích podnicích se však propadla téměř na polovinu a celková zaměstnanost se snížila o více než 140 tis. osob. Zde je třeba vzít v úvahu, že uvedené údaje neumožňují korektně určit, v jakém poměru jsou v růstu zaměstnanosti v podnicích se zahraničním kapitálem zastoupena nově vytvořená pracovní místa a jaký podíl připadá na pouhé přesuny již existujících firem mezi oběma skupinami podniků vlivem akvizic domácích podniků zahraničními investory. Pohled na odvětvové strukturální změny zaměstnanosti však ukazuje, že zaměstnanost klesla v podstatě ve všech odvětvích s výjimkou výroby elektrických přístrojů a dopravních prostředků⁹⁹.

M. Srholec (2004b) se ve své práci pokouší o korelaci vztahu poklesu zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu a vývoji (růstu) míry nezaměstnanosti v období let 1993 - 2003. Není třeba nijak zpochybňovat tuto závislost, přesto je však možné poznamenat, že použitá data o počtu zaměstnaných ve zpracovatelském průmyslu vycházející z Výběrových šetření pracovních sil (VŠPS), prováděných ČSÚ na bázi odborných odhadů jsou poměrně nepřesná. VCRR MU nemá bohužel k dispozici obdobně dlouhou časovou řadu, přesto se jeho databáze zaměstnanosti od VŠPS dosti výrazně odlišuje.

Jak již bylo v práci výše naznačeno, výše zaměstnanosti v našem zpracovatelském průmyslu v roce 2002 dosahovala téměř 28 % podílu na celkové zaměstnanosti v české ekonomice. Tato hodnota byla spolu se Slovinskem nejvyšší ze všech tranzitivních zemí a o téměř 10 procentních bodů převyšovala průměr EU 15. Pokud bude chtít česká ekonomika úspěšně dotahovat ekonomickou úroveň EU, lze stěží tvrdit, že příliv pobídkových investic na zelené louce do zpracovatelského průmyslu povede k čistému přírůstku nových pracovních míst. Výsledkem těchto investic nemůže být další industrializace, ale především tlak na restrukturalizaci a růst produktivity práce, což by mělo naopak tempo reálné konvergence k EU a pokles zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu urychlit. V konečném důsledku se tedy jedná o skutečně zatěžkávací zkoušku pro český trh práce, protože pro dopad těchto investic na zaměstnanost (i nezaměstnanost) bude určující schopnost sektoru služeb absorbovat další uvolněnou pracovní sílu ze zpracovatelského průmyslu.

Vyšší produktivita práce v podnicích pod zahraniční kontrolou se rovněž zrcadlí v jejich vyšší mzdové hladině oproti domácím podnikům. Nadnárodní společnosti sice v české ekonomice využívají relativně levnější pracovní síly oproti jejich mateřské zemi, většinou však na

---

⁹⁸ Především rozpor mezi hranicí životního minima a minimální mzdou, v jehož důsledku sociální dávky pro některé skupiny obyvatel mohou převyšovat pracovní příjmy.

⁹⁹ Podrobněji viz např. A. Kadeřábková, M. Srholec (2002).

místním trhu práce své zaměstnance ve srovnání s domácími podniky přeplácejí. Podle údajů publikovaných ČSÚ (2002a, 2003a) dosahoval v letech 2000 – 2002 rozdíl v mzdové hladině mezi zahraničními a tuzemskými podniky v průměru 20 %, a podobně jako rozdíl v produktivitě práce vykazoval rostoucí trend. Někteří tuzemští i zahraniční ekonomové tak hovoří o tzv. „vytlačovacím efektu přes trh práce“.

Nepříliš příznivou skutečností na trhu práce v ČR zůstává, že FDI stále nesměřují převážně do regionů s vysokou nezaměstnaností, přestože je výše dotace na vytvořené pracovní místo v systému investičních pobídek odstupňována podle míry nezaměstnanosti. Pokud se souběžně vlivem rigidního trhu práce nepřemísťuje pracovní síla do regionů kam tyto investice směřují, výsledkem jejich přílivu je především zostření konkurence na regionálním trhu práce, příp. nedostatek zaměstnatelných pracovníků. Zřetelné je to zejména v regionech s velkými průmyslovými zónami, které na sebe váží příliv FDI a kde se již nyní projevuje nedostatek pracovníků v potřebné struktuře, což může znamenat vážné omezení pro další rozvoj těchto podniků. Určitě však lze polemizovat s názorem, že pobídkové investice systematicky nesměřují do regionů s vysokou nezaměstnaností (např. Srholec, M., 2004a). Počet projektů podpořených investičními pobídkami se podle údajů MPO ČR (2004a) zvyšuje právě ve strukturálně postižených oblastech severních Čech a severní Moravy (viz výše).

Regionálně – geografické analýzy trhu práce spojené se strukturálními změnami zaměstnanosti a především průmyslové zaměstnanosti jsou velmi často řešenou problematikou na domovské půdě autora disertační práce – Geografickém ústavu PŘF MU v Brně. V průběhu devadesátých let minulého století i prvních let tohoto desetiletí zde vznikla řada odborných článků, výzkumných zpráv a případových studií, a to významnou měrou pod vedením V. Touška (např. Toušek, V., Vašková, L., 2003; Palcrová, Š., Toušek, V. 2003a; Toušek, V. a kol., 2004a, 2004b a mnoho dalších). Jejich podrobnější rozbor je nad rámec této práce.

Rozdílný vývoj na trhu práce v jednotlivých územích ČR vedl již na počátku devadesátých let k vytváření regionálních rozdílů, mj. s velkým dopadem na průmyslovou zaměstnanost. Míra nezaměstnanosti se rychle zvýšila především v územích s relativně vysokým zastoupením ekonomicky aktivních osob pracujících v zemědělství, dále v územích s útlumem těžby rud a také v územích s vysokou zaměstnaností v elektrotechnickém průmyslu. Právě toto průmyslové odvětví po pádu „železné opony“ zaznamenalo jako první hluboký propad výroby. Zaostalé výrobky byly neprodejně a domácí obyvatelstvo dávalo přednost nákupu zahraniční elektrotechniky. Tato skutečnost doprovázená rozpadem trhu RVHP byla příčinou zastavení výroby elektrotechnického zboží v dosti širokém sortimentu.

Útlum elektrotechnické výroby postihl především obyvatelstvo pracující v okrese Vsetín (největším střediskem české elektrotechniky byl v té době Rožnov pod Radhoštěm). Na konci roku 1991 dosahovala míra nezaměstnanosti na Vsetínsku 7,9 % a ještě o něco vyšší byla v okresech Bruntál, Šumperk a Třebíč. Na druhé straně nejnižší míra nezaměstnanosti v té době byla v okrese Karlovy Vary, kde nedosahovala hranice 1 %. Ke konci roku 1992 se situace na regionálních trzích práce poněkud zlepšila. Pouze v sedmi okresech míra nezaměstnanosti překračovala hodnotu 5 % (maximum v okrese Bruntál 6 %). Ve všech případech se jednalo o méně industrializované okresy. Průměrná roční míra nezaměstnanosti se v ČR v letech 1992 – 1996 udržovala těsně nad hranicí 3 %. Situace v sousedních tranzitivních ekonomikách, jak dokládají data v tab. č. 31, byla výrazně horší.

Tab. 31: Průměrná roční míra nezaměstnanosti ve vybraných zemích Evropy v letech 1990 – 1996 (v %)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
ČR	0,3	2,6	3,1	3,0	3,3	3,0	3,1
Maďarsko	0,8	4,1	10,3	12,9	11,3	10,7	10,1
Polsko	3,4	9,7	13,6	14,9	16,5	15,2	14,3
Slovensko	0,6	6,6	11,4	12,7	14,4	13,7	12,6

Pramen: Toušek, V. (2003)

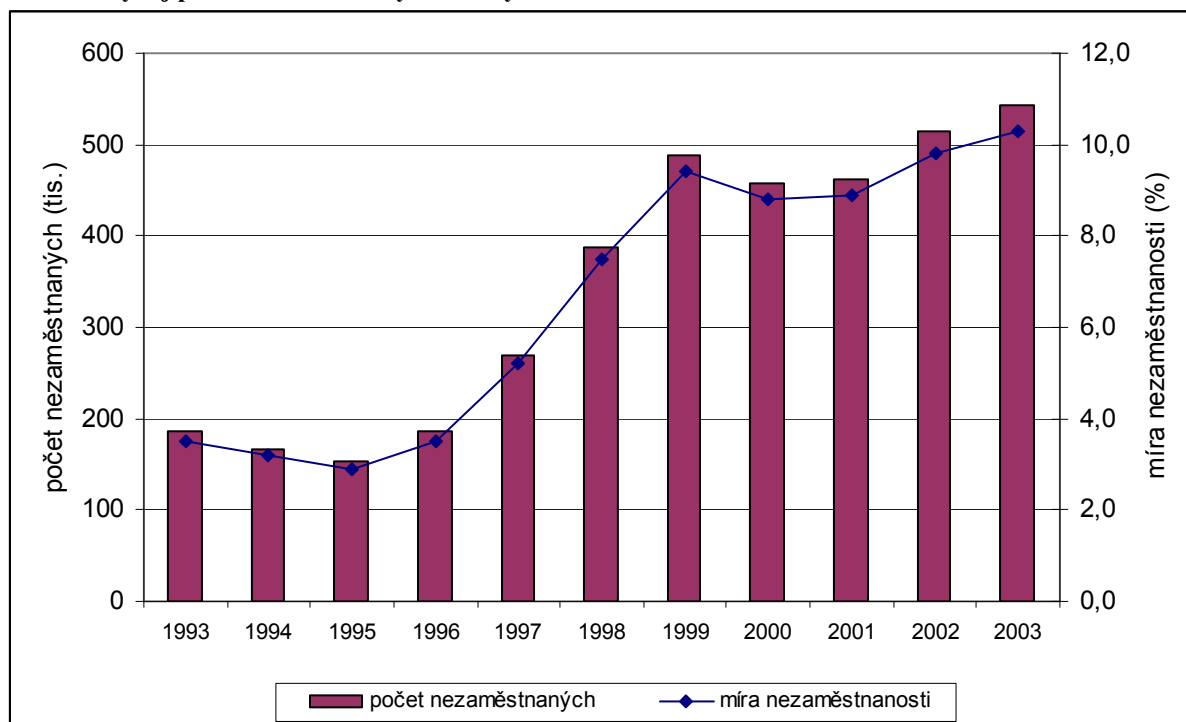
I když míra nezaměstnanosti v ČR zůstala čtyři roky prakticky na stejné úrovni, měnila se podstatně situace na regionálních trzích práce. Uvolňování pracovníků z těžby uhlí a hutnického průmyslu znamenalo, že strukturálně postižené okresy severních Čech a severní Moravy se stávají územími s největší mírou nezaměstnanosti. Na konci roku 1996 již vykázal nejvyšší míru nezaměstnanosti okres Most, a to 9,4 %. Nadále však přetrvávaly rozdíly v nezaměstnanosti mezi Moravou a Čechami. Moravské kraje se vždy vyznačovaly vyšší průměrnou mírou nezaměstnanosti než kraje české. Na konci roku 1996 se z okresů východní části ČR nejvyšší mírou nezaměstnanosti prezentoval okres Karviná (7,7 %).

V etapě opětovné recese české ekonomiky se zhoršila situace na trhu práce ve všech regionech. Nesoulad mezi nabídkou a poptávkou po pracovní síle se zvyšoval především v oblastech těžby uhlí. Na konci roku 1999 míra nezaměstnanosti v ČR činila již 9,4 % (téměř 490 tis. nezaměstnaných), přitom počet evidovaných volných pracovních míst klesl na pouhých 35,1 tis. V okrese Most dosáhla míra nezaměstnanosti hranice 20 %. Více než 15-ti procentní nezaměstnanost byla zaznamenána také v Teplicích, Chomutově a Lounech a na severní Moravě v okresech Karviná, Ostrava-město a Bruntál. Na druhé straně existovaly území, ve kterých míra nezaměstnanosti byla nižší než 5 %. Jednalo se přirozeně o hlavní město Prahu, dále o bezprostřední zázemí hlavního města (okresy Praha-východ a Praha-západ), okres Benešov a Mladá Boleslav a také o jihočeské okresy České Budějovice a Pelhřimov.

Do dnešních dnů zůstávají regionální rozdíly v nezaměstnanosti prakticky zachované. Nejnižší mírou nezaměstnanosti se vyznačují nadále především středočeské okresy v zázemí Prahy, některé jihočeské a západočeské okresy. Z moravských okresů má nejnižší míru nezaměstnanosti Jihlava, což je spojeno s mohutnými investicemi firmy Robert Bosch GmbH v samotné Jihlavě, a také okres Brno - venkov. Míra nezaměstnanosti ve městě Brně se však blíží hranici 10% (na konci listopadu 2004 to bylo 9,6 %). V současné době je, kromě okresu Most (22,3 %), téměř pětina ekonomicky aktivních osob v evidenci Úřadu práce v Karviné. Hranici 15-ti procentní nezaměstnanosti překračují také okresy Bruntál, Ostrava – město, Teplice a Chomutov (upraveno podle Toušek, V., 2003)¹⁰⁰.

¹⁰⁰ Zde je třeba podotknout, že kromě příznivějšího vývoje situace na trhu práce v roce 2004 oproti roku 2003, se ukazatele nezaměstnanosti dosti výrazně snížily vzhledem k metodické úpravě definice zaměstnaných i nezaměstnaných osob, a tím i k úpravě výpočtu míry nezaměstnanosti. Do zaměstnaných jsou nově započítáváni i cizinci působící na českém trhu práce, naopak z nezaměstnaných byly vyloučeny osoby nepřipravené k okamžitému nástupu do pracovního procesu. Vývojové řady ukazatelů trhu práce se tak rokem 2004 stávají, bez zpětného přepočtu, nesrovnatelné. Více viz zákon č. 435/2004 Sb, o zaměstnanosti, který je v platnosti od 1.10.2004.

Obr. 16: Vývoj počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti v ČR v období let 1993-2003

Pramen: Uchazeči a volná pracovní místa k 31.12.1993, 1994 ... 2003. MPSV SSZ ČR, Praha, 1994, 1995...2004

5.7. Přímé zahraniční investice – příklad Jihomoravského kraje a kraje Vysočina

Detailnější pohled na oba sledované regiony umožnily databáze České národní banky (ČNB 2003c), která ještě za rok 2002 publikovala údaje o stavu přímých zahraničních investic za kraje ČR a dokonce provedla propočty FDI až do úrovně jednotlivých okresů. Tyto údaje poskytují možnost nahlédnout do „vnitřní struktury“ regionů a posoudit základní odlišnosti.

Stav přímých zahraničních investic k 31.12.2002 v kraji Vysočina činil 18,4 mld. Kč, z čehož okres Jihlava vykázal 7,3 mld. (40 %), Žďár nad Sázavou 5,1 mld., Havlíčkův Brod 3,7 mld., Třebíč 1,4 mld. a okres Pelhřimov 0,9 mld. Kč. V Jihomoravském kraji se stejný ukazatel k témuž datu zastavil na hodnotě 59 mld. Kč, přičemž dominance Brna se projevila 70-ti procentním podílem na stavu FDI v kraji (41,3 mld. Kč). Na dalších místech se seřadily okresy Brno – venkov (7,3 mld.), Znojmo (3,1 mld.), Vyškov (2,0 mld.) a ostatní okresy se stavem FDI pod 2 mld. Kč.

Vývoj stavu FDI je však v obou krajích v posledních letech dosti odlišný. Např. v roce 1999 (první rok po zavedení pobídkového systému) byl stav FDI v „investičně nenasyceném“ kraji Vysočina 6,7 mld. Kč (druhý nejnižší objem FDI po Zlínském kraji) a do konce roku 2002 tedy vzrostl zhruba trojnásobně, stav FDI v Jihomoravském kraji v roce 1999 byl 38 mld. a nárůst tedy nebyl ani dvojnásobný. Lepší vypovídací schopnost má jistě ukazatel „stav FDI na jednoho obyvatele“. Tento se v kraji Vysočina v roce 1999 pohyboval kolem 12,9 tis. Kč, v roce 2002 dosáhl již 35,6 tis., v Jihomoravském kraji potom 33,4 tis., resp. 52,6 tis. Kč. Opět téměř trojnásobný nárůst celkového objemu FDI však kraji Vysočina „zaručoval“ stále poslední místo v žebříčku krajů ČR k roku 2002.

Okresní měřítko ve sledovaném ukazateli stav FDI na jednoho obyvatele jednoznačně nadřazuje město Brno nad ostatní okresy. Hodnota 111,3 tis. Kč na obyvatele je nejvyšší na Moravě (celkově 11. místo v souboru okresů ČR), kde se přes hranici 100 tis. Kč dostaly již pouze okresy Zlín a Přerov. Druhé místo si v regionu NUTS II Jihovýchod drží Jihlava s 67,3 tis. Kč, třetí je Brno – venkov (46,2 tis. Kč). Pod hranicí 10 tis. Kč na obyvatele byl pouze okres Hodonín (9,1 tis. Kč), což na konci roku 2002 „zajistilo“ nelichotivou předposlední příčku mezi všemi okresy ČR.

Jako příklad rozdílné úspěšnosti vstupu zahraničního kapitálu (potažmo FDI) do území každého z krajů, lze uvést „případové studie“ dvou podniků zpracovatelského průmyslu, jež se měly stát „vlajkovými loděmi a hnacími motory“ ekonomického rozvoje obou regionů. V Jihomoravském kraji se jedná o americkou elektrotechnickou společnost Flextronics International, která se v Brně zavázala do roku 2005 vytvořit tři tisíce nových pracovních míst (s výhledem až na pět tis. míst) a udržet je po dobu pěti let. Své závazky však nesplnila, na konci roku 2002 opustila tovární haly vybudované v průmyslové zóně Černovická terasa a přesunula výrobu do Maďarska. Firma přišla do Brna v roce 1999 a na konci roku 2001 zaměstnávala asi 2 400 lidí¹⁰¹.

V kraji Vysočina je již několik let suverénně nejvýznamnějším průmyslovým podnikem výrobce vysokotlakých čerpadel pro dieselové motory – společnost Bosch Diesel. Německý koncern se usadil v Jihlavě v roce 1993 (společný podnik s místním Motorpalem) a od té doby se velmi dynamicky rozvíjí. Na konci roku 2004 zaměstnával Bosch v Jihlavě již více než 5 tis. pracovníků a v dodavatelských vztazích vázal další tisíce osob. Ke stejnému datu se celková výše investic blíží 15 mld. Kč a plánované jsou jak další investiční výdaje, tak zvyšování stavu zaměstnanců. Na téměř patnáct mld. Kč se v roce 2003 vyšplhal také obrát společnosti, což by ji zařadilo mezi 30 nejvýznamnějších podniků v ČR (ekonomické výsledky jsou ve většině zpráv kvantifikovány za celou skupinu Bosch Group ČR). Kvalifikovaná pracovní síla dojíždí za prací do Jihlavy z celého kraje, ekonomický význam Bosche přesáhl hranice regionu již dříve¹⁰².

Jako modelový příklad pro posouzení výše přílivu FDI do jednotlivých regionů ČR, lze použít tzv. výkonový index příchozích FDI, který je schopen seřadit sledovaná území srovnáním FDI a GDP (Harrison, M., J., 2003). Index byl původně konstruován pro „svět“ a „jednotlivé země“, my ho použijeme na prostorových jednotkách ČR – kraje ČR.

$$IND_i = \frac{FDI_i / FDI_{CR}}{GDP_i / GDP_{CR}}$$

kde:

- IND_i je výkonový index příchozích PZI i-tého regionu,
- FDI_i je příliv PZI do i-tého regionu,
- FDI_{CR} je příliv PZI do ČR,
- GDP_i je GDP i-tého regionu,
- GDP_{CR} je GDP v ČR.

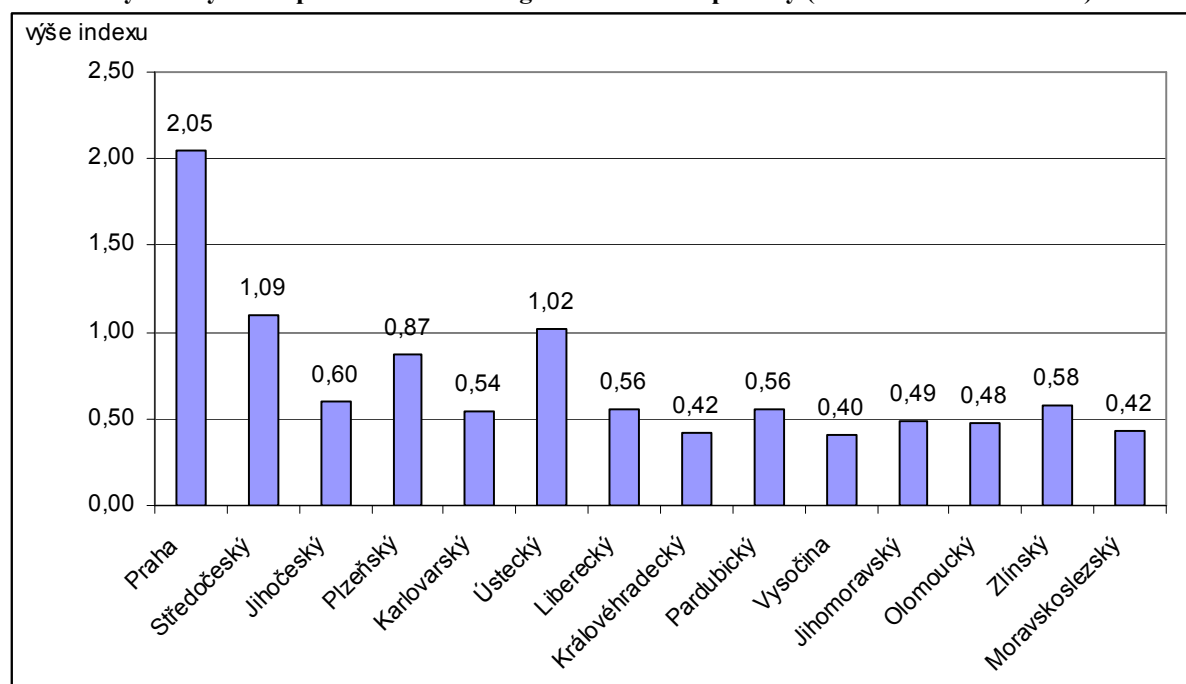
¹⁰¹ Více a podrobněji viz kapitola 5.7.1 Příklad neúspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Flextronics International.

¹⁰² Více a podrobněji viz kapitola 5.7.2. Příklad úspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Bosch Diesel.

Hodnota indexu větší než 1 indikuje, že region vykazuje více FDI než je jeho podíl na domácím GDP, jestliže je index nižší než 1, je tomu naopak. Index tedy umožňuje modelové srovnání jak základních vlivů atraktivnosti trhu na příliv FDI, tak v sobě zahrnuje kumulaci dalších podpůrných faktorů, jako jsou např. podnikatelské prostředí, ekonomická a politická stabilita, přítomnost přírodních zdrojů, infrastruktury, lidských zdrojů, moderních technologií - vše jako další možnost efektivní podpory FDI.

Jednoznačná dominance Hlavního města Prahy v úspěšnosti přilákat FDI je dána především její celkovou ekonomickou atraktivitou, ale také faktem, že řada tuzemských i mezinárodních společností zde má lokalizováno pouze své sídlo, a jsou zde tedy statisticky vykazována, přičemž výrobní a jiné provozy jsou dislokovány v jiných regionech ČR. Středočeský kraj těží z atraktivity Prahy jako její bezprostřední zázemí, Ústecký a Liberecký kraj jsou územími se starou průmyslovou tradicí, kde (především v Ústeckém kraji) probíhá velmi složitá restrukturalizace doprovázená vysokou nezaměstnaností. Proto je Ústecký kraj jedním z regionů, které se snaží česká vláda různými subvencemi zatraktivnit pro příliv FDI. Nejméně atraktivními kraji pro FDI jsou obecně moravské kraje, především Vysočina a Moravskoslezský kraj. Přestože se jedná pouze o modelový výpočet je zřejmé, že zájem zahraničních společností investovat v České republice klesá ve směru Z-V a vytvářejí se určitá prostorová „ohniska“ zvýšeného zájmu investorů.

Obr. 17: Výkonový index příchozích FDI v regionech České republiky (stav ke konci roku 2002)

Pramen: Harrison, M., J. (2003); vlastní výpočty

Na tomto místě se chtěl autor disertační práce pokusit o srovnání podpory přílivu FDI do obou regionů v souvislosti s podporou rozvoje průmyslových zón. S prosbou o informace a poskytnutí dat se obrátil na odpovědné organizace, které mají tuto problematiku v kompetenci – tedy Regionální rozvojovou agenturu Jižní Moravy (RRA JM) a Regionální rozvojovou agenturu Vysočina, které jsou do určité míry také regionálními zástupci agentury CzechInvest. Nesrovnatelnost informační a datové základny, definice rozvojových lokalit a především přístup (možnosti přístupu) obou agentur k dané problematice tuto analýzu neumožnily. Není na místě kritizovat a srovnávat aktivity obou agentur a hledat zdůvodnění,

přesto je z provedeného „monitoringu“ činností zřejmá převaha aktivního přístupu k otázce podpory FDI na jižní Moravě – také prostřednictvím RRA JM. Alespoň schematický přehled průmyslových zón odlišených velikostí rozvojové plochy je uveden v přílohách.

Pro ilustraci dokládáme pouze jednu z aktivit Jihomoravského kraje, kde vznikl záměr vytvořit informační a servisní službu z jednoho místa pracovně nazvaný „One-stop-shop“, a to v souvislosti s potřebou zkvalitňovat podnikatelské prostředí a vytvářet předpoklady pro efektivní veřejnosoukromou spolupráci. Nejpotřebnější se při zavádění programu „One-stop-shop“ v případě Jihomoravského kraje jevila oblast asistence vstupu přímých zahraničních investic (PZI) do místní ekonomiky a rozšíření původní podpory PZI i na místní firmy. Koordinací programu byla pověřena právě Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy.

Jako dílčí cíle si v rámci tohoto programu RRA JM stanovila:

- zefektivnit dosavadní spolupráci mezi jednotlivými subjekty zapojenými do programu,
- rozšířit spolupráci zejména v oblasti obsluhy zahraničních investorů,
- prezentovat profesionální přístup subjektů v regionu k podpoře investic,
- vytvářet vhodné předpoklady pro širší uplatnění místních podnikatelských subjektů,
- maximalizovat přínos těchto aktivit pro region.

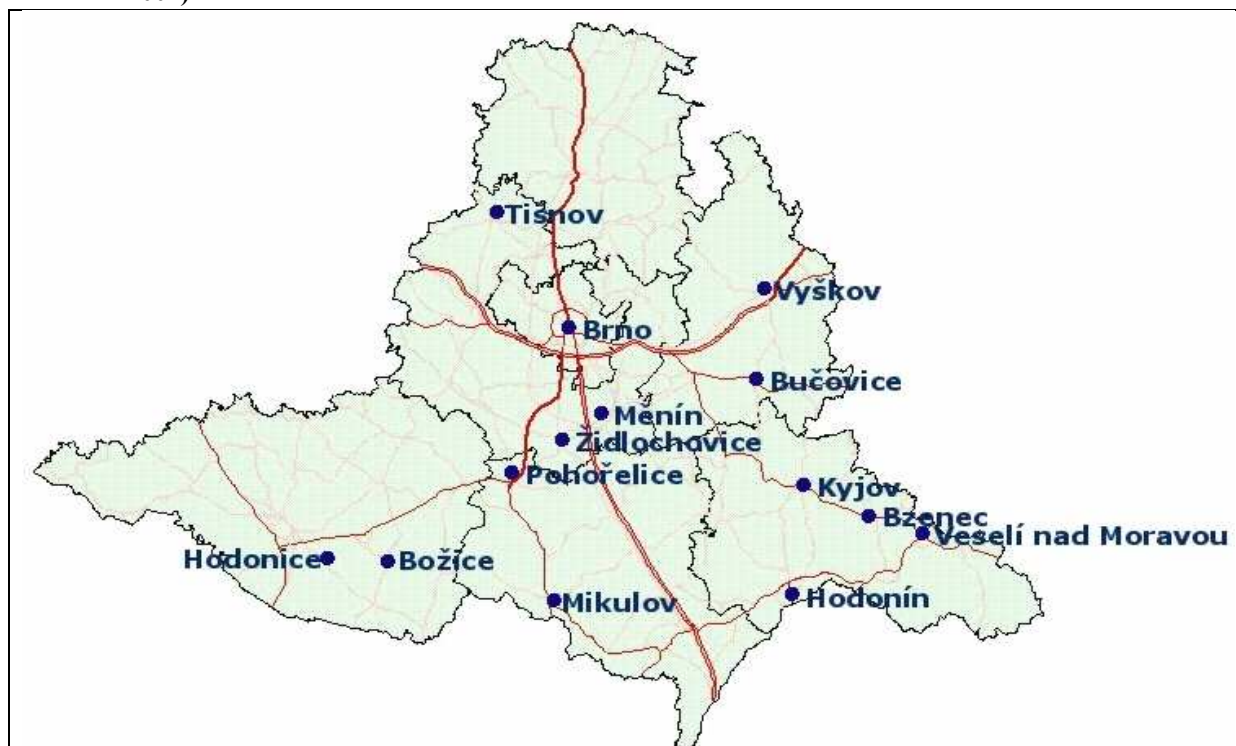
Pro realizaci programu bylo mimo jiné nutné aktualizovat současnou nabídku průmyslových nemovitostí (tzn. oživit základní data - charakteristiky jednotlivých nabízených objektů) a vytvořit tak regionální síť základních kontaktních míst (tzn. sestavit síť vzájemně komunikujících subjektů). Pro výběr lokalit bylo mj. použito katalogu průmyslových nemovitostí „Investujte v Jihomoravském kraji“ vydané v roce 2003 Jihomoravským krajem. Na základě několika klíčových charakteristik (vlastnická struktura, technická infrastruktura, dopravní dostupnost, management průmyslové zóny) bylo v červenci 2004 vybráno 62 objektů ze 47 obcí Jihomoravského kraje, kterým byla navržena spolupráce v rámci programu „One-stop-shop“. Jednotliví zástupci byli pracovníky RRA JM seznámeni s aktuálními postupy v programu a zároveň jim bylo nabídnuto:

- pravidelné poskytování informací (formou tématicky zaměřených seminářů pořádaných RRA JM alespoň dvakrát ročně),
- využití databáze zástupců průmyslových nemovitostí rovněž zapojených do programu,
- prezentace průmyslové zóny na internetových stránkách RRA JM,
- navržení nejvhodnějšího postupu dalšího rozvoje průmyslové zóny,
- v případě zájmu zajištění další odborné asistence.

Kromě Statutárního města Brna se do konce srpna do programu zapojilo dalších 13 jihomoravských průmyslových lokalit (z obcí Božice, Bučovice, Bzenec, Hodonice, Hodonín, Kyjov, Měnin, Mikulov, Pohořelice, Tišnov, Veselí nad Moravou, Vyškov, Židlochovice).

Obr. 18: Průmyslové zóny v Jihomoravském kraji zapojené do programu „One-stop-shop“ (stav k srpnu 2004)

Pramen: RRA JM (2004b): Průmyslové zóny zapojené do programu „One-stop-shop“, Brno

Po dohodě s Odborem regionálního rozvoje Jihomoravského kraje bylo stanoveno několik dalších kroků, které by měly v rámci programu „One-stop-shop“ následovat. Ze zpracování dosavadních zkušeností a poznatků s promítnutím specifík Jihomoravského kraje, by měl do konce roku 2004 vzniknout materiál „Přímé zahraniční investice – příručka pro místní samosprávu“ určený právě manažerům průmyslových nemovitostí shrnující důvody pro PZI, jejich dopady a osvědčené postupy. Pro formulování nabídky průmyslových nemovitostí bude dále potřebná diferenciací průmyslových lokalit na základě jejich připravenosti, charakteru a místních podmínek, kdy výstupem by měl být strukturovaný přehled průmyslových zón. Všechny tyto aktivity by měly vést k efektivnějšímu využívání hospodářského potenciálu Jihomoravského kraje.

5.7.1. Příklad neúspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Flextronics International

Flextronics International je jeden z největších světových producentů elektronických zařízení na zakázku (tzv. EMS segment – Electronics Manufacturing Services). Svou výrobu zaměřuje především na mobilní telefony, počítače, tiskárny, síťové prvky, elektrické vodící desky a satelitní přijímače. Nejvýznamnějšími partnery jsou firmy působící v elektronice a informačních technologiích, jako např. Alcatel, Dell, EMC, Epson, Ericsson, Motorola, Nokia, Siemens, Compaq, Cisco, Hewlett Packard, Microsoft, Philips, Xerox a další. Flextronics nabízí firmám komplexní projekční, technický, výrobní, zakázkový a logistický servis, a díky strategické pozici na mnoha významných trzích také celosvětově synchronizovanou průmyslovou výrobu. Tato v souladu s optimálním logistickým modelem zajišťuje výrobní technologii s minimálními výrobními a materiálovými náklady.

Flextronics provozuje šest průmyslových parků v tzv. low – cost regionech Latinské Ameriky, Asie a Evropy (Brazílie, Mexiko, Polsko, Maďarsko, Čína a Malajsie). Průmyslové parky zajišťují společně v nich sídlících podporu v oblasti inženýrství, zpracovatelského průmyslu, zprostředkování, logistiky a dalších služeb. Flextronics se však nezaměřuje pouze na zakázkovou výrobu elektronických zařízení, tedy mechanickou výrobu náročnou na množství pracovní síly a nepřetržitý provoz. Součástí jeho sítě jsou také různá logistická a především designová centra, kde pracují špičkoví odborníci a specialisté na kreativní inovace průmyslového, mechanického a přístrojového designu.

V souladu s globální výrobní strategií se Flextronics speciálně orientuje na asijský trh, kde využívá místních předností pracovního trhu, levných surovin a materiálů. Regionální ústředí má v jihovýchodní Asii (Hong Kong), Evropě (Vídeň) a Severní Americe (San Jose), sídlo korporace je v Singapuru. Firma působí ve 29 zemích světa pěti kontinentů, zaměstnává asi 60 tis. osob a ve fiskálním roce 2004 vykázala obrát 14,5 mld. dolarů.

Kromě České republiky, resp. Brna má Flextronics výrobní či technologické (projekční, vývojové) provozy v dalších tranzitních zemích střední a východní Evropy. V Maďarsku je Flextronics International Kft lokalizován v Sárváru, Nyiregyháze a Tabu a Flextronics Zalaegerszeg Industrial park v Zalaegerszegu, v Polsku Flextronics Industrial Park v Tczewu/Gdaňsku. Na Ukrajině má Flextronics Design sídlo v Kyjevu a Vinnitse.

Počátky působení Flextronics International v Brně jsou spojeny s fúzí s firmou DII Group, která proběhla v březnu roku 2000. Dceřiná společnost DII Group, Dovatron International, zde působila již od roku 1998 v hale bývalé Tesly Brno a pozdější UTES Elektroniky Brno v Králově Poli. V době fúze s Flextronicsem zde zaměstnávala 750 pracovníků. Americko - irská společnost Dovatron měla tuzemskou základnu právě v Brně, kde osazovala desky tištěných spojů pro elektroniku. V roce 1999 vykázala společnost Dovatron Czech Republic, mezi jejíž nejvýznamnější zákazníky patřily firmy jako PACE, Onstream a Sagem, tržby ve výši 2,275 mld. Kč.

Právě v tomto období uvažovalo vedení firmy Flextronics, v rámci rozšíření svých výrobních kapacit, o vybudování průmyslového parku v zemích střední a východní Evropy. Společnost se rozhodovala mezi Maďarskem (zde již fungovaly dvě podobné zóny a budovala se třetí) a Českou republikou, konkrétně Brnem. Prvotním impulzem vstupu společnosti do Brna se stala možnost fúze s DII Group a získání existujících výrobních prostor v Brně – Králově Poli. Současně s fúzí došlo k posílení pozice firmy Flextronics na světovém trhu ze 4. na 1. pozici ve výrobě EMS segmentů a k získání nových zákazníků. Strategická poloha v blízkosti letiště Brno – Tuřany a dálnice D1 a D2, nadprůměrná nezaměstnanost ve městě a očekávané další propouštění z brněnských průmyslových gigantů (především Královopolská strojírna a Zetor) přispěly k rozhodnutí managementu firmy v Brně dále stavět. Nemalá byla také podpora ze strany agentury CzechInvest, která vstup společnosti do ČR zprostředkovala.

Jedním z nejvýznamnějších motivačních faktorů, který nakonec rozhodl o investici společnosti v rozvojovém území Černovická terasa, byly investiční pobídky české vlády ve formě přímých dotací na nová pracovní místa a daňových úlev, možnost využívání bezcelní zóny a také silná podpora ze strany vedení města a zájem Úřadu práce Brno – město. Město Brno tak pronajalo společnosti pozemky v hodnotě 250 mil Kč o rozloze 40 hektarů za 1 korunu ročně¹⁰³, stát přispěl 1,5 mil. Kč na zaškolení nových zaměstnanců. Vedení

¹⁰³ K tomuto „výhodnému“ prodeji přispěly zkušenosti z průmyslových parků v Maďarsku, které představitelé brněnské radnice osobně navštívili.

společnosti se na druhé straně zavázalo zachovat svoji investici po dobu pěti let a vytvořit zde 3000 pracovních míst¹⁰⁴.

Stavební práce na nové hale určené na výrobu, osazování a kompletaci desek plošných spojů, výrobu soustav pro příjem digitální televize a telekomunikační techniku započaly v srpnu roku 2000 a za tři měsíce se již rozeběhla samotná výroba. Celková investice firmy Flextronics se pohybovala okolo 20 milionů dolarů. V podniku byl zaveden 24 hodinový provoz (dvě dvanáctihodinové směny) a výroba byla plně automatizovaná. Nejvíce pracovních míst bylo vytvořeno pro obsluhu strojů, kontrolu a balení výrobků, tedy profese s nízkými kvalifikačními nároky, což je však typický znak pro většinu výrobních provozů tohoto typu. Většina produkce byla saturována dovozem součástek, osazením a smontováním v brněnských výrobních halách a vývozem zejména do vyspělých zemí západní Evropy.

Prostorový rádius dojíždějících zaměstnanců byl relativně velký, zasahoval pak především (samozřejmě mimo vlastního města Brna) okresy Jihomoravského kraje s vyšší mírou nezaměstnanosti. Flextronics provozoval v regionu několik dotovaných autobusových linek. Nemalou část pracovníků tvořili také občané Slovenské republiky, kterých v podniku v době nejvyšší zaměstnanosti (asi 2,4 tis. pracovníků v roce 2001) pracovalo až 500. Pracovníci ze Slovenska byli využíváni primárně pro pokrytí sezónních výkyvů. Flextronics poměrně dobře spolupracoval s brněnskými technickými vysokými školami, chybějící pracovní pozice se rekrutovaly spíše z oblasti středního a nižšího managementu. Nejnižší průměrné nástupní platy se na počátku působení firmy v Brně pohybovaly mezi 8 – 10 tis. Kč, což bylo na druhé největší město republiky skutečně velmi málo.

Vývoj zaměstnanosti Flextronics International v Brně:

1998 - příchod americko - irského Dovatronu do Brna, výroba v Tesle v Králově Poli

1999 - fúze Dovatron a Flextronics, v Brně 450 zaměstnanců

2000 - 1500 zaměstnanců

2000 - stavba nového závodu v průmyslové zóně Černovická terasa

2001 - 2500 zaměstnanců

2002 – odchod z Brna

V průběhu roku 2002 došlo k výraznému snižování počtu zaměstnanců, nejdříve na 1 750, poté až na hranici 1 250 zaměstnanců, byl omezen počet výrobních linek a kapacity využity pouze 50 %. Přesto v květnu 2002 zastupitelé města Brna schválili prodej pozemků firmě Flextronics o rozloze 7 ha, opět za symbolickou 1 Kč! Do poloviny roku investovalo město Brno v průmyslové zóně téměř půl miliardy Kč do výkupu pozemků a dalších téměř 300 mil. Kč do infrastruktury! V červenci téhož roku pak vedení společnosti překvapivě oznámilo ukončení činnosti brněnského výrobního závodu a přestěhování své produkce do Maďarska. Zrušení výrobních činností v Brně bylo primárně spojeno s dlouhodobým celosvětovým útlumem oboru, odchodem strategického zákazníka – firmy PACE a s nadbytkem výrobních kapacit ve středoevropském regionu. Významný vliv však mělo také ukončení dotační politiky vlády ČR a dotační pobídka z Maďarska na dalších 5 let.

Začátkem prosince 2002 skončilo s prací posledních asi 900 zaměstnanců, z nichž se zhruba třetina přišla zaevidovat na brněnský Úřad práce. Zaměstnanci dostali odstupné, ale nová práce v regionu pro ně byla obtížně dostupná. Úřad práce Brno – město registroval na konci

---

¹⁰⁴ Spekulace v odborném tisku a novinových zprávách, které měly původ ve vedení Flextronics hovořily až o 10 tis. pracovních v mateřské firmě, dceřinných společnostech a dodavatelských firmách, které budou v průmyslovém parku sídlit.

roku 2002 asi 18 tis. nezaměstnaných (9 % míra nezaměstnanosti), nabízel 1 200 volných pracovních míst, z toho asi 800 v dělnických profesích. Brněnská radnice i Úřad práce věřili, že se najde někdo, kdo roli Flextronicsu převezme. Navíc se začalo jednat o navrácení pozemků, které město prodalo společnosti za 1 Kč a začalo si na ně dělat zpětný nárok, a to za stejnou sumu. Společnost 40 ha pozemků městu vrátila, dalších 7 ha v hodnotě 32 mil. Kč požadovalo město v rámci předkupního práva zpět, opět za 1 Kč.

Společnosti Flextronics se tak nepodařilo naplnit příslib vytvořit v průmyslovém parku sdruženém kolem svého závodu 3 tis. pracovních míst a zachovat svoji investici minimálně po dobu pěti let, což byla podmínka poskytnutí veřejné podpory. Již od podzimu 2002 začala firma Flextronics jednat se třemi vážnými zájemci o prodeji továrny. Cílem měl být příchod silného investora, který by obnovil chod závodu v průmyslové zóně Černovická terasa a znovu zaměstnal tisíce lidí. „Objevilo se několik firem, z toho jsme vybrali pět, které by byly schopny využít celý areál. Nyní se jednání zúžilo na tři firmy podnikající v elektrotechnice. Ale žádné smlouvy jsme dosud nepodepsali,“ řekl v říjnu 2002 vedoucí industriálního parku Brno Hugh Kelly.

Najít za sebe náhradu bylo v zájmu odcházející firmy Flextronics, protože pokud by nesplnila závazek vytvořit do poloviny roku 2005 v Brně tři tisíce nových pracovních míst a udržet je po dobu pěti let, musela by doplácet tržní cenu nájmu pozemků. Od prosince 2002 zůstalo na Černovické terase jen třicet technických zaměstnanců, kteří odešli do konce roku, a čtyřicet výzkumných pracovníků. Ti zůstali ve Flextronics zaměstnaní nadále a stali se součástí evropského vývojového programu (viz dále Flextronics Design, s.r.o. Brno). Společnost si výzkumné pracoviště v Brně ponechala, protože zde našla dobré zázemí a vzdělanou pracovní sílu na technických vysokých školách.

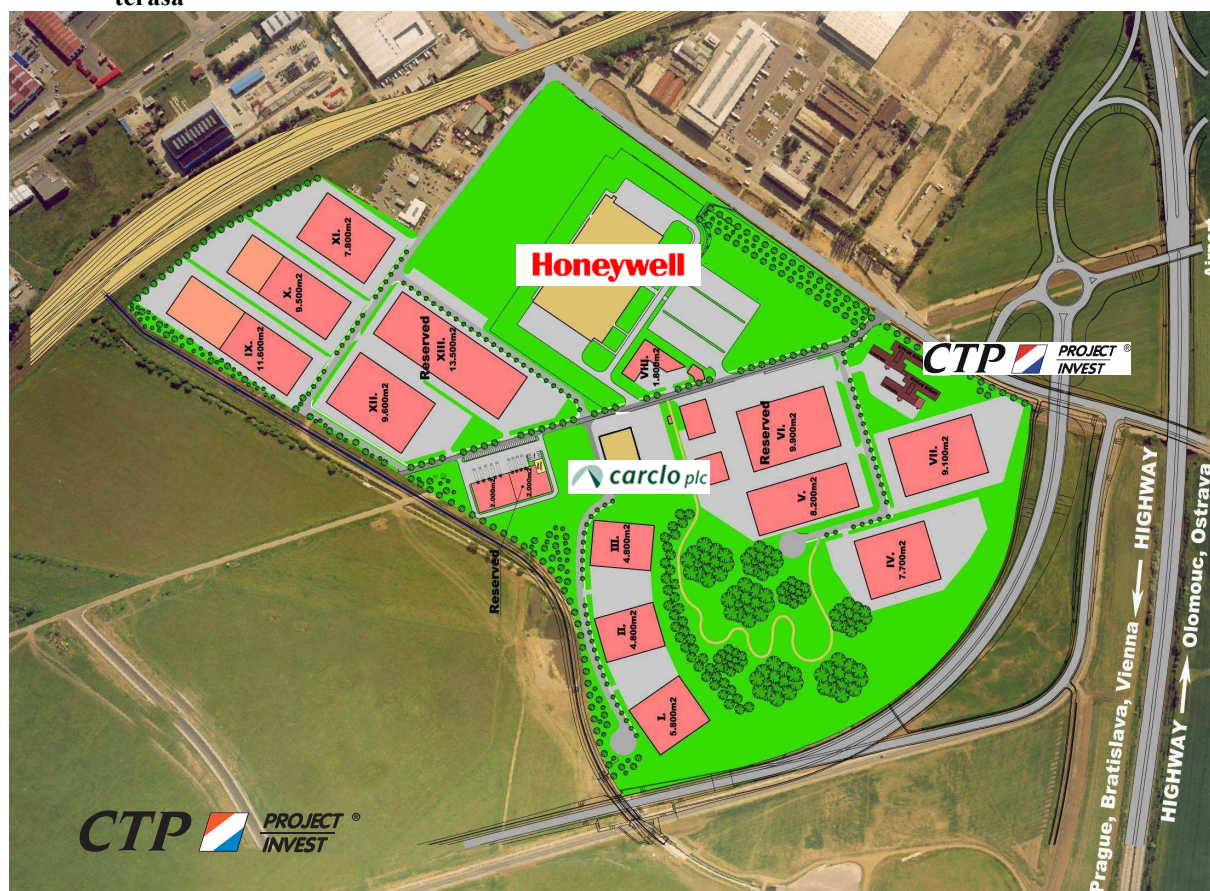

V Brně - Slatině se etablovalo vývojové a projekční oddělení firmy (takových má Flextronics po celém světě několik), které zaměstnává kvalifikované odborníky v činnostech s vysokou přidanou hodnotou. Společnost Flextronics Design, s.r.o., Brno má v současné době okolo 65 pracovníků.

Vedení Flextronics se po celou dobu sporu s brněnskou radnicí bránilo nařčením, že by jejich firma jen zneužila investičních pobídek, získala výhodně pozemky, a poté utekla z Brna. Proto předložilo vedení společnosti tabulky, v nichž je vyčísleno, kolik peněz firma obdržela formou pobídek od Brna a od státu, a kolik sama investovala. Z nich vyplývá, že od vlády, města a úřadu práce firma dosud vyčerpala do konce listopadu 2002 asi 192 milionů korun. V tom je započítána odpuštěná daň z příjmu, dotace na rekvalifikace či cena za převedené pozemky. Podle H. Kellyho naopak Flextronics přinesl 840 mil. Kč na přímých přínosech jako daně z mezd, sociální a zdravotní pojištění nebo sponzoring. Z dalších přínosů lze jmenovat výstavbu budov v průmyslovém parku (necelých 700 mil. Kč) i platby českým subdodavatelům (693,5 milionů korun).

Obr. 19: Pozice bývalé firmy Flextronics a současné firmy Honeywell v Průmyslovém parku Černovická terasa

Pramen: CTP Project Invest

Pobídková smlouva s Flextronicsem byla uzavřena ještě v pobídkovém režimu na základě usnesení vlády č. 298 ze dne 29. dubna 1998, tedy ještě před nabytím platnosti zákona č. 72/2000 Sb. (Zákon o investičních pobídkách), který mimo jiné zpřísnil podmínky pro dodržování pobídkových smluv. V předzákonném režimu byla stanovena podmínka, že zaměstnanci musí v den kontroly u společnosti pracovat déle než tři měsíce. Proti Flextronicsu vedl Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS) správní řízení o zrušení a vrácení poskytnutých investičních pobídek. Podle rozhodnutí ÚOHS však Flextronics pobídkovou smlouvu podle podmínek vládního nařízení neporušil. V průběhu let 1999 – 2001 sice Flextronics podmínky dané smlouvou sice překročil, vytvořená pracovní místa však jednoznačně po dobu pěti let zachována nebyla. Pokud by Společnost získala pobídky až v režimu nového pobídkového zákona, musela by je s největší pravděpodobností vrátit.

Představitelé dnešního Flextronics Design, s.r.o. stále zastávají názor, že společnost i v době snižování svých aktivit v Brně postupovala podle platných zákonů a uzavřených smluv, zatímco město Brno se opakovaně pokusilo smlouvy zpochybnit a získat další výhody nad jejich rámec. Obě strany se nakonec v březnu 2003 dohodly na vyrovnání ve výši 38 mil. Kč, které po započtení všech pohledávek a závazků zaplatil Flextronics městu. Flextronics doplatil 43 mil. Kč za pozemek a dalších 45 mil. Kč jako nájemné. Společnosti zůstala výrobní hala a pozemky pod ní, město na sebe převzalo správu celého areálu, když od Flextronicsu odkoupilo parkoviště, silnice a infrastrukturu za celkových 50 mil. Kč. Dlouho poté nebylo jasné, zda některý investor bude mít o opuštěné prostory zájem. Situace se vyjasnila až v dubnu 2003 po urovnání vztahů mezi městem Brnem a Flextronics, kdy podepsala sedmiletou smlouvu na pronájem haly na Černovické terase společnost Honeywell.

Přestože se podle rozhodnutí ÚOHS poněkud nepochopitelně neprokázalo porušení smluvních podmínek ze strany společnosti Flextronics (rozhodnutí je dáváno do souvislosti s uzavřením smlouvy v předzákonném režimu), je zřejmé, že tato společnost jednoznačně nedostala v Brně svým závazkům. Brněnská radnice velmi neuváženě vpustila do rozvojové zóny Černovická terasa firmu, jejíž „výrobní mobilita“ i konkurenční prostředí v oboru podnikání i prostoru střední Evropy, musely být zainteresovaným osobám zastupujícím město Brno a potažmo profesionálů z CzechInvestu, kteří celou akvizici zprostředkovali, velmi průhledné. Město Brno přitom před několika lety odmítlo podobnou nabídku od renomovaného německého koncernu Siemens, ale i dalších firem. Investice města Brna rozhodně nenašla adekvátní odezvy a Černovická terasa zatím neplní účel v tom rozsahu, ke kterému byla předurčena – rozšiřování a tvorbě nových pracovních míst, jež mají pomoci snížit v Brně již tak vysokou nezaměstnanost. Podle posledních zpráv se Černovická terasa v brzké době dočká dalšího významnějšího investora – japonskou firmu Daikin, která zde má vytvořit až 500 pracovních míst. Po převzetí zbylé části terasy do pronájmu naším nejúspěšnějším průmyslovým developerem – společností CTP Project Invest, se možná v Brně na odchod Flextronics za několik let „zapomene“.

5.7.2. Příklad úspěšného vstupu zahraničního kapitálu do regionu – Bosch Diesel

Společnost Robert Bosch GmbH byla založena ve Stuttgartu roku 1886 Robertem Boschem. Z původní dílny pro jemnou mechaniku a elektroniku postupně vznikl jeden z největších průmyslových podniků v Německu. Celé uskupení čítající kolem 240 dceřiných společností v padesáti zemích světa zaměstnává asi 226 tis. pracovníků (z toho více než polovinu mimo Německo) a jeho tržby se v posledních letech pohybují ročně okolo 35 mld. Euro.

Firma Robert Bosch se objevila v českých zemích již na konci 19. století, kdy v Českých Budějovicích obchodovala s tuzemskou automobilkou Laurin & Klement. V roce 1920 založila první oficiální prodejní kancelář v Praze a v novodobé historii se v ČR znovu etablovala až v roce 1991.

Prvním výrobním závodem založeným v ČR po roce 1990 byl Robert Bosch spol. s r.o. v Českých Budějovicích, který vznikl v roce 1992, jako společný podnik stuttgartského koncernu Bosch, GmbH a Motoru Jikov, a.s. s majetkovým vkladem v poměru 76 % ku 24 % ve prospěch německé firmy. Pro vznikající společnost byly postaveny zcela nové výrobní prostory s nejmodernějším vybavením a infrastrukturou. Mimo jednotlivých výrobních úseků bylo vybudováno také vlastní oddělení vývoje a výzkumu, včetně zkušebního centra pro dlouhodobé zkoušky. Postupně obě strany dospěly k názoru, že dané vlastnické poměry nejsou při rozhodování a přijímání strategických rozhodnutí optimální, a proto firma Bosch v roce 1995 odkoupila podíl Motoru Jikov a stala se tak 100 % vlastníkem společnosti. Odběratelem komponentů automobilové techniky, které tvoří výrobní program (benzinové čerpadlové a sací moduly, víka hlav válců a elektronické plynové pedály), jsou téměř všechny významné evropské, ale i některé asijské automobilky. Českobudějovická společnost exportuje přes 90 % své produkce.

Dalším významným působištěm firmy Bosch je Česká Lípa. Zde působí dceřiná společnost firmy Varta - Bosch Autobatterie GmbH pod názvem Autobaterie, s.r.o., která zaměstnává necelých 500 osob. Tradice výroby akumulátorů v České Lípě byla založena v roce 1944, kdy do původního textilního závodu přenesla německá armáda z rozbombardovaného Berlína výrobu baterií. Českolipský výrobce se stal součástí největšího evropského koncernu na

výrobu baterií Varta – Bosch v roce 1992. Vedení německé společnosti se v roce 2001 rozhodlo postavit novou montážní halu v českolipské průmyslové zóně. Investice za více než 160 mil. Kč podstatně zvýšila produktivitu práce, takže již v roce 2003 vyrobil největší výrobce startovacích baterií 5 mil. kusů. Obrat dceřiné společnosti po vstupu zahraničního investora dynamicky roste a od roku 2001 překračuje hranici 2 mld. Kč.

Kromě Českých Budějovic a České Lípy má firma Bosch malý výrobní závod také v Brně (asi 50 zaměstnanců). Dceřiná společnost působící pod názvem Bosch Rexroth ČR se zaměřuje na výrobu a prodej hydraulických komponentů a systémů. Dále má v ČR firma Bosch lokalizované tři nevýrobní společnosti se sídlem v Praze.

Prakticky stejný scénář jako v Českých Budějovicích byl použit při založení firmy Bosch Diesel, s.r.o. v Jihlavě (v lednu 1993), která je v současnosti největším zaměstnavatelem uskupení v ČR a zároveň největším zaměstnavatelem v kraji Vysočina. Partnerem německého koncernu byl Motorpal, jihlavský výrobce systémů a komponentů pro vstřikování paliva do dieselových motorů. Motorpal vložil do společného podniku pozemek a rozestavěnou halu, Bosch vložil technologie, stroje a dokončil stavbu haly. Většinový podíl (76 %) držel v nové společnosti opět Robert Bosch GmbH. Firma si v Motorpalu pronajala kanceláře a působila zde až do června 1993. V říjnu 1996 Motorpal odprodal svůj menšinový podíl a od té doby je jihlavský Bosch Diesel ve stoprocentním vlastnictví koncernu Robert Bosch GmbH. Odkupem podílu nebyla spolupráce s Motorpalem přerušena a firma zůstala pro Bosch jedním z významnějších tuzemských dodavatelů.

Proč právě Jihlava, kraj Vysočina a firma Bosch? Vzhledem k tomu, že Jihlava má velmi výhodnou strategickou polohu přímo na dálnici D1 na půl cesty mezi Brnem a Prahou, navíc s bohatou historií v automobilovém průmyslu, byla jednou z hlavních lokalit, když se rozhodovalo o založení pobočky německého koncernu v rámci Evropy, konkrétně divize dieselových systémů.

Vedení v Německu zvažovalo různá kritéria a mezi ty hlavní patřily následující:

- politická stabilita země,
- výhodná poloha v centru Evropy,
- dlouhá tradice automobilového průmyslu a možnost založení společného podniku s firmou Motorpal,
- dobrá infrastruktura, ve srovnání s ostatními zeměmi východní Evropy, a to nejen dopravní, ale i v rámci institucí,
- dlouhá historie společnosti Robert Bosch v České republice,
- kvalifikovaná pracovní síla s dobrou a poměrně dobrou jazykovou vybaveností,
- nízké náklady na celkový provoz.

V dalších letech následovala postupná expanze firmy, které brzy přestaly stačit původní prostory v areálu Motorpalu. Od 1.1.1999 byla k Bosch Diesel organizačně přičleněna firma BOMORO v Rožnově pod Radhoštěm (výrobce zamykacích systémů do osobních automobilů), která se tak stala odštěpným závodem. (V roce 2002 byla tato společnost prodána německé firmě Brose, která je předním světovým výrobcem dveřních a okenních systémů pro automobily). V roce 1999 se Bosch Diesel dále rozrostl nájmem (a v roce 2001 odkupem) bývalého jihlavského závodu pelhřimovské textilky Alfatex. V témže roce byla zahájena výstavba nové výrobní haly v jihlavské čtvrti Pávov, jež měla sloužit především pro divizi výroby světel, zejména pro přesunutou produkci reflektorů z německého Reutlingenu. Ta se však v rámci celé skupiny Bosch záhy vydělila a stala se součástí nové společnosti

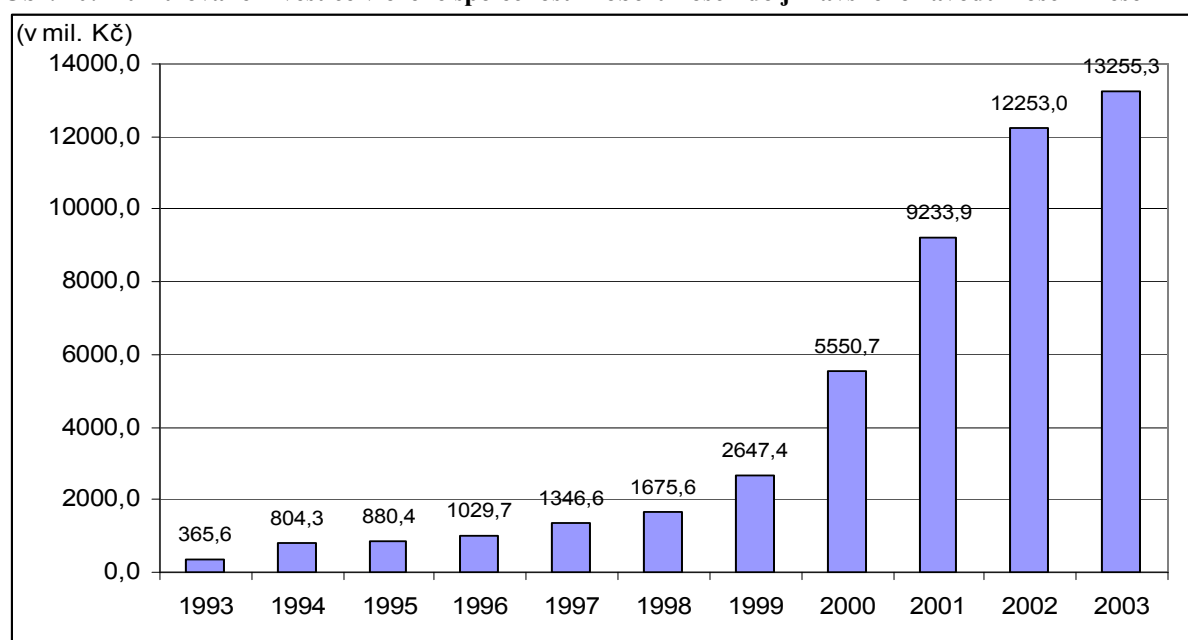
Automotive Lighting sídlící v pávovském areálu. Při založení této společnosti měli oba investoři poloviční podíl (kromě firmy Robert Bosch se jednalo o italskou firmu Magneti Marelli ovládanou Fiatem). Později však Robert Bosch GmbH svůj podíl odprodal.

Na sklonku roku 1999 se vedení Bosch Diesel rozhodlo postavit v Pávově další halu pro výrobu vysokotlakých čerpadel. Nový provoz byl uveden do činnosti na počátku roku 2001. Výstavba nové haly znamenala investici asi 1 mld. Kč, další 3,5 mld. Kč směřovaly do nákupu špičkových technologií. Největší část haly byla určena pro produkci nového typu vysokotlakých čerpadel, které firma začala vyrábět na první montážní lince v pronajatých prostorech v Jihlavě již v roce 2000. Během téhož roku odkoupila firma na území Jihlavy ještě jednu výrobní halu, takže Bosch Diesel disponoval na konci roku 2001 v Jihlavě výrobní plochou zhruba 80 tis. m² (upraveno podle Toušek, V., Kunc, J., 2003). Společnost tak vybudovala ve městě dva nové závody (Pávov a Humpolecká) a jeden koupila (Dolina).

Ještě v předchozích letech směřovaly rozhodující investice německého koncernu do Českých Budějovic, kde se vyrábějí vstřikovací zařízení pro benzínové motory. Investice do nových technologií v první pávovské hale i výstavba druhé výrobní haly v Pávově (dokončena v roce 2002) byly reakcí Bosche na rostoucí poptávku v Evropě po dieselových motorech pro nákladní automobily. Novinkou a „vlajkovou lodí“ výrobním programu se stala špičková vysokotlaká čerpadla systému Common rail. V průběhu roku 2001 překonal jihlavský závod svou velikostí a významem závod Bosche v Českých Budějovicích a stal se největší výrobní základnou stuttgartského koncernu v České republice.

Investice vyšší než 8,5 miliardy korun, na kterou získala firma Bosch Diesel od Ministerstva průmyslu a obchodu ČR na konci října 2001 investiční pobídku, byla jedním z největších investičních projektů roku. Podle zákona o investičních pobídkách č.72/2000 Sb. firma získala úlevu na dani z příjmů do 1,62 mld. Kč a byla osvobozena od dovozního cla na stroje a zařízení, které budou určeny do výrobní haly v Pávově. V rámci investičního projektu firma připravuje rozšíření výroby vysokotlakých čerpadel Common rail a také novou výrobu hydraulického akumulátoru téhož systému.

Obr. 20: Kumulované investice vložené společností Robert Bosch do jihlavského závodu Bosch Diesel

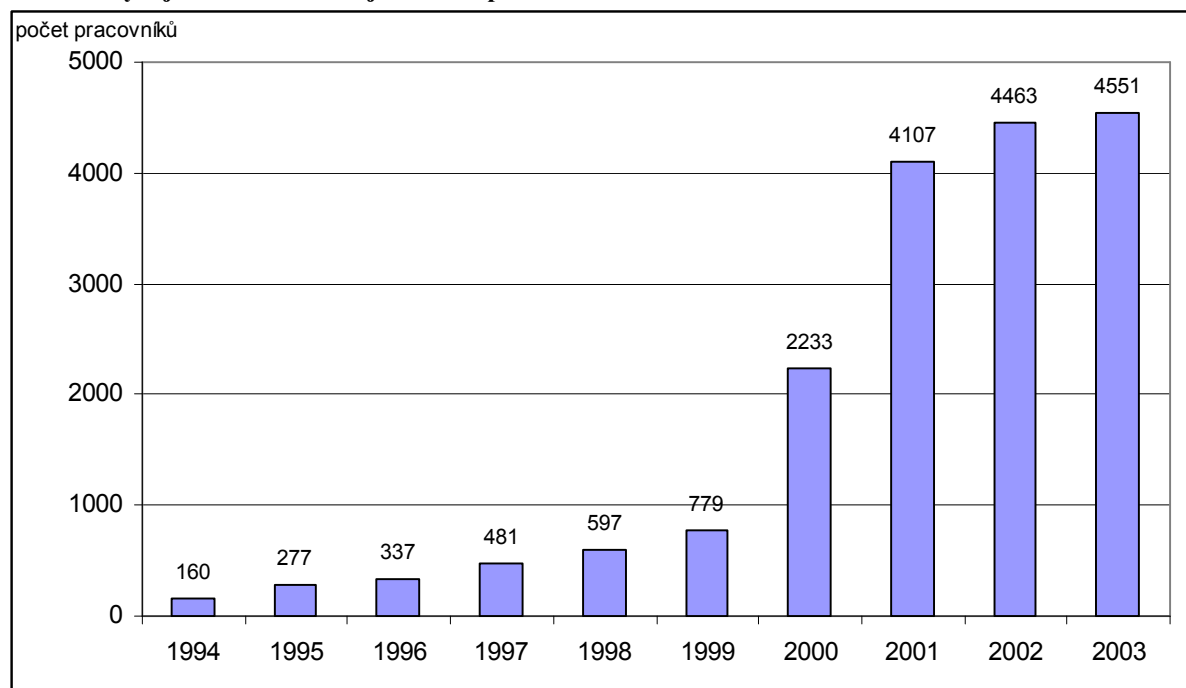
Pramen: Bosch Diesel

Zatím poslední investicí do výrobních prostor je výstavba třetí haly v lokalitě Jihlava - Pávov resp. Karlův zámeček, jejíž náklady by se měly vyšplhat na 3 mld. Kč. Rozšiřování výrobních ploch jednoznačně souvisí s velkým zájmem trhu o diesellové motory. V nové hale se bude vyrábět čerpadlo nové generace CP1H, které dokáže vyvinout vyšší tlak než starší typ, který se dosud vyrábí v závodě v Humpolecké ulici. Stavba začala v roce 2004 a první výrobky by z jejích linek měly sjet v dubnu 2005. V Jihlavě tak vznikne největší závod celého uskupení Robert Bosch vyrábějící součásti pro diesellové motory se systémem Common rail. Přestože pobídková investice MPO ČR z roku 2001 stále běží, požádala společnost Bosch Diesel v květnu 2004 o druhou pobídku na tuto rostoucí halu, o jejímž přidělení ještě nebylo rozhodnuto.

Dlouhodobou dynamiku firmy dokládají také některé ekonomické údaje. V roce 2001 zaznamenal Bosch Diesel více než dvojnásobné zvýšení obrátu ze 4,6 mld. na 9,8 mld. Kč a počet zaměstnanců stoupl z 2 tis. na 4,1 tis. Od roku 1993 do konce roku 2001 vložil Bosch do jihlavského závodu (nákup pozemků a hal, výstavba nových hal, nákup technologií, atd.) 10,5 mld. Kč. S výstavbou nového závodu v Pávově se celkové investice firmy Bosch v Jihlavě od zahájení činnosti v roce 1993 zvýší asi na 16 miliard korun. Společnost Bosch Diesel tak zajišťuje více než polovinu všech FDI v kraji Vysočina od roku 1993. Dobré ekonomické výsledky se odrazily také v umístění v žebříčku sta nejvýznamnějších firem České republiky v roce 2003, které každoročně vyhlašuje Sdružení Czech Top 100. Bosch Diesel skončil na 32. místě s tržbami 14,8 mld. Kč¹⁰⁵, což znamenalo meziroční nárůst o 16 %. Zahájením výroby v nové hale by se podle vedení společnosti mělo v roce 2005 odrazit v dalším navýšení tržeb asi o pětinu.

Obr. 21: Vývoj zaměstnanosti v jihlavské společnosti Bosch Diesel

Pramen: Bosch Diesel

¹⁰⁵ Na druhém místě se v kraji Vysočina umístil bývalý partner Bosche - firma Automotive Lighting s tržbami 6 mld. Kč (77. místo v Czech Top 100).

Vývoj počtu zaměstnanců od vstupu firmy Bosch do jihlavského Motorpalu přehledně ilustruje předchozí obrázek. Na konci roku 2004 zaměstnávala společnost asi 5 120 osob a v souvislosti s výstavbou nové haly je plánováno přijetí dalších 350 - 400 osob. V nové hale by mělo najít práci asi 700 osob, což však neznamená 700 nových pracovních míst, protože bude docházet k určitým přeskupením v rámci pávovského závodu. Nenaplní se tak původní plán firmy do konce roku 2004 zaměstnat 6 850 lidí. Růst počtu zaměstnanců však bude podle všech předpokladů pokračovat, do konce roku 2007 by zde mělo pracovat 5,7 až 6 tis. osob.

Jak již bylo výše naznačeno, výrobní program společnosti Bosch Diesel se v průběhu let měnil především podle poptávky na trhu a přání zákazníků. Rok 1993 zahájil Bosch výrobou jednoválcových čerpadel PFM a vstřikovačů, které spolu tvoří sestavu. V roce 1996 byla výroba vstřikovačů předána do Turecka. Nosným programem se stala od roku 1994 výroba řadových čerpadel. Tato výroba probíhala pět let a v roce 1999 byla ukončena. Postupně byla nahrazena výrobou čerpadel PDM a balicích strojů a rozšířena o sériovou opravu rotačních čerpadel a vstřikovacích jednotek (od roku 1995 resp. 1997). Přechodnou dobu (v letech 1997 – 1999) se ve firmě Bosch Diesel v Jihlavě také vyráběly světlometry.

Od roku 1999 se začaly postupně produkovat komponenty pro systém Common Rail, které tvoří v současné době hlavní výrobní program - vstřikovací čerpadla pro vznětové motory typu CP1 a CP3, tlakové zásobníky a od roku 2003 i regulační tlakové ventily. Pro výrobu čerpadla CP3 byl postaven v Jihlavě nový závod, počet zaměstnanců se zvýšil z 1 084 na téměř 4 500 a Bosch Diesel s.r.o. se tak zařadil k největším závodům koncernu Robert Bosch GmbH. Čerpadlo typu CP3 představuje špičkový produkt pro vstřikovací systémy vznětových motorů a podnik v Jihlavě je jeho tzv. mateřským závodem.

Mezi nejvýznamnější zákazníky jihlavského společnosti Bosch patří mimo jiné výrobci osobních i nákladních automobilů - BMW, Volvo, Daimler Chrysler, Peugeot, Audi a Honda. Subdodavatelé pro Bosch se většinou rekrutují ze zahraničí, protože firma má takové požadavky, které splňuje jen málo českých firem. Základní podmínkou pro firmu, která chce dodávat do Bosch Diesel je ISO 9001:2000 a ISO/TS 16949:2002. V současné době hledá Bosch dodavatele těchto technologií: broušení a obrábění kovů, kování, plastové výlisky a plastové díly, šrouby a vruty, vytlačované a tažené dílce. Mezi zásadní dodavatele dílců pro čerpadlo CP3 patří zejména německé, švýcarské a japonské společnosti. Spolupráci s českými dodavateli se Bosch rozhodně nebrání a pokud tito splní jeho podmínky zahraniční firmy neupřednostňuje. Z významnějších tuzemských subdodavatelů můžeme jmenovat jihlavský Motorpal, který dodává komponenty do vstřikovacích jednotek a svrateckou firmu Mars, jež pro Bosch provádí galvanické povrchové úpravy automobilových dílů.

Od počátku působení Bosch Diesel v Jihlavě panují mezi společnostmi a jihlavskou radnicí dobré vztahy. Obě strany se pravidelně schází a informují se o vzájemných plánech. Město např. představí firmě plány s rozvojem dopravy ve městě a Bosch má možnost k tomu vznést připomínky. Spolupráce na tomto poli pak vyústí v dohodu s místním dopravním podnikem, kdy je jízdní řád MHD částečně přizpůsoben směnám ve firmě. Zaměstnanci tak mají dopravu do práce v rámci Jihlavy poměrně dobře zajištěnou, firma na dopravu nepřispívá, ani nepronajímá speciální autobusy či dopravce. Většina zaměstnanců navíc do práce dojíždí vlastními vozy, takže největším problémem Bosche jsou další parkovací plochy. Aby byla továrna v Pávově dostupná i pro zaměstnance používající železnici, vystavěl Bosch novou železniční zastávku v Jihlavě – Pávově. Do nové zastávky na trati do Havlíčkova Brodu investovala firma více než čtyři miliony korun a dalších 500 milionů ještě vydá na chodník k přilehlé bytové zástavbě. Vlastní zastávku, která navíc nese jméno firmy, si největší

regionální zaměstnavatel postavil jako první v republice. Zastávka kromě společnosti Bosch Diesel slouží i dalším podnikům se stovkami zaměstnanců. Jízdní řád byl po dohodě s ředitelstvem Českých drah přizpůsoben tak, aby vyhovoval firmě Bosch a jejímu směnnému provozu.

Společnost Bosch se snaží ve spolupráci s městem řešit také bytovou otázku. Bosch má zájem o byty pro své zaměstnance – především vystudované inženýry z brněnského VUT, které by na Jihlavsku chtěla stabilizovat. V roce 2004 tak město Jihlava jednalo o vládní pobídce na výstavbu prvních 18-ti bytů, aby je mohlo zainvestovat. Společnost však takovýchto „firemních“ bytů potřebuje několikanásobně více.

Dalším společně řešeným problémem je současné nevyhovující napojení areálu v Pávově na silnici I/38, což brzdí další rozvoj firmy. Nová komunikace bude dlouhá asi půl kilometru a spojí Pávovskou ulici se silnicí I/38, která je výpadovkou na Havlíčkův Brod a zároveň slouží jako přivaděč k dálnici D1. Stavba by měla být zahájena ve druhé polovině roku 2005. Kvůli nové komunikaci se musí přemostit železniční trať. Na Pávovské ulici se počítá i s novým kruhovým objezdem. Vybudování spojky k přivaděči v náročném terénu bude stát nejméně 130 milionů korun. Město požádalo o dotaci Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR; získat by mohlo podporu až na 75 % nákladů.

V oblasti zaměstnanosti se firmě Bosch nedostává řady kvalifikací, které jsou nejvíce poptávané. V regionu Vysočina není tolik kvalifikovaných a vzdělaných pracovníků, což je ovšem obecný problém v celé ČR v případě tak velkého investora. V Boschi mají zájem zejména vystudované inženýry technických směrů a absolventy středních průmyslových škol. Podle posledních odhadů bude Bosch po dostavbě poslední haly a uvedení linek do provozu potřebovat ročně asi 300 vysokoškoláků. Otázku vzdělávání považují v Bosch Diesel za klíčový problém, a proto se jí snaží řešit nejen ve spolupráci s jihlavskou radnicí, ale i s Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. V roce 2003 otevřeli v pávovském závodě středisko odborné výuky. Náklady na středisko přesahovaly 7 milionů korun a v roce 2004/2005 by se zde mělo vyučit přes 87 učňů v oboru strojírenství. V uplynulém školním roce absolvovalo 37 učňů a většina z nich také našla ve firmě uplatnění. Střední stupeň vzdělávání je však jen částí problému, kterému na Vysočině musí Bosch Diesel čelit. Ve spolupráci s VUT v Brně a VOŠ Jihlava se firmě podařilo založit Vysokou školu Polytechnickou v Jihlavě, která bude otevřena ve školním roce 2005/2006.

Přítom nelze vůbec tvrdit, že by na Jihlavsku resp. v celém regionu nebyl o práci v Bosch Diesel zájem. Naopak, nadprůměrně vysoké platy lákají i pracovníky ze vzdálenějšího okolí; podle databáze pokytnuté firmou Bosch asi 60 % zaměstnanců dojíždí ze všech okresů regionu i mimo něj. Průměrný plat v roce 2003 dosáhl ve firmě 20 860 Kč, což bylo o třetinu více než krajský průměr¹⁰⁶.

K „tradičně“ ožehavé oblasti sponzoring se Bosch Diesel staví velmi vstřícně. Firma sice není v regionu vidět jako transparentní generální sponzor médií sledovaných aktivit (sport, kultura, apod.), přesto je nositelem mnoha menších sponzorských darů. Např. v oblasti zdravotnictví a sociální péče přispívá na provoz jihlavské nemocnice nebo finančně podporuje místní domov péče pro matky s dětmi. Nemalou částkou do ročního rozpočtu přispěla také hokejovému klubu Dukla Jihlava.

---

¹⁰⁶ Jen pro srovnání – v jihlavském Motorpalu pobírali pracovníci v roce 2004 průměrně asi 14 tis. Kč měsíčně.

Jaký je výhled společnosti Bosch Diesel do budoucna? Většina plánovaných aktivit, o kterých lze říci, že jsou skutečně reálné již byla v textu zmíněna. Vedení společnosti za klíčové projekty považuje dostavbu nové haly v Pávově a růst počtu zaměstnanců až k hranici 6 tis. osob. Zde však záleží také na spolupráci se zastupitelstvem města, ale i vládou ČR a podmínkách, které budou společnosti nabídnuty. Dalším klíčovým projektem zůstává výstavba nové komunikace resp. napojení pávovského areálu na silnici I/38 a dále na dálnici D1. Neméně významné aktivity bude Bosch vyvíjet v oblasti středního a vysokoškolského vzdělávání, a také v otázce výstavby nových bytů, především pro zaměstnance s vysokou kvalifikací, které bude chtít v regionu udržet.

Od roku 1993 současnosti vytvořila společnost Bosch Diesel v Jihlavě z nulového stavu zaměstnanců více než 5 tis. nových pracovních míst. Další stovky osob pracují v regionu v podnicích, které Bosch Diesel spoluzakládal nebo s nimi byl kapitálově spojen (Motorpal, Automotive Lighting). Počtem zaměstnanců se řadí Bosch Diesel mezi 5 největších firem zpracovatelského průmyslu v ČR. Zásluhou vytvořených nových pracovních míst, a to nejen pro dělnické profese, ale ve značné míře i pro kvalifikované a vzdělané pracovníky, se snížila v kraji Vysočina míra nezaměstnanosti na hodnoty, které již několik let patří k nejnižším z „moravských“ krajů a jsou výrazně pod průměrem ČR. Investice do výstavby dvou nových závodů, strojů a technologií a pracovní síly se za dobu působení v Jihlavě vyšplhaly na zhruba 16 mld. Kč. Všechny tyto skutečnosti posuzované společně, nemají po roce 1989 u nás obdoby.

Obr. 22: Celkový pohled na areál firmy Bosch Diesel v Jihlavě - Pávově

Pramen: Bosch Diesel

Již příchod skupiny Bosch do České republiky, která je předním „evropským“ producentem finálních výrobků v oblasti strojírenství a elektrotechniky, byl na počátku transformačního období, při zpětném hodnocení, pro náš zpracovatelský průmysl příslibem. Bosch totiž hledal

především partnera, se kterým by mohl v ČR spolupracovat, což platilo jak v případě Českých Budějovic, tak Jihlavy a výrobní tradice v oboru. O investiční pobídce projevila Bosch Diesel zájem až jako etablovaná a úspěšná společnost a všechny zatím podle smlouvy naplňuje. Není na místě spekulovat, jak dlouho se Bosch Diesel na Vysočině udrží. Recese automobilového průmyslu se může citlivě dotknout i jihlavského závodu, pokud tento nebude připraven na flexibilní změnu výrobního programu. Podle všech výše uvedených aktivit firmy Bosch v regionu však zatím tento scénář v blízké budoucnosti nehrozí.

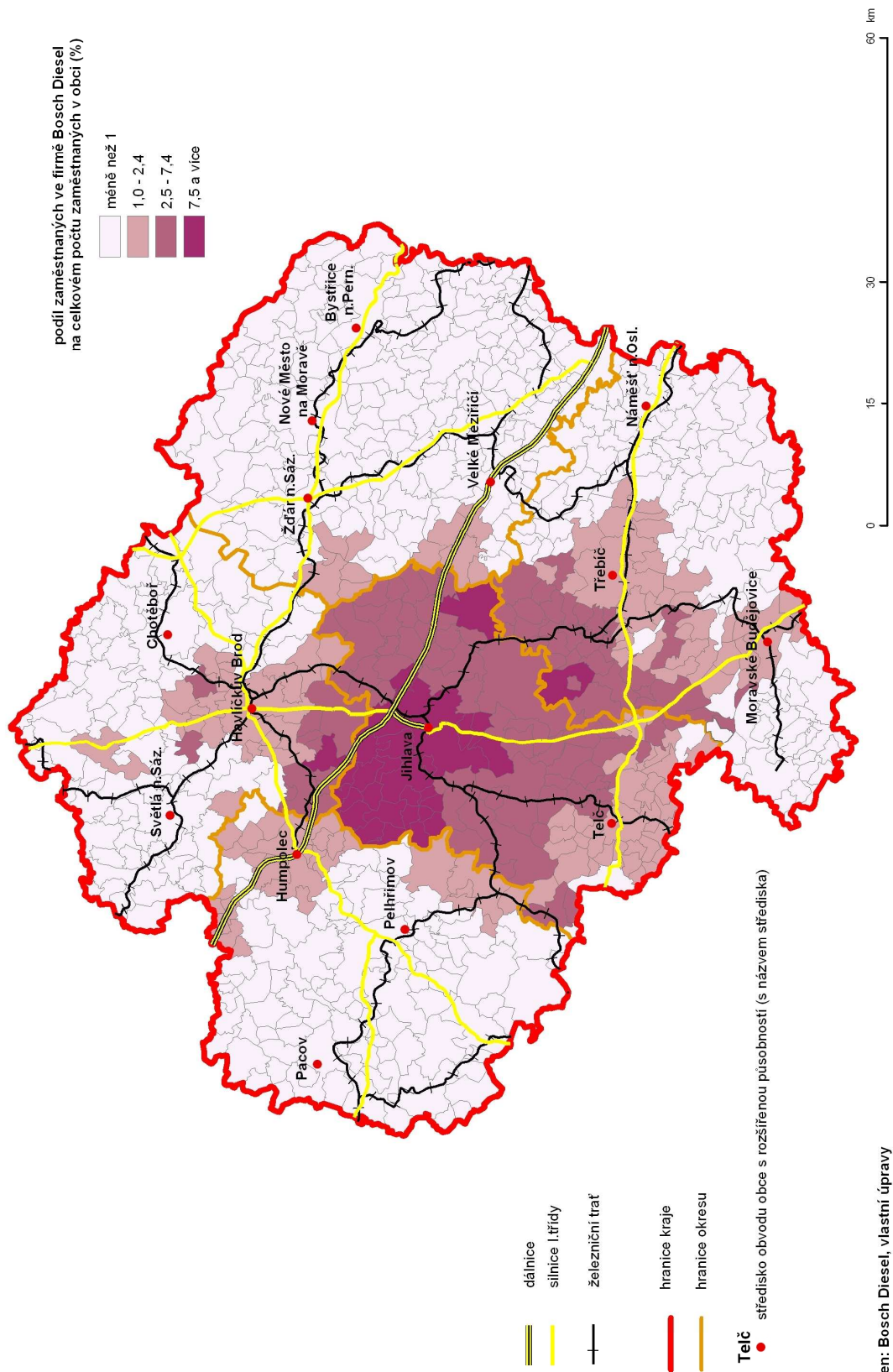
Zejména díky firmě Bosch Diesel se město Jihlava zařadilo do souboru měst ČR s největším nárůstem počtu dojíždějících za prací. V roce 1991 do Jihlavy za prací dojíždělo 8,3 tis. osob, což bylo jen o 1,2 tis. více než činila dojíždka např. do Třebíče. V roce 2001 počet dojíždějících za prací do Jihlavy vrostl na 11,5 tis. (druhým největším dojíždčkovým centrem v kraji Vysočina byl Havlíčkův Brod – 6,2 tis. dojíždějících). V žebříčku měst ČR podle počtu dojíždějících za prací se Jihlava během deseti let posunula z 27. na 12. místo. Počet dojíždějících v Jihlavě vzrostl o 38,7 % (pouze města Mladá Boleslav, Liberec a Praha se v devadesátých letech vyznačovala větší dynamikou dojížděky za prací).

Při posledním sčítání v roce 2001 Bosch Diesel v Jihlavě zaměstnával necelých 2,5 tis. pracovníků, takže na celkové zaměstnanosti v Jihlavě se firma podílela více než 7 %. Na konci roku 2004 firma Bosch Diesel zaměstnávala již 5,1 tis. osob (13,8 % všech zaměstnaných v Jihlavě), z toho pouze 2 001 osob mělo trvalé bydliště v Jihlavě. Více než 3 tis. osob za prací dojíždělo; nejvíce z okresu Jihlava (1,5 tis. osob), následovaly okresy Třebíč (860), Havlíčkův Brod (370), Pelhřimov (120) a Žďár nad Sázavou (98). Dojíždčkový region firmy Bosch Diesel zasahuje na území všech okresů kraje Vysočina (viz obrázek č. 23). Region tvoří 253 obcí (obce v nichž alespoň 1 procento zaměstnaných pracuje ve firmě Bosch Diesel), z toho v okrese Jihlava 118 obcí (do regionu nepatří pouze obce Krasnice, Mrákotín a Panenské Dubenky), v okrese Třebíč 67 obcí, Havlíčkův Brod 31 obcí, Pelhřimov 25 obcí a Žďár nad Sázavou 12 obcí. Bosch Diesel je důležitým zaměstnavatelem i pro obyvatelstvo Dačicka (okres Jindřichův Hradec). V jihlavských závodech firmy Bosch pracuje kromě německého managementu také 27 občanů slovenské republiky.

V období po roce 1989 se podstatně rozšířil dojíždčkový region Jihlavy. Na jeho rozšíření měla rozhodující vliv firma Bosch Diesel, což dokumentuje i obrázek č. 24, v kterém je hodnocen podíl firmy Bosch Diesel na dojíždce za prací do Jihlavy. Více než 50 % podíl firmy na dojíždce do Jihlavy je patrný na Třebíčsku, Moravskobudějovicku, Havlíčkobrodsku a Humpolecku. Významný nárůst dojížděky za prací nejen v devadesátých letech, ale i na počátku tohoto desetiletí signalizuje do budoucna i měnící se postavení města Jihlavy v systému osídlení kraje Vysočina. Centrální funkce města bude nadále posilována (zvýšení počtu dojíždějících se projeví v budoucnu např. i ve zvýšené migrační atraktivitě města) a nebude to v rozhodující míře zásluha institucionálního postavení krajského města, ale spíše rostoucím ekonomickým významem firmy Bosch Diesel.

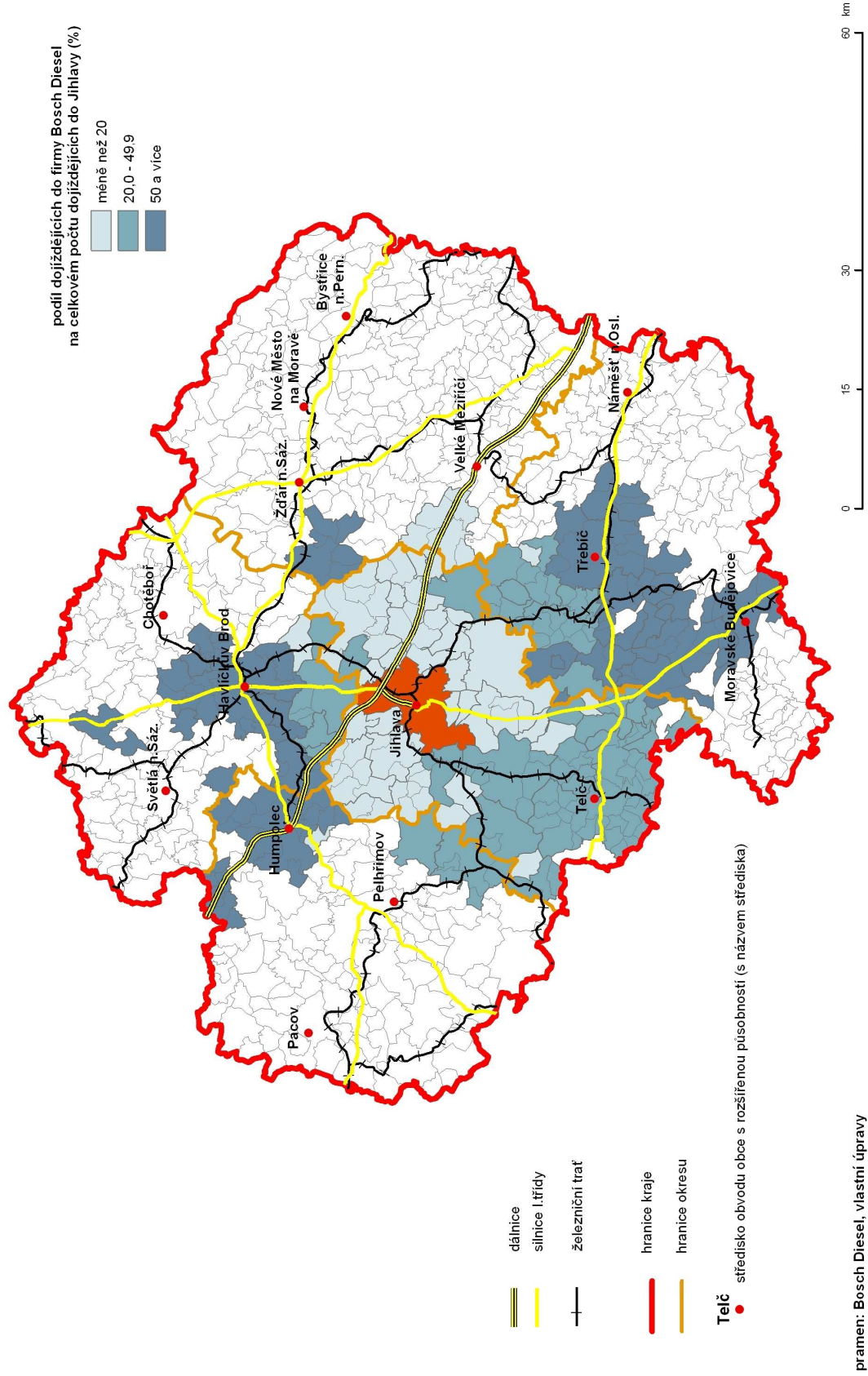

Obr. 23: Dojížděkový region firmy Bosch Diesel

pramen: Bosch Diesel, vlastní úpravy

Obr. 24: Podíl firmy Bosch Diesel na dojížděcí za prací do Jihlavy

6. SHRnutí A Závěry

Podrobný rozbor literatury vztahující se k problematice průmyslu naznačil nový výzkumný směr, kterým se ve svých pracích v posledních zhruba deseti letech ubírá většina domácích i zahraničních odborníků a analytiků. Přejchod dvou desítek zemí střední a východní Evropy na tržní hospodářství a uvolňování ekonomických vztahů v některých zemích jihovýchodní Asie se staly tak silnou celospolečenskou událostí, že se rozhodujícím způsobem odrazila i v zájmu ekonomických geografů. Transformační období devadesátých let a první léta tohoto desetiletí se všemi svými průvodními strukturálními, odvětvovými a regionálními faktory a projevy jsou nejčastější tematikou publikačních výstupů geografů a regionalistů, kteří se zabývají otázkami průmyslové výroby. Souběžně, resp. provázaně s touto oblastí se do popředí zájmu dostala problematika přímých zahraničních investic jako asi největšího makroekonomického fenoménu moderní ekonomiky. Česká republika nezůstala v tomto ohledu v hledáčku odborné geografické obce nijak pozadu.

Období devadesátých let bylo nejen v České republice specifickým obdobím přechodu od systému centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní, kdy starý systém centrálního plánování přestal ve velmi krátkém časovém prostoru působit a nový systém se teprve utvářel. Došlo k radikálním systémovým změnám (privatizace, liberalizace cen a vnějších ekonomických vztahů), začaly se vytvářet institucionální předpoklady pro fungování tržního mechanismu a uskutečnily se velké organizační a strukturální změny našeho hospodářství. Zatímco některé reformy mohly být uskutečněny v poměrně krátkém čase, jiné se ukázaly podstatně složitějšími, než se původně očekávalo a jejich efekt se projeví až za řadu let. Týká se to především privatizace a s ní spojené restrukturalizace podniků a vytváření institucionálního a právního rámce tržní ekonomiky.

Změna ekonomického systému a orientace vnějších vztahů na vyspělé země otevřely nové příležitosti pro obnovení růstové výkonnosti, zvýšení produktivity a efektivnosti. Český průmysl prošel po roce 1989 rozsáhlými strukturálními změnami, které lze považovat nejen za průvodní znak transformačního procesu, ale také za nezbytnou podmínku hospodářského růstu celé ekonomiky. Pro počáteční fázi ekonomické transformace, kterou lze s trochou nadsázky označit jako kvantitativní, byly charakteristické zejména velké mezisektorové přesuny, které zahájily proces přeměny v nových podmínkách nevyhovující hospodářské struktury. Ve většině podniků stále přetrvávala vysoká přezaměstnanost a nízká konkurenceschopnost vlastních výrobků na nově otevřených vyspělých trzích.

V průběhu dalších let měly změny charakter převážně kvalitativní, jež byl založen na bázi internacionalizace a postupující globalizace české ekonomiky. Zásadním rozdílem oproti prvním transformačním rokům byl především důraz kladený na zvyšování produktivity práce. Tento trend se projevil zejména na konci devadesátých let 20. století, tedy v době, kdy se po zavedení a uzákonění investičních pobídek pro zahraniční investory začal u nás zahraniční kapitál výrazněji prosazovat.

Dostí výrazným specifíkem mezi srovnatelnými tranzitivními zeměmi, ke kterým řadíme především Maďarsko a Polsko, byla privatizace elementárních jednotek průmyslové výroby – jednotlivých podniků. Byla organizována do dvou privatizačních vln a po jejím ukončení v roce 1994 dosáhla ČR ve srovnání s ostatními transformujícími se zeměmi největšího podílu soukromého vlastnictví (pokud se oprostíme od reality „soukromého vlastnictví“ v rukou privatizačních fondů). Bohužel lze s odstupem času konstatovat, že do privatizace v české ekonomice nebyli v dostatečné míře zapojeni zahraniční strategičtí investoři, obzvláště

uvědomíme-li si (na rozdíl od např. Polska a Maďarska) výchozí nulový podíl soukromého sektoru na tvorbě domácího produktu. Chyba nejspíše nebyla v samotném procesu kupónové privatizace, ale v nevytvoření adekvátního právního a regulačního rámce hned v prvních transformačních letech. Pasivita tvůrců transformace brzdila rychlejší převzetí vlastnictví strategickými investory a mnoho zahraničních firem tím od investování v České republice přímo odradila.

Řada provedených analýz a studií potvrzuje, že období transformace je charakteristické jako období přechodu od odvětvové specializace k její diverzifikaci. To znamená, že v České republice existuje stále méně oblastí a regionů, které se specializují na 2-3 odvětví zpracovatelského průmyslu s rozhodujícím významem pro zaměstnanost v průmyslu, ale i pro celkovou zaměstnanost. Druhá skladba zpracovatelského průmyslu se tak rozšiřuje i v dříve jednostranně orientovaných regionech, jež nutná restrukturalizace velmi poznamenala. Na druhé straně se v řadě makroekonomických ukazatelů zvětšují rozdíly mezi regiony uvnitř ČR – markantní je to např. v růstu HDP na obyvatele, průměrných mzdách, v nezaměstnanosti a s ní spojenými sociálními problémy, apod. Největším problémem je skutečnost, že se tak děje na straně strukturálně postižených průmyslových regionů (severozápadní Čechy a Ostravsko), jejichž hospodářská základna stále do značné míry staví na tradičních energeticky náročných odvětvích.

O skutečném vlivu přímých zahraničních investic na ekonomiku celé ČR i jednotlivých regionů se začíná hovořit až od roku 1998. V této době přehodnotila vláda ČR svůj poměrně negativistický postoj k FDI a zavedla systém investičních pobídek pro zahraniční i tuzemské investory, který svým nastavením zahraniční investory jednoznačně upřednostňuje. Pobídkový systém byl několikrát doplněn a rozšířen a v roce 2000 také uzákoněn. Přímé zahraniční investice směřující do odvětví zpracovatelského průmyslu (ale i jiných odvětví) představují kombinaci investic jednak do existujících výrobních struktur, v rámci privatizačního procesu založeného převážně na výběru zahraničního strategického partnera, a jednak investic na zelené louce. Významným „opěrným bodem“ pro nové investory jsou připravené a zainvestované průmyslové zóny a parky, jejichž podpora se stala nedílnou součástí komplexního přístupu v podpoře přílivu zahraničních investic a zároveň podpory rozvoje konkurenceschopnosti v regionálním měřítku.

Ve srovnání s ostatními tranzitivními ekonomikami střední Evropy (zejména Maďarskem a Polskem) nevycházela Česká republika v prvních letech transformace při hodnocení výše přílivu FDI (i v přepočtu na obyvatele) nijak příznivě. Od počátku devadesátých let do konce roku 1997 dosáhly v ČR přímé zahraniční investice výše 9,2 mld. USD, což bylo méně než v sousedním Polsku (14,6 mld.) a Maďarsku (15,9 mld.). Vliv na to měla jak rozdílná privatizační metoda, tak především výše zmíněný přístup vlády ČR k podpoře FDI. Od zavedení systému investičních pobídek se však situace zcela obrátila a v průběhu let 1998 – 2003 se Česká republika stala největším příjemcem FDI ze všech tranzitivních zemí střední a východní Evropy (30,7 mld. USD). Výše hrubého ročního přílivu FDI na obyvatele v ČR za stejné období, byla asi o třetinu vyšší než v Estonsku, jako druhé zemi v pořadí.

Přibližně polovina celkového objemu FDI je tvořena investicemi do 70 největších společností (celkem více než 3 700 společností). Teritoriální původ zahraničních investic dokládá, že zahraniční kapitál téměř třetiny tuzemských společností se zahraniční majetkovou účastí pochází z Německa, následuje Rakousko a Nizozemí. V hodnotovém vyjádření zaujímají trvale největší podíl Nizozemí (zde se však velmi často jedná o nadnárodní společnosti se sídlem v USA a teritoriálním ústředím právě v Nizozemsku) a Německo, odkud pochází více

než 53 % investovaného kapitálu. Téměř 85 % celkového objemu přímých investic v ČR má původ v zemích EU. V posledních letech se v teritoriálním pohledu na FDI velmi zřetelně projevuje zvýšený zájem japonských firem o investování v České republice.

S přímými zahraničními investicemi do zpracovatelského průmyslu je velmi často spojován tzv. multiplikační efekt - za příklad je dáván zejména automobilový průmysl a na něj navazující výroba autopříslušenství. Problematika subdodávek pro firmy ovládané zahraničním kapitálem, resp. nadnárodními společnostmi je nicméně často zjednodušována. Podle řady empirických výzkumů provedených u zahraničních investorů lze na jedné straně vyvozovat, že subdodavatelské možnosti se otevírají českým firmám jak v investiční fázi, tak zejména po náběhu nové, event. inovované výrobní kapacity. Na druhé straně je však třeba podotknout, že subdodavatelské možnosti českých firem se v investiční fázi omezují spíše na dodávky stavebních prací, zatímco podíl českých firem na technologických subdodávkách je výjimečný a v celkovém objemu nevýznamný.

Pokud jde o subdodávky pro vyráběnou produkci, je situace o něco příznivější, nicméně i tak některé firmy pod zahraniční kapitálovou kontrolou využívají českých subdodavatelů spíše sporadicky, s poukazem na nižší technickou úroveň, nestandardní kvalitu a spolehlivost jejich dodávek. Tyto nedostatky je podle mnoha empirických výzkumů údajně nutí, alespoň dočasně, řešit svou potřebu příslušných komponentů dovozem.

Řada zahraničních investorů, jejichž investice směřují do výroby technologicky vysoce náročných výrobků, má zpravidla propracovaný systém rozvoje kvalifikace pracovních sil. Zejména u technologicky méně náročných druhů výrobků může docházet k využívání pracovních sil s vyšší kvalifikací k pracovním činnostem, na niž by postačila nižší kvalifikace. Toto se děje především vlivem rozdílných mzdových relací ve firmách se zahraniční účastí a ostatními zaměstnavateli v daném regionu. Podle všech předpokladů zůstane většina pracovních míst vytvářených zahraničními investory v ČR v blízké budoucnosti zaměřena stále spíše na montážní práce, což však jejich význam rozhodně nesnižuje.

Schválené investiční projekty zahraničních firem na počátku tohoto desetiletí naznačují, že v nejbližší budoucnosti podíl zahraničních firem na zaměstnanosti dále poroste. Lze předpokládat, že počet pracovníků v průmyslu ČR v těchto podnicích dosáhne podílu 50 % již v nejbližších letech. Důvod je zcela prozaický - proces redukce počtu pracovníků, především v českých průmyslových firmách, nebyl totiž zdaleka ukončen. Tato skutečnost není v zásadě v rozporu s avizovaným a již i potvrzeným značným propadem objemu FDI v letech 2003 a 2004 a nejasnou situací v budoucnu.

Podle názoru některých analytiků, pobídkové investice zatím stále systematicky nesměřují do regionů s vysokou nezaměstnaností, přestože je pobídkový systém tímto směrem jednoznačně nastaven. Je skutečností, že pokud se souběžně vlivem rigidního trhu práce nepřemísťuje pracovní síla do regionů, kam tyto investice směřují, výsledkem jejich přílivu je především zostření konkurence na regionálním trhu práce, příp. nedostatek zaměstnatelných pracovníků. Zřetelné je to zejména v regionech s velkými průmyslovými zónami, které na sebe váží příliv FDI a kde se již nyní projevuje nedostatek pracovníků v potřebné struktuře, což může znamenat vážné omezení pro další rozvoj těchto podniků. Při optimističtější pohledu na tento problém lze konstatovat, že investice na zelené louce již začínají směřovat ve větším rozsahu i do regionů s vysokou mírou nezaměstnanosti – zejména severozápadních Čech a na Ostravsko, což dokládají např. i výsledky analýz MPO ČR. Navíc se v posledních letech řada významných zahraničních firem odklání od výstavby výrobních kapacit méně náročných na

kvalifikovanou pracovní sílu k budování svých technologických a vývojových center. Tato by měla zaměstnávat převážně mladé vysokoškoláky - absolventy technických univerzit, kterých je v České republice značný počet.

Pokud bude chtít česká ekonomika úspěšně dotahovat ekonomickou úroveň EU, je nutné si uvědomit, že příliv pobídkových investic na zelené louce do zpracovatelského průmyslu nepovede k čistému přírůstku nových pracovních míst. Výsledkem těchto investic nemůže být další industrializace, ale především tlak na restrukturalizaci a růst produktivity práce, což by mělo naopak tempo reálné konvergence k EU a pokles zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu urychlit. V konečném důsledku se tedy jedná o skutečně zatěžkávací zkoušku pro český trh práce, protože pro dopad těchto investic na zaměstnanost (i nezaměstnanost) bude určující schopnost sektoru služeb absorbovat další uvolněnou pracovní sílu ze zpracovatelského průmyslu. Dále je nutné předpokládat, že příliv zahraničních investic bude po dokončení privatizace a po dosažení jistého stupně investiční nasycenosti české ekonomiky postupně slábnout, může klesat i zájem reinvestovat dosažený zisk a naopak sílit tendence k jeho repatriaci, popřípadě použití pro rozvoj strategických koncepcí zahraničních investorů v tzv. třetích zemích. Proto je nezbytné klást důraz zejména na vyváženou strukturu FDI v ČR a výrazně zvyšovat snahu o přilákání investic do hi-tech oborů náročných zejména na kvalifikaci zaměstnanců.

Veškeré analýzy provedené v průběhu práce zcela nepotvrdily hypotézu, že kraj Vysočina patří k regionům s významným rozvojovým potenciálem. Je nesporné, že region zaznamenává od poloviny devadesátých let poměrně významný růst regionálního HDP (i ve srovnání s Jihomoravským krajem), který je podpořen přílivem zahraničního kapitálu do průmyslu a rostoucí ekonomickou výkonností „hnačího motoru“ Vysočiny – společnosti Bosch Diesel. V přepočtu HDP na obyvatele se kraj Vysočina na počátku tohoto desetiletí ohyboval kolem 6. pozice a Jihomoravský kraj byl v souboru všech krajů ČR na 3. místě.

Tržby v průmyslových podnicích se sídlem na území kraje Vysočina zaznamenávají v posledních letech mírný pokles dynamiky z konce devadesátých let, v Jihomoravském kraji se naopak situace v tomto ohledu po propadu na přelomu desetiletí začíná teprve zlepšovat a tržby rostou. Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu v kraji Vysočina je spolu se Zlínským krajem nejvyšší ze všech krajů ČR, naopak v Jihomoravském kraji je (s výjimkou Prahy) nejnižší.

Výše přímých zahraničních investic přepočtená na 1 pracovníka je na Vysočině nejnižší ze všech krajů České republiky, v Jihomoravském kraji je tato hodnota velmi podprůměrná. Také výkonový index příchodích FDI je v obou regionech (ve srovnání s ostatními regiony ČR) velmi nízký.

V kraji Vysočina se již řadu let pohybuje nezaměstnanost pod republikovým průměrem (na rozdíl od Jihomoravského kraje), kraj je v tomto ohledu nejlepším „moravským“ krajem a okres Jihlava nejlepším okresem. Na Jihlavsku velmi výrazně vzrostly průměrné mzdy, okres Jihlava se v žebříčku okresů ČR posunul v pořadí průměrných měsíčních mezd ze 35. pozice v roce 1997 na 15. v roce 2003. Celý region Vysočina však v úrovni průměrných mezd zůstává stále mezi nejhoršími regiony ČR. Průměrné mzdy v Jihomoravském kraji nelze hodnotit také nijak příznivě, zvláště s ohledem na ekonomickou sílu druhého největšího města v ČR – Brna.

Jak již bylo výše naznačeno, ekonomický potenciál (v zásadě i společenský a institucionální) kraje Vysočina sice v posledních době poměrně významně roste, za rozvojový region však Vysočinu jako celek označit nelze. Regionálním růstovým pólem je zde město Jihlava, kde sídlí dominantní průmyslový podnik v kraji – společnost Bosch Diesel; za růstovou osu je možno označit také liniový prvek v regionu – dálnici D1. Ekonomické výsledky a rostoucí význam společnosti Bosch, přesahující v posledních letech hospodářskou oblast, se mohou v budoucnu odrazit i v přehodnocení úhlu pohledu na celý region Vysočina a potažmo město Jihlava.

Na druhé straně rozhodně nelze Jihomoravský kraj označit za hospodářsky neúspěšný region s malým rozvojovým potenciálem. Zvláště město Brno a jeho okolí lze bez nadsázky považovat za oblast, která je řadou parametrů minimálně srovnatelná s pražskou aglomerací (dopravní poloha, vybavenost infrastrukturou, úroveň vzdělání, kvalifikace pracovní síly...), navíc ji předstihuje např. v úrovni nutných (nejen ekonomických) nákladů. Nic na tom nemění ani neúspěšné počínání brněnské radnice ve snaze přilákat do regionu podobného zahraničního strategického partnera jako má kraj Vysočina ve firmě Bosch Diesel.

Přestože není reálné považovat jihlavský Bosch za spásný ekonomický „všelék“, je to právě společnost Bosch, která za hospodářskými úspěchy v regionu jednoznačně stojí. Její současnou pozici na Vysočině lze odvodit již ze samotného faktu, že firma Robert Bosch v době svého uvažovaného vstupu do ČR hledala především partnera pro spolupráci a výrobní tradice ve svém oboru. Oproti tomu společnost Flextronics šla primárně po pobídkové investici a v souvislosti s její vysokou výrobní mobilitou se s odstupem času nejeví její odchod z Brna až tak překvapivým. Otázkou ovšem zůstává, o co vyšší by byl dopad při případném odchodu dnes tak stabilní firmy Bosch z regionu. Celosvětová recese automobilového průmyslu může být prvním varováním.

Jednoznačně se v průběhu disertační práce prokázal význam připravenosti rozvojové zóny, ať již ji označujeme jako průmyslovou zónu či průmyslový park, jako silný motivační faktor vstupu zahraničních investorů do regionu. V tomto ohledu má Jihomoravský kraj oproti Vysočině určitou výhodu v podobě patrně nejprogresivnější a nejúspěšnější průmyslové zóny v České republice – Central Trade Park Modřice. V souvislosti s touto zónou, ale i s jinými rozvojovými plochami se dále prokázala stále se zvyšující úspěšnost soukromých průmyslových developerů při obsazování průmyslových zón, a to na úkor měst a obcí. Náš nejvýznamnější developer, společnost CTP Project Invest, nejenže vlastní a provozuje modřickou průmyslovou zónu, ale mimo jiné byla také „vpuštěna“ do městských industriálních parků v Brně (Černovická terasa) a Plzni (Borská pole; asi nejúspěšnější rozvojová oblast v majetku města), aby zaplnila uvolněná či prázdná místa.

Předkládaná disertační práce si v úvodu kladla za cíl provést „multispektrální analýzu“ přímých zahraničních investic v České republice a zhodnotit jejich vliv a význam na rozvoj regionů. Výsledky analýz rozhodně nevrátí nereálné rovnítko mezi přílivem zahraničních investic a ekonomickým růstem. Modelový lineární vztah zde není zaručen ani mezi ekonomickým růstem a zaměstnaností. Právě ekonomický růst a technologický pokrok jsou nevyhnutně spojeny se strukturálními změnami, jež vytváří tlak na trh práce a často se přirozeně odráží i ve vyšší nezaměstnanosti, což je přesný opak toho, co je povětšinou odbornou i laickou veřejností od přílivu FDI očekáváno. Pro rychlost přizpůsobení je a bude rozhodující alokační efektivnost trhu práce, jehož, pro české poměry tak typická strnulost, může být hlavní překážkou plného využití komparativních výhod a úzkým profilem dalšího rozvoje ekonomiky. Při neefektivním fungování trhu práce se může pozitivní tlak FDI na

restrukturalizaci ekonomiky odrazit nejenom v růstu produktivity práce, ale také přelít do růstu dlouhodobé strukturální či technologické nezaměstnanosti.

Přestože si autor práce uvědomuje “nesporný“ význam FDI ve zpracovatelském průmyslu a ekonomice jako celku a poměrně často ho v diskusi vyzdvihuje, v konečné rovině se přiklání ke stále čtenějším zastáncům střídmejšího a kritičtějšího postoje k významu přímých zahraničních investic, ať již z pohledu celé České republiky nebo jednotlivých regionů.

LITERATURA

- ALAJEV, A. B. (1977): Ekonomicko-geografická terminologija. Mysl, Moskva, 200 s.
- ANNENKOV, V., V., GORKIN, A., P. (1980): Historical Changes in Industrial Systems. Historická geografie, 19, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 197-208.
- BAAR, V. (1984): Změny ve struktuře průmyslové výroby a vývozu v ČSSR v letech 1976 – 1980. Ekonomika oblastí, 15, VÚROM, Ostrava, s. 23-29.
- BAJGER, L. (1967): Průmyslová oblast jako předmět historického výzkumu. In: Vznik a vývoj průmyslových oblastí. Slezský ústav ČSAV Opava, s. 68–92.
- BARLOW, L., DOSTÁL, P., HAMPL, M. (1994): Territory, society and administration – the Czech republic and the industrial region of Liberec. Amsterdam, 230 p.
- BAŠOVSKÝ, O. (1975): Základné premeny hospodárskegeografickej štruktúry Slovenskej socialistickej republiky v rokoch 1945 – 1975. Geografický časopis, 2, Veda, Bratislava, s. 97-116.
- BAŠOVSKÝ, O. (1995): Súčasný stav a prognóza urbánnej a regionálnej štruktúry Slovenska a ekonomická transformácia. Sborník české geografické společnosti, 100, č. 2, Academia, Praha, s. 78-91.
- BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J. (1977): Teritoriálna koncentracija promyšlenosti i naselenija Slovákii i problémy okružajúcej srody. In: Racionalnije ispolzovanija prirodnych resursov i ochrana okružajúcej srody. Progress, Moskva.
- BAŠOVSKÝ, O., MLÁDEK, J. (1984): Problémy koncentrácie obyvateľstva a priemyslu v regionálnych geomorfologických jednotkách Slovenska. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Formatio et protectio naturae, IX, Bratislava, s. 153-166.
- BAŠOVSKÝ, O., RAJČÁKOVÁ, E. (1993): Vývoj a súčasný stav priemyselnej štruktúry okresov Rimavská Sobota a Rožňava. Acta Facultatis rerum naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 32, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 241-253.
- BAŠOVSKÝ, O., MARIOT, P., MLÁDEK, J. (1977): Transformácia ekonomicko-geografickej štruktúry SSR a problémy životného prostredia. Životné prostredie, 11, č.3, Bratislava, s. 131-134.
- BATTIAU, M. (1998): L'industrie. Définition et répartition mondiale. Campus géographie, Editions SEDES, 192 p.
- BAUER, M. (1934): Průmysl v Československu v městech a na venkově. Statistický obzor, 15, č. 1-3, s. 54-64.
- BEDNÁŘ, K. (1970): Rozmístění průmyslu v českých zemích na počátku 20. století (1902). Studie ČSAV, 1, NČSAV, Praha, 238 s.
- BERRY, B. J. L., CONKLING, E. C., RAY, D. M. (1997): The Global Economy in Transition. Second Edition. Upper Saddle River, New Jersey, Prentice-Hall, Inc.
- BENÁČEK, V. (2000): Přímé zahraniční investice v české ekonomice. Politická ekonomie, 12, č. 1, s. 7-23.
- BENÁČEK, V., VÍŠEK, J. A. (1999): The Determinant of FDI Flows in Czech Manufacturing Industry at the Sectoral Level. IES a ACE, Brussels.
- BENÁČEK, V., ZEMPLINEROVÁ, A. (1997): Foreign Direct Investment in the Czech Manufacturing Sector. Prague Economic Papers, 6, Prague, pp. 141-155.
- BEVAN, A., ESTRIN, S. (2000): The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies. Centre for Economics Policy Research, Discussion Paper No. 2638, London.
- BIVAND, R. S. (1999): Dynamic Externalities and Regional Manufacturing Development in Poland. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie, 90, No. 4, pp. 347-362.
- BLAŽEK, J. (1993): Regionální vývoj a regionální politika: Hlavní přístupy v zemích západní Evropy. In: Sýkora, L. (ed.): Teoretické přístupy a vybrané problémy v současné geografii. PřF UK, Praha, s. 120-146.
- BLAŽEK, J. (1994): Changing Local Finances in the Czech Republic – Half Way Over? GeoJournal, pp. 261-267.
- BLAŽEK, J. (1995): Současné tendence regionálního vývoje v České republice. Geografické rozhledy, 4, č. 5, Praha, s. 134-135.
- BLAŽEK, J. (1996a): Meziregionální rozdíly v České republice v transformačním období. Sborník České geografické společnosti, 101, č. 4, Academia, Praha, s. 141-160.
- BLAŽEK, J. (1996b): Nové institucionální rámce ekonomiky a regionální rozvoj: velké firmy a sektor progresivních služeb. In: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. PřF UK, Praha, s. 304-314.
- BLAŽEK, J. (1996c): Regional Patterns of Economic Adaptability to the Transformation and Global proces in the Czech Republic. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 37, Univerzita Komenského, Bratislava, pp. 61-70.
- BLAŽEK, J. (1997a): Regionální politika Evropské unie a příprava České republiky na vstup do EU. Geografické rozhledy, 7, č. 3, Praha, s. 66-69.

- BLAŽEK, J. (1997b): The Czech Republic on its way towards the West European structures. In: Marsal, T. (ed): European Spatial Research and Policy, 4, No. 1, Lodz University Press, Lodz, pp. 37-62.
- BLAŽEK, J. (1999a): Regional Development and Regional Policy in East Central European Countries in the Perspective of the EU Eastern Enlargement. In: Geography of Societal Transformation in the Czech Republic. PřF UK, Praha, pp. 181-207.
- BLAŽEK, J. (1999b): Teorie regionálního vývoje: je na obzoru nové paradigma či jde o pohyb v kruhu?. Sborník České geografické společnosti, 104, č. 3, ČGS, Praha, s. 141-160.
- BLAŽEK, J. (2001a): Regionální důsledky vstupu České republiky do Evropské unie: pokus o prvotní kvalitativní analýzu. In: Hampl, M. a kol.: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Univerzita Karlova, Praha, s. 201 – 225.
- BLAŽEK, J. (2001b): Velké firmy a subjekty progresivního terciéru jako aktéři regionálního rozvoje v České republice. In: Hampl, M. a kol.: Specifika české transformace, evropská integrace a obecná teorie. Univerzita Karlova, Praha, s. 227 – 249.
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje – nástin, kritika, klasifikace. Karolinum, Praha, 211 s.
- BLAŽEK, M.: Hospodářský zeměpis Československa. Praha.
- BLAŽEK, M. (1963): Hodnocení ekonomické úrovně oblastí ČSSR. Geografický časopis XV, č. 1, s. 30-37.
- BLAŽEK, M. (1965): Die Konzentration der Industrie in der Tschechoslowakei. In: Festschrift, L. G. Scheidl, 1, Wien.
- BLAŽEK, M. (1968): Hospodářská geografie v ČSAV v letech 1954 – 1962. Zprávy Geografického ústavu ČSAV, V, č. 2, s. 13-16.
- BLAŽEK, M. (1969a): Nástin změn v geografii průmyslu ČSSR v letech 1946 – 1966. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 74, č. 4, s. 339-344.
- BLAŽEK, M. (1969b): Cíle průmyslové oblastní politiky a jejich plnění v letech 1946 – 1966. In: Dlouhodobé změny v rozmístění čs. průmyslu. Vědecká sdělení VŠE, Praha, s. 48-59.
- BLAŽEK, M. a kol. (1976): Ekonomika oblastí. Praha, 310 s.
- BLAŽEK, M. (1977): Ekonomickogeografická regionalizace. Studia geographica, 53, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 325-348.
- BLAŽÍK, T. (1996): Zahraniční kapitál v Slovenskej republike. In: Geografické informácie, 4, Katedra geografie UKF FPV, Nitra, s. 100-105.
- BLAŽÍK, T. (1998a): Zahraniční kapitál v ekonomike Slovenskej republiky v roku 1998. In: Geografické informácie, 5, Sborník štúdií katedry geografie UKF FPV a UNESCO katedry IRIE, Nitra, s. 26-35.
- BLAŽÍK, T. (1998b): Zahraničný kapitál v Slovenskej republike v rokoch 1993-1996. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 40, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 99-106.
- BORECKÁ, K., BORECKÝ, D. (1988): Vývojové trendy zaměstnanosti v průmyslu ČSR v období 1980 – 1985. In: Sborník příspěvků z II. ročníka seminára mladých ekonomův, geografov a urbanistův Piešťany 1988, I, Výzkumný ústav oblastního plánování, Bratislava, s. 184-192.
- BORECKÝ, D. (1983): Analýza lokalizační orientace průmyslu Brna. Studia geographica, 81, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 237-247.
- BORECKÝ, D. (1984a): Společenský význam geografie průmyslu v současnosti. Sborník prací, 8, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 45-51.
- BORECKÝ, D. (1984b): Moderní způsob analýzy prostorové struktury průmyslu Jihomoravského kraje. Sborník prací, 6, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 262-267.
- BORECKÝ, D. (1985): K současným projevům urbanizace a industrializace v ČSR. Zprávy Geografického ústavu ČSAV, 22, č. 4, Brno, s. 21-28.
- BORECKÝ, D. (1987): Geografická analýza vývojově výzkumné základny československého průmyslu. Zprávy Geografického ústavu ČSAV, 24, č. 3, Brno, s. 7-13.
- BORECKÝ, D. (1998): Průmyslový rozvoj Moravy. Geografie, X, PedF MU Brno, s. 15-22.
- BRABEC, F. (1967): Geografické rozmiestnenie výroby stavebných hmôt v Západoslovenskom kraji. Zborník pedagogickej Fakulty v Nitre, Prírodné vedy, 12, s. 111-123.
- BRABEC, F. (1972): Geografická lokalizácia priemyslu v pohraničnej oblasti (na príklade geografickej lokalizácie priemyslu stavebných hmôt v pohraničnej oblasti slovensko-maďarskej). Zborník pedagogickej Fakulty v Nitre, Prírodné vedy, 21, s. 243-262.
- BRABEC, F. (1973a): Postavenie a význam lokalizačného faktoru jako prvku vo výuke economickej geografie. Zborník pedagogickej Fakulty v Nitre, Prírodné vedy, 22, s. 143-164.
- BRABEC, F. (1973b): Modely základných vzťahov suroviny ako lokalizačného faktora při geografickej lokalizácii priemyselného podniku. Zborník pedagogickej Fakulty v Nitre, Prírodné vedy, 24, s. 358-399.
- BRABEC, F., DUBCOVÁ, A. (1989): Změna štruktúry výroby jako diagnostický faktor rozmiestnenia cukrovarov v Západoslovenskom kraji. In: Diagnosticko-prognostické postupy a racionálne využitie územia. Nitra.

- BRINKE, J. (1967): Úvod do geografie průmyslu. UK, Praha, 102 s.
- BRINKE, J. (1968): K otázce měření velikosti průmyslu v Československu. In: III. Polsko – české geografické seminář, Práce i studia Institutu Geograficznego, Uniwersytetu Warszawskiego, IGUW, Warszawa, s. 31-38.
- BRINKE, J. (1970): Postavení strojírenství v průmyslu ve Středočeském kraji. In: Häufner, V. (ed.): Sborník prací geografických kateder UK, UK, Praha, s. 47-51.
- CARSTENSEN, K., TOUBAL, F. (2003): Foreign Direct Investment in Central and Eastern European Countries: A Dynamic Panel Analysis. Kiel Institute for World Economics, Kiel Working Paper, No. 1143, Kiel, 27 p.
- CARTER, F., W. (1999): The Geography of Foreign Direct Investment in Central-East Europe during the 1990s. *Wirtschaftsgeographische Studien*, 24/25, Wien, pp. 40-70.
- CARTER, F., W. (2000): The Role of Foreign Direct Investment in the Czech Republic During the 1990's. *Moravian Geographical Reports*, 8, No. 1, Institut of Geonics, Czech Academy of Sciences, Brno, pp. 2-16.
- CARTER, F., W., SADER, F., HOLTEDAHL, P. (1996): Foreign direct investment in Central and Eastern European infrastructure. World Bank: Foreign Investment Advisory Service, Occasional Paper, No. 7, 28 p.
- CSÁKI, G. (1995): Foreign Direct Investments in Hungary. In: Zloch-Christi (ed): Privatization and Foreign Investments in Eastern Europe, Westport, CT and London, pp 107-129.
- CYERT, R., M., MARCH, J., G. (1963): A behavioral theory of the firm. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 252p.
- ČIŽMÁROVÁ, K. (1994): Vplyv priemyslu na znečišťovanie ovzdušia. *Geografia*, 1, Bratislava, Geoservis, s. 8-10.
- ČORNÝ, M. (1963): Geografia priemyslu. In: Teoretické problémy geografie. *Acta Geologica et Geographica*, 3, SPN, Bratislava, s. 11-27.
- ČORNÝ, M. (1964): Geografia rajónu Východoslovenských železiarní. *Acta Geologica et Geographica Universitatis Comenianae, Geographica*, 4, SPN, Bratislava, s. 213-230.
- DAWSON, A. H. (1998): Industrial Restructuring in the New Democracies. In: Pinder, D. (ed.): The New Europe, Economy, Society and Environment. John Wiley & Sons, Chichester.
- DEFFONTAINES, P. (1927): Drobná řemesla a drobní nomádi na Slovensku. Sborník Československé společnosti zeměpisné, Praha.
- DEMANGEON, A. (1930): Belgie, Nizozemí, Luxemburg (Kraj průmyslový) a „Průmysl“. Praha.
- DOBEŠOVÁ, D. a kolektiv autorů (2003): The Transformation of the Czech Economy. ESF MU, Brno, 192 p.
- DOKOUPIL, J., TOUŠEK, V. (2001): Zahraniční pracovníci na trhu práce v pohraničí. In: M. Jeřábek (ed.): Reflexe regionálního rozvoje pohraničí České republiky. Sociologický ústav AV ČR, Praha, Ústí nad Labem, s. 40-46.
- DOKOUPIL, J., WILAM, P. (1999): Průmysl. In: Jeřábek, M. (ed.): Geografická analýza pohraničí České republiky, Sociologický ústav AV ČR, Ústí nad Labem, s. 102-109.
- DOMAŃSKI, B. (1997a): Geografia przedsiębiorstw – niedoceniany nurt badań w polskiej geografii ekonomicznej. In: *Geografia – człowiek - gospodarka*. Instytut geografii, UJ, Krakow, s. 101-114.
- DOMAŃSKI, B. (1997b): Industrial control over the socialist town: benevolence or exploitation? Praeger, Westport, CT. Instytut Geografii, Uniwersytet Jagielloński, Krakow.
- DOMAŃSKI, B. a kol. (1997): *Geografia – człowiek - gospodarka*. Instytut geografii, UJ, Krakow, 324 s.
- DOMAŃSKI, B. (1998): Władza ekonomiczna a przestrzeń: Przemysł w miejsce w warunkach socjalizmu. *Czasopismo Geograficzne*, LXIX, zeszyt 2, Wrocław, s. 149-167.
- DOMAŃSKI, B. (1999): Structure, Regional Distribution and Selected Effects of Foreign Direct Investment in Polish Manufacturing in the 1990s'. *Wirtschafts-geographische Studien*, 24/25, Wien, pp. 71-88.
- DOMAŃSKI, B. (2001): Kapital zagraniczny w przemyśle Polski: Prawidłowości rozmieszczenia, uwarunkowania i skutki. Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- DOMAŃSKI, R. (1993): *Gospodarka przestrzenna*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa, 178 s.
- DOMAŃSKI, R. (1996): Przestrzenna organizacja procesu przejścia od scentralizowanego do rynkowego systemu gospodarczego. *Czasopismo Geograficzne*, LXVII, zeszyt 1, Wrocław, s. 49-58.
- DOMAŃSKI, R. (1997): *Przestrzenna transformacja gospodarki*. PWN, Warszawa, 277 s.
- DOMAŃSKI, R. (2001): Pure technological - organisational progress in the economies of cities and regions in the period of transformation. In: Marszał, T. (ed): *European Spatial Research and Policy*, 8, No. 1, Lodz University Press, Lodz, pp. 5-14.
- DUBCOVÁ, A. (1984): Vzťahy teritoriálne – priemyselných útvarov v Dolnonitranskom regióne. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 23, SPN, Bratislava, s. 227-243.

- DUBCOVÁ, A. (1987): Priemyselné uzly Dolnonitrianskeho regiónu a životné prostredie. In: Geografia a životné prostredie. Bratislava.
- DUBCOVÁ, A. (1991): Vybrané aspekty priemyselnej výroby v okrese Topoľčany. In: Archeológia – História – Geografia, VŠPg Nitra.
- DUBCOVÁ, A. (1993): Socioekonomické regionálne systémy Slovenska. VP č. 02-57-03/03 – Formovanie priemyselných štruktúr, teória a ich metodika na príklade okresu Topoľčany, VŠPg Nitra.
- DUBCOVÁ, A. (1994): Priemyselné centrá jako základné jednotky priemyselnej regionalizácie na území Ponitria. In: Geografické štúdie, 3, VŠPg Nitra, s. 55-80.
- DUBCOVÁ, A. (1995): Vybrané formy transformácie priemyslu na území Ponitria. In: Postavenie regionálnej Slovenskej republiky a Českej republiky v kontexte nových podmienok rozvoja, PedF MU, Brno.
- DUBCOVÁ, A. (1997a): Formovanie zahraničného kapitálu na Ponitří. Geografia, IX, PedF MU, Brno.
- DUBCOVÁ, A. (1997b): Teritoriálno priemyselné jednotky a transformácia priemyslu na území Ponitria. In: Drgoňa, V. (ed.): Geographical changes in urban and rural regions of the Slovakia. Geographical Studies, 5, Constantine the Philosopher University, Nitra.
- DUBCOVÁ, A. (1998): Priemyselné uzly makroregiónu Ponitria. Geografie, X, PedF MU, Brno, s. 37-42.
- DUBCOVÁ, A. (1999): Transformačné zmeny v privatizácii priemyslu Nitrianskeho kraja. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešiviensis, Prírodné vedy, Folia Geographica, XXXII, č. 3, Prešov, s. 250-254.
- DUBCOVÁ, A., ČIERNIANSKÝ, J. (1987): Priemyselné výrobné družstvá Slovenska: vývoj, typy a koncentrácia. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 26, SPN, Bratislava, s. 167-181.
- DUDEK, F. (1978): Od mechanicko-chemické výroby manufaktúrného typu k továrňe. Československý časopis historický, 26, Praha, s. 531-558.
- DUDEK, F. (1979a): Vývoj cukrovarníckeho priemyslu na území Velké Prahy v období průmyslové revoluce. Příspěvky k dějinám pražské aglomerace II. Historická geografie, 14/15, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 329-365.
- DUDEK, F. (1979b): Vývoj cukrovarníckeho průmyslu v českých zemích do roku 1972. Academia, Praha, 218s.
- DUDEK, F. (1984a): Potravinářský průmysl v sociálně ekonomickém vývoji českých zemí v 19. století. Hospodářské dějiny, 12, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 5-48.
- DUDEK, F. (1984b): Territorial organization of the agricultural industry and its raw material base in the Czech lands in the 19th century. Historická geografie – Historical Geography, 23, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 219-250.
- DUNNING, J. (1993): The Prospects for Foreign Direct Investment in Eastern Europe. In: Artisien, P., Rojec, M. and Svetličič, M. (eds): Foreign Investment in Central and Eastern Europe, St. Martin's Press, New York, pp. 16-33.
- DULOVEC, Š. (1978): Směr štrukturálnej prestavby priemyslu SSR. Ekonomický časopis, 26, Bratislava, s. 176-185.
- DUŘPEKT, Z. (1980): Koncepcie rozvoje průmyslu ve městech. Územní plánování a urbanismus, 7, č.4, Terplan, Praha, s. 202-208.
- DVOŘÁČEK, J. (1993): Podnikání v průmyslu a průmyslová politika. VŠE, Praha, 184 s.
- DVOŘÁČEK, J. (1997): Průmyslová politika. VŠE, Praha, 219 s., ISBN 80-7079-104-7.
- DVOŘÁČEK, J. (2003): Podpora podnikání (Průmyslová politika). VŠE, Oeconomica, Praha, 164 s., ISBN 80-7079-104-7.
- DVOŘÁK, J. (1976): Geografie pivovarnictví v ČSR a jeho vztahy k pěstování ječmene a chmele. Kandidátská disertační práce, UK, Praha, 143 s.
- DZIEWOŃSKI, K. (1953): Lokalizacja produkcji. Warszawa.
- EHLOVÁ, V. (1984): Vliv nového vlnářského kombinátu Brno na rozmístění závodů vlnářského průmyslu v Brně. Sborník prací, 6, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 268-272.
- ELLISON, G., GLAESER E.L. (1997): Geographic Concentration in US Manufacturing Industries: a Dartboard Approach. Journal of Political Economy, 105, pp. 889-927.
- ENGLIŠ, K. (1907): Z výsledků sčítání živnostenských závodů ze dne 3. června 1902 v království Českém. Zprávy ZSÚ, IX, Praha, 82 s.
- FAZEKAS, K. (2000): The Impact of Foreign Direct Investment Inflows on Regional Labour Markets in Hungary. Soco Project paper, No 77, Institut für die Wissenschaften vom Menschen, Vienna.
- FIALA, T., KUNC, J., TOUŠEK, V. (1999): Aktuální tendence v zaměstnávání cizinců na trhu práce v ČR. Geografie, XI, PedF MU, Brno, s. 45-50.
- FIERLA, I. (1987): Lokalizacja przemyslu, PWN, Warszawa.
- FIERLA, I. (1989): Przemysl. In: Geografia ekonomiczna Polski. PWE, Warszawa, s. 113-189.

- FOMINA, T. (1976): Geografické aspekty vývoje průmyslu v Československu v letech 1965 – 1974. Kandidátská disertační práce, UK, Praha, 161 s.
- FOMINA, T. (1977): Regionální diferenciacie průmyslu v Československu a její vývoj v posledních deseti letech (1965–1974). *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, XII, č.2, s. 39-48.
- GRABHER, G. (1992): Eastern conquista: the „truncated“ industrialisation of East European regions by large West European corporations. In: Ernste, H., Meier, V. (eds.): *Regional development and contemporary industrial response: extending flexible specialization*, Belhaven Press, London, pp. 219-232.
- GRABHER, G. (1994): The disembedded regional economy: the transformation of east German industrial complexes into western exclaves. In: Amin, A., Thrift, N. (eds.): *Globalization, institutions and regional development in Europe*, O. U. P. Oxford, pp. 177-196.
- GRABHER, G., STARK, D. (1998): Organising diversity: evolutionary theory, network analysis and post-socialism. In: Pickles, J., Smith, A. (eds.): *Theorising transition. The political economy of post-communist transformations*. Routledge, London - New York, pp. 54-75.
- GREENHUT, M., L. (1956): *Plant location in theory and in practice: the economics of space*. University of North Carolina Press, Chapel Hill, 338 p.
- GREGORY, D. (1982): *Regional Transformations and Industrial Revolution. A Geography of the Yorkshire Woollen Industry*, Macmillan, London, 294 p.
- GROTZ, R. (2000): A new struggle: East German manufacturing industry in the decade after reunification. *Beiträge zur regionalen geographie*, 52, pp. 92-102.
- HAGGET, P. (1979): *Geografija syntezy sovremennykh znaniy. Překlad z originálu: Geography, a modern synthesis*. Moskva, Progress, 685 s.
- HAJASOVÁ, K. (2000): Vybrané názory na pojem región a regionálny rozvoj. In: Drgoňa, V. (ed.): *Geographical studies*, 7, Constantine the Philosopher University, Nitra, s. 89-97.
- HALOUZKA, P., MAREŠ, J. (1971): *Industry and Geographical Environment*. *Studia Geographica*, 21, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 110-117.
- HALOUZKA, P., MAREŠ, J. (1972): Some problems of the Regions with highly impaired geographic environment. *Sborník ČSSZ*, 77, č. 2, s. 174-178.
- HAMILTON, F., E., I. (1974a): A view of spatial behaviour, industrial organizations, and decision-making. In: Hamilton, F., E., I. (ed.): *Spatial perspectives on industrial organization and decision-making*. John Wiley, London, pp. 3-46.
- HAMILTON, F., E., I. (1974b): Modern problems of Industrial Location Analysis. In: Hottes, K., Hamilton, F.E.I. (eds.): *Case Studies in Industrial Geography*. Ferdinand Schöning, Paderborn, pp. 9-18.
- HAMILTON, F., E., I. (1976): Research by the I.G.U. working group on industrial geography. In: *General problems of Geography and Geosystems Modelling*, Moskva.
- HAMILTON, F., E., I. (1980): Modern problems of Industrial Location Analysis. In: Hottes, K., Hamilton, F.E.I. (eds.): *Case Studies in Industrial Geography*. Ferdinand Schöning, Paderborn, pp. 9-18.
- HAMILTON, F., E., I. (1995): Re-evaluating space: locational change and adjustment in Central and Eastern Europe. *Geographische Zeitschrift*, 2, pp. 67-86.
- HAMPL, M. (1999): The development of regional system and societal transformation in the Czech Republic. In: Hampl, M. et al.: *Geography of Societal Transformation in the Czech Republic*. Charles University, Prague, pp. 27 – 128.
- HANZLÍKOVÁ, N., STRÍDA, M. (1967): Průmysl podle odvětví. In: *Oblastní struktura Československa. Zprávy o vědecké činnosti*, 7, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 47-61.
- HAPÁK, P., SZÉKELY, V. (1989): Veľkosti priemyselných centier Spiša. *Geografický časopis*, 41, s.201-215.
- HARRIS, C., D. (1954a): The geography of manufacturing. In: James, P., E., Jones, C., F. (eds.): *American geography: inventory and prospect*. Syracuse University Press, Syracuse, pp. 292-309.
- HARRIS, C., D. (1954b): The market as a factor in the localization of industry in the United States. *Annals*, 44, Association of American Geographers, pp. 315-348.
- HARRISON, M., J. (2003): Can Corrupt Countries Attract Foreign Direct Investment? A Comparison of FDI Inflows between Corrupt and Non-Corrupt Countries. *Southern New Hampshire University*, pp. 5-13.
- HARVEY, D. (1969): Conceptual and measurement problems in the cognitive-behavioral approach to location theory. In: Cox, K., Golledge, R. (eds.): *Behavioral problems in geography*. *Northwestern Studies in Geography*, 17, pp. 14-34.
- HARVEY, D. (1982): *The Limits to Capital*. University of Chicago Press, Chicago, 478 p.
- HASSINGER, H. (1933): *Die Geographie des Menschen (Wirtschaftsgeographie)*. Potsdam.
- HAVLÍK, V., STRÍDA, M. (1958): *Základní hospodářské oblasti Československé republiky*. Hospodářský ústav ČSAV, Praha, 82 s.

- HAYTER, R. (1997): The dynamics of industrial location. The factory, the firm, and the production system. John Wiley, Chichester, 128 p.
- HÄUFLER, V. (1966): Rozložení obyvatelstva v Československu ve vztahu k rozložení průmyslu. Změny v letech 1930 - 1961. Acta Universitatis Carolinae, Geographica, 1-2, s. 35-42.
- HÄUFLER, V. (1978): Ekonomická geografie Československa. Praha, Academia, 686 s.
- HOCHMUTH, Z., LACOVÁ, A., (1991): Geologická stavba a nerastné suroviny okresu Prešov. OPS Prešov, 23s.
- HOOVER, E., M. (1948): The location of economic activity. McGraw-Hill, New York, 128 p.
- HOROVÁ, M. (1982): Rozvoj hutnictví a těžkého strojírenství v Československu. Bulletin ČSAV, 28, Academia, Praha, s. 7-11.
- HORSKÁ-VRBOVÁ, P. (1965): Český průmysl a tzv. II. průmyslová revoluce. Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, 75, č. 3, ČSAV, Praha.
- HRUŠOVSKÝ, I. (1907): Priemysel u nás predtým a dnes. Slovenský obzor.
- HUNYA, G. (2000a): Central Europe Catching-up Through FDI?. In: Hunya, G. (ed): Integration Through Foreign Direct Investment: Making Central European Industries Competitive. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar, pp. 8-27.
- HUNYA, G. (2000b): International Competitiveness Impacts of FDI in CEECs. The Vienna Institute for International Economics Studies, No 268, Vienna.
- HUNYA, G. (2002): FDI in South-Eastern Europe in the early 2000s. A study Commissioned by the Austrian Ministry of Economy and Labour. The Vienna Institute for International Economics Studies, Vienna, 29 p.
- HŮRSKÝ, J. a kol. (1958): Hospodářská geografie Sedlčanska – Voticka (K problému hospodářsky nevyvinuté oblasti). Hospodářský ústav ČSAV, Praha, 80 s.
- HŮRSKÝ, J. (1961): Hospodářská specialisace oblastí. Dílčí úkol první etapy: Orientační klasifikace okresů ČSSR. Hospodářský ústav ČSAV, Praha, 10 s. + 7 mapových příloh.
- CHAPMAN, K., WALKER, D. (1987): Industrial Location: Principles and Policies. Basil Blackwell, Oxford, 305 p.
- CHARDONNET, I. (1953): Les grands types de complexes industriels. Paris
- CHOCHOLE, E. (1980): Charakteristické znaky výrobně technického území města Plzně. Rigorózní práce, PŘF UK, Praha, 118 s.
- CHRUŠČEV, A.T. (1970): Promyšlennyje uzly SSSR i principy ich tipologii. Vestnik MU, Geografia, 2, Moskva.
- CHRUŠČEV, A.T. (1972): Promyšlennyje rajony i uzly SSSR. Moskva
- CHRUŠČEV, A.T. (1974): Problemy promyšlennovo rajonirovanija SSSR. In: Problemy ter. org. prom. rajonov i uzlov SSSR, Moskva.
- CHRUŠČEV, A.T. (1976): Taksonomičeskaja model' promyšlennovo rajonirovanija SSSR. Vestnik MU, Geografia, 5, Moskva.
- CHRUŠČEV, A.T. (1979): Geografia promyšlenosti SSSR. Mysl, Moskva, 416 s.
- IRA, V., SZŐLLŐS, J. (1994): Percepcia environmentálnych a ekonomických vplyvov baníctva, energetiky a chemického priemyslu na hornonitriansky región. Geographia Slovaca, 7, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 35-48.
- ISARD, W. (1956): Location and Space Economy. New York.
- ISARD, W. et al. (1960): Methods of Regional Analysis: An Introduction to Regional Science. Polský překlad (1965): Metody analýzy regionalnej. Wprowadzenie do nauki o regionach. PWN, Warszawa, 605 p.
- IVANIČKA, K. (1958a): Predmet, metódy a vývinové smery geografie priemyslu. Geografický časopis, X, č. 1, Bratislava, s. 27-40.
- IVANIČKA, K. (1958b): Príspevok k vývinu rozmiestenia domáceho priemyslu a remesiel na Hornej Nitre. Geografický časopis, 10, č. 1, Bratislava, s. 273-286.
- IVANIČKA, K. (1961): Geografia priemyslu Hornej Nitry. Acta Geologica et Geographica Universitatis Comenianae, Geographica, 2, SPN, Bratislava, 159 s.
- IVANIČKA, K. (1962): Zmeny hospodárskej štruktúry v rajóne Žiar nad Hronom. Geografický časopis, 14, Veda, Bratislava, s. 3-34.
- IVANIČKA, K. (1964): Process of industrialization of Slovakia. Geografický časopis, 16, č. 2, Veda, Bratislava, s. 215-227.
- IVANIČKA, K., a kol. (1964): Geografia rajónu Východoslovenských železiarní. Acta Geologica et Geographica Universitatis Comenianae, Geographica, 4, SPN, Bratislava, 428s.
- IVANIČKA, K. (1968): Problémy výskumu regiónov Československa. Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico – Geographica, 8, SPN, Bratislava, s. 11-52.

- IVANIČKA, K. (1970): Priemyselné jadrá Slovenska. *Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico – Geographica*, 9, SPN, Bratislava, s. 27-56.
- IVANIČKA, K. (1971): Úvod do ekonomickogeografického výzkumu. SPN, Bratislava, 376s.
- IVANIČKA, K. (1974): Geografia priemyslu. In: Lukniš, M., Princ, J. (eds): Slovensko – Ľud, 1, Obzor, Bratislava, s. 9-74.
- IVANIČKA, K. (1980): Prognóza ekonomickogeografických systémov. Alfa, Bratislava, 280s.
- IVANIČKA, K. (1981): Štrukturálne zmeny a vývojový trend japonského priemyslu. *Sborník Československé geografické společnosti*, 86, č. 3, Praha, s. 189-201.
- IVANIČKA, K. (1983): Základy teórie a metodológie socioekonomickej geografie. SPN, Bratislava, 448 s.
- IVANIČKA, K., KOVAL, L. (1978): Diferenciácia priestorovej ekonomickej štruktúry SR. *Geografický časopis*, 1, Veda, Bratislava, s. 18-41.
- KADERÁBKOVÁ, A. (2002): Strukturální změny a konkurenceschopnost české ekonomiky. In: Spěváček, V. a kol.: Transformace české ekonomiky (politické, ekonomické a sociální aspekty). Linde, Praha, s. 279-324.
- KADERÁBKOVÁ, A., SRHOLEC, M. (2002): Strukturální změny v období transformace. In: Spěváček, V. a kol.: Transformace české ekonomiky (politické, ekonomické a sociální aspekty). Linde, Praha, s. 257-278.
- KALAŠNIKOVA, T., M., (1951): Ob ekonomičeskych svjazach gidroenergetičeskich komplexov SSSR. *Voprosy geografii*, 27, Moskva.
- KALAŠNIKOVA, T., M., (1970): Proizvodstvenno-teritorialnyj komplex kak složnaja territorialnaja sistema. Moskva.
- KALAŠNIKOVA, T., M., (1971): Proizvodstvenno-teritorialnyje komplexy. In. *Territorialnyje sistemy proizvodstvennyh sil*. Moskva.
- KANDRÁČOVÁ, V. (1985): Príspevok k analýze súčasného rozmiestnenia potravinárskeho priemyslu Prešova. *Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach, Prírodné vedy*, 21, č.1, s. 139-162.
- KARASKA, G. J., MOODY, H. T. (1976): Some problems associated with the modelling of territorial-production complexes. In: *General problems of Geography and Geosystems Modelling*, Moskva.
- KAWALEC, W. (1965a): Okregi przemyslowe i regiony ekonomiczne w Polsce. Warszawa.
- KAWALEC, W. (1965b): Problemy rozmieszczenia przemyslu w Polsce Ludowej. Warszawa.
- KÁRNÍKOVÁ, L. (1958): Úloha uhlí v průmyslovém rozvoji Čech do poloviny 19. století. *Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd*, 68, č. 12, NČSAV, Praha, 78 s.
- KEIL, S.R. (1997): Regional Trends in British Manufacturing Employment: Tests for Stationarity and Co-integration, 1952-1989. *Regional Studies*, 31, No. 1, pp. 13-24.
- KENNY, S. (1977): The Measurement of Sub-Regional Industrial Specialization. *Area*, 9, No. 3, pp. 220-223.
- KLAKOVÁ, M. (1977): Úloha potravinárskeho priemyslu v ekonomicke oblasti. *Plánované hospodárství*, 7, s. 22-30.
- KLAKOVÁ, M. (1984): Úloha potravinárskeho priemyslu v ekonomicke oblasti ČSSR. *Plánované hospodárství*, 7, Academia, Praha, s. 22-30.
- KNOX, P., AGNEW, J. (1994): *The Geography of the World Economy*. Edward Arnold, London.
- KOLOSOVSKIJ, N. N. (1947): Proizvedstvenno - teritorialnoje sočėtanie (komplex) v sovetskoj ekonomičeskoj geografii, *Voprosy geografii*, 6, Moskva, 128 s.
- KOLOSOVSKIJ, N. N. (1958): *Osnovy ekonomičeskovo rajonirovanija*. Moskva.
- KOLOSOVSKIJ, N. N. (1960): *Teorija ekonomičeskogo rajonirovanija*. Mysl, Moskva, 336s.
- KOLOSOVSKIJ, N. N. (1970): *Teoretičeskije problemy ekonomičeskovo rajonirovanija SSSR*. *Voprosy geografii*, 80, Moskva.
- KONEČNÝ, M., SKOKAN, K., ZAMARSKÝ, V. (2001): Inovační centra. Transferová pracoviště, Inkubátory pro výchovu inovačních podnikatelů, vědecko technické parky v regionálním rozvoji. *VŠB – TU, Ostrava*, 254 s.
- KOPAČKA, L. (1975): Československý průmysl v období 1945 – 1975. *Historická geografie*, 13. Komise pro historickou geografii při Ústavu čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 5-34.
- KOPAČKA, L. (1978): Vývoj průmyslu v Praze v období 1945-1975. *Príspevky k dějinám pražské aglomerace II. Historická geografie*, 14/15, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 265-306.
- KOPAČKA, L. (1980): Some economico-geographical aspects of the development of Czechoslovak industry after the year 1945. *Historická geografie*, 19, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, pp. 321-375.
- KOPAČKA, L. (1981): Energetická základna v hospodářském vývoji ČSSR po roce 1945. *Hospodářské dějiny*, 6, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 147-226.
- KOPAČKA, L. (1982): Elektroenergetika ve vývoji československého hospodárství po roce 1945. *Historická geografie*, 20, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 203-247.

- KOPAČKA, L. (1983): Historickogeografická analýza změn struktury československého průmyslu po roce 1945. In: Geografický výzkum v Československé akademii věd 1952 – 1982, vědecké sympozium v Liblicích, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 127-133.
- KOPAČKA, L. (1984a): Development of Industry and Economy and Landscapes Changes in Czechoslovakia during Socialism. *Historická geografie*, 23, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, pp. 251-291.
- KOPAČKA, L. (1984b): Energetik in der wirtschaftlichen Entwicklung der Tschechoslowakei nach dem Jahr 1945. In: *Energy in history*. Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 199-223.
- KOPAČKA, L. (1988): Economy and Environmental changes of the Czechoslovak socialist Republic and global ecology problem. *Historická geografie*, 27, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, pp. 307-350.
- KOPAČKA, L. (1989): K vývoji ekonomické aktivity obyvatelstva ČSSR v období 1961-1980. *Demografie*, 31, č. 1, s. 25-36.
- KOPAČKA, L. (1992a): Změny v geografickém rozmístění čs. průmyslu 1962 - 1968. *Sborník České geografické společnosti*, 97, č. 3, *Academia*, Praha, s. 152-172.
- KOPAČKA, L. (1992b): Vývoj struktury československého hospodářství. *Geografické rozhledy*, 1, č. 6, s. 120-123.
- KOPAČKA, L. (1992c): Changes in the sectorial structure of economy and the geographical distribution of industry in Czechoslovakia 1948-1989. In: *Analysis and synthesis of Geographic Systems*. Institut of Geography of the Czechoslovak Academy of Science, Brno, pp. 63-84.
- KOPAČKA, L. (1993): Český průmysl ve víru změn. *Geografické rozhledy*, 3, č. 1, s. 5-8.
- KOPAČKA, L. (1994a): Industry in the Transition of Czech Society and Economy. *GeoJournal*, 32, No. 3, pp. 207-214.
- KOPAČKA, L. (1994b): Industrialization and regional industrial structures. In: Barlow, M., Dostál, P., Hampl, M. (eds): *Territory, Society and Administration, The Czech Republic and the Industrial Region of Liberec*. University of Amsterdam – Charles University – Czech Academy of Sciences, Amsterdam, pp. 41-64.
- KOPAČKA, L. (1994c): The Transition of the Czech Industry and its Energetic and Ecological Consequences. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, XXIX, UK, Prague, pp. 81-89.
- KOPAČKA, L. (1994d): Průmyslové kontrasty severočeského regionu. *Geografické rozhledy*, 4, č. 2, s. 38-41.
- KOPAČKA, L. (1995a): Vývoj průmyslu a jeho odvětvové struktury v libereckém regionu. *Geografické rozhledy*, 4, č. 1, s. 69-71.
- KOPAČKA, L. (1995b): A contribution to the geopolitical and geoeconomic development on the territory of the present Czech republic during the last century. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, XXX, UK, Prague, pp. 119-133.
- KOPAČKA, L. (1996): Strukturální změny ekonomiky se zvláštním zřetelem k průmyslu. In: Hampl, M. a kol.: *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. PpF UK, Praha, s. 219-237.
- KOPAČKA, L. (1999a): Přehled hospodářského vývoje České republiky. *Geografie*. Česká republika pro střední školy 4, učebnice pro SŠ, SPN - pedagogické nakladatelství, Praha, s. 30-33.
- KOPAČKA, L. (1999b): De-industrialization and Restructuring in a Transition Countries: Czech Industry after Ten Years of Transformation. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Univerzita Komenského, Bratislava*, pp. 121-135.
- KOPAČKA, L. (2000a): Průmysl - těžební. Průmysl - energetika. Průmysl - zpracovatelský. *Zahraniční obchod*. In: *Školní atlas dnešního světa, učebnice pro SŠ*, Terra, Praha, s. 90-99.
- KOPAČKA, L. (2000b): Transformation of the Czech Society and Economy and Energy Industry. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, XXXV, No.1, UK, Prague, pp. 39-59.
- KOPAČKA, L. (2000c): Transition of the Czech society and economy since 1989, emotions, possibilities and expectations versus reality (Theoretical and methodological issues). *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, XXXV, No. 2, Prague, pp. 19-40.
- KOPAČKA, L. (2001a): Průmysl - těžební. Průmysl - energetika. Průmysl - zpracovatelský I,II,III. *Zahraniční obchod I,II*. In: *Školní atlas dnešního světa, učebnice pro SŠ*, Terra, Praha, s. 96-105, 108-113.
- KOPAČKA, L. (2001b): Energy, economy and environment in the Czech Republic. *Geografie - Sborník České geografické společnosti*, Prague, s. 139-155.
- KOPAČKA, L. (2002a): Geografie průmyslu v České republice (1). Teoretické a metodické přístupy, vývojové tendence a změny v průmyslu. In: *Biologie, chemie, zeměpis. Časopis pro výuku na základních a středních školách*, 11, č. 3, s. 145-148.
- KOPAČKA, L. (2002b): Geografie průmyslu v České republice (2). Klasifikace průmyslu jako výchozí základ geografie průmyslu Česka, Teoretické a metodické přístupy, vývojové tendence a změny v průmyslu. In: *Biologie, chemie, zeměpis. Časopis pro výuku na základních a středních školách*, 11, č. 5, s. 243-249.
- KOPAČKA, L. (2002c): Energy, economy and environment in the Czech Republic. *Sborník České geografické společnosti*, 107, č. 2, pp. 139-155.

- KOPAČKA, L. (2003): Convergency and divergency trends in Czech industry before and after the geopolitical break in 1989. In: *New Trends in the Geographical Organisation of Society: Integration and Differentiation within a Unifying Europe*, Prague.
- KOREC, P. (1995): Problémy lokalizácie priemyslu v Bratislave. *Miscallanea Geografica Universitatis Bohemiae Occidentalis*, 4, s. 155-162.
- KOREC, P., GALLASOVÁ, S. (1994): Geografická poloha Bratislavy v nových hospodársko-politických podmienkach. *Geografický časopis*, 4, Bratislava, s. 75-86.
- KORTUS, B. (1983): Spoleczno-humanistyczny nurt w badaniach geografii przemyslu. In: Kortus, B. (ed): *Geografia przemyslu. Przegląd zagranicznej literatury geograficznej*, 3, Warszawa, s. 17-23.
- KORTUS, B. (1986): *Wstęp do geografii przemyslu*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa, 166 s.
- KORTUS, B. (1987): Krajobrazy krzemowe czyli okregi przemyslowe najmłodszej generacji. *Czasopismo Geograficzne*, LVIII, zeszyt 4, Wroclaw, s. 413-422.
- KORTUS, B., ADAMUS, J. (1992): Ocena przemian strukturalnych przemyslu w okregach górnoslaskim i krakowskim. In: *Folia Geographica. Ser. Geogr.-Oecon.*, s. 13-34.
- KOSÍR, J. (1969): Podmienky pre lokalizáciu a rozvoj priemyslu a jeho perspektívy na strednom Slovensku. *Zborník Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici, Geografia*, 16, s. 61-97.
- KOSTLÁN, P. (2002a): Elektrotechnika a její vliv na ekonomický rozvoj vybraných regionů východních Čech. In: Balej, M. (ed.): *XX. Jubilejní sjezd ČGS Evropská integrace – česká společnost a krajina. Regionální rozvoj/regionalizace*. UJEP, Ústí nad Labem, s. 78 – 84.
- KOSTLÁN, P. (2002b): Elektrotechnika a regionální rozvoj. In: *V. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. ESF MU Brno, Pavlov, s. 65-73.
- KOSTLÁN, P., KUNC, J. (2004): Moderní průmyslové technologie v rozvoji regionů. In: *Sborník referátů z VI. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*. ESF MU Brno, Pavlov. (in print)
- KRAJÍČEK, L. (1959): Palivové bilance Československé republiky (úsek plyn, pevná paliva). *Studie Státního ústavu pro rajonové plánování Praha pro centrální orgány*.
- KRAJÍČEK, L. et al. (1962): Analýza rozmístění československého průmyslu. *Studie Státního ústavu pro územní plánování Praha pro potřebu centrálních orgánů*, 7 atlasových souborů průmyslových odvětví čsl. průmyslu + tabulkové zpracování cca 11 tisíc dotazníků průmyslových závodů.
- KRAJÍČEK, L. et al. (1965): Územně technické podklady pro posuzování a tvorbu koncepce investiční výstavby (Projekt „R“). *Soubor textových, tabulkových a mapových přehledů za území Československa. Státní ústav pro územní plánování – Terplan. Praha*.
- KRAJÍČEK, L. (1972): Základní charakteristiky regionální struktury průmyslu ve Středočeské oblasti. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 1, Praha, s. 79-96.
- KRAJÍČEK, L. (1976): Možnosti rozvoje chemických závodů severně od Prahy z hlediska pracovních sil. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 1-2, Praha, s. 129-136.
- KRAJÍČEK, L. (1982): *Geografie průmyslu*. SPN, Praha, 125 s.
- KRAJÍČEK, L. (1983): Jaderná energetika v Československu. *Přírodní vědy ve škole*, 34, č.9, SPN, Praha, s. 356-357.
- KRAJÍČEK, L. (1983-1984): Chemický průmysl Československa. *Přírodní vědy ve škole*, 35, č. 9, SPN, Praha, s. 354-355.
- KRAJÍČEK, L. (1984): *Geografie průmyslu*. Scriptum. UK, Praha, 125 s.
- KRAJÍČEK, L. (1991): Územně-ekologické studie posouzení těžby štěpných břidlic na ložisku Nové Oldřůvky – studie pro s.p. *Geologický průzkum Zlaté Hory*, 30 s.
- KRAJÍČEK, L. (1995a): Vývojové tendence světové ekonomiky. In: Gardavský, V. (ed): *Otázky geografie*, 1, s. 13-26.
- KRAJÍČEK, L. (1995b): Průmyslová výroba a životní prostředí. In: Gardavský, V. (ed.): *Otázky geografie*, 2, s. 7-16.
- KRAJÍČEK, L. (1995c): Surovinová základna České republiky a její využívání po roce 1989. In: Gardavský, V. (ed.): *Otázky geografie*, 3, s. 44-54.
- KRUGLOVÁ, G., STRÍDA, M. (1967): Sidelní a průmyslová střediska a aglomerace. In: *Oblastní struktura Československa. Zprávy o vědecké činnosti*, 7, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 83-109.
- KUCIŃSKI, K. (1988): Geograficzno-ekonomiczna analiza lokalizacji zakladow przemyslowych. *Czasopismo Geograficzne*, LIX, zeszyt 4, Wroclaw, s. 415-424.
- KUKLIŃSKI, A. (1956): O kierunkach rozwojowych geografii przemyslu. *Przegląd geograficzny*, 5.
- KUKLIŃSKI, A. (1959): Struktura przestrzenna przemyslu cegielniagnego na Ziemiach Zachodnich w epoce kapitalizmu. Warszawa.
- KUKLIŃSKI, A. (1961a): Problemy badan nad lokalizacja poszczególnych galezi przemyslu v Polsce. In: *Biuletyn KPZK PAN*, 7/8, s. 7-44.
- KUKLIŃSKI, A. (1961b): Z metodyki badan nad lokalizacja poszczególnych galezi przemyslu. In: *Prz. Geogr.*, 1, s. 143-152.

- KUKLIŃSKI, A. (1976): Problemy przemyslu w systemie studiow regionalnych w Polsce. Uwagi dyskusyjne. In: Biuletyn KPZK PAN, 93.
- KUKLIŃSKI, A. (1977): Problemy gospodarki przestrzennej. Przegląd geograficzny, 49, No. 2, s. 334-341.
- KUKLIŃSKI, A. (1983): Diagnoza stanu gospodariki przestrzennej Polski. Wstepne wyniki badan. In: Biuletyn KPZK PAN, 123, s. 275-297.
- KUKLIŃSKI, A., SZUL, R. (1990): Powstawanie nowej przestrzeni przemyslowej w Polsce. In: Gosp. Narodowa, 2-3, s. 24-27.
- KULLA, M. (2001): Vstup zahraničného kapitálu do priemyslu Bratislavy. In: Geografické aspekty stredoevropského prostoru. Předpoklady vstupu ČR a SR do Evropské unie. PdF MU, Brno, s. 84-88.
- KULLA, M. (2004): Pozícia Bratislavy v hospodárskej štruktúre Slovenska. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, UK, Bratislava (in print).
- KUNC, J. (1998a): The Regionally Geographical View of Labour Market in the Czech Republic. Moravian geographical reports, 6, No. 2, AV ČR, Ostrava, pp. 8-17.
- KUNC, J. (1998b): Vliv urbanizace na trh práce. In: Podrobnosti a rozdíly vývoje měst v ČR a SR po roce 1990. Sborník 2. česko - slovenského akademického semináře. Regiograph, Brno, s. 73-77.
- KUNC, J. (1999a): Transformace průmyslové výroby v okrese Brno – venkov. In: Specifika transformačního procesu v zázemí velkých měst. Sborník 3. slovensko – českého akademického semináře, Regiograph, Brno, s. 37-44.
- KUNC, J. (1999b): Změny v průmyslu města Brna a jejich vliv na situaci na trhu práce. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Přírodní vedy, Folia Geographica, XXXII, č. 3, Prešovská univerzita, Prešov, s. 175-184.
- KUNC, J. (2000a): Změny v rozmístění textilního, oděvního a kožedělného průmyslu v České republice v období let 1989 – 1999). Rigorózní práce, Katedra geografie, Přírodovědecká fakulta MU, Brno, 79 s.
- KUNC, J. (2000b): Transformace průmyslu na příkladě odvětví TOK. In: Drgoňa, V. (ed.): Geographical studies, 7, Constantine the Philosopher University Nitra, Nitra, s. 185-192.
- KUNC, J. (2004a): Historické souvislosti rozvoje průmyslu a železnic v českých zemích. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, Bratislava (in print).
- KUNC, J. (2004b): Průmysl v regionu NUTS II Jihovýchod – vliv zahraničních investic. Geografické informácie Nitra, Katedra geografie, Fakulta prírodných vied, Univerzita Konstantina Filozofa Nitra. (in print).
- KUNC, J., TOUŠEK, V. (2000): Restructuration of Czech Industry and its Effect on the Regional Development. Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych, V, Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, pp. 205 - 215.
- KUNC, J., TOUŠEK, V. (2001a): The Development of Czech Industry after 1989 (at the example of textile, clothing, leather and electrical industry). In: Sborník referátů z III. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU Brno, Znojmo, pp. 191-200.
- KUNC, J., TOUŠEK, V. (2001b): Regionální aspekty transformace českého průmyslu. In: Slaný, A. (ed.): Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. ESF MU, Brno, s. 515-530.
- KUNC, J., NOVÁK, V., ŘEŘIČKA, R. (2003): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně v roce 2001. In: Geografické aspekty středoevropského prostoru. Geografie, XIV, PedF MU, Brno, s. 186-190.
- KUNC, J., TOUŠEK, V., ŠUNKA, J. (2001): Struktura průmyslu a vývoj průmyslu v Jihomoravském kraji. In.: Možné trendy vývoje strojírenských a elektrotechnických podniků se zřetelom na jihomoravský region - Mezinárodní konference Fakulty podnikatelské, Brno, s. 96-105. ISBN 80-262-2634-5.
- KUNC, J., TOUŠEK, V., VANČURA, M. (2000): Mapy průmyslu a jejich využití při výuce regionální geografie ČR. In: Miscellanea Geographica Universitatis Bohemiae Occidentalis, 7, „Jak dál v regionální geografii“, PedF ZČU, Plzeň, s. 105 – 113.
- KUNC, J., TOUŠEK, V., VAŠKOVÁ, L. (2001): Elektrotechnický průmysl v ČR: minulost a současnost (historický a regionálně geografický přehled). In: Geografické aspekty středoevropského prostoru. Předpoklady vstupu ČR a SR do Evropské unie. PedF MU, Brno, s. 89-94.
- KUNC, J., MULÍČEK, O., TOUŠEK, V., VANČURA, M., VAŠKOVÁ, L. (1998): Zahraniční investice do průmyslu a jejich vliv na regionální rozvoj. In: Hochmuth Z. (ed.): Slovenská geografia na prelome tisícročia. Zborník abstraktov a referátov na 12 zjazde SGS. Prešovská univerzita, Prešov, s. 32.
- LACOVÁ, A. (1991): Priemysel mesta Vranov nad Topľou. Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P.J. Šafárika v Košiciach, Přírodní vedy, 23, č. 1, Prešov, s. 128-142.
- LAUKO, V. (1999): Súčasný problémy transformujúceho sa priemyslu na príklade vybratých regiónov Slovenska. Geografie, XI, PdF MU, Brno, s. 143-147.
- LESZCZYCKI, S. (1961): Struktura przestrzena przemyslu w Polsce w r. 1956. Biuletyn KPZK PAN, 1/3, Warszawa, s. 1-14.
- LESZCZYCKI, S. (1964): Zmiany w przestrzennym zagospodarowaniu kraju w XX-leciu PRL. Nauka polska, 12, zeszyt 5/6, Warszawa, s. 37-71.

- LESZCZYCKI, S. (1965): Zadania regionalizacji ekonomicznej. *Przegląd geograficzny*, 37, zeszyt 2, Warszawa, s. 173-293.
- LESZCZYCKI, S. (1966): Zmiany v rozmieszczeniu przemyslu w Polsce po drugiej wojnie swiatowej. *Acta Universitatis Carolinae, Geographica*, 1-2, s. 25-34.
- LESZCZYCKI, S. (1967): Struktura branzova przemyslu w Polsce w latach 1946-1965. *Przegląd geograficzny*, 39, zeszyt 2, Warszawa, s. 307-319.
- LESZCZYCKI, S. (1968): Rozwazania nad planem przestrzennego zagospodarowania kraju. *Biuletyn KPZK PAN*, 51, Warszawa, s. 241-266.
- LESZCZYCKI, S. (1974): *Geografia przemyslu Polski*. PWN, Warszawa, s. 361-379.
- LESZCZYCKI, S., MISZTAL, S., LIJEWSKI, T. (1975): *Atlas Przemyslu Polski*. IGPZ PAN, Warszawa.
- LEVER, C., W. (1985): *Theory and Methodology in Industrial Geography*. In: Pacione, M. (ed.): *Progress in Industrial Geography*, Croom Helm, London, pp. 10-39.
- LIJEWSKI, T. (1974): Charakteristika galezi przemyslu. In: *Geografia przemyslu Polski*. PWN, Warszawa.
- LIJEWSKI, T. (1978): *Uprzemysłowienie Polski 1945-1975*. PWN, Warszawa.
- LÖSCH, A. (1944): *Die Räumliche Ordnung der Wirtschaft*, Jena. Anglický překlad (1954): *The Economics of Locations*, New Haven, Yale University Press. Polský překlad (1961): *Gospodarka przestrzenna. Teoria lokalizacji*. PWE, Warszawa, 156 s.
- MACKA, M. (1966): K některým metodickým problémům studia dojíždění do zaměstnání. *Zprávy o vědecké činnosti*, 3, Geografický ústav ČSAV, Brno.
- MACKA, M. (1967): Některé problémy ekonomické geografie. *Zprávy o vědecké činnosti*, 6, Geografický ústav ČSAV, Brno, 112 s.
- MACKA, M., CHALUPA, P. (1980): K řešení stabilizace pracovních sil v mikroregionu Blansko – Adamov. *Plánované hospodářství*, 9, Praha, s. 85-87.
- MACKA, M., CHALUPA, P. (1981): K podílu ekonomickogeografického výzkumu na prognózování potenciálu pracovních sil průmyslové oblasti. *Sborník Československé geografické společnosti*, 86, č. 3, Academia, Praha, s. 172-176.
- MACKA, M., RAUŠEROVÁ, E. (1965): Příspěvek k vymezení nodálních oblastí podle dojížděky do zaměstnání. *Zprávy o vědecké činnosti*, 5, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 53-72.
- MACÚCHOVÁ, Z. (2001): *Typologie okresů ČR podle odvětvové specializace průmyslové výroby*. Bakalářský projekt. Katedra geografie PřF MU, Brno, 35 s.
- MADZIKOVÁ, A. (1998): Zmeny v priemyselnej štruktúre okresu Vranov nad Topľou. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Prírodné vedy, Folia geographica*, 29, č. 1, Prešov, s. 185-210.
- MAINUŠ, F. (1959): *Plátenictví na Moravě a ve Slezsku v 17. a 18. století*. SPN, Praha, 245s.
- MAINUŠ, F. (1960): *Vlnářství a bavlnářství na Moravě a ve Slezsku v 18. století*. Krajské nakladatelství, Ostrava, 245 s.
- MAKIELA, Z., TROC, M. (1992): Tendencja przemian przestrzenno-galeziowych przemyslu w Górnoślaskim Okregu Przemyslowym. In: *Folia Geographica. Ser. Geogr.-Oecon.*, 24, s. 53-67.
- MALÍK, K. (1929a): Tovární průmysl v přirozených oblastech Československa podle dosavadních výsledků sčítání větších závodů (1. část). *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, XXXV, č. 1, s. 41-61.
- MALÍK, K. (1929b): Tovární průmysl v přirozených oblastech Československa podle dosavadních výsledků sčítání větších závodů (2. část). *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, XXXV, č. 3, s. 190-200.
- MALÍK, K. (1929c): Tovární průmysl v přirozených oblastech Československa podle dosavadních výsledků sčítání větších závodů (3. část). *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, XXXV, č. 4, s. 253-263.
- MALÍK, K. (1930): Tovární průmysl v přirozených oblastech Československa podle dosavadních výsledků sčítání větších závodů (4. část). *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, XXXVI, č. 1, s. 15-26.
- MALÍK, K. (1932): Předběžná data o větších průmyslových závodech některých průmyslových skupin podle sčítání živnostenských závodů v roce 1930. *Mimořádné zprávy SÚS*, II, č. 21-22, SÚS, Praha, 1932, 84 s.
- MALÍK, K. (1935): Předběžná data o větších průmyslových závodech některých průmyslových skupin podle sčítání živnostenských závodů v roce 1930 (2. část). *Mimořádné zprávy SÚS*, V, č. 16, SÚS, Praha, 48 s.
- MALÍK, K. (1946): Regionální obraz soustředění průmyslu v zemi České a Moravskoslezské. *Statistický zpravodaj*, 9, č. 7-8, SSÚ, Praha, s. 232-235.
- MALÍK, K. (1947): Průmysl v městech a na venkově. *Statistický zpravodaj*, 10, č. 4, SSÚ, Praha, s. 137-141.
- MALÍK, K., STEJSKAL, L., VESELÝ, J. (1935): *Hornictví, hutnictví a průmysl*. In: *Atlas republiky Československé. Textový doprovod k mapám, Orbis*, Praha, s. 24-30.
- MAREK, D., TOUŠEK, V. (1998): Změny v zaměstnávání občanů Slovenska v okresech ČR moravsko-slovenského pomezí (geografická analýza). *Geografie*, X, PdF MU, Brno, s. 94-99.
- MAREK, D., TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1997): Transformace průmyslové výroby. In: *Kolejka, J. a kol. (ed.): Životní prostředí – Brno 1996. Magistrát města Brna*, Brno, s. 31-35.

- MAREŠ, J. (1963): Střediska průmyslu. In: Votrubec, C. a kol. (ed.): K problému hospodářsko-geografických středisek (Střediska středních a severních Čech). Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd, 73, č. 3, ČSAV, Praha, s. 29-39.
- MAREŠ, J. (1969a): K problematice průmyslové rajonisace. *Studia Geographica*, 8, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 107-117.
- MAREŠ, J. (1969b): Změny v rozmístění československého průmyslu v letech 1930 - 1960. In: Dlouhodobé změny v rozmístění čs. průmyslu. Vědecká sdělení, řada kabinetu dějin národního hospodářství, VŠE, Praha, s. 30-47.
- MAREŠ, J. (1972): Vývoj rozmístění československého průmyslu. Tabulky a mapy. Archív Geografického ústavu ČSAV, Brno, 128 s.
- MAREŠ, J. (1973): Rajonirovanije promyšlenosti Severomoravskoj oblasti. In: Regionalna nauka o rameščeniji proizvoditel'nyh sil, Institut ekonomiky i organizacii promyšlennogo proizvodstva AN SSSR, Novosibirsk, s. 25-49.
- MAREŠ, J. (1974a): New Method of Regionalizing Manufacturing Industry. *Regional Studies, Methods and Analysis*, Budapest, pp. 116-134.
- MAREŠ, J. (1975): Změny na mapě československého průmyslu od roku 1945. *Přírodní vědy ve škole*, XXVI, č. 7, Praha, s. 269-273.
- MAREŠ, J. (1976a): Vývoj rozmístění československého průmyslu. Tabulky a mapy. Díl II. Tabulky (separát). Geografický ústav ČSAV, Brno.
- MAREŠ, J. (1976b): Regioanalization of Industry in the Czech Socialist Republic. *International Geography*, 12, Moskva, pp. 56-71.
- MAREŠ, J. (1977a): Průmysl. In: ČSSR – příroda, lidé, hospodářství. *Studia Geographica*, 48, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 197-223.
- MAREŠ, J. (1977b): Textilní a oděvní průmysl. In: ČSSR – příroda, lidé, hospodářství. *Studia Geographica*, 48, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 210 – 213.
- MAREŠ, J. (1978a): Průmyslový uzel, ekonomický základ urbanizované oblasti. Vznik problému, definice průmyslového uzlu. *Zprávy Geografického ústavu ČSAV*, 15, č. 2-3, Brno, s. 36-40.
- MAREŠ, J. (1978b): Regionální struktura českého průmyslu. Kandidátská disertační práce, Geografický ústav ČSAV, Brno, 117s.
- MAREŠ, J. (1980a): Geografický potenciál průmyslu ČSR. *Studia Geographica*, 69, Geografický ústav ČSAV, Brno, 71 s.
- MAREŠ, J. (1980b): Průmyslové regiony ČSR. *Rozpravy ČSAV, řada matematických a přírodních věd*, 90, č. 6, Academia, Praha, s. 1-82.
- MAREŠ, J. (1980c): 35 let rozvoje českého průmyslu. Územní plánování a urbanismus, 7, č. 4, Terplan, Praha, s. 187-188.
- MAREŠ, J. (1980d): Historical Changes in the Location of the Czechoslovak Industry. *Historická geografie – Historical Geography*, 19, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, pp. 305-320.
- MAREŠ, J. (1980-1981): Průmyslové uzly v České socialistické republice. *Rozpravy ČSAV, řada matematických a přírodních věd*, 90, č. 6, Academia, Praha, 82 s.
- MAREŠ, J. (1981): K otázce geografického potenciálu. *Sborník Československé geografické společnosti*, 86, č. 1, Academia, Praha, s. 38-43.
- MAREŠ, J. (1982): Gravitační území průmyslových míst v ČSR. *Sborník Československé geografické společnosti*, 87, č. 2, Academia, Praha, s. 105-109.
- MAREŠ, J. (1983a): Český průmysl jako prostorový systém. *Studia geographica*, 81, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 211-221.
- MAREŠ, J. (1983b): Třicet let geografie průmyslu v Československé akademii věd. Geografický výzkum v Československé akademii věd 1952 – 1982, vědecké sympóziu Liblice, Geografický ústav ČSAV Brno, s. 206-211.
- MAREŠ, J. (1983c): Charakteristika průmyslu v území aglomerace. In: Bína, J., Folk, Č. a kol. (eds.): *Geoekologie brněnské aglomerace. Studia Geographica*, 83, Brno, s. 199 – 204.
- MAREŠ, J. (1984): Průmyslová regiony v Československu. In: *Geografie v socialistické výstavbě ČSSR, Sborník prací*, 6, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 191-195.
- MAREŠ, J. (1988): Industrializace Československa – její klady a zápory. *Sborník Československé geografické společnosti*, 93, č. 3, s. 183-198.
- MAREŠ, J., BORECKÝ, D. (1986): Pracující v průmyslu a stavebnictví (mapa II.3. a text). In: *Atlas obyvatelstva ČSSR, mapa II.3.*, Geografický ústav ČSAV Brno – FSÚ Praha.
- MAREŠ, J., VOTRUBEC, C. (1959): Změny v průmyslu středních a severních Čech za posledních třicet let. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 64, č. 2, s. 126-142.
- MARIOT, P. (1988): Contribution to the Characteristic of the Industrial Branches Structure of the SSR. *Geografický časopis*, 40, č. 1-2, Veda, Bratislava, s. 93-111.

- MARIOT, P. (1989): Vplyvy industrializácie na vybrané socioekonomické aktivity (príklad Východoslovenská nížina). Sborník prací, 16, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 169-175.
- MARIOT, P. (1991): Koncentrácia a štruktúra zamestnanosti jako podklad regionalizácie územia Slovenskej republiky. Sborník České geografické společnosti, 96, č. 2, Praha, s. 113-126.
- MARKUSEN, J., R. (1998): Multinational firms, Location and Trade. *World Economy*, 21, No 6, pp. 733-756.
- MARYÁŠ, J., VITURKA, M., VYSTOUPIL, J. (1992): Regionale Aspekte der sozio-ökonomischen Entwicklung in der Tschechischen Republik. *Mitteilungen der Österreichischen Geographischen Gesellschaft*, 134, Wien, s. 199-210.
- MASSEY, D. (1979): A Critical Evaluation of Industrial – Location Theory. In: Hamilton, F., E., I., Linge, G., J., R. (eds): *Spatial Analysis, Industry and Industrial Environment*. J. Wiley, New York, pp. 52-72.
- MASSEY, D. (1984): *Spatial Divisions of Labour: Social Structures and the Geography of Production*. Macmillan, London.
- MASSEY, D., MEEGAN, R. (1985): *Politics and Method: Contrasting Studies in Industrial Geography*. Methuen, London.
- MATĚJČEK, J. (1975): Základní faktory a vztahy ve vývoji železářství českých zemí od poloviny 70. let 19. století do roku 1914. *Československý časopis historický*, 23, s. 395-411.
- MATĚJČEK, J. (1978a): Formování hornictva sokolovského uhelného revíru (1830-1914). *Studie o vývoji průmyslu a průmyslových oblastí*, 4, Slezský ústav ČSAV, Opava, 280 s.
- MATĚJČEK, J. (1978b): K vývoji průmyslu, zemědělství a trhu pracovních sil v sokolovské průmyslové oblasti (1870-1914): *Slezský sborník*, 76, Academia, Praha, s. 107-120.
- MATĚJČEK, J. (1979a): Pokus o klasifikaci a periodizaci vývoje uhelných a železářských oblastí v českých zemích do stabilizace jejich odvětvové struktury. *Slezský sborník*, 77, s. 211-223.
- MATĚJČEK, J. (1979b): Základní rysy formování odvětvové a územní struktury hornických a železářských oblastí v českých zemích za kapitalismu. *Slezský sborník*, 77, s. 126-138.
- MATĚJČEK, J. (1984a): K některým prostorově hospodářským problémům manufakturních oblastí na území dnešního Československa. *Slezský sborník*, 82, č. 4, Academia, Praha, s. 272-285.
- MATĚJČEK, J. (1984b): Vývoj uhelného průmyslu v českých zemích po průmyslové revoluci (do roku 1914). *Academia*, Praha, 255 s.
- MATĚJČEK, J., STEINER, J., ŠMÍDOVÁ, A. (1983): Relace mezi průmyslem a výrobními řemesly v průmyslových oblastech ČSR (k roku 1930). *Slezský sborník*, 81, s. 7-30.
- MAURO, P. (1995): Corruption and Growth. *The Journal of Quarterly Economics*, pp. 686-706.
- MIKULÍK, O. (1972): Stabilita dojížděkových zázemí průmyslových závodů. *Zprávy Geografického ústavu ČSAV*, IX, č. 2-3, Brno, s. 43-54.
- MIKULÍK, O. (1975): Průmysl. In: *Vliv člověka na životní prostředí Ostravska*. *Studia Geographica*, 43, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 127-137.
- MIKULÍK, O. (1976): Vliv průmyslu na životní prostředí Ostravska. *Scripta facultatis scientis naturae UJEP Brunensis, Geographia*, 5, č. 1, Brno, s. 29-34.
- MIRVALD, S. (1972): Strukturální změny v průmyslové výrobě jako stabilizátor osídlení pohraničního okresu Cheb. *Sborník PF v Plzni, Zeměpis*, VII, SPN, Praha, s. 161-187.
- MIRVALD, S. (1974): Změny v průmyslových odvětvích okresu Cheb. In: *Chebská vlastivěda*. Cheb, s. 63-82.
- MIRVALD, S., DOKOUPIL, J. (1993): *Cvičení z geografie průmyslu*. ZČU, Plzeň, 89 s.
- MISZTAL, S. (1962): *Warszawski okreg przemyslowy*. *Studia KPZK PAN*, III, Warszawa.
- MISZTAL, S. (1970): *Przemiany w strukturze przestrzennej przemyslu na zemiach polskich w latach 1860-1965*. *Studia KPZK PAN*, 31, Warszawa, 220 s.
- MISZTAL, S. (1979): Wlyw przemyslu na rozwoj miasta stolecznego na przyklade Warszawy. In: *Rola przemyslu w rozwoju miast i miasto jako baza dzialalnosci przemyslowej*, Uniwersytet Lodz.
- MISZTAL, S. (1992): *Przemiany strukturalne w przemysle aglomeracji warszawskiej*. In: *Zeszyty IGiPZ PAN*, 11, Warszawa.
- MISZTAL, S. (1994): Wplyw wielkoscí zakladów i przedsiobierstw przemyslowych na ich funkcjonowanie w okresie przejsciowym do gospodarki rynkowej. In: Ziolo, Z. (ed.): *Funkcjonowanie przedsiobierstw przemyslowych w zmieniajacych sie warunkach gospodarowania*. Krakow-Warszawa, s. 164-171.
- MISZTAL, S. (1997): *Rozwoj geografii przemyslu i jej problematyki badawczej*. In: *Geografia, czlowiek, gospodarka*. IGUJ, Krakow, s. 115-124.
- MIŠTERA, L. (1963): *Geografie závodů*. Sborník Pedagogického institutu, Zeměpis – přírodopis, 4., SPN, Praha, s. 125-147.
- MIŠTERA, L. (1968a): *Geografie závodu*. Sborník Pedagogického institutu v Plzni, SPN, Praha.
- MIŠTERA, L. (1968b): *Ekonomicko geografické vztahy v Západočeských keramických závodech – Skripta*. SPN, Praha, 288 s.

- MIŠTERA, L. (1972a): Průmyslová výroba jako hlavní stabilizátor obyvatelstva v Jihočeském kraji. *Studia geographica*, 25, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 187-192.
- MIŠTERA, L. (1972b): Geografie průmyslu a regionalizace. Sborník Pedagogické fakulty v Plzni, Zeměpis, 8, SPN, Praha, s. 189-207.
- MIŠTERA, L. (1975a): Rozvoj československého průmyslu a jeho strukturální změny. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 80, č. 4, Academia, Praha, s. 270-280.
- MIŠTERA, L. (1975b): Strukturální změny v hospodářství západočeského kraje. Sborník Zeměpis, VIII, Praha, s. 17-54.
- MIŠTERA, L. (1976): The Determining Significance of the Raw Material Sources for the Industrialization of an Area, for the Employment and the Development of the Habitation. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 81, č. 1, Praha, pp. 34-38.
- MIŠTERA, L. (1977): Strukturální změny v hospodářství Západočeského kraje. Sborník Pedagogické fakulty v Plzni, Zeměpis, VIII, SPN, Praha, s. 17-54.
- MIŠTERA, L. (1978): Průmysl jako základ hospodářské potence regionů. Sborník Československé společnosti zeměpisné, 83, č. 1, Academia, Praha, s. 1-8.
- MIŠTERA, L. (1979a): Geografie závodů. Doktorská disertační práce, Přírodovědecká fakulta UJEP, Brno.
- MIŠTERA, L. (1979b): Škoda Plzeň. Závody tvořící město. Lidé a země, 28, Praha, s. 303-307.
- MIŠTERA, L. (1980): The Geography of Enterprises in the system of socio-economic geography. Sborník Československé geografické společnosti, 85, č. 1, Praha, s. 51-56.
- MIŠTERA, L. (1983): Dominující postavení profilových závodů v územních komplexech. Sborník Československé geografické společnosti, 88, č. 1, Academia, Praha, s. 48-54.
- MIŠTERA, L. (1989): Geografie druhotných surovin. Sborník Československé geografické společnosti, 94, č. 2, Academia, Praha, s. 107-120.
- MLÁDEK, J. (1968): Koncentrácia a strediská priemyslu na Strednom Pováží. *Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico – Geographica*, 8, SPN, Bratislava, s. 163-196.
- MLÁDEK, J. (1972a): Niektoré kvantitatívne spôsoby analýzy koncentrácie priemyslu. *Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico – Geographica*, 11, SPN, Bratislava, s. 113-136.
- MLÁDEK, J., (1972b): Niektoré miery teritoriálnej špecializácie priemyslu (Na príklade regionálnej špecializácie priemyslu Slovenska). *Geografický časopis*, 24, č. 3, Veda, Bratislava, s. 213-234.
- MLÁDEK, J., (1973): Lokalizačné faktory textilného a konfekčného priemyslu na Strednom Pováží. *Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico - Geographica*, 12, SPN, Bratislava, s. 193-209.
- MLÁDEK, J., (1975a): Typy priemyselných centier na strednom Pováží. *Geografický časopis*, 27, č. 2, Veda, Bratislava, s. 122-133.
- MLÁDEK, J., (1975b): Analýza teritoriálnych priemyselných útvarov. Habilitační práce. PrírF Univerzity Komenského, Bratislava.
- MLÁDEK, J. (1979): Priemyselné uzly ako jednotky priemyselnej regionalizácie a ich identifikácia v regióne Senica. *Geografický časopis*, 31, č. 4, Veda, Bratislava, s. 321-343.
- MLÁDEK, J. (1980): The Actual Problems of Localization and Development of Industry of the Slovak Socialist Republic. *Geografický časopis*, 32, č. 2-3, Veda, Bratislava, s. 130-139.
- MLÁDEK, J. (1981): Teritoriálne priemyselné útvary. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 19, SPN, Bratislava, s. 7-30.
- MLÁDEK, J. (1982): Velkosť a štruktúra priemyselných uzlov v regióne Senica. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 20, SPN, Bratislava, s. 73-97.
- MLÁDEK, J. (1984a): Koncentrácia priemyslu Slovenskej socialistickej republiky podľa geomorfologických jednotiek. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 23, SPN, Bratislava, s. 55-65.
- MLÁDEK, J. (1984b): The Study of the Industrial Nodes in Slovakia. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 24, SPN, Bratislava, pp. 29-39.
- MLÁDEK, J. (1986): Vzťah urbanizácie a industrializácie v SSR. *Geografický časopis*, 38, č. 2-3, Veda, Bratislava, s. 186-198.
- MLÁDEK, J. (1990a): Teritoriálne priemyselné útvary Slovenska. Univerzita Komenského, Bratislava, 260 s.
- MLÁDEK, J. (1990b): Priestorové útvary priemyslu Horehronia a možnosti optimalizácie ich štruktúry. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 28, SPN, Bratislava, s. 61-80.
- MLÁDEK, J. (1991): Hierarchical system of industrial region of Slovakia. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 31, SPN, Bratislava, pp. 175-186.
- MLÁDEK, J. (1993): Lokalizácia a rozvoj strojárského priemyslu na Strednom Pováží. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 32, Bratislava, s. 161-191.
- MLÁDEK, J. (1995a): Die Industrie im Wirtschaftlichen Transformationsprozess der Slowakei, *Europa Regional*, 3, No. 1, pp. 28-34.
- MLÁDEK, J. (1995b): Procesy transformácie priemyslu Slovenska. *Geographia Slovaca*, 10, s. 163 – 172.

- MLÁDEK, J. (1996): Transformationsprozesse in der Industrie der Slowakei. In: Mládek, J. (ed.): Transformation Processes of Regional Systems in Slovak Republic and Czech Republic. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 37, Univerzita Komenského, Bratislava, pp. 47-60.
- MLÁDEK, J. (2002): Gestaltung der Marktwirtschaft und Transformationsprozess der Industrie in der Slowakei. Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis, Přírodné vedy, Folia Geographica, 37, č. 5, Prešov.
- MLÁDEK, J., DUBCOVÁ, A. (1981): Teritoriálne priemyselné útvary v Dolnonitrianskom regióne. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 19, SPN, Bratislava.
- MLÁDEK, J., DUBCOVÁ, A. (1983): Teritoriálne priemyselné útvary v Dolnonitrianskom regióne. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 22, SPN, Bratislava, s. 191-210.
- MLÁDEK, J., HAPÁK, P. (1988): Analysis of Industrial Potential of Slovak Socialist Republic in Terms of Gravity Models. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 29, SPN, Bratislava, pp. 67-82.
- MLÁDEK, J., KROLL, G. (1996): Sektoriale und regionale Aspekte der Industrietransformation in der Slowakei, Europa Regional, 4, No. 3, Institut für Länderkunde, Leipzig. pp. 31-37.
- MLÁDEK, J., RUMAN, J. (1987): Aplikácia komplexného digitálneho modelu reliéfu na kartografické modelovanie teritoriálnej koncentrácie priemyslu SSR. Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica, 26, SPN, Bratislava, s. 67-80.
- MRÁZEK, O. (1964): Vývoj průmyslu v českých zemích a na Slovensku od manufaktury do roku 1918. SNTL, Praha, 490 s.
- MRÁZEK, O., DVOŘÁČEK, J. (1978): Strukturální změny v československém průmyslu v uplynulých třiceti letech. Plánované hospodářství, 11, Praha, s. 16-26.
- MRÁZIK, A., SILVAN, J. (1979): K aktuální problematice územného usporiadania priemyselnej základne vo vzťahu k osídleniu. Folia Facultatis Scientiarum Naturalium Universitatis Purkynianae Brunensis, Geographia, 19, č. 12, Brno, s. 83-86.
- MURPHY, A., B. (1992): Western Investment in East-Central Europe: Emerging Patterns and Implications for State Stability. Professional Geographer, 44, No. 3, pp. 249-259.
- NEJEDLÁ, O. (1979): K vývoji chemického průmyslu v severočeské průmyslové oblasti v oblasti kapitalismu (1850-1938). Slezský sborník, 77, Praha, s. 294-310.
- NEJEDLÁ, O. (1980): Rozmístění a struktura průmyslu v ostravské průmyslové oblasti od počátku 20. století do první světové války. Průmyslové oblasti, publikace Slezského ústavu ČSAV v Opavě, 71, č. 7, Profil, Ostrava, s. 265-272.
- NOVOTNÝ, K. (1983): Rozmístění manufakturní výroby v Čechách kolem r. 1790. (Materiály). Hospodářské dějiny, 11, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 5-94.
- O hUALLACHAIN, B. (1989): Industrial geography. Progress in Human Geography, 13, Macmillan, London, pp. 251-258.
- O hUALLACHAIN, B. (1991): Industrial geography. Progress in Human Geography, 15, Macmillan, London, pp. 73-80.
- OTREMBE, E. (1953): Allgemeine Agrar – und Industriegeographie. Stuttgart.
- PALANDER, T. (1935): Beiträge zur Standortstheorie, Almquist & Wiksells Boktryckeri - A.-B., Uppsala.
- PALCROVÁ, Š., TOUŠEK, V. (2003a): Trh práce ve městě Brně na konci roku 2002. Geografie, XIV, Masarykova univerzita, Brno, s. 169 – 174.
- PALCROVÁ, Š., TOUŠEK, V. (2003b): Průzkum zaměstnanosti ve městě Brně k 31.12.2002. Výzkumná zpráva, VCRR MU, Úřad práce Brno-město, Brno, 56 s.
- PALCROVÁ, Š., ŘEŘIČKA, R., TOUŠEK, V. (2004): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně v roce 2002. Analýza a syntéza finančních ukazatelů, VCRR MU, Brno, 50s.
- PARYSEK, J.J. (1976): Struktura przestrzena przemyslu regionu i jej zmiany. Ser. Geografia, 13, Uniwersitet A. Mickiewicza, Poznan, 160 s.
- PARYSEK, J.J. (1992): Polski przemysl a nowe warunki społeczno-ustrojowe. Biuletyn KPZK PAN, 159, s. 75-88.
- PARYSEK, J.J. (1994): Zachowania przestrzenne przedsiębiorstw przemysłowych w nowych warunkach społeczno-ustrojowych (na przykładzie Swardzkich Fabryk Mebli SA). In: Ziolo, Z. (ed.): Funkcjonowanie przedsiębiorstw przemysłowych w zmieniających się warunkach gospodarowania. Kraków-Warszawa, s. 22-30.
- PARYSEK, J.J., POTRZEBOWSKI, G.A. (1994): Zachowania zakładów przemysłowych wytwarzających artykuły rynkowe i zaopatrzeniowe w warunkach gospodarki rynkowej (na przykładzie przemysłu

- Krotoszyna). In: Ziolo, Z. (ed.): *Zachowania przestrzenne przemyslu w zmieniajacych sie warunkach gospodarowania*. Kraków-Warszawa, s. 175-188.
- PAULOV, J., BAŠOVSKÝ, O., POVINCOVÁ, E., HVOŽĐAROVÁ, E., LAUKO, V. (1987): Prognóza rozvoja územia juhoslovenských okresov v oblasti výrobnjej sféry. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 27, SPN, Bratislava, s. 89-112.
- PAVLÍNEK, P. (1993): Globální restrukturalizace. *Sborník České geografické společnosti*, 98, č. 1, s. 2-12.
- PAVLÍNEK, P. (1997): Vybrané teoretické interpretace současné transformace kapitalismu. *Sociologický časopis*, 33, č. 1, s. 41-56.
- PAVLÍNEK, P. (1998a): The Role of Foreign Direct Investment in the Czech Republic's Transition to Capitalism. *The Professional Geographer*, 50, No. 1, pp. 71-85.
- PAVLÍNEK, P. (1998b): Internatioanalization and Embeddedness in East-Central European Transition: The Contrasting Geographies of Inward Investment in the Czech and Slovak Republic. *Regional Studies*, 32, No. 8, p. 619-638.
- PAVLÍNEK, P. (2000): Restructuring of the Commercial Vehikle Industry in the Czech Republic. *Post-Soviet Geography and Economics*, 41, No. 4, pp. 265-288.
- PAVLÍNEK, P. (2002a): Domestic Privatization and its Effects on Industrial Enterprises in East - Central Europe: Evidence from the Czech Motor Component. *Europe-Asia studies*, 54, No. 7, pp. 1127-1151.
- PAVLÍNEK, P. (2002b): The Role of Foreign Direct Investment in the Privatization and Restructuring of the Czech Motor Industry. *Post - Communist Economies*, 14, No. 3, pp. 360-379.
- PAVLÍNEK, P. (2002c): Restructuring of the Central and Eastern European Automobile Industry: Legacies, Trends and Effects of Foreign Direct Investment. *Post - Soviet Geography and Economics*, 43, No. 1, pp. 41-56.
- PAVLÍNEK, P. (2002d): Transformation of Central and East European Passenger Car Industry: Selective Peripheral Integration Through Foreign Direct Investment. *Environment and Planning A*, 34, No. 9, pp. 1685-1709.
- PAVLÍNEK, P. (2003): Transformation of the Czech Automotive Components Industry Trough Foreign Direct Investment. *Euroasian Geography & Economics*, 44, No. 3, pp. 184-209.
- PAVLÍNEK, P. (2004): Regional Development Implications of Foreign Direct Investment in Central Europe. *European Urban and Regional Studies*. SAGE Publications, London, pp. 47-70.
- PAVLÍNEK, P., PICKLES, J. (1999): Environmental Change and Post-Communist Transformations in Czech Republic and Slovakia. *Post - Soviet Geography and Economics*, 40, No. 5, pp. 354-383.
- PAVLÍNEK, P., TICKLE, A. K. (1999): Economic Restructuring and Local Environmental Management in the Czech Republic. *The Slavonic and East European Review*, 77, No. 4, pp. 789-791.
- PITNER, J. (2001): Changes in Employment Structure in Manufacturing Branches in the City of Brno after 1989. In: *Sborník referátů z II. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách*. ESF MU Brno, Znojmo, s. 211-216.
- PITNER, J., TOUŠEK, V. (1993): K výpočtu míry nezaměstnanosti v České republice. *Statistika, Ekonomicko statistický časopis*, 73, č. 11, Praha, s. 439-447.
- PODOLÁK, P., SZÉKELY, V. (1990): Regionálno-štruktúrna analýza obyvateľstva a priemyslu Spiša v rokoch 1970-1985. *Geografický časopis*, 42, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 264-279.
- PODOLÁK, P., SZÉKELY, V. (1993): Transformácia obyvateľstva a priemyslu Slovenska vo vzťahu k jeho hospodárskemu a regionálnemu rozvoju. *Geografia*, 1, Geoservis, Bratislava, s. 78-80, 85-86.
- POMERY, CH. (1998): Zpráva o zahraničních investicích ve výrobním sektoru v České republice. *Czechinvest*, Praha, 40 s.
- POPJAKOVÁ, D. (1994): Hospodársky rozvoj okresu Bardejov v procese ekonomickej transformácie. *Regionální revue*, 2, s. 20-25.
- POPJAKOVÁ, D. (1995a): Vybrané problémy hospodárskej transformácie regiónu Starej Ľubovne. *Zborník PdF UPJŠ, Prírodné vedy, XXVI*, s. 273-288.
- POPJAKOVÁ, D. (1995b): Transformácia vlastnickej štruktúry v regióne severovýchodného Slovenska. *Geographia Slovaca*, 10, s. 207-215.
- POPJAKOVÁ, D. (1995c): Zmeny vybraných charakteristík priemyselných podnikov regiónu Šariša v rokoch 1990 – 1994. In: Hochmuth, Z. (ed.): *Reliéf a integrovaný výskum krajiny*. PdF UPJŠ, Prešov, s. 147-154.
- POPJAKOVÁ, D. (1995d): Transformation of Ownership Structure in the Region of North-East Slovakia. In: Werwicki, A. (ed): *Socio-Economic Transformation of Old Urban and Industrial agglomerations in Poland against the Background of other East-Central European Countries*. *Studia i materialy*, 3, pp. 127-128.
- POPJAKOVÁ, D. (1996): Transformation of Industrial Plants in the Šariš Region. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 37, Univerzita Komenského, Bratislava, pp. 199-206.
- POPJAKOVÁ, D. (1997a): Základné kapitoly z geografie priemyslu. PU, Prešov, 141 s.
- POPJAKOVÁ, D. (1997b): Geografické črty rozmiestenia priemyslu. *Študijné texty pre špecializačné štúdium*. (MC) Banská Bystrica, 40 s.

- POPJAKOVÁ, D. (1998): Socioekonomická transformácia. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis. Prírodné vedy, Folia Geographica*, XXIX, č. 1, Prešov, s. 317-339.
- POPJAKOVÁ, D. (1999): Štrukturálne a priestorové zmeny priemyslu pod vlivom socioekonomickej transformácie. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis. Prírodné vedy, Folia Geographica*, XXXII, č.3, Prešov, s. 116-123.
- POPJAKOVÁ, D. (2000): Transformácia priemyslu v regióne Šariš v kontexte spoločenských zmien v stredovýchodnej Európe po roku 1989. In: Drgoňa, V. (ed.): *Geographical studies*, 7, Constantine the Philosopher University Nitra, Nitra, s. 259-267.
- POPJAKOVÁ, D. (2001): Transformácia priemyslu v regióne Šariša. *Geografické práce*, IX, č. 1, Fakulta humanitných a prírodných vied Prešovskej univerzity, Prešov, 241 s.
- PROBST, A. E. (1965a): Lokalizácia priemyslu socialisticznego. Warszawa.
- PROBST, A. E. (1965b): Osrodki przemyslowe i terenowe komplexy produkcyjne w SSSR. *Biuletyn KPZK PAN*, 48, Warszawa, s. 37-78.
- PROBST, A. E. (1969): Vyprosny razmeščeniya socialističeskoj promyšlennosti. Nauka, Moskva, 380 s.
- PROBST, A. E. (1982): Problemy razmeščeniya socialističeskoj promyšlennosti. *Ekonomika*, Moskva, 216 s.
- PRŮCHA, V. (1980): Etapy hospodářského vývoje Československa v letech 1945 – 1980. *Politická ekonomie*, 28, č.5, Academia, Praha, s. 465-478.
- PSUTKA, J. (1984): Podíl severočeského kraje na rozvoji průmyslu ČSR. *Plánované hospodářství*, 1, Panorama, Praha, s. 68-77.
- PSUTKA, J., ZAHÁLKA, J. (1984): Specifické rysy rozvoje a využití výrobní základny průmyslu Severočeského kraje. *Statistika*, 1, Panorama, Praha, s. 30-38.
- PURŠ, J. (1960): Průmyslová revoluce v českých zemích. SNTL, Praha, 164 s.
- PURŠ, J. (1980): Changes in the spatial organization of industry in Bohemia at the threshold of the industrial revolution. *Historická geografie*, 19, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, pp. 247-282.
- RAJČÁKOVÁ, E. (1992): Územnopriestorové predpoklady lokalizácie priemyslu na makroregionálnej úrovni. In: *Atlas územnopriestorového rozvoja SR – II. etapa, časť 3*, FA STU, MŽP SR, Bratislava, s. 40.
- RAJČÁKOVÁ, E. (1993): Zhodnotenie prírodných, socioekonomických a územno-technických predpokladov krajiny pre formovanie priemyselných útvarov (na príklade okresu Galanta). In: *Atlas územnopriestorového rozvoja SR – III. etapa, časť 3*, FA STU, MŽP SR, Bratislava, s. 48.
- RESMINI, L. (1999): The Determinants of Foreign Direct Investment into the CEECs: New Evidence from Sectoral Patterns. LICOS Centre for Transition Economists, Discussion Paper 83/1999, Leuven.
- RUSKOVÁ, K. (1983): Súčasný vplyv priemyslu na životné prostredie v okrese Banská Bystrica. *Acta Facultatis Paedagogicae Banská Bystrica, Séria prírodovedecká, Prírodné vedy*, 4, s. 293-416.
- ŘEŘIČHA, R., TOUŠEK, V., VAŠKOVÁ, L. (2002): Hospodaření průmyslových podniků se sídlem v Brně v roce 2001 (analýza a syntéza finančních ukazatelů). VCCR MU, Brno, 33 s.
- SABAKA, J. (1968): Zmeny vo vývoji a rozmistení priemyslu v okrese Galanta. *Geografický časopis*, 20, č. 4, Veda, Bratislava, s. 360-373.
- SABAKA, J. (1970a): Niektoré problémy optimálnej lokalizácie potravinárskeho priemyslu. *Zborník Geografia, Prírodné vedy*, 1, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava, s. 137-160.
- SABAKA, J. (1970b): Priemyselné zpracovanie zemiakov na Slovensku. *Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico – Geographica*, 9, SPN, Bratislava, s. 79-93.
- SABAKA, J. (1972): Príspevok ku geografii priemyselného závodu TOS Trenčín. *Zborník Geografia, Prírodné vedy*, 2, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava, s. 151-170.
- SABAKA, J. (1974): Ku geografii priemyslu okresu Žilina. *Zborník Geografia, Prírodné vedy*, 3, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava, s. 21-45.
- SABAKA, J. (1975): Príspevok ku geografii Gumární 1. mája v Púchove. *Zborník Geografia, Prírodné vedy*, 4, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava, s. 155-174.
- SABAKA, J. (1976): Príspevok ku geografii priemyselného závodu Drôtovňa Hlohovec. *Zborník Geografia, Prírodné vedy*, 5, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava, s. 111-130.
- SABAKA, J. (1978): Ku geografii priemyselného závodu ZVL Kysucké Nové Mesto. *Zborník Geografia*, 6, PdF Univerzity Komenského, SPN, Bratislava.
- SABAKA, J. (1984a): The geographical analysis of industrial plants. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 24, SPN, Bratislava, pp. 93-105.
- SABAKA, J. (1984b): Ku geografii pestovania tabaku na Slovensku. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica*, 24, SPN, Bratislava, s. 101-119.
- SAUŠKIN, Ju. G. (1958): Problemy ekonomiko-geografičeskogorajonirovanija SSSR. *Vestnik Moskovskogo universiteta, Geografia*, 3, Moskva, s. 3-14.

- SAUŠKIN, Ju. G. (1960): O postroenii ekonomičeskich modelej rajonnyh i lokalnyh territorial'no-proizvodstvennyh komplexov. Vestnik Moskovskogo universiteta, Geografija, 6, Moskva.
- SAUŠKIN, Ju. G. (1968): Territorialne sočetańija energoproizvodstvennyh cyklov. Vestnik Moskovskogo universiteta, Geografija, 1, Moskva.
- SAUŠKIN, Ju. G. (1973): Ekonomičeskaja geografija – istoria, teorija, metody, praktika. Mysl, Moskva, 223 s.
- SAUŠKIN, Ju. G., ŠAPOŠNIKOV, A. S. (1965): Problemy razvitija i tipologii promyšlennyh uzlov na primere Srednevo Povolžija. Moskva
- SCOTT, A., J., STORPER, M. (1986): Production, Work and Territory. Allen and Unwin, Boston and London.
- SCOTT, A., J., STORPER, M. (1992): Industrialization and Regional Development. In: Scott, A., J., Storper, M. (eds): Pathways to Industrialization and Regional Development, Rotledge, London, pp. 3-17.
- SEREGHYOVÁ, J. (2004): Investice realizované podniky transformačních zemí v zahraničí. Professional publishing, Praha, 70 s.
- SIENKO, B., ZIOLO, Z. (1994): Przegląd wybranych metod analizy działalności przedsiębiorstw. In: Ziolo, Z. (ed.): Funkcjonowanie przedsiębiorstw przemysłowych w zmieniających się warunkach gospodarowania. Kraków-Warszawa, s. 39-49.
- SILVAN, J. (1975): Príspevok k vývinu a zameraniu priemyselnej základne Nitry a formovaniu jej priemyselných štruktúr. Geografický časopis, 27, Veda, Bratislava, s. 69-75.
- SILVAN, J. (1976): Príspevok k formovaniu priemyselných zón v členských štátoch RVHP a osobitne na Slovensku. Acta Geographica Universitatis Comenianae, Economico - Geographica, 14, SPN, Bratislava, s. 97-112.
- SILVAN, J. (1979): Proces formovania územno – výrobných komplexov v Slovenskej socialistickej republike. Kandidátska dizertačná práca, Univerzita Komenského, Bratislava, 181 s.
- SILVAN, J. (1982): Vývoj funkcií práce v priemysle z hľadiska šetrenia poľnohospodárskou pôdou. Urbanita, 35-36, Urbion, Bratislava, s.28-36.
- SKOKAN, L. (1995): Geografie světového hospodářství (odvětvový přehled). Pedagogická fakulta UJEP, Ústí nad Labem, 107 s.
- SLENCZEK, M. (1991): Charakteristika przemysłu wojewodstwa Opolskiego. Czasopismo geograficzne, LXII, zeszyt 1-2, Wrocław, s. 19-40.
- SLENCZEK, M. (1995): Przemiany społeczno-gospodarcze w Polsce i na Dolnym Śląsku w latach dziewięćdziesiątych. In: Jagielski, A. (ed.): Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej. Materiały z konferencji, Instytut Geografii Uwr., Wrocław-Szklarska Poreba, s. 207-219.
- SLENCZEK, M. (1997): Pochodzenie i wielkość inwestycji zagranicznych w Polsce w latach 1989-1996. Czasopismo geograficzne, LXVIII, zeszyt 3-4, Wrocław, s. 373-382.
- SMITH, A. (1995): Regulation theory, strategies of enterprise integration and the political economy of regional economic restructuring in Central and Eastern Europe: the case of Slovakia. Regional Studies, 29, No. 8, pp. 761-772.
- SMITH, A. (1997): Breaking the old and constructing the new? Geographies of uneven development in Central and Eastern Europe. In: Lee, R., Wills, J. (eds.): Geographies of economics, Arnold, London, pp. 331-344.
- SMITH, D., M., (1971): Industrial Location. An Economic Geographical Analysis. John Wiley Sons, Inc., London, 553 p.
- SMRČEK, O. (1978): Počátky strojírenského průmyslu v Praze (do r. 1873): Příspěvky k dějinám pražské aglomerace II. Historická geografie, 14/15, Ústav čs. a svět. dějin ČSAV, Praha, s. 307-328.
- SOJKA, M., KONEČNÝ, B. (2004): Malá encyklopedie moderní ekonomie. Libri, Praha, 277 s.
- SOMMER, K (1983a): Základní rysy ekonomického vývoje průmyslových oblastí v českých zemích od osvobození do zahájení dvouletky. (Materiály k dějinám průmyslových oblastí v českých zemích od osvobození do zahájení dvouletky.). In: Materiály k dějinám průmyslových oblastí v období výstavby socialismu. Slezský ústav ČSAV, Opava, s. 76-122.
- SOMMER, K. (1983b): K otázce charakteru průmyslových oblastí v českých zemích a jejich teritoriálního vymezení. In: Materiály k dějinám průmyslových oblastí v období výstavby socialismu. Slezský ústav ČSAV, Opava, s. 7-75.
- SOMMER, K., GÍMEŠ, E., (1970): Z dějin oděvního průmyslu na Prostějovsku. Oděvní průmysl, n.p., Prostějov, 346 s.
- SPĚVÁČEK, V. a kol. (2002): Transformace české ekonomiky (politické, ekonomické a sociální aspekty). Linde, Praha, 525 s.
- SPIŠIAK, P. (1987): Agropriemyselné teritoriálne komplexy. Geografický časopis, 39, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 303-311.
- SPIŠIAK, P. (1990): Priestorové vzťahy v agrokomplexe. Geografický časopis, 42, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 401-409.

- SRHOLEC, M. (2001): Vybrané aspekty makroekonomického vývoje v Maďarsku po roce 1995. *Politická ekonomie*, č. 6, s. 827-842.
- SRHOLEC, M. (2004a): Význam přímých zahraničních investic ve zpracovatelském průmyslu. In: Kadeřábková, A., Spěváček, V., Žák, M. (eds.): *Růst, stabilita a konkurenceschopnost: aktuální problémy české ekonomiky na cestě do EU*. Linde, Praha, s. 286-309.
- SRHOLEC, M. (2004b): Přímé zahraniční investice v České republice. *Teorie a praxe v mezinárodním srovnání*. Linde, Praha, 171 s.
- STEINER, J. (1984): Průmyslové oblasti v českých zemích v roce 1930 – I. (charakteristika podle výrobních závodů). *Slezský sborník*, 82, č.3, Academia, Praha, s. 213-232.
- STORPER, M., WALKER, R., A. (1989): *The Capitalist Imperative: Territory, Technology and Industrial Growth*. Blackwell, Oxford.
- STRYJAKIEWICZ, T. (1994): Proba analízy i oceny procesow transformacji przemyslu w Polsce w swietle postfordowskiego modelu elastycznej produkcji i teorii regulacji. In: Ziolo, Z. (ed.): *Zachowania przestrzenne przemyslu w zmieniajacych sie warunkach gospodarowania*. KGPPTG, Krakow-Warszawa, s. 48-66.
- STRYJAKIEWICZ, T. (1999): *Adaptacja przestrzenna przemyslu w Polsce w warunkach transformacji*. UAM, Poznan.
- STRYJAKIEWICZ, T. (2002): Globalizacja i „nowa gospodarka“ a dilematy geografii ekonomicznej. *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych*, VI, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, s. 9-16.
- STRYJAKIEWICZ, T., WAJDA, J. (2002): Organizacja przestrzenna grup kapitalowych jako problem badawczy geografii ekonomicznej. *Prace Komisji Geografii Przemyslu PTG*, 4, Warszawa.
- STRÍDA, M. (1960): Hlavní rysy rozmístění československého průmyslu. *Kandidátská disertační práce*, UK, Praha, 152 s.
- STRÍDA, M. (1962): Průmyslová jádra. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 67, NČSAV, Praha, s. 127-142.
- STRÍDA, M. (1964): The Measurements of Concentration of Industry and Population in Czechoslovakia. *Journal of Czechoslovak Geographical Society, Supplement of the XXth International Geographical Congress in London*, Praha, pp. 125-139.
- STRÍDA, M. (1965): Stupeň industrializace oblastí. *Zprávy o vědecké činnosti*, 5, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 113-130.
- STRÍDA, M. (1967): Velikost, intenzita a hustota průmyslu. In: *Oblastní struktura Československa. Zprávy o vědecké činnosti*, 7, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 31-46.
- STRÍDA, M. a kol. (1967): *Oblastní struktura Československa. Zprávy o vědecké činnosti*, 7, Geografický ústav ČSAV, Brno, 110 s.
- STRÍDA, M. (1968): Ke geografii průmyslového závodu Tatra Kopřivnice. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 73, Praha, s. 40-54.
- STRÍDA, M. (1969a): Průmyslové oblasti a střediska v Čechách. *Studia geographica*, 8, Brno, s. 126-137.
- STRÍDA, M. (1969b): *Hospodářské oblasti. Úvahy k ekonomickogeografické regionalizaci Československa*. Geografický ústav ČSAV, Praha, 530 s.
- STRÍDA, M. (1973): *L'industrie et les transformations de l'environnement. Géographie et les perspectives à long terme*, Rennes.
- STRÍDA, M. (1978): Vliv průmyslových míst na krajinu a prostředí. *Sborník Československé společnosti zeměpisné*, 83, č. 2, Praha, s. 85-90.
- STRÍDA, M. (1979): Wpływ przemyslu i górnictwa na rozwój miast w zagłębiu Ostrawsko-karwinskim. In: *Rola przemyslu w rozwoju miast*. Uniwersytet Łódzki, Łódź, s. 79-92.
- STRÍDA, M. (1981): Průmysl hutnictví a těžkého strojírenství ČSSR. *Mapa 1:1 000 000*, Geografický ústav ČSAV, Praha.
- STRÍDA, M. (1982): *Regionální struktura československého hospodářství. Mapa 1:1 500 000*, Geografický ústav ČSAV, Praha.
- STRÍDA, M. (1988): Geografická regionalizace na území Československa. *Sborník Československé geografické společnosti*, 93, č. 4, Academia, Praha, s. 241-251.
- STRÍDA, M., KOREŇ, P. (1983): Těžký průmysl v geografickém prostředí Československa. *Sborník Československé geografické společnosti*, 88, č. 2, Academia, Praha, s. 107-114.
- SWIĆ, H. (1983): Rozmieszczenie i ocena koncentracji przestrzennej przemyslu w Polsce. *Czasopismo geograficzne*, LIV, zeszyt 4, Wrocław, s. 296-508.
- SWIĆ, H. (1992): Zroznicowanie przestrzenne i strukturalne upraw roslin przemyslowych w Polsce. *Czasopismo geograficzne*, LXIII, zeszyt 1, Wrocław, s. 51-66.
- SWIĆ, H. (1994): Elektroenergetyka Polski u progu restrukturyzacji. *Czasopismo geograficzne*, LXV, zeszyt 1, Wrocław, s. 37-57.

- SWIĆ, H. (1995): Przemysł rafinerijny Polski – dawniej i dziś. *Czasopismo geograficzne*, LXVI, zeszyt 1, Wrocław, s. 37-49.
- SWIĆ, H. (1998): Gospodarka gazem w Polsce – stan aktualny, przemiany i perspektywiczne kierunki rozwoju. *Czasopismo geograficzne*, LXIX, zeszyt 3-4, Wrocław, s. 295-307.
- SZÉKELY, V. (1989a): Náčrt vývojových smerov a riešených problémov v geografii priemyslu. *Sborník Československé geografické spoločnosti*, 94, č. 3, s. 185-193.
- SZÉKELY, V. (1989b): Súčasná geografia priemyslu. In: Bezák, A. (ed.): *Nové trendy v geografii*. Zborník referátov z III. teoreticko-metodologickej konferencie SGS, SGS pri SAV, Bratislava, s. 59-63.
- SZÉKELY, V. (1991): Priemysel Spiša – geografická analýza. Kandidátska dizertačná práca, Geografický ústav SAV, Bratislava, 190 s.
- SZÉKELY, V. (1993): Geografická analýza organizačného postavenia priemyselných prevádzok: príklad východného Slovenska. *Geografický časopis*, 45, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 183-196.
- SZÉKELY, V. (1997a): Geografia priemyslu na Slovensku v rokoch 1961–1995: Monitoring najvýznamnejších geografických periodických a neperiodických časopisov. *Geografický časopis*, 49, č. 2, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 145-163.
- SZÉKELY, V. (1997b): Priestorové trhy práce: všeobecný úvod do problému a príkladová studia zo západného Slovenska. *Geographia Slovaca*, 12, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 163-173.
- SZÉKELY, V. (1997c): Geografia priemyslu na Slovensku v rokoch 1961 – 1995: Monitoring najvýznamnejších slovenských geografických periodických a neperiodických časopisov. *Geografický časopis*, 49, č. 2, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 145-163.
- SZÉKELY, V. (2002): An intraurban location choice for a science and technology park in Bratislava: feasibility study. *Geografický časopis*, 54, č. 3, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 319-340.
- SZŐLLŐS, J. (1989): Geografické aspekty exploatácie a transformácie zdrojov energie a ich vplyv na regionálny rozvoj. *Geografický časopis*, 41, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 403 - 416.
- SZŐLLŐS, J. (1993): Analýza funkčnej a priestorovej štruktúry hneďdohľného energetického reťazca Hornej Nitry. *Geografický časopis*, 45, č. 1, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 29-40.
- SZŐLLŐS, J. (1994a): Energy industry of Horná Nitra and its position in Slovak energetics. *Geografický časopis*, 46, Geografický ústav SAV, Bratislava, pp. 159-171.
- SZŐLLŐS, J. (1994b): Spatial energy system of Slovakia and its transition. In: *Environment and Quality of Life in Central Europe: Problems of Transition, Conference Proceedings*. Albertina Income and Charles University, Prague, CD-ROM, rekord 123/484.
- SZŐLLŐS, J. (1995): Niekoľko názorov na problémy výskumu energie a energetiky v geografii. *Geografický časopis*, 47, č. 3, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 213-228.
- SZŐLLŐS, J. (1997): Vplyv jadrovej elektrárne Mochovce na priestorovú a funkčnú reštrukturalizáciu energetického systému Slovenska. *Geographia Slovaca*, 12, Geografický ústav SAV, Bratislava, s. 175-181.
- SZŐLLŐS, J. (1999): Energetický systém Slovenska jako subsystém energetického systému Európy a sveta. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešovensis. Prírodné vedy, Folia Geographica*, 32, č. 3, Prešov, s. 104-109.
- ŠINDLER, P. (1976): Interakce závodu a oblasti z hlediska ekonomicko-geografického. *Slezský sborník*, 74, Praha, s. 54-60.
- ŠINDLER, P. (1981): Sídlní struktura a rozmístování výrobních sil v ČSR. *Sborník Československé geografické společnosti*, 86, č. 2, Academia, Praha, s. 107-113.
- ŠINDLER, P. (1982): 200 let těžby uhlí na Ostravsku. *Lidé a země*, 31, č.3, Academia, Praha, s. 104-107.
- ŠIŠÁK, J. (1978): Geografia magnezitového priemyslu Slovenska. *Geografické práce*, 5, SPN, Bratislava.
- ŠPALKOVÁ, D., VITURKA, M. (2001): Faktory efektivity rozvoje regionů ČR. *Urbanismus a územní rozvoj*, IV, č. 3, Ústav územního rozvoje, Brno, s. 48-49.
- ŠPIESZ, A. (1961): Manufaktúrne obdobie na Slovensku (1725-1825). *NSAV*, Bratislava, 372 s.
- ŠTĚPÁNEK, M. (2004): Role hospodářské politiky při podpoře přímých zahraničních investic ve světle aktuálních trendů. In: *Hospodářská politika v tranzitivních ekonomikách IV*. Katedra národohospodářská, Fakulta ekonomická, VŠB-TU Ostrava, s. 333-338.
- ŠVEJNAR, J. a kol. (1997): Česká republika a ekonomická transformace ve střední a východní Evropě. *Academia*, Praha, 359 s.
- TARÁBKOVÁ, J. (1963): Niekoľko ekonomickogeografických činiteľov při pestovaní a spracúvaní cukrovej repy v rajóne trnavského cukrovaru. *Geografický časopis*, 15, Veda, Bratislava, s. 38-56.
- TONEV, P., TOUŠEK, V. (2002a): Typologie okresů České republiky (podle struktury zaměstnaných s důrazem na odvětví zpracovatelského průmyslu). In: Balej, M. (ed.): *XX. Jubilejní sjezd ČGS „Evropská integrace – česká společnost a krajina“*. Sborník tematického okruhu Regionální rozvoj/regionalizace. *UJEP*, Ústí nad Labem, s. 67-77.

- TONEV, P., TOUŠEK, V. (2002b): Přímé zahraniční investice a regionální rozvoj. In: Sborník referátů z V. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách, ESF MU Brno, Pavlov, s. 301-316.
- TONEV, P., TOUŠEK, V. (2003): Foreign Direct Investments in the Czech Republic (with the Emphasis on Border Regions). In: Bičík, I., Havlíček, T. (eds.): Summaries: European Integration and Regional Development. 5th Czech-Slovak-Polish Conference, PřF UK, Praha, pp. 76-76.
- TOUŠEK, V. (1984): Ekonomicky aktivní obyvatelstvo v průmyslu a stavebnictví. Mapový list č. 7. In: kolektiv: Atlas ze sčítání lidu, domů a bytů 1980. Česká socialistická republika. Geografický ústav ČSAV, Český statistický úřad, Vojenský zeměpisný ústav, Vojenský kartografický ústav, Brno, Praha, Barmánek, 30 mapových listů.
- TOUŠEK, V. (1994): Transformace průmyslové výroby v mikroregionech. In: Pacherův mlýn, „Sborník vystoupení“ ze semináře k otázkám rozvojových možností tří mikroregionu Hrušovanska – Vranovska – Jemnicka. GaREP, Brno, s. 9 - 10
- TOUŠEK, V. (1999): Aktuální tendence v zaměstnávání občanů Slovenska v ČR. In: Regionální spolupráce, 99. Sborník z mezinárodní vědecké konference. Obchodní a podnikatelská fakulta Slezské univerzity, Karviná, s. 307-311.
- TOUŠEK, V. (2000): Transformace průmyslu v České republice a jeho odvětvová struktura v nových krajích. Acta universitatis Mathiae Belli, Geografické štúdie, 7, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica, s. 112 – 118.
- TOUŠEK, V. (2003): Geografické aspekty transformace českého průmyslu po roce 1989. Habilitační práce, Geografický ústav, PřF MU, Brno, 116 s.
- TOUŠEK, V. a kol. (2004a): Průzkum zaměstnanosti ve městě Brně k 31.12.2003. Databáze ekonomických subjektů zaměstnávajících v Brně 20 a více pracovníků. Výzkumná zpráva, VCRR MU, Úřad práce Brno-město, Magistrát města Brna, Brno, 51 s.
- TOUŠEK, V. a kol. (2004b): Průzkum zaměstnanosti v Jihomoravském kraji k 31.12.2003. Výzkumná zpráva, VCRR MU, Krajský úřad Jihomoravského kraje, Úřady práce Blansko, Brno-město, Brno-venkov, Břeclav, Hodonín, Vyškov, Znojmo, Brno, 146 s.
- TOUŠEK, V., HRABCOVÁ, M. (2000): Unemployment in the Czech Republic. Scripta Facultatis Sciences Naturae Universitatis Masarykianae Brunnenensis, 26 (1996-98), Geography, pp. 55 – 85.
- TOUŠEK, V., KUNC, J. (1999a): Průmyslová výroba a strategie rozvoje krajů v České republice. In: Sborník referátů z II. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU Brno, Šlapanice, s. 39-65.
- TOUŠEK, V., KUNC, J. (1999b): Transformace průmyslové výroby a její vliv na dojížděku za prací. In: Sborník příspěvků mezinárodního slovensko – česko – polského semináře. Univerzita Komenského, Bratislava, s. 65-74.
- TOUŠEK, V., KUNC, J. (2001): The Development of Czech Industry after 1989 (at the example of textile, clothing, leather industry and electrical industry). In: Sborník referátů z IV. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU Brno, Znojmo, pp. 191-200.
- TOUŠEK, V., KUNC, J. (2003): Nejvýznamnější zahraniční investoři ve zpracovatelském průmyslu ČR. In: Sborník z mezinárodní konference „Globalizace a její geopolitické, kulturní, ekonomické a ekologické souvislosti“, PřF OSU, Ostrava. (in print)
- TOUŠEK, V., MULÍČEK, O. (2003) Brno – Important Industrial Centre? In: Bičík, I., Havlíček, T. (eds.): Summaries: European Integration and Regional Development. 5th Czech-Slovak-Polish Conference, PřF UK, Praha, p. 77.
- TOUŠEK, V., TOMŠÍČEK, P. (1996): Změny na trhu práce v okrese Opava. In: Podnikání plus, V, č. 12, s. 5.
- TOUŠEK, V., TONEV, P. (2002a): Jihlava: pól hospodářského rozvoje kraje Vysočina? In: Milerski, O., Skokan, K. (eds.): Regionální politika kandidátských zemí před vstupem do Evropské unie. Sborník příspěvků ze sekce č. 4 z mezinárodní vědecké konference „Ekonomické a adaptační procesy pro české průmyslové regiony před vstupem do EU“, Ekonomická fakulta VŠB - TU, Ostrava, s. 214-220.
- TOUŠEK, V., TONEV, P. (2002b): Změny ve struktuře zaměstnanosti v regionech České republiky; vliv zahraničních investic (na příkladu okresu Blansko a Jihlava). In: Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, s. 51-92.
- TOUŠEK, V., TONEV, P. (2003): Hospodářská mapa ČR – Průmysl. Stiefel Eurocart, Bratislava.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1996a): Aktuální problémy ČR – I.díl. Průmysl – 1.část. Skripta, Scholaforum, Ostrava, 28 s.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1996b): Aktuální problémy ČR – I.díl. Průmysl - 2.část. Skripta. Scholaforum, Ostrava, 26 s.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1996c): Současné trendy ve vývoji průmyslu v České republice. In: Geografické informácie, 4, Univerzita Konštantýna Filozofa, Nitra, s. 60-63.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1997): Aktuální problémy ČR – I.díl. Průmysl – 3.část. Skripta. Scholaforum, Ostrava, 40 s.

- TOUŠEK, V., VANČURA, M. (1999): Geografické aspekty transformace českého průmyslu. Rozvojový projekt FRVŠ č. B 427/1999, Závěrečná zpráva, Katedra geografie PřF MU, Brno, 27 s.
- TOUŠEK, V., VAŠKOVÁ, L. (1995): Transformace české ekonomiky a vzdělanostní úroveň obyvatelstva; regionální rozdíly. In: A. Jagielski (ed.): *Zadania badawcze geografii społecznej i ekonomicznej w obliczu transformacji ustrojowej i restrukturyzacji gospodarczej*. Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, s. 243–248.
- TOUŠEK, V., VAŠKOVÁ, L. (2003): Trh práce ve městě Brně – změny po roce 1989. In: Sborník referátů z VI. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách, ESF MU Brno, s. 229 - 240.
- TOUŠEK, V., VITURKA, M. a kol. (2001): Kvalita podnikatelského prostředí jako faktor efektivnosti regionálního rozvoje (aplikace na příkladě Brněnského kraje - projekt Interprise/Ecos-Ouverture). In: Případová studie k problémům regionálního rozvoje ČR. Vydavatelství MU, Brno, s. 45-70.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M., VITURKA, M. (2000): Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic. *Geografie – Sborník ČGS*, 105, č. 2, Praha, pp. 155 – 165.
- TOUŠEK, V., TONEV, P., KUNC, J. (2001): Informační systém o českém průmyslu: jeho využití v regionálně geografickém výzkumu. In: Létal, A., Szczyrba, Z., Vysoudil, M. (eds.): Sborník příspěvků Výroční konference ČGS - Česká geografie v období rozvoje informačních technologií. PřF UP, Olomouc, s. 227-232.
- TOUŠEK, V., TOMŠÍČKOVÁ, B., KUNC, J. (2002): Hodonínsko: border region of intensive relationships with Slovakia. In: Proceedings of the international colloquy. State border reflections by border region population of V4 states. Department of Geography, Faculty of Science, Constantine the Philosopher University in Nitra, International Visegrad Fund, Nitra, pp. 64-72.
- TOUŠEK, V., VANČURA, M., SMOLOVÁ, I., SZCZYRBA, Z. (1997): Procesy restrukturalizacji przemyslu w Republice Czeskiej. In: Ziolo, Z. (ed.): *Problemy transformacji struktur przemyslowych w procesie przechodzenia do gospodarki rynkowej*. Wydawnictwo Naukowe WSP, Warszawa - Krakow, s. 171-185.
- TOUŠEK, V., SMOLOVÁ, I., SZCZYRBA, Z., KUNC, J. (1998): Ekonomický rozvoj regionu Broumovsko (analytická studie na pozadí rozhodujících faktorů regionálního rozvoje). Zpracováno pro Sdružení měst a obcí Broumowska, Policka a Teplicka. PřF UP, Olomouc, 33 s.
- TOUŠEK, V., KOSTLÁN, P., WAWRZACZ, A., ŠTOKINGER, M. BARTOŠ, M. (2002): Přípravenost odvětví českého zpracovatelského průmyslu z hlediska vstupu ČR do EU (legislativa, mezinárodní srovnání, konkurenceschopnost). VCRR MU, Brno, 57 s.
- UHLÍŘ, D. (1998): Internationalization and Institutional and Regional Change: Restructuring Post-communist Networks in the Region of Lanškroun, Czech Republic. *Regional Studies*, 32, No. 7, pp. 673-690.
- VANČURA, M., (1998a): Geografické aspekty transformace českého průmyslu. *Folia geographica*, PU, Prešov, s.72-78.
- VANČURA, M., (1998b): Transformace nábytkářského průmyslu v ČR. In: Sborník abstraktů z 19. sjezdu ČGS - Geografie na prahu 21. století. Nakladatelství ČGS, Praha, s. 41.
- VANČURA, M. (1999a): Foreign Direct Investment in the Czech Republic. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica Supplementum*, I, No.2, Univerzita Komenského, Bratislava, s. 299-304.
- VANČURA, M. (1999b): Geografické aspekty transformace českého průmyslu (na příkladu nábytkářského průmyslu). In: *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešiviensis. Přírodní vedy, Folia Geographica*, XXXII, č. 3, Prešov, s. 163-170.
- VANČURA, M. (2000). Průmyslové zóny. In: *Geografické rozhledy, ČGS a TERRA KLUB*, Praha, s. 124.
- VANČURA, M. (2001): Changes in the Manufacture of Food Products in the Czech Republic in the Second Half of the 1990s. In: Sborník referátů ze IV. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. Katedra regionální ekonomie a správy ESF MU, Brno, s. 227-232.
- VANČURA, M. (2002a): Přímé zahraniční investice v České republice s ohledem na oblast cestovního ruchu. In: Hasman, M., Říha, J., Šittler, E. (eds.): Sborník z konference "Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství", Zemědělská fakulta, Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích, Tábor, s. 213-215.
- VANČURA, M. (2002b): Transformace průmyslové výroby v České republice v 90. letech. Disertační práce, PřF MU, Brno, 160 s.
- VANČURA, M. (2003): Přímé zahraniční investice v České republice. In: Sborník z mezinárodní konference „Globalizace a její geopolitické, kulturní, ekonomické a ekologické souvislosti“, PřF OSU, Ostrava. (in print)
- VANČURA, M., (2004a): Vliv přímých zahraničních investic na rozvoj regionů v ČR. *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Univerzita Komenského, Bratislava* (in print).

- VANČURA, M., (2004b): Foreign Direct Investment in the Czech Republic. Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych, VII, Instytut Geograficzny Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław (in print).
- VANČURA, M., KUNC, J., TOUŠEK, V. (1999). Průmysl v českém příhraničí. In: Pyka, J. (ed.): Europa regionów. Współpraca regionalna 2000, Górnoślaska wyższa szkoła handlowa, Katowice, pp. 111-119. (zkontrolovat!)
- VÁŠKOVÁ, L., TOUŠEK, V., KUNC, J. (1999): Zaměstnanost a pracovní uplatnění obtížně umístitelných občanů na trhu práce (analýza dotazníkového šetření ve vybraných organizacích). VÚPSV, Praha, 61 s.
- VITURKA, M. (1995): Základní faktory diferenciacie regionálních pracovních trhů v ČR. In: Území v procesu změn. CEFRES, Praha, 12 s.
- VITURKA, M. (1996a): Investiční atraktivita území ČR a její prostorové a konceptuální souvislosti. In: Sborník z mezinárodní konference Public administration. Univerzita Pardubice, Pardubice, s. 234-237.
- VITURKA, M. (1996b): K některým souvislostem lokalizace zahraničních investic v ČR. In: Hospodářská dynamika a restrukturalizace v České republice. MZLU, Brno, s. 72-75.
- VITURKA, M. (1996c): Příspěvek k problematice vývoje regionálních pracovních trhů v České republice. Univerzita Pardubice, Pardubice, 15 s.
- VITURKA, M. (1996d): Základní faktory vývojové diferenciacie regionálních pracovních trhů v České republice. In: Sborník prací ESF MU, Brno, s. 92-111.
- VITURKA, M. (1997): Základní trendy a souvislosti regionálního rozvoje ČR. In: Aktuálně problémy regionálního rozvoje. IROMAR, Banská Bystrica, s. 140-145.
- VITURKA, M. (1998): Přitažlivost=Investice. Moderní obec, Economia a.s., Praha, s. 1, 4, 7, od s. 14.
- VITURKA, M., a kol. (1998): Investiční atraktivita vybraných měst České republiky. Masarykova univerzita, Brno, 119 s.
- VITURKA, M. (1999): Regionální diferenciacie investiční atraktivity vybraných měst ČR - zpracovatelský průmysl. In I. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Ekonomicko-správní fakulta, Masarykova univerzita, Brno, s. 69-81.
- VITURKA, M. (2000a): Globalizovaný koncept regionálního rozvoje České republiky. In: Geografické štúdie. Fakulta prírodných vied UMB, Banská Bystrica, s. 74-80.
- VITURKA, M. (2000b): Rozvojově nosné prostory České republiky. In III. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 13-33.
- VITURKA, M. (2000c): Vybrané aspekty lokalizace zahraničních investic v České republice. In: II. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 67-76.
- VITURKA, M. (2000d): Využití metody faktorové analýzy pro identifikaci lokalizačních závislostí. In: Redistribuční funkce veřejného sektoru. Masarykova univerzita, Brno, s. 251-265.
- VITURKA, M. (2000e): Zahraniční investice a strategie regionálního rozvoje. ESF MU, Brno, 81 s.
- VITURKA, M. (2001a): Makroekonomické souvislosti rozvoje krajů ČR. In: IV. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 33-62..
- VITURKA, M. (2001b): Teoreticko-metodologická východiska koncepce regionálního rozvoje České republiky v podmínkách globální ekonomiky. In: Česká ekonomika na přelomu tisíciletí. ESF MU, Brno, s. 566-576.
- VITURKA, M. (2001c): Aplikace pravděpodobnostního přístupu k makroekonomickému hodnocení rozvojových předpokladů krajů ČR. In: Případová studie k problémům regionálního rozvoje ČR. Vydavatelství MU, Brno, s. 1-24.
- VITURKA, M. (2002a): Hodnocení podnikatelského prostředí. In: Sborník Regionální rozvoj/Regionalizace. UJEP, Ústí nad Labem., s. 9-23.
- VITURKA, M. (2002b): Konkurenční postavení krajů ČR v prostorovém kontextu EU. In: Regionální politika kandidátských zemí před vstupem do Evropské unie. EF VŠB-TU, Ostrava, s. 221-227.
- VITURKA, M. (2002c): Kvalita podnikatelského prostředí v Jihomoravském kraji. In: Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, s. 3-32.
- VITURKA, M. (2002d): Makroekonomické hodnocení ekonomické citlivosti podle krajů ČR. In: Aktuální otázky rozvoje regionů. Univerzita Pardubice, Pardubice, s. 74-89.
- VITURKA, M. (2002e): Postavení oborů hi-tech ve zpracovatelském průmyslu ČR. In: V. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 235-246.
- VITURKA, M. (2002f): Pravděpodobnostní model rozvojové pozice krajů ČR v prostorovém kontextu EU z pohledu potenciálu reakce. In: Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, s. 153-168.
- VITURKA, M. (2002g): Vybrané aspekty kvality podnikatelského prostředí jako výchozího faktoru efektivnosti regionálních rozvojových projektů. ESF MU, Brno, 169 s.
- VITURKA, M. (2002h): Cíle a výsledky výzkumného záměru "Faktory efektivnosti rozvoje regionů ČR". In: Vzdělávání a reforma veřejné správy, 2. díl. Vydavatelství MU, Brno, s. 32-33.

- VITURKA, M. a kol. (2002): Průmyslové zóny a průmysl kraje Vysočina (posouzení stavu, využitelnosti a možného dalšího rozvoje průmyslových zón), VCRR MU, Brno, 139 s.
- VITURKA, M., HALÁMEK, P. (2002): Syntetické hodnocení nabídky průmyslových zón v ČR. In: Rozvoj podnikání a profesní organizace podnikatelů. ESF MU, Brno, s. 74-95.
- VITURKA, M., MARYÁŠ, J. (1997): Komparativní hodnocení obchodních faktorů investiční atraktivity vybraných měst ČR. In: Veřejná ekonomika, sociální politika a správa. VŠB - TU Ostrava, s. 168-175.
- VITURKA, M., TOUŠEK, V. (2001): Kvalita podnikatelského prostředí jako faktor efektivnosti regionálního rozvoje (aplikace na příkladě Brněnského kraje - projekt Interprise/Ecos-Ouverture. In: Případová studie k problémům regionálního rozvoje ČR. Vydavatelství MU, Brno, s. 45-70.
- VITURKA, M., TOUŠEK, V., VANČURA, M. (2000): Geographical Aspects of Industrial Transformation in the Czech Republic. *Geografie*, 105, ČGS, Praha, s. 155-165.
- VITURKA, M., TOUŠEK, V., TONEV, P. (2003): Posouzení stavu, využitelnosti a možného dalšího rozvoje průmyslových zón kraje Vysočina. In: Sborník referátů z VI. mezinárodního kolokvia o regionálních vědách. ESF MU, Brno, s. 215-228.
- VORLÍČEK, Z. (1999): Průmyslový výzkum a vývoj v ČR. In: Inovační podnikání a transfer technologií, 4, Praha, s. 5-6.
- VORLÍČEK, Z. (2000): Podpora průmyslového výzkumu a vývoje na MPO. In: Inovační podnikání a transfer technologií, 4, Praha, s. 4-5.
- VOTRUBEC, C. a kol. (1963): K problému hospodářsko-geografických středisek (Střediska středních a severních Čech). *Rozpravy ČSAV, Řada společenských věd*, 73, č. 3, ČSAV, Praha, 91 s.
- VOTRUBEC, C., HANZLÍKOVÁ, N. (1967): Pracovní příležitosti v průmyslu pro muže a ženy. In: Oblastní struktura Československa. Zprávy o vědecké činnosti, 7, Geografický ústav ČSAV, Brno, s. 62-69.
- VÝPALOVÁ, P. (1999): Základné etapy vývoja priemyslu v Bratislave. *Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešiviensis. Prírodné vedy. Folia Geographica*, XXXII, č. 3, Prešov, s. 123-130.
- WALKER, R. A., STORPER, M. (1981): Capital and industrial location. *Progres in Human Geography*, 5, pp. 473-509.
- WEBER, A. (1909): Über den Standort der Industrien. Skokan, L. (1968): Teorie rozmístění průmyslu (český zkrácený překlad). VŠE, Praha, 165 s.
- WEBER, A. (1928): The Theory of Location of Industries. University of Chicago Press, Chicago, 256 p. (německý originál 1904).
- WEI, S., J. (2000): How Taxing is Corruption on International Investors? *Review of Economics and Statistics*, 82, pp. 1-11.
- WIELOŃSKI, A. (1989): Zmiany strukturalne we wspolczesnym przemysle swiatowym. In: *Geografia w sokole*, 1, s. 5-7.
- WIELOŃSKI, A. (1993): Przemysl w Polsce a tendencje rozwojowe w przemysle swiatowym. In: *Geografia w sokole*, 1, s. 8-11.
- WIELOŃSKI, A. (1998): Od Industrializacji do reindustrializacji, UW, Warszawa, 87 s.
- WIELOŃSKI, A. (2000): Geografia przemyslu. Wydawnictwo Naukowe PWN SA, Warszawa, 147 s.
- WIELOŃSKI, A., DURYDIWKA, M. (1994): Przemysl w Polsce w warunkach przejścia do gospodarki rynkowej i integracji z Europa Zachodnia. *Czasopismo geograficzne*, LXV, zeszyt 3-4, Wrocław, s. 317-326.
- WILAM, P. (2001a): Trh práce v Českém Těšíně. *Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego*, Katowice, s. 155-168.
- WILAM, P. (2001b): Zahraniční investice v Česku a pohraničí. *Sociologický ústav AV ČR*, Praha, s. 54-64.
- WILAM, P. (2002): Zahraniční investice v Česku a v Moravskoslezském kraji. Geografické a ekologické změny prostředí a struktur průmyslových krajín (regionů), Ostrava, 14 s.
- WILAM, P., DOKOUPIL, J. (1999): Průmysl. In: *Geografická analýza české republiky*. Sociologický ústav AV ČR, s. 102-127, ISBN 80-85950-76-6.
- WOKOUN, R. a kol. (2004): Přímé zahraniční investice a jejich dopad na regionální rozvoj. Projekt IGA VŠE, katedra veřejné správy a regionálního rozvoje, FNH VŠE, Praha, 68 s.
- ZEMPLINEROVÁ, A. (1997): The Role of Foreign Direct Enterprises in the Privatization and Restructuring of the Czech Economy. *WIIW Research Report*, No. 238, Vienna.
- ZIOŁO, Z. (1980): Wlyw przemyslu na rozwoj społeczno-ekonomiczny regionu rzeszowskiego. In: *Problemy Rejonów Upprzemyslawianych*, PAN KBRU.
- ZIOŁO, Z. (1994a): Zmiany otoczenia przedsiębiorstw przemyslowych w nowych warunkach gospodarowania. In: Ziolo, Z. (ed.): *Funkcjonowanie przedsiębiorstw przemyslowych w zmieniających się warunkach gospodarowania*. Kraków-Warszawa, s. 13-21.

- ZIOLO, Z. (1994b): Zmiana roli przestrzeni geograficznej w procesie transformacji systemu gospodarowania.
In: Ziolo, Z. (ed.): Zachowania przestrzenne przemyslu w zmieniajacych sie warunkach gospodarowania.
KGPPTG, Kraków-Warszawa, s. 15-21.
- ZIOLO, Z. (1997): Problemy transformacji struktur przemyslowych w procesie przechodzenia do gospodarki
rynkowej. Warszawa-Krakow, 234 s.

PRAMENY

- CzechInvest (2004a): Investment Incentives Granted (31.1.2004). Praha.
- CzechInvest (2004b): Program podpory průmyslových zón. Praha.
- CzechInvest (2004c): Udělené investiční pobídky od dubna 1998 do října 2004 – databáze. Praha.
- CzechInvest (2004d): Oznamované investiční projekty - databáze (stav k 30.10.2004). Praha
- ČNB (2003a): Statistika platební bilance za rok 2002. Česká národní banka, Praha.
- ČNB (2003b): Přímé zahraniční investice 2001. Česká národní banka, Praha.
- ČNB (2003c): Přímé zahraniční investice 2002. Česká národní banka, Praha.
- ČNB (2004): Přímé zahraniční investice 2003. Česká národní banka, Praha.
- ČSÚ (1990): Pracovníci a mzdové fondy socialistického sektoru národního hospodářství v krajích a okresech podle odvětví národního hospodářství ČSR za rok 1989. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (1994): Statistický lexikon obcí České republiky. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (1997): Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů za rok 1996. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (1998): Časové řady základních ukazatelů statistiky práce (1948–1997). Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2000): Okresy České republiky 1999. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2002a): Revidované ekonomické výsledky nefinančních podniků za rok 2001 a jednotlivá čtvrtletí 2001. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2002b): Okresy České republiky 2001. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2002c): Evidenční počet zaměstnanců a jejich mzdy v krajích a okresech ČR za rok 2001. Český statistický úřad, Praha (obdobné publikace vydané v letech 1998-2000).
- ČSÚ (2003a): Revidované ekonomické výsledky nefinančních podniků za rok 2002 a jednotlivá čtvrtletí 2002. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2003b): Ekonomické výsledky průmyslu ČR za rok 1997–2000. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2003c): Čtvrtletní národní účty. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2003d): Statistická ročenka České republiky 2002. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2003e): Regionální národní účty za rok 2001. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2003f): Ekonomické výsledky průmyslu v ČR v letech 1998-2001. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2004a): Statistická ročenka České republiky 2003. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2004b): Okresy České republiky 2003. Český statistický úřad, Praha.
- ČSÚ (2004c): Registr ekonomických subjektů k 31.12.2002. Český statistický úřad, Praha (obdobné databáze za roky 1998-2001).
- ČSÚ (2004d): Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrového šetření pracovních sil – první čtvrtletí 2004. Český statistický úřad, Praha (obdobné databáze za roky 1998-2003).
- Databáze „Průmyslové provozovny ústředně řízeného průmyslu v roce 1989“. Praha.
- Jihomoravský kraj (2002): Programu rozvoje Jihomoravského kraje. Krajský úřad Jihomoravského kraje, Brno.
- Jihomoravský kraj (2004): Aktualizace profilu a SWOT analýzy Programu rozvoje Jihomoravského kraje. Krajský úřad Jihomoravského kraje, Brno.
- Jihomoravský kraj, Kraj Vysočina (2002): Regionální operační program NUTS II Jihovýchod. Krajský úřad Jihomoravského kraje, Krajský úřad kraje Vysočina. Brno, Jihlava.
- Kraj Vysočina (2004): Program rozvoje kraje Vysočina. Krajský úřad Kraje Vysočina, Jihlava.
- MPO (2000a): Koncepce průmyslové politiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha.
- MPO (2000b): Akční program k posílení konkurenceschopnosti průmyslu ČR. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha.
- MPO (2004a): Vyhodnocení systému investičních pobídek. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha.
- MPO (2004b): Analýza vlivu firem podpořených investičními pobídkami na vybrané indikátory české ekonomiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha.
- MPO (2004c): Panorama českého průmyslu 2003. Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, Praha (obdobné publikace vydané v letech 2001-2003).
- MPSV (2002): Statistická ročenka trhu práce v České republice 2002. MPSV ČR, Praha (obdobné publikace z let 1994-2001).
- MPSV: Uchazeči a volná pracovní místa k 31.12.1993, 1994 ... 2003. MPSV SSZ ČR, Praha, 1994, 1995...2004.
- NEWTON (2000): Přímé zahraniční investice v ČR, Polsku a Maďarsku. Newton Holding, a.s., Praha.
- NEWTON (2003a): Investiční pobídky a jejich efektivnost – výzvy a pastí hospodářské politiky vůči přímým zahraničním investicím. Newton Holding, a.s., Praha.
- NEWTON (2003b): Investiční pobídky v České republice. Newton Holding, a.s., Praha.
- NEWTON (2003c): Příliv přímých zahraničních investic do zemí střední a východní Evropy: Vývoj proti globálním trendům? Newton Holding, a.s., Praha.

- NEWTON (2003d): Podniky pod zahraniční kontrolou v České republice. Newton Holding, a.s., Praha.
- NSF (2002): Information Sciences, Definition High Technology. National Science Foundation, Virginia, USA.
- OECD (1994): Průmysl v České a Slovenské republice. Paříž.
- OECD (2000a): Systém of National Accounts 1993: Glossary, Paris.
- RRA JM (2004a): Přímé zahraniční investice – Jihomoravský kraj. Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy, Brno.
- RRA JM (2004b): Průmyslové zóny zapojené do programu „One-stop-shop“. Regionální rozvojová agentura Jižní Moravy, Brno.
- RRA Vysočina (2004): Obsazenost průmyslových zón v kraji Vysočina v roce 2003. Regionální rozvojová agentura Vysočina, Jihlava.
- UNCTAD (1998): World Investment Report 1998, Trends and Determinants. Geneva.
- UNCTAD (2003a): UNCTAD Handbook of Statistics (edition 2003). Geneva.
- UNCTAD (2003b): World Investment Report 2003: FDI Policies and Development – National and International Perspectives. Geneva.
- UNCTAD (2003c): UNCTAD FDI/TNC Database (edition 2003). Geneva.
- UNCTAD (2004): Major FDI Indicators, Database. Geneva.
- VCRR MU (2004): Informační systém o českém průmyslu. Brno.
- Výrobní družstva v České socialistické republice (stav k 30.6.1989). Český svaz výrobních družstev, Praha.
- Významné podniky České republiky 2002. Hoppendstedt Bonnier Information, Praha (obdobné databáze za roky 1998-2001).
- WIIW (2003): Competitiveness of Central and Eastern Europe Industries - Now and in Enlarged EU. The Vienna Institute for International Economic Studies, Vienna.
- WIIW-WIFO (2002): WIIW-WIFO Database of Foreign Direct Investment in CEECs and the Former Soviet Union with Special Attention to Austrian FDI Activities. Vienna.
- World Bank (2004): World Development Indicators. The World Bank Group, Washington D.C., (aktualizace duben 2004).

ZÁSADNÍ INTERNETOVÉ ADRESY:

- <http://www.bosch.com>
- <http://www.bosch.cz>
- <http://www.cnb.cz>
- <http://www.czechinvest.cz>
- <http://www.ctpinfo.com>
- <http://www.flextronics.com>
- <http://www.hbi.cz>
- <http://www.honeywell.com>
- <http://www.honeywell.cz>
- <http://www.mfdnes.newton.cz>
- <http://www.mpo.cz>
- <http://www.mpsv.cz>
- <http://wwwinfo.mfcr.cz>
- <http://www.newton.cz/analýzy>
- <http://www.unctad.org>
- <http://www.worldbank.com>

PŘÍLOHY

Seznam příloh

- Obr. 1: Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu
- Obr. 2: Vývoj zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu v letech 1989 až 1999
- Obr. 3: Zaměstnanost ve zpracovatelském průmyslu
- Obr. 4: Vývoj zaměstnanosti ve zpracovatelském průmyslu v letech 1999 až 2002
- Obr. 5: Přímé zahraniční investice
- Obr. 6: Vývoj objemu přímých zahraničních investic v období 31.12.1999 až 31.12.2002
- Obr. 7: Zaměstnanost v podnicích se zahraniční kapitálovou účastí v roce 2002
- Obr. 8: Odvětvová specializace průmyslových center regionu NUTS 2 Jihovýchod
- Obr. 9: Zahraniční investice v obcích regionu NUTS 2 Jihovýchod
- Obr. 10: Podnikatelská aktivita a průmyslové zóny regionu NUTS 2 Jihovýchod